

MODUŁ SPOŁECZNY

***Część I:
Aktywność społeczna
w województwie śląskim***

***Część II:
Niedostosowanie społeczne
w województwie śląskim***

MODUŁ SPOŁECZNY

Część I: Aktywność społeczna w województwie śląskim

**Część II: Niedostowanie społeczne w województwie
śląskim**

(raporty z badań)

Wydawca:

Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

Wydział Rozwoju Regionalnego

Referat Regionalne Centrum Analiz i Planowania Strategicznego

<http://rcas.slaskie.pl/>

Kontakt:

Siedziba: ul. Dąbrowskiego 23; 40-037 Katowice

Poczta: ul. Ligonia 46; 40-037 Katowice

Redakcja: Wojciech Dąbrowa, Aleksandra Pitura, Aleksandra Sekienda, Agata Sierzchała

Konsultacja naukowa, merytoryczna i opiniowanie: dr Aleksander Wolski

Koordynator projektu: dr Mariusz Raczek

Projekt graficzny i skład, druk i oprawa:

druk-24h.com.pl
DRUKARNIA CYFROWA
Białystok, ul. Zwycięstwa 10
tel. 85 653-78-04
e-mail: biuro@partnerpoligrafia.pl

Nakład: 200 egzemplarzy

ISBN 978-83-7328-318-3

Katowice, kwiecień 2015

Przeprowadzenie badania wymagało zebrania informacji z różnych źródeł, dlatego zespół badawczy składa podziękowania wszystkim instytucjom, które przyczyniły się do opracowania raportu.

Niniejsze opracowanie ma charakter diagnostyczny i badawczy, i nie stanowi stanowiska organów samorządu województwa, które wyrażane są w odpowiednich uchwałach Sejmiku i Zarządu Województwa Śląskiego.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Raport opracowany w ramach projektu współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego pn. „Rozwój efektywnego systemu monitoringu polityk publicznych w województwie śląskim”

CZĘŚĆ I

AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

CZĘŚĆ I AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

Wprowadzenie	7
Teoria aktywności społecznej	9
Metodologia badań	13
Aktywność polityczna	17
Frekwencja wyborcza	18
Aktywność kandydatów	24
Organizacje pozarządowe	29
Przedsiębiorczość	39
Wyniki badania CATI w zakresie aktywności społecznej mieszkańców województwa śląskiego .	47
Charakterystyka respondentów	47
Wnioski z przeprowadzonego badania.	48
Wyniki badania CATI w zakresie zaufania społecznego mieszkańców województwa śląskiego .	53
Charakterystyka respondentów	53
Wnioski z przeprowadzonego badania.	53
Indeks aktywności społecznej.	61
Spisy.	71
Spis map	71
Spis tabel	71
Spis wykresów	71
Literatura	73
Książki	73
Publikacje	73
Akty prawne.	73

WPROWADZENIE

Niniejszy raport stanowi prezentację i podsumowanie badań nad aktywnością społeczną mieszkańców województwa śląskiego prowadzonych przez Regionalne Centrum Analiz i Planowania Strategicznego (Wydział Rozwoju Regionalnego) Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego w Katowicach. Badanie zrealizowane zostało w ramach projektu pn. „Rozwój efektywnego systemu monitoringu polityk publicznych w województwie śląskim” w ramach V Priorytetu PO KL, Działania 5.2. Wzmocnienie potencjału administracji samorządowej, Poddziałania 5.2.1 Modernizacja zarządzania w administracji samorządowej współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Głównym celem badania było dokonanie próby konceptualizacji i pomiaru aktywności społecznej mieszkańców województwa śląskiego. Istota podjęcia tego tematu leży u podstaw rozwoju wspólnoty terytorialnej, jaką stanowią mieszkańcy województwa śląskiego. Fundamentem rozwoju każdej wspólnoty jest mobilizacja jej członków do podejmowania działań na rzecz tejże społeczności. W tym przypadku koncept aktywności społecznej objął działalność w sferze tzw. trzech sektorów. Pierwszy sektor stanowią działania polityczne, które obejmują wykorzystanie zarówno czynnego jak i biernego prawa wyborczego. Ramy drugiego sektora dotyczą działalności gospodarczej, reprezentowanej tutaj poprzez badanie przedsiębiorczości. W skład trzeciego sektora wchodzi natomiast działalność organizacji pozarządowych oraz mieszkańców regionu, którzy działają na rzecz wspólnoty poprzez dobrowolną aktywność w sferze społecznej na rzecz innych członków wspólnoty. W ramach niniejszego projektu podjęto się także zbadania poziomu zaufania, jakim mieszkańcy województwa śląskiego darzą siebie nawzajem oraz instytucje realizujące zadania publiczne. Zaufanie stanowi „spoiwo” wspólnoty terytorialnej, umożliwiającej jej rozwój i zaspokajanie potrzeb jej członków. Pomiar tego zjawiska umożliwia scharakteryzowanie wspólnoty i możliwości wewnętrznego rozwoju.

Dla prostego i klarownego przedstawienia badanego zjawiska aktywności społecznej w rozkładzie terytorialnym skonstruowano wskaźnik syntetyczny (zwany w raporcie indeksem aktywności społecznej), na który składają się: współczynnik syntetyczny aktywności politycznej, współczynnik syntetyczny przedsiębiorczości oraz współczynnik dostępności NGO's. Skonstruowane wskaźniki przedstawione zostały w postaci map umożliwiając porównanie natężenia badanych zjawisk społecznych na poziomie zarówno powiatów, jak i podregionów województwa śląskiego. Poza tym, w ramach raportu, dokonano diagnozy poszczególnych elementów, które można określić jako formę szeroko rozumianej aktywności społecznej.

TEORIA AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ

Współcześnie często poruszonym tematem jest aktywność Polaków, ich działalność w różnych sferach życia społecznego, takich jak polityka, gospodarka czy działalność związana z III sektorem. W komunikatach medialnych bądź naukowych można zaobserwować szerokie spektrum opinii i analiz związanych z tą tematyką. Raport, który jest tutaj prezentowany, za cel postawił sobie przedstawienie różnych aspektów aktywności społecznej mieszkańców województwa śląskiego. Aktywność społeczna jest pojęciem o dużym stopniu ogólności i może być definiowana w różnorodny sposób. Słownik socjologiczny określa aktywność społeczną jako „czynny, świadomy udział jednostki lub grupy w życiu społeczeństwa, przeważnie nakierowany na realizację konkretnego celu; podejmowanie działań mających na celu nawiązanie kontaktów z innymi jednostkami lub grupą społeczną”¹. W pierwszej części tej definicji nacisk kładziony jest na aktywne i świadome działanie jednostki bądź grupy społecznej nakierowane na realizację jakiegoś celu, w drugiej części cel jest zdefiniowany jako nawiązanie kontaktów z innymi osobami bądź grupami. Człowiek jest istotą społeczną², czyli osobą, która dąży do życia w grupie, dąży do życia wśród innych ludzi, wśród nich się rozwija. Człowiek rozwijając się w społeczeństwie ukierunkowuje swoje działania na samego siebie, na innych ludzi bądź na otaczające go środowisko. Próbuje w konkretnym środowisku ludzkim i przyrodniczym odnaleźć swoje miejsce, określić swoje granice, pogodzić własną potrzebę wolności i autonomii z wymogami środowiska społeczno-kulturowego i przyrodniczego. Rozwój myśli psychologicznej i społecznej zmierza w stronę podkreślenia wartości człowieka jako samoistnej jednostki, która nie jest dla społeczeństwa lecz w nim współistnieje, realizując własne autonomiczne potrzeby³. Często jednak jednostka poddawana jest trudnym do zniesienia wymogom innych członków społeczeństwa, na co może reagować podjęciem konfliktu bądź wycofaniem się. Jeśli sytuacje uniemożliwiają realizowanie własnych potrzeb jednostki będą się powtarzały, może w ten sposób nastąpić wyuczenie się negatywnych wzorców działania, takich jak naruszanie norm społecznych, brak szacunku dla innych członków społeczności czy życiowa bierność. Diagnozę takich działań społecznych opisano w raporcie o niedostosowaniu społecznym. W tym przypadku omówiona zostanie aktywność społeczna, czyli odwrotna strona medalu. Zachowania, które ukierunkowane są na działanie wewnątrz społeczności w interesie własnym bądź szerszym, jednak z poszanowaniem reguł społecznych, w tym tych oficjalnych, mających charakter prawa stanowionego przez instytucje władzy.

Tematyka aktywności społecznej jest powiązana z takimi pojęciami jak kapitał społeczny, zaufanie społeczne oraz społeczeństwo obywatelskie. Analizowane, w tym przypadku, określone kategorie aktywności społecznej, stanowią wymiar kapitału społecznego charakteryzującego województwo śląskie i jego mieszkańców. Kapitał społeczny był różnorodnie definiowany. Jedną z pierwszych konceptualizacji kapitału społecznego jest definicja Pierre’a Bourdieu oraz Loica Wacquanta: „suma zasobów, aktualnych i potencjalnych, do których osoba lub grupa zdobywa dostęp dzięki posiadaniu trwałej sieci relacji społecznych, słabiej lub silniej zinstytucjonalizowanych”⁴. Taka definicja zwraca uwagę na uzyskiwanie korzyści przez jednostkę ze względu na dostęp do sieci relacji z innymi jednostkami, które mogą mieć mniej lub bardziej unormowany charakter. Anglojęzyczni badacze, zajmujący się kapitałem społecznym, większą uwagę poświęcali samej strukturze społecznej – panującym normom społecznym, wartościom oraz powiązaniom wśród jednostek i grup społecznych. Szerokim echem odbiła się praca Roberta Putnama *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*. Autor przez kapitał społeczny rozumiał właśnie elementy organizacji społecznej, które wymieniono powyżej, czyli zaufanie, normy i powiązania. Wskazywał, że mają one wpływ na rozwój społeczny, polityczny

¹ K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Toruń 1998, s. 16.

² Arystoteles określał człowieka jako „politikon zoon” co często tłumaczy się jako istotę społeczną. W swojej „Polityce” pisał „(...) człowiek jest z natury stworzony do życia w państwie, taki zaś, który z natury, a nie przez przypadek, żyje poza państwem, jest albo nadludzką istotą, albo nędznikiem...”, Arystoteles, *Polityka*, Wrocław 2005, s. 7.

³ A. Jaworska, *Leksykon resocjalizacji*, Kraków 2012, s. 28.

⁴ K. Growiec, *Kapitał społeczny. Geneza i społeczne konsekwencje*, Warszawa 2011, s. 14.

i ekonomiczny, wzmacniając te jednostki i grupy społeczne, które cechuje większa ufność i nastawienie na kooperację⁵. Podobnie jak Robert Putnam rozumiał to zagadnienie Francis Fukuyama, przedstawiający kapitał społeczny jako zbiór nieformalnych norm i wartości, umożliwiających wzajemne zaufanie. Fukuyama podkreślił wartość tak rozumianego kapitału społecznego dla wzmacniania gospodarki i systemu politycznego⁶. Często w publikacjach zaznacza się wartość kapitału społecznego dla rozwoju całego społeczeństwa przedstawiając go w pozytywnym świetle. Jednakże rozwinięty kapitał społeczny może dotyczyć tylko poszczególnych ekskluzywnych grup i nie obejmować wszystkich przedstawicieli danego społeczeństwa, a wręcz służyć wykluczeniu pewnych jednostek bądź grup społecznych. Odnosząc się do tej kwestii można zwrócić uwagę na prace Stephena Woolcocka, który podkreślił istotność kwestii zachowania równowagi pomiędzy źródłami kapitału społecznego, czerpanego z autonomii jednostki, oraz jej zakorzenienia w świecie społecznym⁷. Woolcock wyróżnia cztery kategorie cech grup społecznych, wynikające z niskich bądź wysokich wartości kapitału społecznego, czerpanego z autonomii bądź zakorzenienia. Trzeba nadmienić, że przez autonomię rozumiane są powiązania jednostki pozagrupowe, umożliwiające zachowanie jej względnej niezależności, a zakorzenienie oznacza stopień powiązań wewnątrzgrupowych. Według Woolcocka tylko zachowanie równowagi na wysokim poziomie kapitału społecznego, czerpanego zarówno z autonomii, jak i zakorzenienia, umożliwia równomierny rozwój społeczno-gospodarczy. W pozostałych przypadkach rozwój zostaje zahamowany poprzez nadmierne uprzywilejowanie poszczególnych grup społecznych bądź jednostek lub też zagubienie się wszystkich w anonii.

Kapitał społeczny często łączy się z pojęciem zaufania. Jest ono różnie przedstawiane w tej asocjacji. Czasami przedstawiane jest jako jeden z elementów składających się na kapitał społeczny, czasami jako zmienna niezależna warunkująca poziom kapitału społecznego. Piotr Sztompka w swojej pracy *Zaufanie. Fundament społeczeństwa* definiuje to pojęcie jako „zakład podejmowany na temat niepewnych, przyszłych działań innych ludzi”⁸. Podstawą tak stworzonej definicji jest założenie istnienia ryzyka związanego z działalnością innego człowieka. Piotr Sztompka w swej pracy wymienia cztery wymiary zaufania⁹. Pierwszym z nich jest wymiar relacyjny, najsilniej odnoszący się do teorii racjonalnego wyboru, w którym jednostka szukając własnej korzyści dokonuje wyborów. Tak rozumiane zaufanie badano poprzez prowadzenie eksperymentów, w których nieznane sobie jednostki toczyły ze sobą gry analizujące ich skłonność do współpracy czy też podejmowania ryzyka w celu osiągnięcia egoistycznej wygranej lub niechęci do podejmowania jakiegokolwiek ryzyka¹⁰. Skłonność do współpracy stanowi drugi wymiar zaufania. W tym aspekcie ukazany jest wpływ już podejmowanych działań na jednostki, które wspólnie dążą do celu. Wskazuje się na aspekt mobilizacyjny dla jednostek tworzących grupę, w której nawzajem obdarzają się zaufaniem. W tym jednak przypadku ukazane są też zagrożenia związane z przypadkami tzw. „pasażerów na gapę”, czyli jednostek pragnących ciągnąć korzyści ze współpracy, nie wnosząc do niej własnego wkładu. Te dwa aspekty prac badawczych nad zaufaniem koncentrują się jednakże nad wymierną grą korzyści, a w szczególności czyni to teoria racjonalnego wyboru, gdzie jednostka decyduje się obdarzyć kogoś zaufaniem w celu osiągnięcia wymiernych korzyści i kierując się racjonalnymi przesłankami. W tych koncepcjach jednostki pragnące nawiązać współpracę budują swoją wiarygodność – obraz siebie jako jednostki godnej zaufania czyli spełniającej oczekiwania. Inny wymiar zaufania przedstawia ujęcie określenie zaufania jako tendencji osobowościowej. W tej koncepcji istoty ludzkie różnicuje się ze względu na skłonność do obdarzania zaufaniem. Skłonność ta stanowi część jej osobowości, którą część psychologów wywodzi z jej udanej socjalizacji. Osoby będą więc różnić się otwartością wobec świata i innych ludzi. Tak rozumiany wymiar zaufania może być modyfikowany poprzez wymiar kulturowy. Ostatni z prezentowanych aspektów omawia zaufanie jako jedną z norm i wartości środowiska kulturowego, która może wzmacniać otwartość i poziom zaufania jednostki bądź przeciwnie – ją

⁵ *Kapitał społeczny – interpretacje, impresje, operacjonalizacje*, red. M. Klimowicz, W. Bokajto, Warszawa 2010, s. 49.

⁶ *Ibidem*, s. 50.

⁷ K. Growiec, *op. cit.*, s. 26.

⁸ P. Sztompka, *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Kraków 2007, s. 69-70.

⁹ *Ibidem*, s. 135-149.

¹⁰ R. Hardin, *Zaufanie*, Warszawa 2009, s. 51-65.

osłabiać. Tak więc zaufanie jednostki jest uzależnione od jej wcześniejszych doświadczeń, przyjętych tak świadomie jak nieświadomie, dziejących się w określonym środowisku kulturowym, które albo premiuje obdarzanie zaufaniem albo brak zaufania. Istotnymi elementami, wpływającymi na poziom zaufania, są też: wartość możliwych do uzyskania korzyści oraz wiarygodność osób bądź instytucji, z którymi podejmuje się współpracę. Tak rozumiane zaufanie bada się najczęściej dwoma sposobami. Pierwszy z nich został już wspomniany przy teorii racjonalnego wyboru – stanowiły go eksperymenty opierające się na grach. Drugi, najczęściej stosowany sposób, stanowią badania ankietowe mierzące poziom zaufania ogólnego, poziom zaufania do osób bądź instytucji¹¹. Tego rodzaju badanie zostało także zastosowane w ramach projektu badawczego przedstawianego w tym raporcie.

Aktywność społeczna powiązana jest także z pojęciem społeczeństwa obywatelskiego. Społeczeństwo obywatelskie obejmuje w Polsce dwa obszary. Pierwszy stanowi obywatelską aktywność, gdzie zawiera się działalność organizacji pozarządowych, wspólnot lokalnych i samorządowych, nieformalnych grup i ruchów społecznych. Drugim obszarem jest świadomość obywatelska Polaków¹². Zaproponowane w analizie badawczej wskaźniki, min. aktywność polityczna w ujęciu aktywności kandydatów, frekwencji wyborczej, aktywność organizacji pozarządowych na terenie województwa, mieszczą się wyraźniej w pierwszym obszarze. Nie oznacza to w żaden sposób abstrahowania od świadomości obywatelskiej. Wyodrębnione obszary uzupełniają się i wzajemnie warunkują. Nie ma aktywności bez wyrobionej świadomości a właściwie ukierunkowana aktywność wyrabia i wzmacnia świadomość. W definicji społeczeństwa obywatelskiego istotne znaczenie ma samo pojęcie obywatelskości. Współczesne projekcje obywatelskości nadały temu pojęciu dwojaki sens:

1. Wspólnotowy (komunitaryzm), sięgający korzeniami obywatelskiego republikanizmu Grecji i Rzymu. Jego istotę wyznaczają postulaty aktywnego obywatela, związanego silnymi więzami oraz wspólnotą czynów i tradycji z otoczeniem społecznym. Filarem stało się aktywne członkostwo jednostki w różnych grupach społecznych, a tym samym jej uczestnictwo w różnych formach praktyki. Kompleksy instytucji politycznych stanowią podstawowe narzędzia autorytatywnej dystrybucji wartości doniosłych dla społeczeństwa. Szeroko akceptowane jest dobrowolne podporządkowanie dobra indywidualnego do dobra wspólnemu. W procesie wychowawczym nacisk kładzie się na doskonalenie świadomych cech osobowości obywatelskiej.
2. Indywidualistyczny (skrajny liberalizm, libertynizm), gdzie każda jednostka kieruje się swoimi partykularnymi interesami. Gwarancją wolnego wyboru jest zdolność jednostki do samodzielnego określania swoich celów i wartości. Maksymalne rozszerzenie sfery wolnej od przymusu jest priorytetem. Zakłada się, że świadomość własnego statusu prawnego ze strony obywatela, w połączeniu z jego osobistymi predyspozycjami moralnymi i psychicznymi, tworzy podstawową strukturę tożsamości obywatelskiej¹³. Wypada również skłonić się w prezentacji teoretycznej ku analizom bliższym drugiemu sensowi pojęcia obywatelskości. Koncepcja społeczeństwa obywatelskiego według Charlesa Taylora kształtowała się jako przeciwwaga dla dominacji aparatu państwowego nad wolą obywateli. Przedstawia trzy warunki konieczne istnienia społeczeństwa obywatelskiego:
 1. istnienie wolnych stowarzyszeń poza kontrolą aparatu państwowego (w rozumieniu instytucji politycznej z trójpodziałem władzy a ponad wszystko aparatem przymusu),
 2. organizowanie się społeczeństwa jako całości i koordynowanie swych działań poprzez stowarzyszenia określone w p.1,
 3. istnienie znaczącego wpływu owych stowarzyszeń na kształt państwa¹⁴.

¹¹ Ibidem, s. 65-79.

¹² J. R. Kalinowski, *Społeczna i polityczna aktywność środowisk lokalnych podstawą aktywności obywatelskiej w Rzeczypospolitej Polskiej na przykładzie Ziemi Płockiej*, Płock 2013, s. 12.

¹³ *Społeczeństwo obywatelskie*, red. W. Bokajto, K. Dziubka, Wrocław 2001, s. 120-125.

¹⁴ Ch. Taylor, *Kiedy mówimy: społeczeństwo obywatelskie. w: Europa i społeczeństwo obywatelskie*, red. K. Michalski, Warszawa-Kraków 1994, s. 59.

Definiuje społeczeństwo obywatelskie poprzez sieć instytucji niezależnych od państwa (też organizacji pozarządowych). Ich istnienie stanowi jednocześnie pierwszoplanowy warunek zaistnienia takiego społeczeństwa. Instytucje te (normatywnie) powinny jednoczyć obywateli wokół spraw publicznych ponad prywatnymi¹⁵. Cechą charakterystyczną społeczeństwa obywatelskiego nie jest samo istnienie poza kurtelą państwa autonomicznych stowarzyszeń (jak zakładał Taylor), to jedynie opisuje strukturę życia społecznego, ale właśnie aktywność obywateli w sferze publicznej oparta na dialektycznych związkach: pomiędzy interesem indywidualnym a dobrem wspólnym, poszanowaniem wolności jednostki, poszanowaniem prawa wolności a solidaryzmem społecznym. Umiejętność osiągania konsensusu stanowi postawę warunkującą pogodzenie interesu indywidualnego z dobrem wspólnym. Immanentne ze społeczeństwem obywatelskim są takie pojęcia jak: obywatel, obywatelskość, moralność obywatelska, ogłada obywatelska, postawa obywatelska. Jako produkt normotwórczej działalności państwa, idealizacyjne wzorce postępowania obywatelskiego cechuje wysoki stopień abstrakcji (nie są one skierowane do indywidualnie oznaczonych adresatów) oraz względna trwałość w czasie, choć ich treść i interpretacja podlegają stale dynamicznemu przetwarzaniu w świadomości tych, którzy pełnią rolę normodawczą, lub adresatów tych norm. W obu przypadkach proces kreacji i percepcji prawnych wzorów obywatelskości angażuje struktury świadomości politycznej¹⁶. W tym kontekście, w koncepcji obywatela i społeczeństwa obywatelskiego nie może zabraknąć głosu Marii Ossowskiej, która wielokrotnie podejmowała tą kwestię. Jej autorstwa są cechy dobrego obywatela:

1. Otwarty umysł gotowy przyznać się do porażki i błędu, chłonący rzeczy nowe i poddający rewizji swoje poglądy.
2. Tolerancja w rozumieniu poszanowania cudzych potrzeb i opinii.
3. Aktywność w otaczającym środowisku.
4. Odwaga cywilna, jako zdolność do głoszenia niepopularnych poglądów, które uważa się za słuszne.
5. Krytycyzm, który niczemu nie wierzy na słowo, ale uparcie wymaga uzasadnienia.
6. Odpowiedzialność za słowo¹⁷.

Wszystkie trzy wymienione pojęcia są w istotny sposób powiązane z aktywnością społeczną. Działania społeczne jednostek bądź grup społecznych ukierunkowane na dobro wspólne bądź na własną korzyść, lecz z poszanowaniem norm społecznych, utrwalają sieci społeczne lub je rozwijają umożliwiając wzrost poziomu zaufania wewnątrz społeczeństwa. Aktywność społeczna stanowi jeden z wymiarów kapitału społecznego, a pomiar takiego typu zachowań umożliwia w pewnej mierze pomiar kapitału społecznego. Idea społeczeństwa obywatelskiego stanowi przestrzeń dla aktywności społecznej oraz może stanowić pewne wzorce zachowań lub cele, do których należy dążyć. W tym raporcie przedstawiono diagnozę aktywności społecznej podług trzech rodzajów działalności. Pierwszym z nich jest aktywność polityczna, na którą składają się działania realizujące czynne i bierne prawo wyborcze, a także prawo do wyrażania publicznie własnego zdania. Drugim z nich jest przedsiębiorczość i działalność gospodarcza. Ostatni rodzaj działalności obejmuje działania wspólnotowe i stowarzyszeniowe, najpełniej wpisują się w zakres pojęcia społeczeństwa obywatelskiego.

¹⁵ Ibidem, s. 54.

¹⁶ Ibidem, s. 85-86.

¹⁷ M. Ossowska, *Wzór demokracji*, Warszawa 1992, s. 43.

METODOLOGIA BADAŃ

Badania nad aktywnością społeczną mają charakter diagnostyczny i opisowy. Celem niniejszego opracowania była charakterystyka, zmierzenie poziomu oraz przedstawienie rozkładu terytorialnego badanych zjawisk społecznych. W ramach diagnozy zjawiska aktywności społecznej analizowane były podkategorie tego rodzaju zjawisk społecznych w postaci:

- aktywności politycznej,
- przedsiębiorczości,
- organizacji pozarządowych,
- postaw mieszkańców regionu wobec działalności społecznej i politycznej na rzecz tak swojego najbliższego otoczenia, jak i ogólnokrajowego dobra wspólnego.

Dla celów badania zebrano dwa rodzaje danych: pierwotne i wtórne. Dane pierwotne zbierane były przy pomocy techniki CATI (wywiadu telefonicznego wspomaganego komputerowo) w trakcie dwóch badań ankietowych realizowanych wśród mieszkańców regionu. Dane wtórne natomiast zostały zebrane na podstawie baz danych udostępnionych przez publiczne instytucje. Dane dobierano ze względu na następujące kryteria:

- a) adekwatności** – kryterium wskazujące na dopasowanie informacji do badanego zjawiska społecznego (czyli odpowiada na pytanie, czy uzyskana dana opisuje właśnie to zjawisko społeczne, które podlega analizie np. wskaźnik frekwencji wyborczej umożliwia pomiar aktywności politycznej),
- b) kompletności** – kryterium wskazujące na możliwość opisu całości badanej populacji (czyli odpowiada na pytanie, czy zebrane dane opisują wszystkie elementy zebranej populacji np. wskaźnik frekwencji wyborczej można przyporządkować do każdego powiatu w województwie śląskim),
- c) dostępności** – kryterium wskazujące na możliwość pozyskania danych (czyli odpowiada na pytanie, czy dana w ogóle istnieje, a jeśli tak to czy jest dostępna dla badacza uwzględniając jego możliwości poznawcze, techniczne, finansowe oraz czasowe).

Dane wtórne zostały poddane analizie na trzech poziomach terytorialnych. Stworzone bazy pozwoliły analizować poszczególne elementy aktywności społecznej na poziomie województwa (wg terminologii GUS odpowiada on poziomowi NTS 2), podregionów (NTS 3) oraz powiatów (NTS 4). Natomiast dane pierwotne, zebrane techniką CATI, pozwoliły na analizę na poziomie województwa (NTS 2). Analiza statystyczna zebranych danych została przedstawiona za pomocą danych statystycznych, skonstruowanych wskaźników oraz skonstruowanych wskaźników syntetycznych. Analizy obejmują okres 2003-2012 (lub krótszy jeśli dostęp do danych nie pozwala uzyskać takich wyników).

1) Aktywność polityczna

Aktywność polityczna została zoperacjonalizowana w niniejszym badaniu poprzez dwa rodzaje wskaźników. Pierwszym z nich była frekwencja wyborcza, która odzwierciedla działalność polityczną mieszkańców województwa śląskiego w zakresie korzystania z czynnego prawa wyborczego. Drugim była liczba kandydatów zgłaszanych w wyborach przypadających na 10 tysięcy mieszkańców, co ukazuje poziom korzystania z biernego prawa wyborczego. Źródłem danych w tym zakresie była Państwowa Komisja Wyborcza.

2) Organizacje pozarządowe

Aktywność organizacji pozarządowych została zanalizowana w tym badaniu poprzez wskazanie liczebności NGO's w wartościach bezwzględnych oraz przedstawienie dostępności do tego typu

organizacji poprzez wskaźnik liczby NGO's przypadających na 10 tys. mieszkańców. Diagnoza objęła także charakterystykę formy prawnej organizacji pozarządowych. Źródłem danych w tym zakresie była baza REGON według stanu z 2011 roku.

3) Przedsiębiorczość

Przedsiębiorczość, rozumiana jako zjawisko społeczne, została zdiagnozowana poprzez analizę wskaźników odnoszących się do liczebności podmiotów gospodarczych rejestrowanych w rejestrze REGON, w tym osób prowadzących działalność gospodarczą. Źródłem danych był Bank Danych Lokalnych GUS.

4) Postawy mieszkańców województwa śląskiego względem aktywności społeczno-politycznej

Postawy mieszkańców regionu względem aktywności społeczno-politycznej mierzone były przy pomocy kwestionariusza wywiadu. Wywiad był realizowany techniką CATI (wywiad telefoniczny wspomagany komputerowo) na próbie warstwowo-losowej liczącej 1067 mieszkańców województwa śląskiego, która zapewniła reprezentatywność wyników przy zachowaniu takich warunków jak: błąd statystyczny na poziomie +/- 3% i poziom ufności o wielkości 95%. Warstwy zostały wydzielone ze względu na takie kategorie jak: płeć, 5 grup wiekowych, miejsce zamieszkania (miasto – wieś) oraz miejsce zamieszkania (subregion). Pierwsze trzy warstwy zostały określone zgodnie z wartościami Narodowego Spisu Powszechnego 2011, natomiast ostatnia wymieniona warstwa odpowiada także granicom wyznaczonym w ramach Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” oraz wartościom odpowiednim dla Narodowego Spisu Powszechnego 2011. W celu wzmocnienia reprezentatywności próby zastosowano mix telefonów komórkowych i stacjonarnych. Kwestionariusz wywiadu składał się z 25 pytań zamkniętych, dotyczących aktywności społeczno-politycznej oraz 4 pytań metryczkowych, określających wspomniane wcześniej warstwy. Treść kwestionariusza inspirowana była głównie badaniami prowadzonymi w tym zakresie przez Centrum Badania Opinii Społecznej oraz World Value Survey. Tematyka kwestionariusza dotyczyła głównie adresatów udzielanej pomocy, działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz postaw wobec działalności, związanej wyrażeniem swojego zdania i kontaktów z administracją publiczną. Badanie było realizowane w okresie od 16 września do 23 października 2014 roku.

5) Zaufanie społeczne mieszkańców województwa śląskiego

Zaufanie społeczne mieszkańców regionu mierzone było przy pomocy techniki CATI i realizowane na tych samych warunkach, jak badanie w punkcie czwartym, jednakże na osobno wyciągniętej próbie. Kwestionariusz tego badania także był inspirowany badaniami prowadzonymi przez Centrum Badania Opinii Społecznej oraz World Value Survey. Tematyka kwestionariusza dotyczyła głównie adresatów zaufania i jego poziomu, poziomu zaufania ogólnego oraz stopnia zaufania kierowanego do instytucji oraz wiarygodności treści ze względu na charakter ich treści (np. naukowy, religijny).

6) Indeks aktywności społecznej

W celu przedstawienia rozkładu przestrzennego zjawiska aktywności społecznej dokonano stworzenia indeksu syntetycznego mierzącego aktywność społeczną. Indeks ten pozwolił w prosty i klarowny sposób przedstawić tak złożone zjawisko społeczne jakim jest aktywność społeczna. Dążąc do budowy zagregowanego wskaźnika wykorzystano metodę Perkala, polegającą na budowie wskaźnika syntetycznego, będącego średnią ze standaryzowanych wartości wskaźników cząstkowych. Pierwszym krokiem w budowie takiego wskaźnika był dobór wskaźników cząstkowych. Wybrano następujące wskaźniki:

1. Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2012).

2. Liczba podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2012).
3. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym (za rok 2012).
4. Liczba kandydatów do rad powiatu i miasta przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2010)
5. Frekwencja w pierwszym głosowaniu wyborów do samorządu terytorialnego (za rok 2010).
6. Liczba aktywnych organizacji pozarządowych przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2011).

Trzy pierwsze wskaźniki określają aktywność społeczną, opisując jej gospodarczy wymiar zwany przedsiębiorczością mieszkańców danej jednostki terytorialnej. Kolejne dwa indeksy opisują polityczny wymiar aktywności społeczeństwa. Ostatni z nich opisuje natomiast aktywność społeczną charakterystyczną dla tak zwanego III sektora oznaczającego działalność społeczną nie odnoszącą się do wspólnoty politycznej, ani na gospodarczym ukierunkowaniu na zysk, lecz na dobrowolnym działaniu skierowanym na interes grupowy bądź dobro szerszej społeczności. Jak łatwo spostrzec aktywność gospodarcza była nadreprezentowana w stosunku do aktywności politycznej oraz aktywności III sektora, z kolei aktywność polityczna była nadreprezentowana w stosunku do aktywności III sektora. W celu wyeliminowania takiej nierównowagi postanowiono skonstruować wskaźnik syntetyczny przedsiębiorczości oraz wskaźnik syntetyczny aktywności politycznej.

W ten sposób indeks aktywności społecznej składać się będzie z trzech współczynników:

- Współczynnik przedsiębiorczości;
- Współczynnik aktywności politycznej;
- Współczynnik dostępności NGO's.

Zgodnie z metodą Perkała dokonano standaryzacji sześciu wcześniej wymienionych wskaźników. Standaryzację przeprowadzono według wzoru na standaryzację stymulant:

$$Z_j = \frac{X_{ij} - \bar{X}_j}{S_j}$$

czyli wskaźnik znormalizowany dla danej jednostki terytorialnej =

$$\frac{\text{wartość wskaźnika dla danej jednostki terytorialnej} - \text{średnia wartość wskaźnika wśród wszystkich jednostek terytorialnych}}{\text{odchylenie standardowe wskaźnika wśród wszystkich jednostek terytorialnych}}$$

Następnym etapem było obliczenie:

- współczynnika przedsiębiorczości poprzez obliczenie średniej ze zestandaryzowanych wskaźników: liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON przypadających na 10 tys. mieszkańców, liczby podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON przypadających na 10 tys. mieszkańców oraz liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym.
- współczynnika aktywności politycznej poprzez obliczenie średniej ze zestandaryzowanych wskaźników: liczby kandydatów do rad powiatu i miasta w wyborach w 2010 r. przypadających na 10 tys. mieszkańców oraz frekwencji w pierwszym głosowaniu wyborów do samorządu terytorialnego w 2010 roku.

Uzyskując trzy wskaźniki (w tym dwa syntetyczne), odpowiadające trzem rodzajom aktywności społecznej, obliczono ich średnią otrzymując indeks aktywności społecznej. Po uzyskaniu tego rodzaju indeksu przystąpiono do przyporządkowania jego wartości do jednej z trzech kategorii:

- wysoki poziom aktywności społecznej,
- przeciętny poziom aktywności społecznej,
- niski poziom aktywności społecznej.

Przyporządkowanie wartości indeksu do określonej kategorii nastąpiło poprzez podzielenie przedziału wartości wskaźników dla danego rodzaju jednostki terytorialnej na 3 równe części. Tak przyporządkowane wartości zostały przedstawione w formie mapy rozkładu terytorialnego aktywności społecznej.

AKTYWNOŚĆ POLITYCZNA

Aktywność polityczna jest traktowana w niniejszym badaniu jako część składowa aktywności społecznej, jeden z jej rodzajów. Jeśli poprzez aktywność społeczną rozumie się działalność ludzi jako członków społeczeństwa na rzecz tegoż społeczeństwa, to aktywność polityczna jest postrzegana tutaj jako specyficzny rodzaj aktywności społecznej, charakteryzujący się ukierunkowaniem na rządzenie wspólnotą. Sprawowanie władzy we wspólnotach terytorialnych odróżnia się od innych rodzajów aktywności społecznej przede wszystkim możliwością regulowania i kształtowania życia społecznego za pomocą legalnych środków przymusu.

Działalność polityczna członków wspólnoty kształtuje życie społeczne poprzez budowanie i rozwijanie systemu politycznego, który stanowi zespół uznanych przez członków wspólnoty terytorialnej reguł dotyczących zdobywania i sprawowania władzy.

Aktywność polityczna jest najczęściej wyrazem świadomego wyboru, w związku z czym może występować na różnych poziomach – od znikomego zainteresowania ogółem życia politycznego, poprzez ograniczanie się do spełniania podstawowych obowiązków politycznych (udział w wyborach), aż do zawodowego uprawiania polityki¹⁸.

Jednym z celów badania było zmierzenie aktywności politycznej oraz rozkładu przestrzennego jej natężenia. Jako mierniki tego zjawiska przyjęto frekwencję wyborczą oraz liczbę zgłoszonych kandydatów przypadających na 10 tys. mieszkańców danego obszaru. Te dwa rodzaje wskaźników odpowiadają dwóm podstawowym prawom obywatelskim, stanowiącym podstawę systemu politycznego. Pierwszym z nich jest czynne prawo wyborcze, do którego odnosi się wskaźnik frekwencji. Korzystanie z tego prawa stanowi fundament demokratycznego państwa prawa i miara jego wykorzystania przez obywateli może stanowić wyraz zaufania dla sprawujących władzę. Miara frekwencji wyborczej stanowić też może obraz nastrojów społecznych i poczucia sprawczości wśród członków wspólnoty terytorialnej. Zgodnie z art. 10 kodeksu wyborczego z dnia 5 stycznia 2011 r.¹⁹ czynne prawo wyborcze (prawo wybierania) mają obywatele Rzeczypospolitej Polskiej, którzy najpóźniej w dniu wyborów ukończyli 18 lat. Prawa do wybierania nie posiada natomiast osoba, która:

- 1) pozbawiona została praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu;
- 2) pozbawiona została praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu;
- 3) jest ubezwłasnowolniona prawomocnym orzeczeniem sądu.

Oddanie swojego głosu w wyborach jest wyrażeniem poparcia dla władzy osób lub grup osób tworzących ugrupowanie polityczne, wkładem w wybór rządzących, stanowi narzędzie, dzięki któremu możliwe jest egzekwowanie odpowiedzialności politycznej osób pełniących funkcje publiczne. Poza tym głosowanie w wyborach stanowi powszechną formę uczestnictwa – swój głos może oddać każdy, bez względu na wykształcenie, wyznanie czy pozycję społeczną.

Drugim rodzajem wskaźnika mierzącego aktywność polityczną jest liczba zgłoszonych kandydatów przypadająca na 10 tys. mieszkańców, który jest wyrazem wykorzystania biernego prawa wyborczego i stanowi uzupełnienie dla stopnia wykorzystania czynnego prawa wyborczego. Zgłoszenie swojej kandydatury w wyborach do organów władz publicznych wymaga znacząco większych środków i mobilizacji aniżeli oddanie głosu. Prawo wybieralności (biernie prawo wyborcze) posiada obywatel polski, który najpóźniej w dniu wyborów ukończył:

¹⁸ *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski i R. Herbut, Wrocław 2003, s. 16.

¹⁹ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2011 r. Nr 21 poz.112 z późniejszymi zmianami).

- 1) w wyborach do Sejmu – 21 lat,
- 2) w wyborach do Senatu – 30 lat,
- 3) w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej – 35 lat i korzysta z pełni praw wyborczych do Sejmu,
- 4) w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej – 21 lat oraz posiada prawo wybierania w tych wyborach i od co najmniej 5 lat stale zamieszkuje w Rzeczypospolitej Polskiej lub na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej,
- 5) w wyborach do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego – osoba mająca prawo wybierania tych organów,
- 6) w wyborach wójta, burmistrza, prezydenta – 25 lat, mająca prawo wybierania w tych wyborach, z tym, że kandydat nie musi stale zamieszkiwać na obszarze gminy, w której kandyduje.

Zgodnie z prawem wyborczym nie ma prawa wybieralności w wyborach osoba, która została skazana prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe, wobec której wydano prawomocne orzeczenie sądu stwierdzające utratę prawa wybieralności, bądź też obywatel Unii Europejskiej niebędący obywatelem polskim, pozbawiony prawa wybieralności w państwie członkowskim Unii Europejskiej, którego jest obywatelem.

Frekwencja wyborcza

Czynne prawo wyborcze jest uznawane za jeden z podstawowych i najbardziej rozpowszechnionych przejawów aktywności politycznej. Jak wynika z analizy średniej frekwencji wyborczej²⁰ na poziomie województw najniższe wartości wskaźnika zanotowano w województwach: opolskim (38,66%), warmińsko-mazurskim (41,44%) oraz lubuskim (41,99%). Najwięcej mieszkańców udało się do urn wyborczych w województwach: mazowieckim (51,65%), małopolskim (48,77%) oraz pomorskim (48,58%). Województwa te znalazły się jednocześnie w grupie regionów, w których średnia frekwencja wyborcza ukształtowała się na poziomie wyższym niż średnia dla Polski, która wyniosła 45,95%.

Średnia frekwencja wyborcza w województwie śląskim ukształtowała się na poziomie 44,64%. Największą aktywnością wyborczą wykazali się mieszkańcy podregionów: bielskiego (49,72%) oraz tyńskiego (48,38%), natomiast najniższą podregionu bytomskiego (41,9%) oraz gliwickiego (40,85%). W zaledwie 12 powiatach zanotowano frekwencję wyborczą na poziomie wyższym od frekwencji dla województwa, przy czym najwięcej mieszkańców udało się do urn w Bielsku-Białej (51,58%) oraz w powiatach ziemskich: bielskim (50,41%) i żywieckim (49,48%).

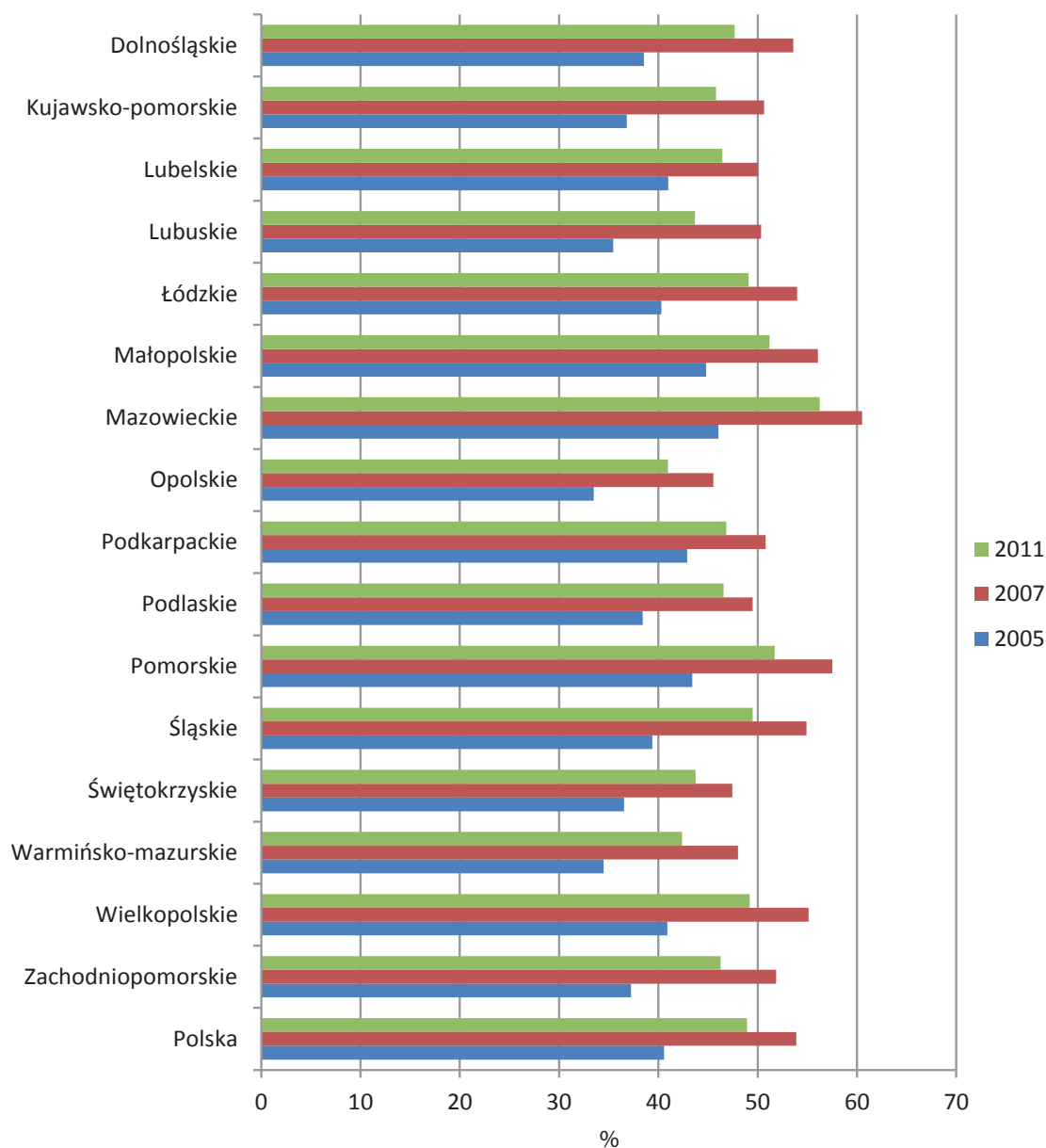
Województwo śląskie, pod względem średniej frekwencji wyborczej²¹ w wyborach do Sejmu RP, uzyskało wynik wyższy niż średnia dla kraju (47,82%) i z wartością 47,93% zajęło 5. miejsce w grupie polskich regionów. Lepsze wyniki zanotowano w województwach: mazowieckim (54,4%), pomorskim (50,92%), małopolskim (50,72%) oraz wielkopolskim (48,44%). Najniższą średnią – 39,98%, charakteryzowało się województwo opolskie. Analizując frekwencję wyborczą w wyborach do Sejmu RP w poszczególnych latach w województwie śląskim zauważamy, że aktywność wyborcza mieszkańców wahała się na przestrzeni lat. W 2011 roku województwo śląskie, z frekwencją na poziomie 49,51%, uplasowało się na 4. miejscu w kraju, za województwami: mazowieckim (56,24%), pomorskim (51,71%) oraz małopolskim (51,19%). Wartość ta była wyższą od tej na poziomie kraju, która wyniosła 48,92%. Najniższą

²⁰ Dane pozyskane z Państwowej Komisji Wyborczej. Średnia w opracowaniu liczona jako stosunek sumy wydanych kart do sumy uprawnionych do głosowania w wyborach do: Sejmu RP (lata 2005, 2007, 2011), na Prezydenta RP (II tura wyborów w latach 2005 i 2010), Parlamentu Europejskiego w 2009 r. oraz w wyborach do samorządu terytorialnego (I tura wyborów w 2006 r. oraz w 2010 r.).

²¹ Dane pozyskane z Państwowej Komisji Wyborczej. Średnia liczona jako stosunek sumy wydanych kart do sumy uprawnionych do głosowania w wyborach do Sejmu RP w latach: 2005, 2007 i 2011.

frekwencję w omawianych wyborach zanotowano w województwie opolskim (40,95%). W wyborach do Sejmu RP w latach 2007 oraz 2005 pozycja województwa śląskiego względem pozostałych regionów była niższa. W roku 2007 województwo śląskie, z frekwencją 54,91% zajmowało 5. miejsce w kraju, natomiast w 2005 r., z frekwencją wynoszącą 39,4% uplasowało się na 8. pozycji. W omawianych latach, podobnie jak w roku 2011, najmniejszą aktywnością wyborczą wykazali się mieszkańcy województwa opolskiego.

Wykres 1. Frekwencja wyborcza w wyborach do Sejmu RP na poziomie województw (%).

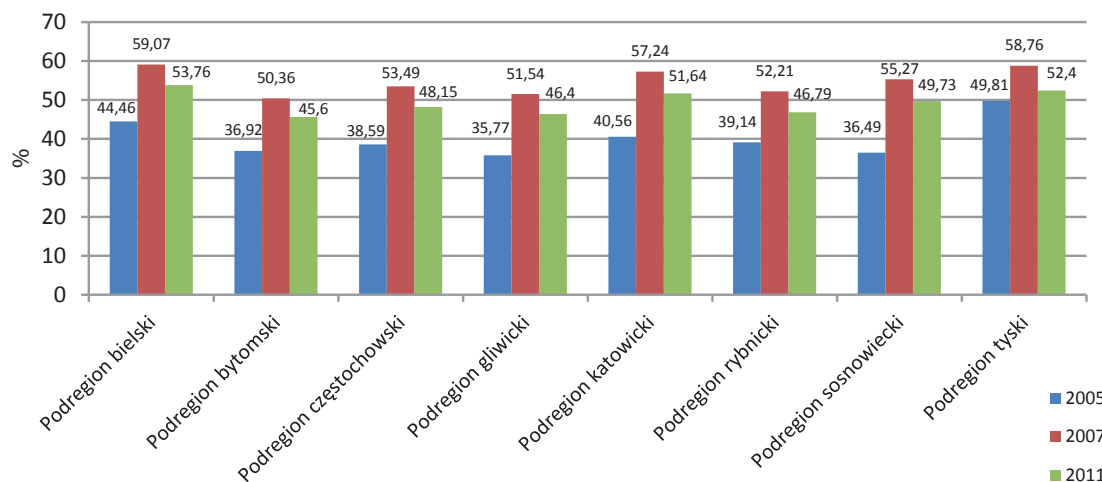

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej (stan na dzień 15.01.2014).

W województwie śląskim, podczas wyborów do Sejmu RP, średnia frekwencja wyborcza najwyższe wartości osiągnęła w podregionach: bielskim (52,48%), tyskim (51,68%) oraz katowickim (49,76%). Jednocześnie zarówno w 2011, jak również w 2007 oraz 2005, podregiony te były obszarami, w których frekwencja wyborcza również osiągała najwyższe wartości, które były wyższe od frekwencji dla całego województwa. Najmniej „aktywnymi” podregionami w wyborach do Sejmu RP w omawianych latach były podregiony: gliwicki oraz bytomski. Warto zauważyć, że podregion sosnowiecki, który w roku 2005 z frekwencją na poziomie 36,49% uplasował się na przedostatniej pozycji, w kolejnych wyborach

poprawił wyniki, zajmując zarówno w 2007, jak i w 2011 4. pozycję (frekwencja odpowiednio 55,27% i 49,73%).

Wykres 2. Frekwencja wyborcza w wyborach do Sejmu RP na poziomie podregionów (%).

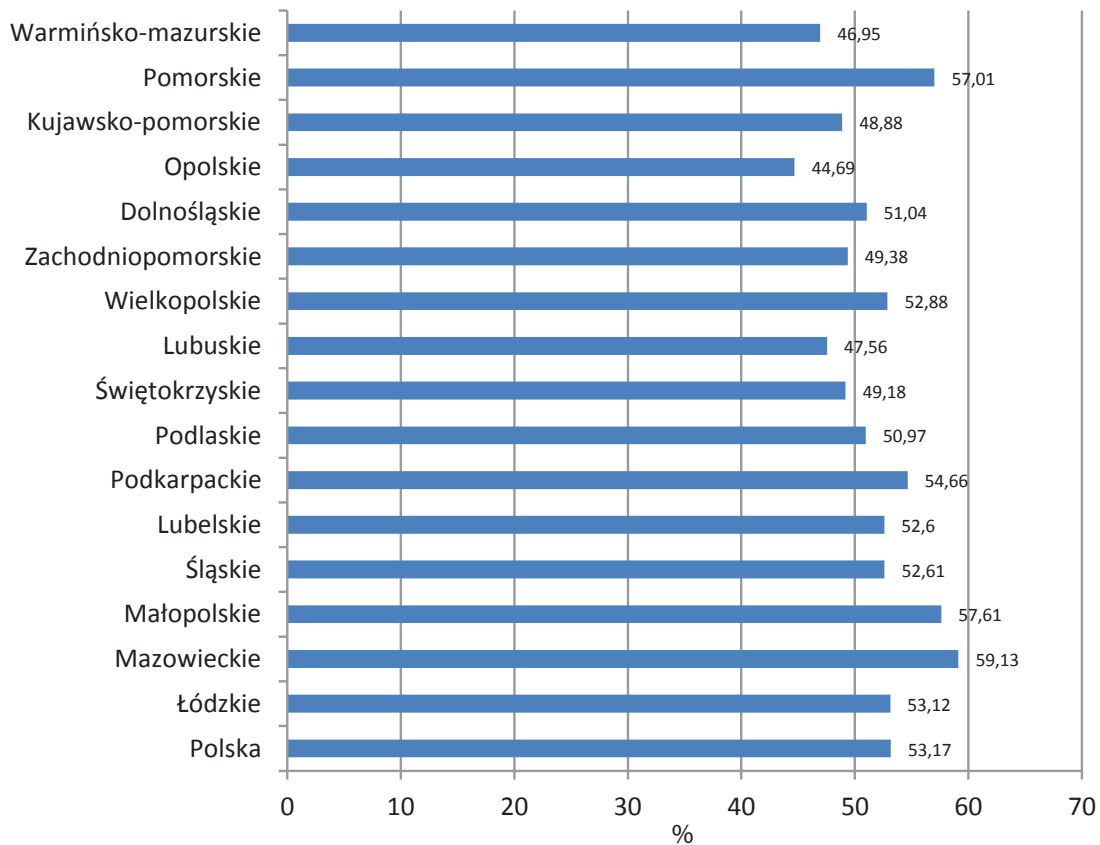
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej (stan na dzień 15.01.2014).

Na poziomie powiatów największą frekwencją wyborczą w roku 2011 i 2007 zarejestrowano w miastach Bielsko-Biała (odpowiednio 58,32% i 64,08%) i Katowice (56,23% i 62,09%). Miasta te również w wyborach w 2005 znalazły się w trójce powiatów o najwyższej frekwencji wyborczej. W wyborach do Sejmu RP w omawianych latach najmniej aktywni wyborczo byli mieszkańcy powiatu raciborskiego oraz Zabrze. Warto podkreślić, że w wyborach w 2011 Zabrze było miastem na prawach powiatu z najniższą frekwencją wyborczą w Polsce. Analizując średnią frekwencję wyborczą do Sejmu RP na poziomie powiatów ich „aktywność” przedstawiała się podobnie. Największe wartości wskaźnika odnotowano w Bielsku-Białej (56,76%), Katowicach (54,36%) oraz powiecie bielskim (53,56%) z kolei najniższe w Zabrzu (39,43%) oraz powiecie raciborskim (38,42%).

Druga tura wyborów na stanowisko Prezydenta RP w latach 2010 oraz 2005 w województwie śląskim cieszyła się większym zainteresowaniem niż wybory do Sejmu RP. Średnia frekwencja wyborcza²² omawianych wyborów w województwie śląskim wyniosła 50,61%, co dawało województwu 7. miejsce w kraju. Podobnie jak w przypadku wyborów do Sejmu RP, województwami z najwyższą średnią frekwencją wyborczą były: mazowieckie (59,13%) oraz małopolskie (57,61%), natomiast z najniższą województwo opolskie (44,69%). Średnia na poziomie kraju wyniosła 53,17%.

²² Dane pozyskane z Państwowej Komisji Wyborczej. Średnia liczona jako stosunek sumy wydanych kart oraz sumy uprawnionych do głosowania w II turze wyborów na stanowisko Prezydenta RP w latach 2005 i 2010.

Wykres 3. Średnia frekwencja wyborcza w drugiej turze wyborów prezydenckich w latach 2005 i 2010 (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej (stan na dzień 15.01.2014).

W 2010 roku frekwencja wyborcza w drugiej turze wyborów na stanowisko Prezydenta RP w województwie śląskim wyniosła 54,29%, jednak w porównaniu do pozostałych województw była to wartość stosunkowo niska (9. miejscu w kraju). W 2005, z wynikiem 50,97%, województwo znalazło się na wyższym – 6. miejscu. Wyniki takie były niższe od średniej frekwencji dla Polski, która wyniosła odpowiednio 55,31% i 50,99%. Największą frekwencję w omawianych latach zarejestrowano w województwach: mazowieckim, małopolskim oraz pomorskim, natomiast najmniejszą w opolskim.

Analizując przestrzenny rozkład aktywności wyborczej mieszkańców województwa śląskiego można stwierdzić, że najbardziej aktywnymi wyborczo osobami, w omawianych wyborach (podobnie jak w wyborach do Sejmu RP), byli mieszkańcy podregionów: bielskiego, tyskiego oraz katowickiego, natomiast najmniej aktywnymi: gliwickiego i bytomskiego. Warto zauważyć, że we wszystkich podregionach w II turze wyborów prezydenckich w 2010 roku zanotowano wyższą frekwencję niż w roku 2005. Największy wzrost frekwencji wystąpił w podregionie sosnowieckim (o 5,8 pp.), częstochowskim (o 5,4 pp.) oraz bielskim (o 3,8 pp.).

Tabela 1. Frekwencja wyborcza w II turze wyborów prezydenckich w 2005 i 2010 roku (%).

Jednostka	Frekwencja wyborcza %	
	2005	2010
Województwo śląskie	50,97	54,29
Podregion bielski	56,59	60,39
Podregion bytomski	47,38	50,52
Podregion częstochowski	48,56	53,96
Podregion gliwicki	47,42	50,28
Podregion katowicki	52,89	53,99
Podregion rybnicki	50,57	52,66
Podregion sosnowiecki	47,92	53,72
Podregion tyski	56,78	57,98

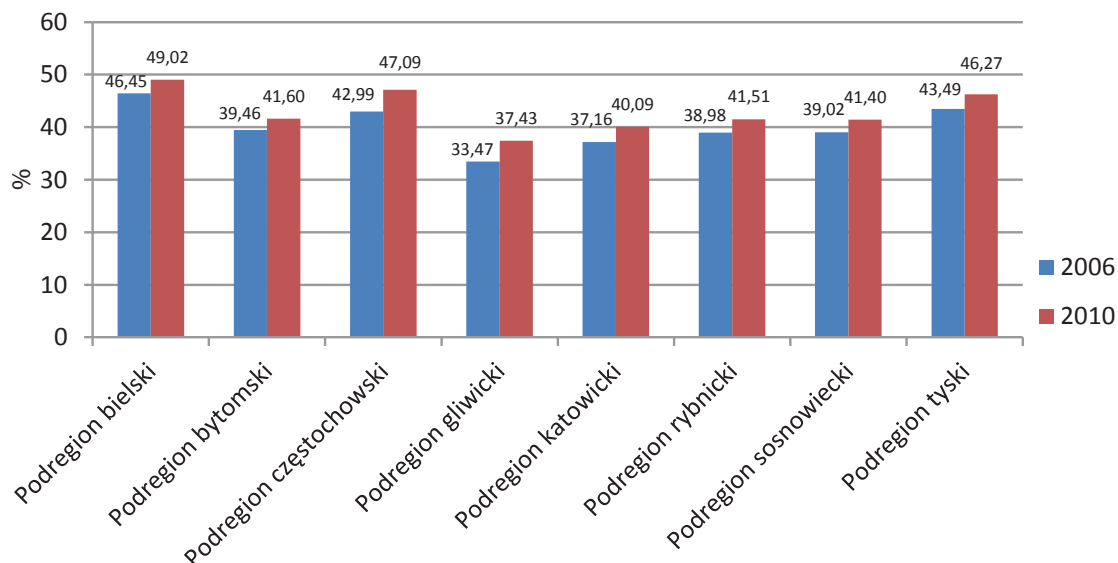
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej (stan na dzień 15.01.2014).

W 2010 roku, na poziomie powiatów, frekwencja wyborcza w II turze wyborów prezydenckich wyniosła od 62,26% w Bielsku-Białej i 61,09% w powiecie bielskim, do zaledwie 44,90% w powiecie raciborskim. W stosunku do 2005 we wszystkich powiatach zanotowano wzrost frekwencji wyborczej, przy czym największy w powiecie myszkowskim (o 7,50 pp.), zawierciańskim (o 7,62 pp.) oraz w częstochowskim (o 7,23 pp.), natomiast najmniejszy w powiecie mikołowskim (o 0,51 pp.) oraz rybnickim i bieruńsko-lędzińskim (o 0,67 pp.). Pod względem średniej frekwencji wyborczej Bielsko-Biała i powiat bielski należały do tych powiatów, w których odnotowano najwyższą wartość wskaźnika. Na przeciwnym biegunie znalazło się Zabrze oraz powiat raciborski.

W województwie śląskim w wyborach samorządowych notowano frekwencję wyborczą na bardzo niskim poziomie, zdecydowanie poniżej frekwencji dla Polski, która w 2010 roku wyniosła 47,32% natomiast w 2006 45,99%. W pierwszej turze wyborów, zarówno w 2010 jak i w 2006, województwo śląskie z wartościami odpowiednio 42,94% oraz 39,98% znalazło się na przedostatnim miejscu wśród regionów Polski. Niższe wartości zanotowano jedynie w województwie opolskim (40,99% i 39,38%). W obu omawianych okresach największą aktywność wyborczą mieszkańców zanotowano w województwach: mazowieckim, świętokrzyskim oraz podkarpackim.

Zarówno w wyborach samorządowych w 2010, jak również w 2006, najbardziej aktywnymi podregionami w województwie śląskim, w których frekwencja wyborcza była wyższa od frekwencji w regionie, były: bielski, częstochowski oraz tyski. W porównaniu do 2006 we wszystkich podregionach zanotowano wzrost aktywności wyborczej, przy czym największy wystąpił w podregionie częstochowskim (o 4,1 pp. do 47,09% w 2010 r.) oraz gliwickim (o 3,96 pp. do 37,43% w 2010 r.). Najniższy poziom frekwencji wyborczej w omawianych latach zarejestrowano w podregionie katowickim oraz gliwickim.

Wykres 4. Frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych w 2006 i 2010 roku na poziomie podregionów w województwie śląskim (%).

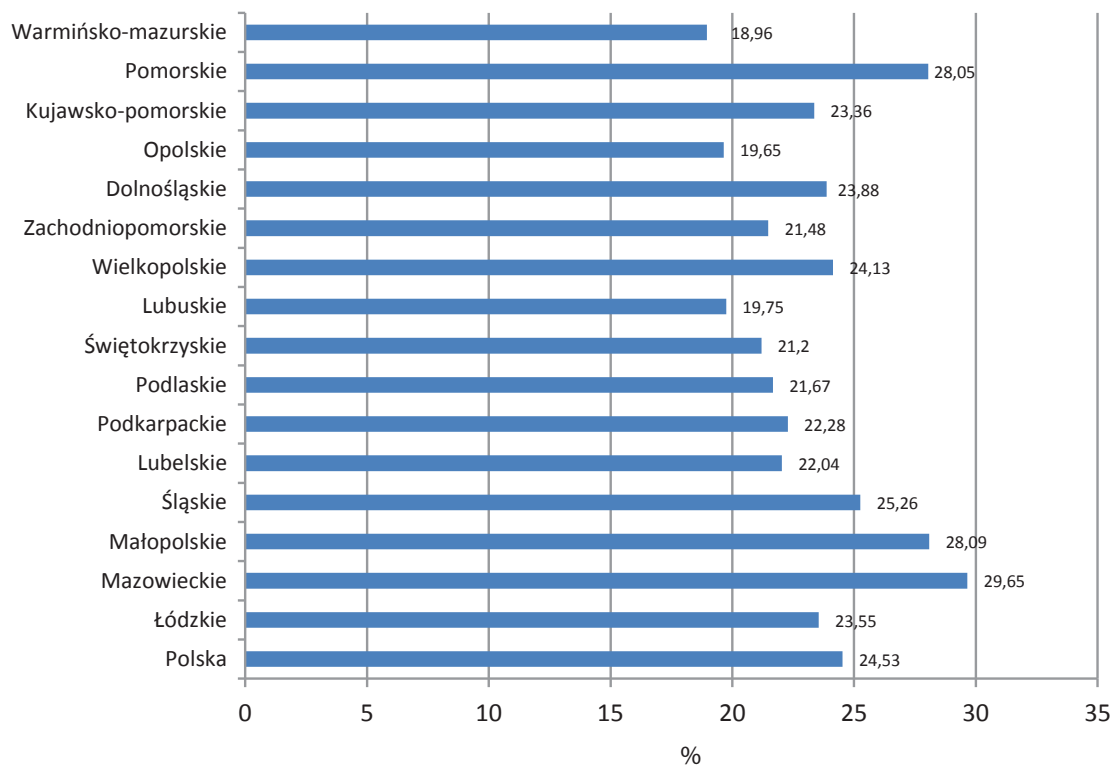

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej (stan na dzień 15.01.2014).

Na poziomie powiatów w 2010 roku najwyższą frekwencję wyborczą zanotowano w powiatach: żywieckim (56,49%), myszkowskim (55,25%) oraz częstochowskim (53,90%). W wyborach samorządowych w 2006 wymienione powiaty również należały do tych o największej aktywności wyborczej mieszkańców. Najmniej aktywnymi powiatami w 2010 a także w 2006 były: Bytom (34,59% i 31,87%), Sosnowiec (33,36% i 31,54%) oraz Zabrze (32,59% i 27,58%). Warto zauważyć, że jedynie w powiecie mikołowskim w 2010 frekwencja wyborcza była niższa niż w 2006 (o 0,63 pp.), kiedy wyniosła 45,85%.

Najniższy poziom frekwencji wyborczej, zarówno na poziomie kraju, jak i poszczególnych województw, odnotowano w wyborach do Parlamentu Europejskiego, które miały miejsce w 2009 roku. Frekwencja na poziomie Polski wyniosła zaledwie 24,53%. Największą aktywność wyborczą mieszkańców zanotowano w województwach: mazowieckim (29,65%), małopolskim (28,09%), pomorskim (28,05%) oraz w województwie śląskim (25,26%). W pozostałych regionach zanotowano frekwencję na poziomie niższym od frekwencji dla Polski, przy czym najniższe wartości wskaźnika zarejestrowano w województwach: lubuskim (19,75%), opolskim (19,65%) oraz warmińsko-mazurskim (18,96%).

Wykres 5. Frekwencja w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej (stan na dzień 15.01.2014).

W województwie śląskim w trzech podregionach zanotowano frekwencję wyborczą na poziomie wyższym od frekwencji w województwie. W kolejności były to podregiony: katowicki (28,99%), bielski (27,86%) oraz tyski (27,73%). Najmniej wyborców udało się do urn w podregionie rybnickim (22,49%) oraz częstochowskim (21,6%). Na poziomie powiatów najbardziej aktywni w wyborach do Parlamentu UE byli mieszkańcy miast na prawach powiatu: Katowic (33,81%), Bielska-Białej (33,48%), Tychów (30,44%) oraz Gliwic (30,16%), z kolei najniższą aktywność wyborczą zanotowano w powiatach: częstochowskim (16,99%), myszkowskim (16,54%) oraz kłobuckim (15,3%).

Aktywność kandydatów

Ze statystyk Państwowej Komisji Wyborczej wynika, że w 2010 roku w województwie śląskim zarejestrowano 20,4 tys. kandydatów²³ startujących w wyborach samorządowych na szczeblu gminy i powiatu. Na tle pozostałych regionów kraju taka liczba kandydatów plasowała województwo śląskie na 3. miejscu, za województwem mazowieckim (30,7 tys. kandydatów) oraz wielkopolskim (22,1 tys. kandydatów). Przeliczając jednak liczbę zarejestrowanych kandydatów na 10 tys. mieszkańców wartość wskaźnika dla województwa śląskiego była najniższa w kraju i wyniosła 43,99. Największą liczbę kandydatów na 10 tys. mieszkańców odnotowano w województwach: warmińsko-mazurskim (88,29), lubelskim (86,45) oraz świętokrzyskim (83,71).

²³ Przez liczbę kandydatów rozumie się sumę zarejestrowanych kandydatów w wyborach do: rad powiatu, rad gminy i miast na prawach powiatu oraz kandydatów na stanowisko wójta, burmistrza lub prezydenta.

Tabela 2. Liczba kandydatów na 10 tys. mieszkańców w wyborach samorządowych w 2010 roku (os.).

Jednostka	Liczba kandydatów na 10 tys. mieszkańców				
	Rada powiatu	Rada miasta	Rada gminy	Wójt, burmistrz, prezydent	Kandydaci ogółem
POLSKA	15,91	5,37	41,52	2,02	64,83
Województwo dolnośląskie	17,13	3,85	45,65	1,99	68,62
Województwo kujawsko-pomorskie	17,87	6,65	40,03	2,06	66,62
Województwo lubelskie	19,50	5,96	57,81	3,18	86,45
Województwo lubuskie	21,38	5,21	51,24	2,36	80,19
Województwo łódzkie	16,60	5,16	45,11	2,31	69,18
Województwo małopolskie	12,29	3,34	34,64	1,56	51,83
Województwo mazowieckie	13,73	4,45	38,18	1,91	58,28
Województwo opolskie	22,02	2,86	50,87	2,33	78,08
Województwo podkarpackie	19,61	4,61	45,84	2,16	72,22
Województwo podlaskie	16,93	6,39	52,46	3,07	78,85
Województwo pomorskie	12,04	5,12	33,46	1,64	52,26
Województwo śląskie	8,26	11,17	23,40	1,17	43,99
Województwo świętokrzyskie	21,26	2,72	57,08	2,64	83,71
Województwo warmińsko-mazurskie	25,78	4,37	55,52	2,62	88,29
Województwo wielkopolskie	17,32	3,41	41,43	1,82	63,99
Województwo zachodniopomorskie	18,04	6,02	45,93	2,24	72,22

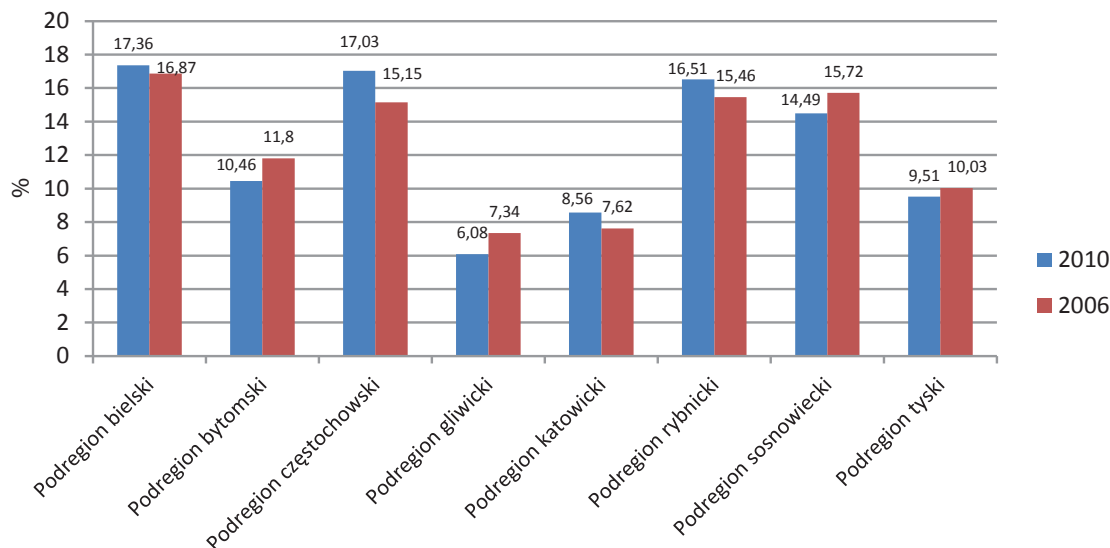
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej (stan na dzień 15.01.2014).

Analizując liczbę kandydatów do poszczególnych organów stanowiących i wykonawczych na poziomie powiatu oraz gminy zauważyć można, że w wyborach w 2010 roku województwo śląskie znajdowało się w pierwszej ósemce województw z największą liczbą kandydatów zarówno do rad powiatowych, rad gminy oraz rad miasta na prawach powiatu, jak również na stanowisko wójta, burmistrza lub prezydenta. Przeliczając liczbę kandydatów do ww. organów na 10 tys. mieszkańców województwo śląskie zajmowało jednak ostatnie miejsce wśród pozostałych regionów Polski. Wyjątek stanowiła liczba osób kandydujących do rad miasta na prawach powiatu, pod względem której województwo śląskie zajmowało 1. miejsce, zarówno w wartościach rzeczywistych (5,2 tys. kandydatów), jak również w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców (11,17 kandydatów). Sytuacja taka jednak bezpośrednio wynikała z faktu, że województwo śląskie jest regionem o największej liczbie powiatów grodzkich.

W podziale na podregiony najwięcej kandydatów startujących w wyborach samorządowych w 2010 roku zanotowano w podregionie bielskim, w którym stanowili oni 17,36% ogółu kandydatów w województwie śląskim (3,5 tys. osób) oraz w podregionie częstochowskim (3,5 tys. osób – 17,03% ogółu kandydatów w województwie) następnie w rybnickim (3,4 tys. osób – 16,5% ogółu kandydatów w województwie). Najmniejszą liczbę osób kandydujących zanotowano natomiast w podregionie tuskim (1,9 tys. osób – 8,56% ogółu kandydatów w województwie) oraz gliwickim (1,2 tys. – 6,08% ogółu kandydatów w województwie). Zbliżony rozkład aktywności politycznej uwidacznia się, kiedy przeliczymy liczbę kandydatów na 10 tys. mieszkańców. W 2010 największą wartość wskaźnika zanotowano w podregionie częstochowskim (77,03 kandydatów/10 tys. mieszkańców) oraz bielskim (53,56), natomiast najmniejszą w podregionie gliwickim (25,61) oraz katowickim (22,78). Warto zauważyć, że podregion tyski, w którym zarejestrowanych było jedynie 1,9 tys. kandydatów, po przeliczeniu ich liczby na 10 tys. ludności uplasował się na 3. miejscu wśród pozostałych podregionów. Podobny rozkład aktywności politycznej w poszczególnych podregionach województwa śląskiego obserwowano również w wyborach w 2006, przy czym warto zwrócić uwagę na fakt, że średnia liczba zarejestrowanych kandydatów dla podregionów w 2006 była o 274,5 kandydatów wyższa niż w 2010 i wyniosła 2 823,25 kandydatów. W stosunku do 2006 największy spadek liczby zarejestrowanych kandydatów w wyborach w 2010

zanotowano w podregionach: sosnowieckim (o 596 kandydatów), bytomskim (o 532 kandydatów) oraz tyskim (o 326 kandydatów). W zaledwie dwóch podregionach liczba kandydatów w 2010 była wyższa od ich liczby w 2006 – w podregionie częstochowskim o 50 kandydatów oraz w katowickim o 23.

Wykres 6. Udział kandydatów w wyborach samorządowych z podregionów w ogóle kandydatów w województwie śląskim (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej (stan na dzień 15.01.2014).

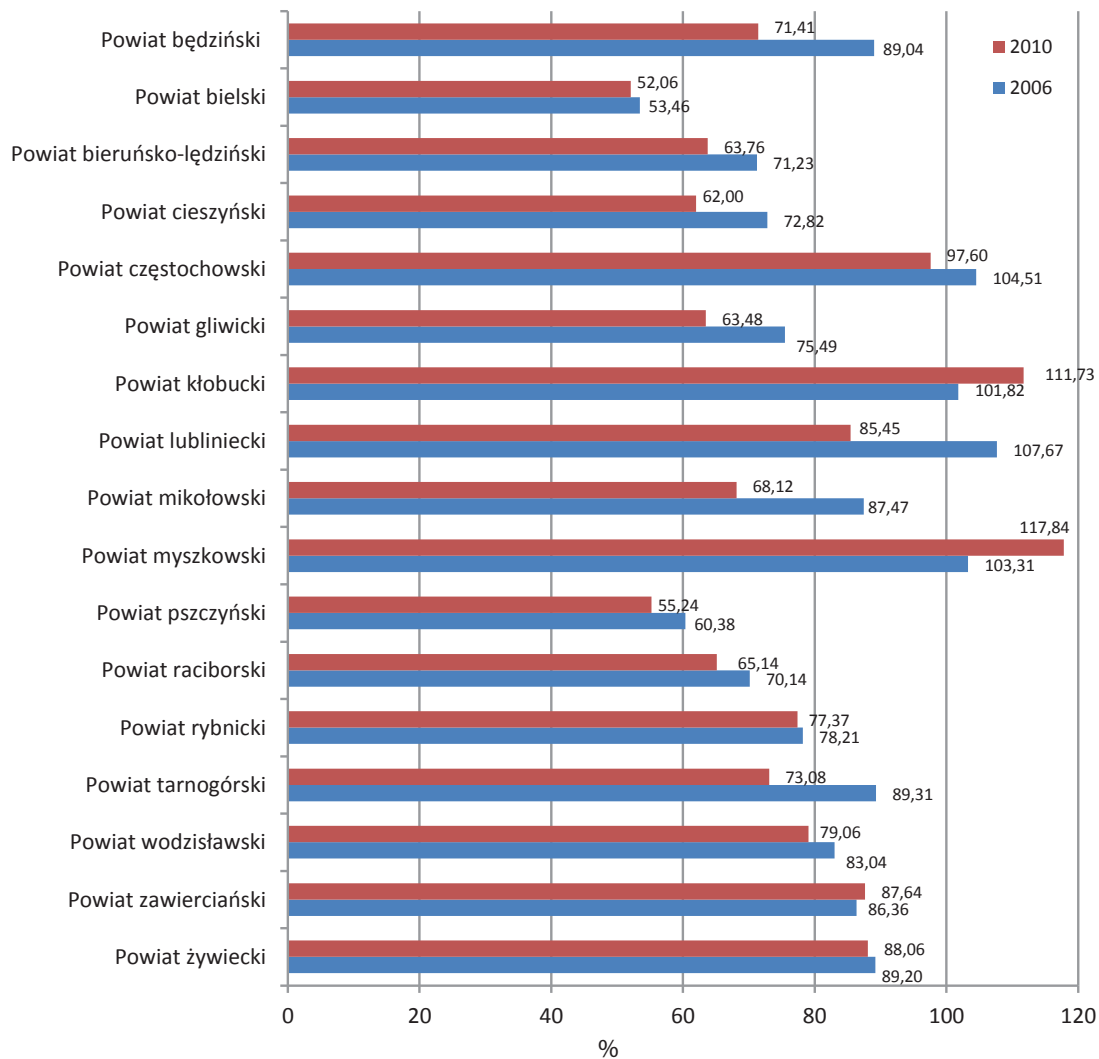
Na poziomie powiatów, ze względu na zróżnicowanie typów organów stanowiących oraz wykonawczych, analizę liczby kandydatów przeprowadzono w podziale na powiaty ziemskie oraz miasta na prawach powiatu tak, by analizowane dane były porównywalne.

W grupie powiatów ziemskich w 2010 roku największą liczbę kandydatów w wyborach do rad powiatu, gminy oraz na stanowisko wójta, burmistrza lub prezydenta zarejestrowano w powiatach: żywieckim (1,3 tys.), częstochowskim (1,3 tys.) oraz wodzisławskim (1,2 tys.). W wyborach w 2006 powiaty te również znajdowały się w grupie tych, w których zarejestrowano największą liczbę kandydatów, przy czym liderem był powiat częstochowski (1,4 tys.), dalej będziński (1,3 tys.) oraz żywiecki (1,3 tys.). Najmniej osób kandydujących do ww. organów zarówno w 2010, jak również w 2006 zanotowano w powiatach: pszczyńskim (0,6 tys.), rybnickim (0,6 tys.) oraz bieruńsko-lędzińskim (0,4 tys.). Warto zauważyć, że aż w 11 powiatach ziemskich liczba zarejestrowanych kandydatów w wyborach w 2010 roku była niższa od ich liczby w 2006. Największy spadek procentowy osób kandydujących zanotowano w powiatach: lublinieckim (o 19,9%), mikołowskim (o 19,57%) i będzińskim (o 19,24%), natomiast największy wzrost odnotowano w powiatach: myszkowskim (wzrost o 14,86%) i kłobuckim (o 11,12%).

W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców największą liczbę kandydatów startujących w wyborach samorządowych do organów stanowiących oraz wykonawczych na obszarze powiatów ziemskich w 2010 roku było w powiatach: myszkowskim (117,84 kandydatów), kłobuckim (111,73) oraz częstochowskim (97,6). W wyborach w 2006 wartość omawianego wskaźnika dla powiatów myszkowskiego oraz kłobuckiego była niższa odpowiednio o 14,53 kandydatów i 9,91 kandydatów, z kolei dla powiatu częstochowskiego wyższa o 6,91 i osiągnęła wartość 104,51. Wskazane powiaty znalazły się jednak w pierwszej czwórce powiatów o największej liczbie kandydatów przypadającej na 10 tys. mieszkańców. Powiatem o największej wartości wskaźnika w wyborach w 2006 był powiat lubliniecki, w którym na 10 tys. mieszkańców przypadało 107,67 zarejestrowanych kandydatów, natomiast w wyborach w 2010 r. było ich 85,45. Zarówno w wyborach w roku 2006, jak również w roku 2010 powiatami ziemskimi o najmniejszej liczbie kandydatów na 10 tys. ludności były powiaty: cieszyński, pszczyński i bielski.

Średnia liczba zarejestrowanych kandydatów w obrębie powiatów ziemskich województwa śląskiego w wyborach w 2006 wyniosła 953 kandydatów, natomiast w 2010 była niższa o 63,88 i wyniosła 889,12.

Wykres 7. Liczba kandydatów w wyborach samorządowych na 10 tys. w powiatach ziemskich w wyborach w 2006 i 2010 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej (stan na dzień 15.01.2014).

Na poziomie powiatów grodzkich w wyborach samorządowych do rad miasta oraz na stanowisko prezydenta w 2010 roku zarejestrowano 5,3 tys. kandydatów, w tym najwięcej w miastach: Katowice (353), Częstochowa (341) oraz Tychy (336), natomiast w wyborach w 2006 w miastach: Katowice (482), Tychy (437) oraz Dąbrowa Górnicza, Sosnowiec, Częstochowa i Bielsko-Biała (po ok. 420). W porównaniu do sytuacji w 2006 ogólna liczba osób startujących w wyborach w powiatach grodzkich spadła o ponad 1 tys. Największy procentowy spadek osób ubiegających się o stanowisko radnego lub prezydenta wystąpił w miastach: Zabrze (o 40,59%), Jaworznie (o 35,21%) oraz w Sosnowcu (o 34,2%). Warto podkreślić, że wzrost liczby kandydatów zarejestrowano jedynie w 4 miastach: Świętochłowicach (o 52,76%), Mysłowicach (o 27,27%), Siemianowicach Śląskich (o 21,89%) oraz w Żorach (o 15,61%). Najmniejszą liczbę kandydatów w 2010 roku zanotowano w miastach: Piekary Śląskie (146), Jaworzno (184) oraz Zabrze (221).

Analizując liczbę kandydatów na 10 tys. ludności zauważono, że miasta na prawach powiatu, charakteryzujące się największą rzeczywistą bezwzględną liczbą osób kandydujących w wyborach w 2010 roku, zajmowały niższe pozycje w tym układzie, natomiast miasta o niższej bezwzględnej liczbie kandydatów odwrotnie. Należy zwrócić tutaj uwagę, że Katowice oraz Częstochowa, które osiągnęły

najwyższe pozycje pod względem rzeczywistej liczby kandydatów, po przeliczeniu ich liczby na 10 tys. mieszkańców spadają odpowiednio na 19. i 16. pozycję (odpowiednio 11,34 i 14,38 kandydatów na 10 tys.). Natomiast najwyższe pozycje pod względem analizowanego wskaźnika zajmowały miasta: Świętochłowice (46,71 kandydatów), Mysłowice (40,79 kandydatów) oraz Siemianowice Śląskie (40,40 kandydatów). W wyborach w 2006 sytuacja była zbliżona – pod względem liczby kandydatów na 10 tys. mieszkańców Katowice zajmowały ostatnie miejsce z 15,33 kandydatami na 10 tys. mieszkańców, dalej Częstochowa (17,26 kandydatów) oraz Sosnowiec (18,91). Najwyższe wartości osiągnęły Piekary Śląskie (36,23 kandydatów na 10 tys.), które pod względem rzeczywistej liczby kandydatów zajmowały 17. pozycję, następnie Jastrzębie-Zdrój (35,69 kandydatów) oraz Tychy (33,49 kandydatów).

Średnia ogólnej liczby kandydatów dla powiatów grodzkich w województwie śląskim w wyborach w 2010 do rad miasta oraz na stanowisko prezydenta była zdecydowanie niższa niż w roku 2006 (313,89 kandydatów) i wyniosła 227,63 kandydatów.

Tabela 3. Liczba kandydatów w wyborach samorządowych na 10 tys. w miastach na prawach powiatu w wyborach 2006 i 2010 roku.

Jednostka	Liczba kandydatów na 10 tys.	
	2006	2010
Bielsko-Biała	23,86	16,19
Bytom	21,18	17,88
Chorzów	22,29	22,17
Częstochowa	17,26	14,38
Dąbrowa Górnicza	32,96	25,78
Gliwice	21,11	15,39
Jastrzębie-Zdrój	35,69	30,34
Jaworzno	29,65	19,40
Katowice	15,33	11,34
Mysłowice	32,24	40,79
Piekary Śląskie	36,23	25,16
Ruda Śląska	23,92	21,11
Rybnik	21,43	20,63
Siemianowice Śląskie	32,25	40,40
Sosnowiec	18,91	12,86
Świętochłowice	29,67	46,71
Tychy	33,49	25,94
Zabrze	19,57	12,18
Żory	32,84	38,14

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej (stan na dzień 15.01.2014).

Aktywność polityczna mieszkańców województwa śląskiego kształtuje się na relatywnie niskim poziomie, zarówno pod względem korzystania z czynnego, jak i biernego prawa wyborczego. Średnia frekwencja wyborcza w regionie kształtowała się na przeciętnym poziomie (niecały 45%) i była niższa niż średnia dla Polski. Jednocześnie wystąpiło silne zróżnicowanie terytorialne województwa pod względem odsetka mieszkańców udających się do urn wyborczych. Niski poziom zainteresowania życiem politycznym mieszkańców województwa przejawia się także najniższą w kraju liczbą zarejestrowanych kandydatów w wyborach przypadających na 10 tys. ludności, jednakże w tym przypadku należy wziąć pod uwagę wpływ dużej liczby powiatów grodzkich skupiających większość ludności województwa śląskiego.

ORGANIZACJE POZARZĄDOWE

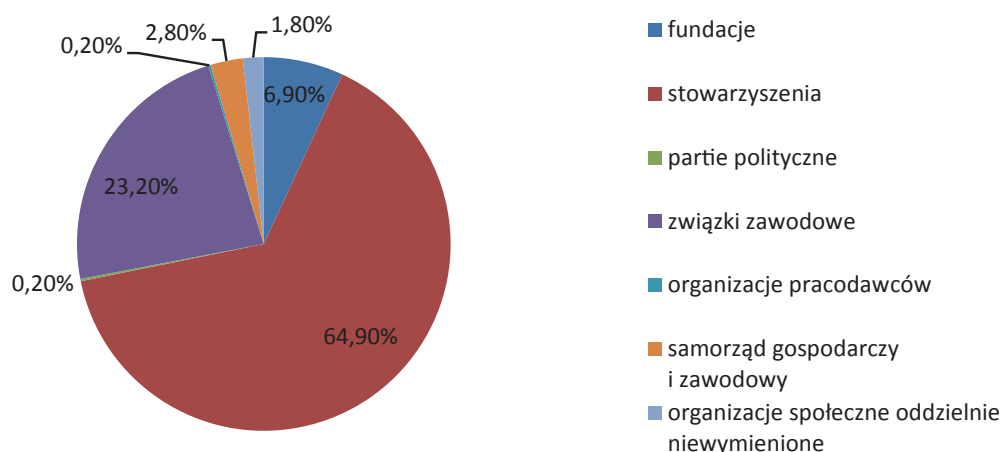
Jednym z istotnych elementów życia społecznego jest aktywność ludzka w dziedzinie tzw. trzeciego sektora, czyli działalność organizacji pozarządowych (tzw. NGO's czyli *non-governmental organization*). Aktywność społeczna, realizowana w tym zakresie, ukierunkowana jest na społeczną samorealizację i oparta jest na zasadzie dobrowolności udziału w organizacji, a więc odróżnia się od pierwszego sektora czyli systemu władzy tym, że nie opiera się na przymusie oraz od drugiego, że jej celem nie jest zysk. Dla potrzeb analizy użyto jako źródła danych bazy REGON aktualnej dla roku 2011. W jej ramach wyodrębniono grupę organizacji pozarządowych, do których zaliczono:

- fundacje,
- stowarzyszenia,
- partie polityczne,
- związki zawodowe,
- organizacje pracodawców,
- organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego,
- organizacje społeczne oddzielnie niewymienione.

O ile oczywistym wydaje się dobór fundacji oraz stowarzyszeń jako reprezentantów III sektora, o tyle pozostałe kategorie budzić mogą pewne wątpliwości, jednakże wszystkie z nich realizują kryteria istnienia jako organizacja pozarządowa. Wszystkie z badanych kategorii obejmują organizacje, których działalność opiera się na pracy członków bądź wolontariuszy wykonujących ją na zasadzie dobrowolności. Każda z tych kategorii obejmuje organizacje, których działalność ukierunkowana jest bądź na dobro wspólne, bądź interes grupowy.

W województwie śląskim w 2011 roku zarejestrowanych było 13 031 tego rodzaju organizacji, z czego 12 628 kwalifikowanych było jako aktywne. Wśród aktywnych organizacji pozarządowych w województwie śląskim najczęściej występują stowarzyszenia (8 200 organizacji), jako druga co do wielkości kategoria występują związki zawodowe (2 926 organizacji). Istotne wielkości osiągają też liczebności fundacji (868 organizacji) oraz samorząd gospodarczy i zawodowy (353 organizacji), a także kategoria organizacji społecznych oddzielnie nie wymienionych (233), w skład których wchodzi koła łowieckie oraz pracownicze kasy zapomogowo-pożyczkowe.

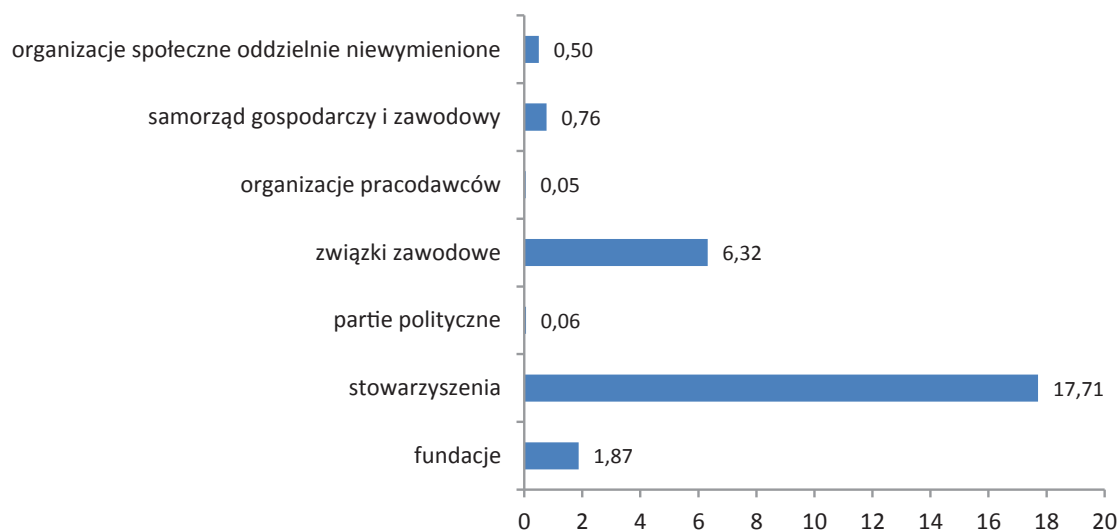
Wykres 8. Udział poszczególnych kategorii aktywnych organizacji pozarządowych w ogóle aktywnych NGO's w województwie śląskim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy REGON GUS, aktualnej dla 2011 roku.

Odnosząc liczbę podmiotów sektora pozarządowego w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, najliczniejszą grupę stanowią również stowarzyszenia (17,71 podmiotów) oraz związki zawodowe (6,32).

Wykres 9. Liczba NGO's przypadająca na 10 tys. mieszkańców województwa śląskiego w podziale na kategorie.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy REGON GUS, aktualnej dla 2011 roku.

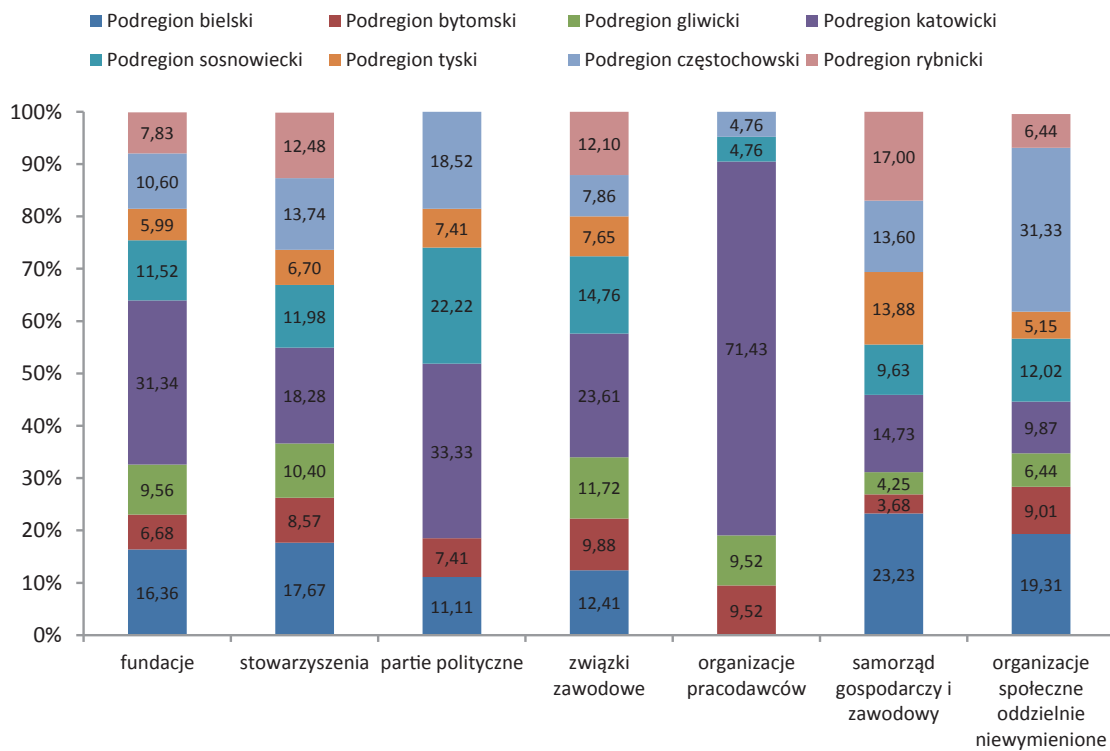
Struktura rozmieszczenia organizacji pozarządowych w podregionach charakteryzuje się dominacją podregionów katowickiego i bielskiego, w których to ulokowało swoją siedzibę ponad 2 tys. NGO's w każdym. Najmniejsza liczba tego rodzaju organizacji znajduje się w podregionie tyskim (wynik poniżej 1 tys. podmiotów). Podobnie przedstawia się sytuacja w wartościach względnych, przodują podregiony katowicki i bielski (powyżej 30 podmiotów na 10 tys. mieszkańców), za nimi sytuuje się podregion częstochowski, a najgorsze wyniki charakteryzują podregiony sosnowiecki i tyski.

Tabela 4. Rozkład przestrzenny aktywnych NGO's w województwie śląskim.

Podregion	Liczba aktywnych NGO's	Wskaźnik liczby aktywnych NGO's przypadających na 10 tys. mieszkańców
Podregion bielski	2 084	31,5
Podregion bytomski	1 088	24,2
Podregion częstochowski	1 576	29,7
Podregion gliwicki	1 311	27,1
Podregion katowicki	2 561	33,5
Podregion rybnicki	1 520	23,7
Podregion sosnowiecki	1 583	22,2
Podregion tyski	888	22,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy REGON GUS, aktualnej dla 2011 roku.

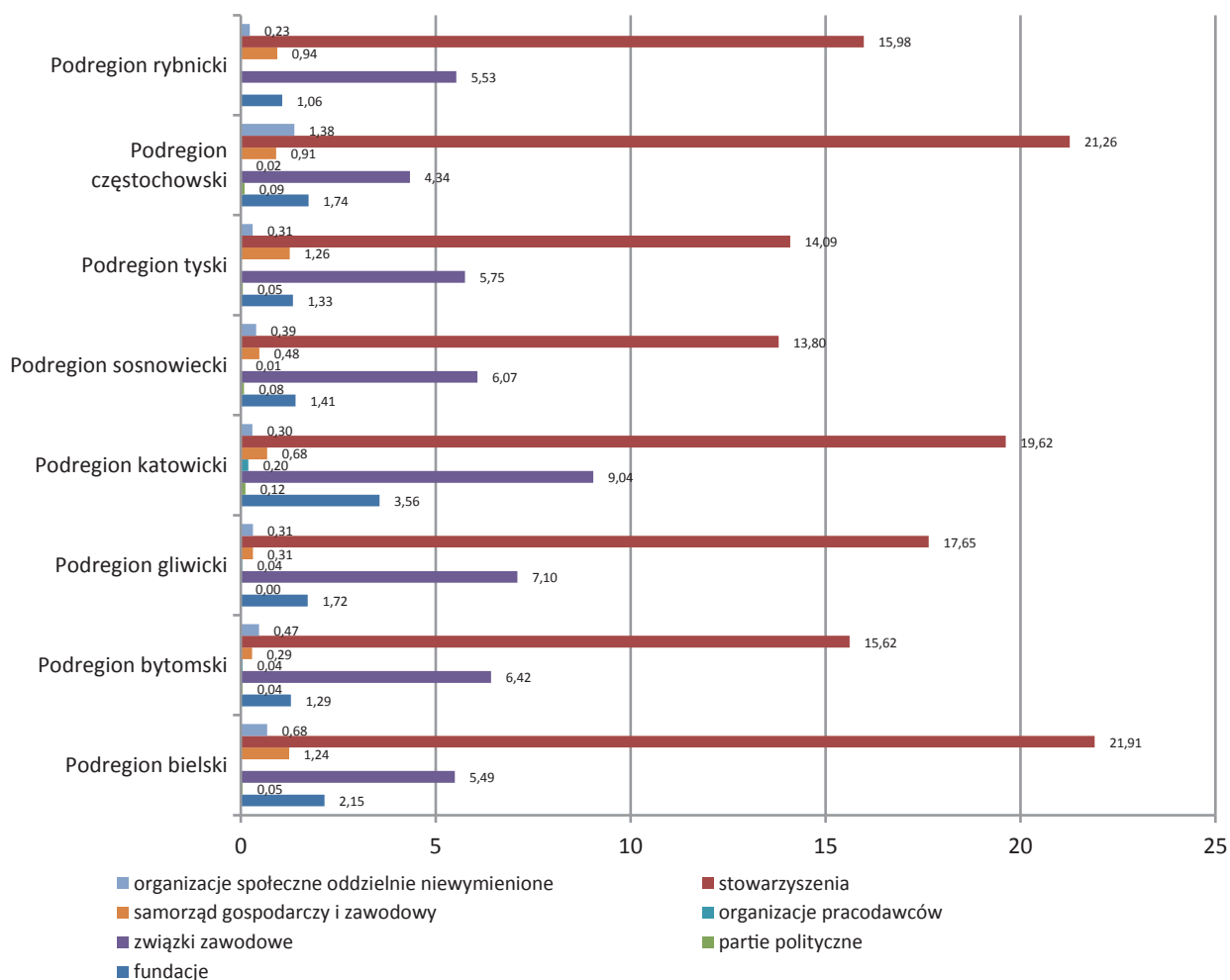
Wykres 10. Rozkład przestrzenny poszczególnych kategorii aktywnych organizacji pozarządowych w województwie śląskim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy REGON GUS, aktualnej dla 2011 roku.

Charakterystyka rozmieszczenia przestrzennego podmiotów sektora NGO na poziomie podregionalnym wskazuje, że poszczególne formy organizacji najczęściej występują w podregionie katowickim (za wyjątkiem samorządu gospodarczego i zawodowego, który najsilniej obecny jest w podregionie bielskim). Fundacje najczęściej występują w podregionie katowickim (31,34%) oraz bielskim (16,36%). Z kolei najstabilniej rozwinięte pod tym względem są podregiony tyski (5,99%), bytomski (6,68%) oraz rybnicki (7,83%). Struktura terytorialna stowarzyszeń jest rozłożona bardziej równomiernie aniżeli w przypadku fundacji (wyniki mieszczą się w przedziale od 18,28% dla podregionu katowickiego do 6,7% dla podregionu tyskiego). Podobnie równomierne rozmieszczone w regionie są związki zawodowe (przedział od 23,61% dla podregionu katowickiego do 7,65% dla podregionu tyskiego) oraz samorządu gospodarczego i zawodowego (przedział od 23,23% dla podregionu bielskiego do 3,68% dla podregionu bytomskiego). Wyraźniejsze skupienia organizacji pozarządowych zauważalne są oprócz fundacji także w przypadku partii politycznych oraz organizacji pracodawców. Partie polityczne wyraźnie skupiają się w podregionach katowickim, sosnowieckim i częstochowskim razem zbierając blisko $\frac{3}{4}$ tego rodzaju organizacji w województwie śląskim. Natomiast organizacje pracodawców skoncentrowały się w podregionie katowickim (ponad 70% wszystkich tego typu jednostek). W przypadku organizacji społecznych, oddzielnie niewymienionych, widoczna jest dominacja podregionu częstochowskiego (tego typu organizacji) oraz ich mocniejsza obecność w podregionie bielskim (blisko 20%).

Wykres 11. Dostępność do poszczególnych kategorii organizacji pozarządowych w podregionach województwa śląskiego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy REGON GUS, aktualnej dla 2011 roku.

Analiza strukturalna wartości względnych wykazuje największe nasycenie podregionów stowarzyszeniami. Największą dostępność stowarzyszeń zauważa się w podregionach bielskim i częstochowskim (w obu przypadkach na 10 tys. mieszkańców przypada powyżej 21 stowarzyszeń), nieco mniejszy wynik osiąga podregion katowicki (blisko 20 stowarzyszeń na 10 tys. mieszkańców). Najniższą dostępnością do stowarzyszeń charakteryzują się podregiony sosnowiecki i tyski (wartość poniżej wartości 15). Drugą kategorią organizacji pozarządowych, która jest najsilniej dostępna, są związki zawodowe. Największą dostępnością w tym przypadku charakteryzuje się podregion katowicki (ponad 9 związków zawodowych przypadających na 10 tys. mieszkańców), następny w tej kategorii jest podregion gliwicki, w którym na 10 tys. mieszkańców przypada ponad 7 tego typu organizacji. Pozostałe podregiony charakteryzują się wielkością powyżej 5 organizacji. Wyjątkiem jest podregion częstochowski z najniższą dostępnością do związków zawodowych (nieco ponad 4 związki zawodowe na 10 tys. mieszkańców). W przypadku fundacji dostępność do tego rodzaju organizacji rozkłada się dosyć równomiernie w podregionach województwa śląskiego, tylko w dwóch z nich wartość przekracza 2 (są to podregiony katowicki – 3,56 fundacji na 10 tys. mieszkańców oraz bielski – 2,15 fundacji na 10 tys. mieszkańców).

Tabela 5. Rozkład przestrzenny aktywnych NGO's w województwie śląskim.

Jednostka terytorialna	Liczba aktywnych NGO's	Udział aktywnych NGO's wśród aktywnych NGO's województwa śląskiego	Liczba aktywnych NGO's przypadających na 10 tys. mieszkańców
Województwo śląskie	12 628	100,0	27,3
Bielsko-Biała	716	5,7	41,0
Bytom	409	3,2	23,1
Chorzów	261	2,1	23,4
Częstochowa	865	6,8	36,6
Dąbrowa Górnicza	286	2,3	22,7
Gliwice	633	5,0	33,8
Jastrzębie-Zdrój	257	2,0	27,8
Jaworzno	198	1,6	20,9
Katowice	1 667	13,2	53,7
Mysłowice	168	1,3	22,3
Piekary Śląskie	89	0,7	15,4
Ruda Śląska	243	1,9	17,0
Rybnik	381	3,0	27,0
Siemianowice Śląskie	126	1,0	18,0
Sosnowiec	395	3,1	18,3
Świętochłowice	96	0,8	18,1
Tychy	257	2,0	19,9
Zabrze	424	3,4	23,4
Żory	136	1,1	21,9
Powiat będziński	373	3,0	24,5
Powiat bielski	354	2,8	22,5
Powiat bieruńsko-lędziński	139	1,1	24,0
Powiat cieszyński	563	4,5	31,9
Powiat częstochowski	314	2,5	23,2
Powiat gliwicki	254	2,0	22,1
Powiat kłobucki	202	1,6	23,6
Powiat lubliniecki	189	1,5	24,5
Powiat mikołowski	197	1,6	20,9
Powiat myszkowski	195	1,5	27,1
Powiat pszczyński	295	2,3	27,3
Powiat raciborski	293	2,3	26,6
Powiat rybnicki	134	1,1	17,6
Powiat tarnogórski	401	3,2	29,0
Powiat wodzisławski	319	2,5	20,2
Powiat zawierciański	331	2,6	26,9
Powiat żywiecki	451	3,6	29,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy REGON GUS, aktualnej dla 2011 roku.

W regionie wyraźnie dominuje miasto Katowice pod względem koncentracji siedzib aktywnych organizacji pozarządowych. Katowice skupiają 13,2% aktywnych NGO's mających siedzibę w województwie. Duże skupiska tych instytucji pojawiają się też w trzech dużych miastach – dwóch stolicach subregionów: Częstochowa – 6,8% i Bielsko-Biała – 5,7% oraz w Gliwicach – 5%. Spośród powiatów ziemskich największe grupy aktywnych NGO's działają w powiecie cieszyńskim – 4,5% oraz w powiecie żywieckim – 3,6%, co znamionuje silny potencjał większości powiatów podregionu bielskiego. Najmniejszy udział w sektorze NGO charakteryzują Siemianowice Śląskie, Świętochłowice oraz Piekary Śląskie (1% lub mniej). Mierząc wartości względne, ukazujące dostępność organizacji pozarządowych w powiecie, widoczna jest dominacja wymienionych wcześniej czterech miast (przy czym tym razem Bielsko-Biała zajmuje drugą pozycję przed Częstochową). Wśród powiatów ziemskich najwyższe pozycje zajmują powiaty cieszyński,

żywiecki i tarnogórski, a powyżej średniej dla województwa, która wynosi 27,3 NGO's na 10 tys. mieszkańców, sytuują się jeszcze Jastrzębie Zdrój oraz powiat pszczyński. Najniższą dostępnością (poniżej 20 organizacji przypadających na 10 tys. mieszkańców) charakteryzują się takie miasta jak: Tychy, Sosnowiec, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice, Ruda Śląska, Piekary Śląskie oraz powiat rybnicki.

Jednostka terytorialna	Liczba aktywnych fundacji przypadających na 10 tys. mieszkańców	Liczba aktywnych stowarzyszeń przypadających na 10 tys. mieszkańców	Liczba aktywnych partii politycznych przypadających na 10 tys. mieszkańców	Liczba aktywnych związków zawodowych przypadających na 10 tys. mieszkańców	Liczba aktywnych organizacji pracodawców na 10 tys. mieszkańców	Liczba aktywnych organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego przypadających na 10 tys. mieszkańców	Liczba aktywnych organizacji społecznych oddzielnie niewymienionych na przypadających na 10 tys. mieszkańców
Powiat kłobucki	0,5	19,4	0,0	2,1	0,0	0,8	0,8
Powiat lubliniecki	0,8	18,3	0,0	4,3	0,0	0,5	0,8
Powiat mikołowski	1,3	11,9	0,1	6,6	0,0	0,7	0,3
Powiat myszkowski	0,8	21,5	0,0	3,1	0,0	1,0	0,7
Powiat pszczyński	1,2	17,4	0,0	5,5	0,0	2,8	0,5
Powiat raciborski	1,2	20,5	0,0	4,0	0,0	0,6	0,3
Powiat rybnicki	0,4	13,6	0,0	2,0	0,0	0,9	0,7
Powiat tarnogórski	1,4	19,8	0,0	6,9	0,1	0,2	0,7
Powiat wodzisławski	0,8	13,5	0,0	4,7	0,0	0,9	0,2
Powiat zawierciański	1,0	19,2	0,2	5,1	0,0	0,6	0,9
Powiat żywiecki	1,1	22,0	0,0	3,9	0,0	1,4	1,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy REGON GUS, aktualnej dla 2011 roku.

Najwyższą dostępnością do fundacji i stowarzyszeń w województwie śląskim cechują się Katowice, które są liderem w obu tych kategoriach. Wysoka dostępność cechuje też takie duże i rozwinięte miasta jak Bielsko-Biała, Częstochowa czy Gliwice, a w przypadku stowarzyszeń warta odnotowania jest silna pozycja powiatów podregionu bielskiego. O ile w obu kategoriach silne są przeważnie te same jednostki terytorialne, o tyle mierząc słabą dostępność łatwo można spostrzec, że niską dostępnością do fundacji charakteryzują się przeważnie powiaty ziemskie, natomiast najniższa dostępność do stowarzyszeń cechuje część powiatów grodzkich. Analiza kategorii związków zawodowych wykazuje ich silne natężenie w ważnych ośrodkach przemysłowych, takich jak Katowice, Bielsko-Biała, Jastrzębie Zdrój czy Gliwice. Tymczasem większa dostępność do organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego jest widoczna w powiatach ziemskich, w szczególności pszczyńskim, bielskim i żywieckim.

Organizacje pozarządowe koncentrują się w dużych miastach województwa śląskiego, takich jak Katowice, Częstochowa, Bielsko-Biała i Gliwice. Na poziomie podregionów najliczniej występują w podregionie katowickim (gdzie Katowice, lider w tym względzie, otoczone są miastami o niskim potencjale liczebności NGO's) oraz w podregionie bielskim (gdzie wysoka liczebność organizacji pozarządowych występuje zarówno w Bielsku-Białej jak i w powiatach cieszyńskim i żywieckim). Najniższym potencjałem w tym względzie cechuje się podregion tyski. Podobne wyniki cechują wskaźnik liczby NGO's przypadających na 10 tys. mieszkańców – najwyższe wartości uzyskują Katowice, Bielsko-Biała, Częstochowa, Gliwice oraz powiat żywiecki. Najniższe wartości uzyskały: wśród powiatów – Piekary Śląskie, a wśród podregionów – podregion sosnowiecki. Spośród badanych form prawnych NGO's najczęściej występowały stowarzyszenia, a w drugiej kolejności związki zawodowe.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

Przedsiębiorczość jest pojęciem wieloznacznym, używanym m.in. w dziedzinie ekonomii, psychologii i socjologii. Jest to proces związany z tworzeniem przedsiębiorstwa, zarządzaniem nim, a w efekcie jego rozwojem oraz wzrostem konkurencyjności. Przedsiębiorczość to również pewien zespół cech osobowościowych, określona postawa, zachowania oraz skłonność do działań twórczych i innowacyjnych. W niniejszym badaniu przedsiębiorczość rozumiana będzie jako jeden z przejawów aktywności społecznej obywateli, którzy podejmując aktywność wpływają na swoje bliższe i dalsze otoczenie. Przedsiębiorczość to postawa jaką przyjmuje się w stosunku do otaczającej rzeczywistości, którą charakteryzuje aktywność i działanie podmiotu. Przedsiębiorczość jest więc przemyślanym działaniem jednostki, która kierowana różnymi przyczynami, jak na przykład utrata pracy czy chęć poprawy swojego statusu materialnego, podejmuje określone działania nastawione na zmianę swojej sytuacji.

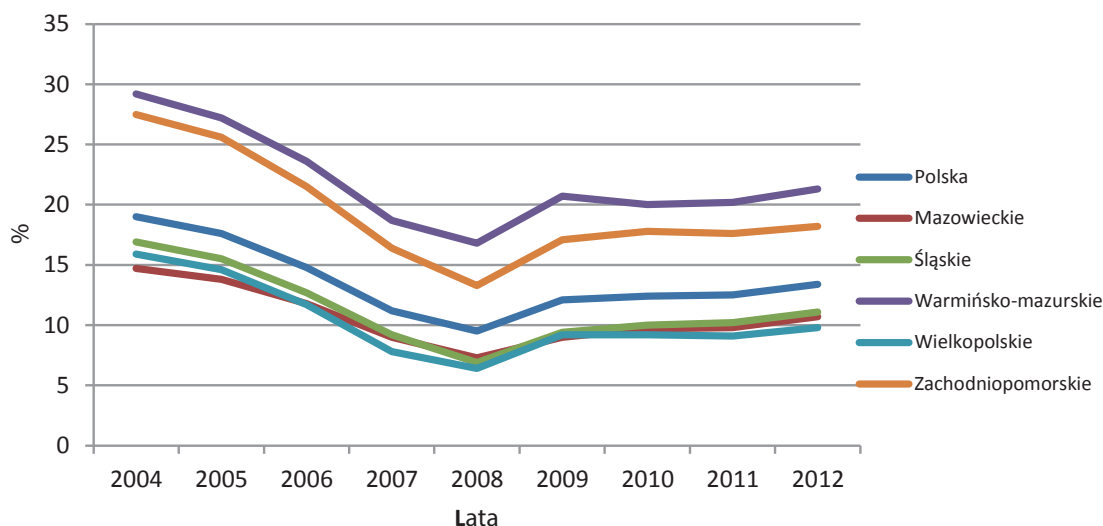
W celu zmierzenia poziomu przedsiębiorczości mieszkańców województwa śląskiego oraz terytorializacji tego zjawiska, posłużono się takimi miernikami, jak:

- liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców,
- liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców,
- saldo liczby jednostek gospodarczych w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców,
- liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Jednocześnie, w celu pełnego zobrazowania sytuacji dotyczącej przedsiębiorczości w województwie śląskim, na wstępie niniejszego podrozdziału, przeprowadzono analizę sytuacji panującej na regionalnym rynku pracy.

Województwo śląskie charakteryzuje się względnie niskim poziomem bezrobocia. W 2012 roku stopa bezrobocia rejestrowanego kształtowała się na poziomie 11,1% i była niższa niż średnia dla kraju (13,4%). Niższe wartości wskaźnika niż dla województwa śląskiego odnotowano jedynie w województwie mazowieckim (10,7%) oraz wielkopolskim (9,8%). Największe bezrobocie wystąpiło w województwie warmińsko-mazurskim, gdzie osiągnęło 21,3%. W latach 2004-2012 stopa bezrobocia w województwie śląskim spadła o 5,8 pp., podczas gdy na poziomie kraju spadek ten wyniósł 5,6 pp.

Wykres 12. Stopa bezrobocia w latach 2004-2012 (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS (stan na dzień 28.07.2014).

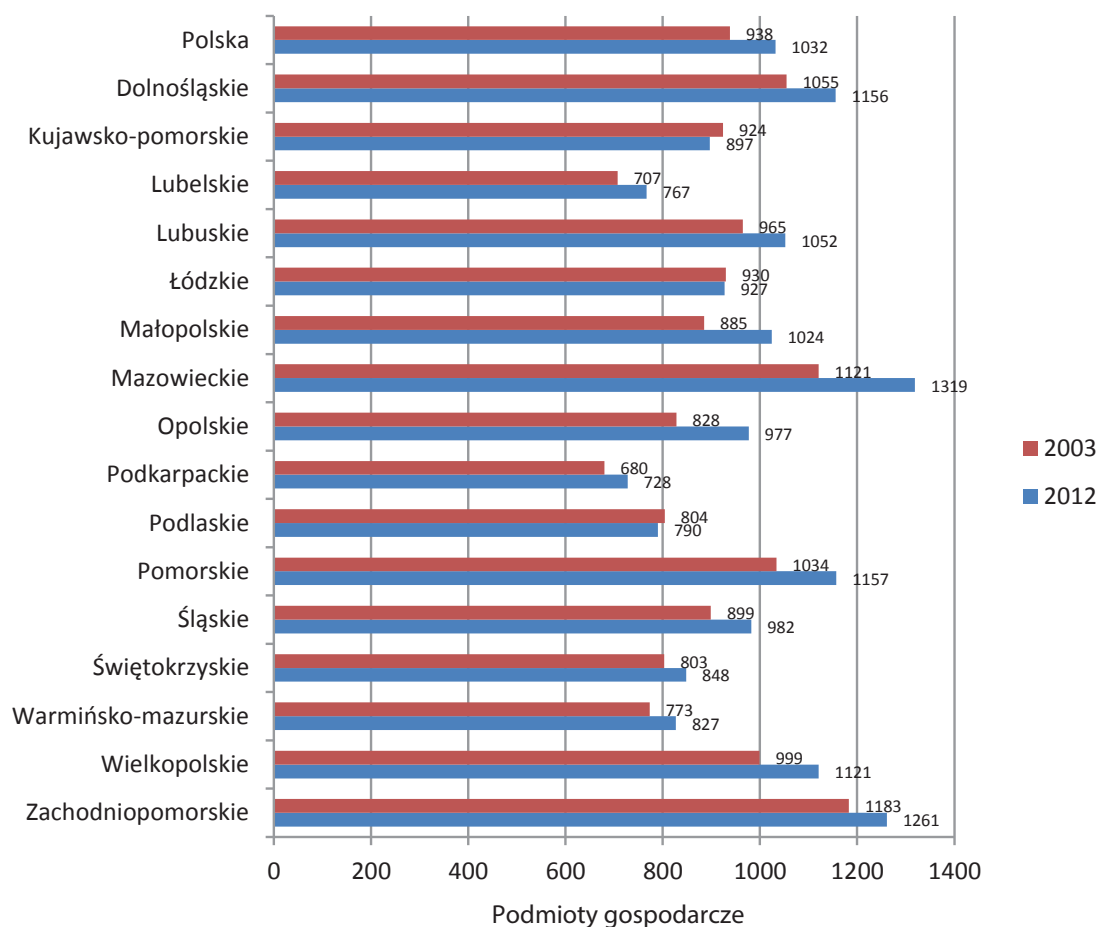
W ujęciu terytorialnym występowało duże zróżnicowanie stopy bezrobocia w województwie śląskim, która w 2012 roku najniższą wartość osiągnęła w podregionie tyskim (7,1%) oraz katowickim (7,8%), z kolei największe w bytomskim (15,5%) oraz częstochowskim (15,9%). Na poziomie powiatów wartość wskaźnika mieściła się w granicach od 5,2% (Katowice) do 20,5% (powiat częstochowski). Powiaty o największej stopie bezrobocia (oprócz wskazanego częstochowskiego) to: myszkowski (19,7%), zawierciański (18,2%) i żywiecki (16,4%) oraz miasta: Bytom (19,9%), Świętochłowice (18,2%), oraz Piekary Śląskie (16,1%). Najniższą stopę bezrobocia w 2012 odnotowano, poza Katowicami, w powiecie bieruńsko-lędzińskim (6%), Bielsku-Białej (6,7%) oraz Tychach (6,9%).

W 2012 roku w województwie śląskim 54,7% zarejestrowanych bezrobotnych stanowiły kobiety. Wynik taki był jednym z najwyższych w Polsce – większy odsetek kobiet w ogóle bezrobotnych odnotowano jedynie w województwie wielkopolskim (55%) oraz pomorskim (54,8%). Jednocześnie najliczniejszą grupę bezrobotnych (blisko 30%) stanowiły osoby młode – w wieku 25-34 lata, z kolei najmniejszy odsetek bezrobotnych to osoby w wieku 55 lat i więcej (13,2%). Pod względem wykształcenia dominowali bezrobotni słabiej wykształceni, tj. z ukończoną szkołą zawodową (28%) oraz z wykształceniem gimnazjalnym i niższym (27,5%).

Pomimo stosunkowo niskiego bezrobocia w 2012 roku w województwie śląskim wskaźnik zatrudnienia osiągnął jedną z niższych wartości w kraju. Województwo zajmowało odległą – 13. pozycję wśród polskich regionów (48,4%), jednocześnie plasując się poniżej średniej dla kraju (50,2%). Niższe wartości wskaźnika odnotowano jedynie w województwach: dolnośląskim (47,8%), zachodniopomorskim (46,5%) oraz warmińsko-mazurskim (45,8%). Najlepiej pod względem omawianego wskaźnika wypadły województwa: mazowieckie (55,4%), wielkopolskie (52,4%) oraz lubelskie (50,6%). W latach 2003-2012 wskaźnik ten wykazywał tendencję rosnącą, z niewielkim spadkiem w 2010. Województwo śląskie odnotowało jeden z większych wzrostów wartości wskaźnika zatrudnienia (o 8,1 pp.). Większy wzrost zarejestrowano jedynie w województwach lubuskim oraz dolnośląskim (o 8,6 pp.).

W 2012 roku w województwie śląskim zarejestrowanych w rejestrze REGON przypadło 982 podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców (o 337 podmiotów mniej niż w województwie mazowieckim, które było liderem pod tym względem, oraz o 50 mniej niż na poziomie kraju). Najniższą wartość omawianego wskaźnika zanotowano w województwach: podlaskim (790), lubelskim (767) oraz podkarpackim (728). W latach 2003-2012 liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności w większości województw wykazywała tendencję wzrostową (spadek nastąpił jedynie w województwach: łódzkim, podlaskim oraz kujawsko-pomorskim). W badanym okresie przyrost wskaźnika w województwie śląskim był niższy niż na poziomie kraju o 0,79 pp. (9,23% wobec 10,02%).

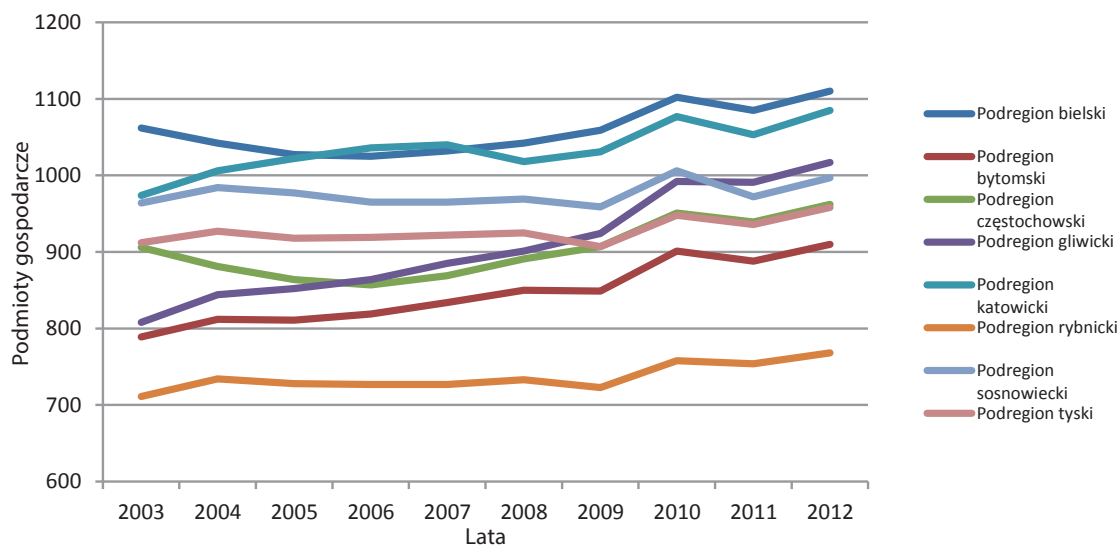
Wykres 13. Liczba podmiotów gospodarczych wpisana do rejestru REGON na 10 tys. ludności w 2003 i 2012 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS (stan na dzień 08.07.2014).

Analizując zróżnicowanie wewnątrz regionu pod względem liczby podmiotów na 10 tys. mieszkańców, na poziomie podregionów najkorzystniej w 2012 roku wypadł podregion bielski, w którym zarejestrowano ponad 1,1 tys. podmiotów gospodarczych w bazie REGON na 10 tys. ludności. Dalej uplasował się podregion katowicki (1,1 tys.) oraz gliwicki (1 tys.). Najmniej podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców zanotowano w podregionach: tyskim (958), bytomskim (910) oraz rybnickim (768). W porównaniu do roku 2003 we wszystkich podregionach odnotowano wzrost wartości wskaźnika, jednak najbardziej zauważalny był on w podregionach: gliwickim (o 25,87%) oraz bytomskim (15,34%).

Wykres 14. Liczba podmiotów gospodarczych wpisana do rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2003-2012 w podziale na podregiony.

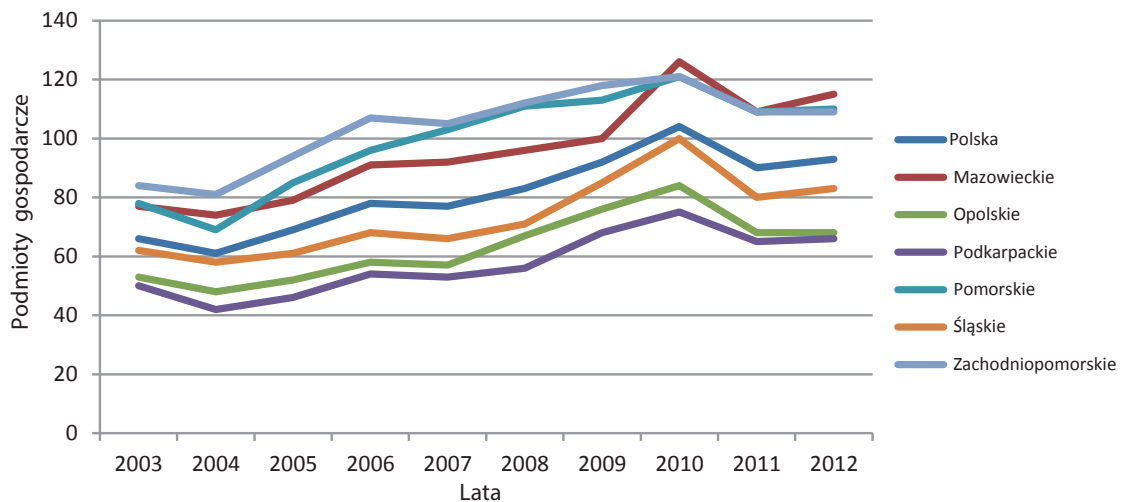

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS (stan na dzień 08.07.2014).

Do najbardziej przedsiębiorczych mieszkańców województwa śląskiego zaliczyć należy mieszkańców Bielska-Białej (1,4 tys. podmiotów na 10 tys. ludności), Katowic (1,4 tys.) oraz Gliwic (1,3 tys.). Piekary Śląskie natomiast były miastem, w którym zanotowano największy przyrost wskaźnika wśród wszystkich powiatów województwa śląskiego (o 29,31%). W porównaniu do roku wyjściowego (2003) jedynie w dwóch powiatach: bieruńsko-lędzińskim oraz myszkowskim zanotowano spadek omawianego wskaźnika.

Pod względem liczby nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności województwo śląskie w 2012 roku znalazło się w grupie województw o mniejszej wartości wskaźnika (83). Najkorzystniej wypadły województwa, w których jednocześnie zanotowano największą ogólną liczbę podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców: mazowieckie (115 podmiotów), pomorskie (110 podmiotów) oraz zachodniopomorskie (109 podmiotów). W województwach tych wartość wskaźnika ukształtowała się na poziomie wyższym od wartości wskaźnika dla kraju, który wyniósł 93. Do tej grupy województw zaliczały się także: lubuskie (106), dolnośląskie (104), wielkopolskie (102) oraz małopolskie (96). Najgorzej pod względem omawianego wskaźnika w 2012 wypadły województwa: opolskie (68 podmiotów) oraz podkarpackie (66 podmiotów). W latach 2003-2012 liczba podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych, wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności, wzrastała. Największy przyrost wartości wskaźnika odnotowano w województwie małopolskim (o 52,4%), z kolei najmniejszy w warmińsko-mazurskim (o 25%). W województwie śląskim w analizowanym okresie przyrost był niższy o 7 pp. niż na poziomie kraju (33,9% w porównaniu do 40,9%).

Wykres 15. Liczba podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych wpisana do rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2003-2012 w Polsce i wybranych województwach.

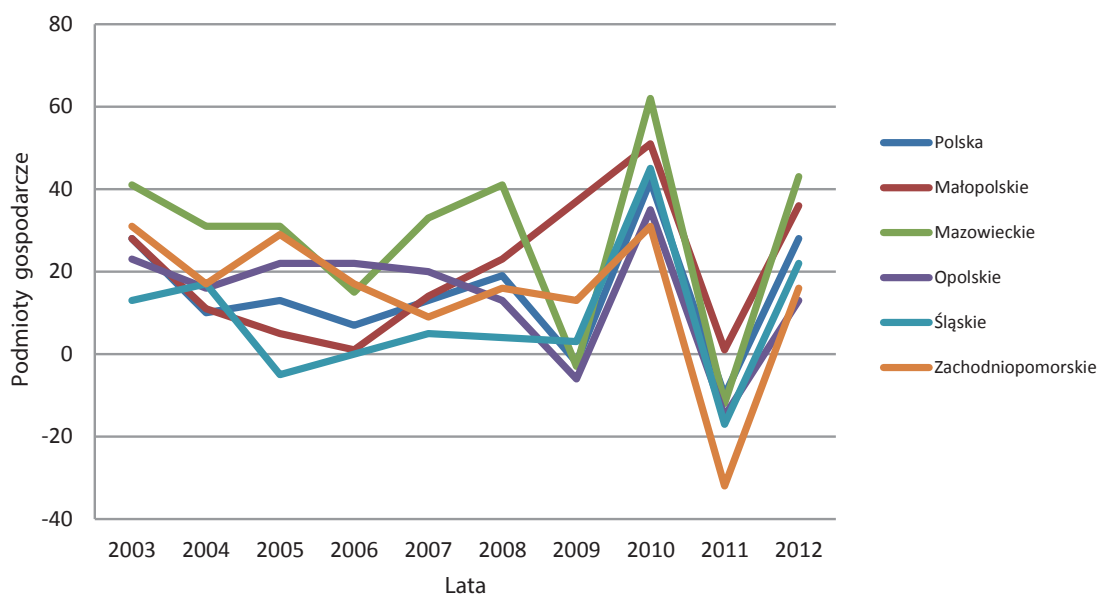
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS (stan na dzień 08.07.2014).

W województwie śląskim największą liczbę podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych na 10 tys. ludności w 2012 roku zanotowano w podregionach: bielskim (96), katowickim (93) oraz częstochowskim (91). W stosunku do roku 2003 pierwsze dwa podregiony zanotowały największy wzrost wartości wskaźnika: podregion katowicki o 50%, natomiast bielski o 40%. Podregiony: tyski, bytomski oraz rybnicki zarówno w 2012, jak i 2003 wypadły najgorzej pod względem liczby podmiotów nowo zarejestrowanych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności.

Na poziomie powiatów liczba podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych wpisanych do rejestru REGON w 2012 roku oscylowała w granicach od: 123 podmiotów w Bielsku-Białej, 119 w Katowicach i 105 w Częstochowie, do zaledwie 59 podmiotów w Jastrzębiu-Zdroju i powiecie bieruńsko-lędzińskim, 58 w powiecie raciborskim oraz 56 w rybnickim. W latach 2003-2012 wartość wskaźnika w poszczególnych powiatach ulegała licznym wahaniom, jednak we wszystkich odnotowano wzrost jego wartości. Wyjątek stanowi Zabrze, gdzie wskaźnik w porównaniu do 2003 spadł o 4,05%. Największy przyrost liczby podmiotów nowo zarejestrowanych na 10 tys. ludności wystąpił w powiecie lublinieckim (78,57%).

Biorąc pod uwagę dane dotyczące liczby podmiotów nowo rejestrowanych oraz wykreślanych z rejestru REGON określić można saldo zmiany ilości jednostek w rejestrze REGON w przeliczeniu na 10 tys. ludności. W 2012 roku województwo śląskie z saldem 22 uplasowało się poniżej średniej wartości dla Polski (28). Najkorzystniej sytuacja przedstawiała się w województwie mazowieckim (43) oraz małopolskim (36). W porównaniu do 2003 sytuacja w odniesieniu do tego wskaźnika zmieniła się najkorzystniej w województwie warmińsko-mazurskim (w 2003 saldo wynosiło 5, a w 2010 już 20). W województwie śląskim odnotowano wzrost wartości salda na poziomie 69,2%, co dawało 4. miejsce wśród regionów.

Wykres 16. Saldo zmiany ilości podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w latach 2003-2012 w wybranych województwach.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych, GUS (stan na dzień 08.07.2014).

Na poziomie podregionów województwa śląskiego występowała pozytywna tendencja pod względem salda zmiany ilości jednostek w rejestrze REGON na 10 tys. ludności (jedynie w podregionie sosnowieckim w 2012 saldo było mniejsze niż w 2003). Szczególnie pozytywna sytuacja wystąpiła w podregionie częstochowskim, w którym saldo z ujemnych wartości w 2003 wzrosło do 22 w roku 2012.

Zróznicowanie salda na poziomie powiatów w 2012 mieściło się w granicach od 49 w Katowicach do 6 w Jastrzębiu-Zdroju. Jednocześnie, analizując zmiany salda w porównaniu do 2003, zauważalna jest raczej pozytywna tendencja. W zdecydowanej większości powiatów wartość salda wzrosła, a jedynie w 13 w 2012 była niższa niż w roku 2003.

W 2012, pod względem liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, na 100 osób w wieku produkcyjnym województwo śląskie, ze wskaźnikiem na poziomie 11,3, uplasowało się poniżej średniej dla kraju (11,9) i zajmowało razem z województwem łódzkim 9. miejsce wśród pozostałych regionów. Do liderów pod względem omawianego wskaźnika zaliczały się województwa: zachodniopomorskie (14,6), mazowieckie (14,5) oraz wielkopolskie (13,3). Na ostatnich pozycjach znalazły się województwa: lubelskie (9,3), warmińsko-mazurskie (9,2) oraz podkarpackie (8,7). W latach 2003-2012 wartość wskaźnika na poziomie województw i kraju ulegała licznym wahaniom. W siedmiu województwach odnotowano spadek jego wartości, w tym największy w podlaskim (o 11,82%). W województwie śląskim wzrost wartości omawianego wskaźnika był wyższy o 2 pp. niż dla kraju (odpowiednio 4,63% i 2,59%) – wartość wskaźnika dla śląskiego wynosząca w 2003 93,1% średniej krajowej wzrosła w 2012 roku do 94,96%. Warto zwrócić uwagę, że w badanym okresie województwem osiągniętym rokrocznie najlepsze wyniki było zachodniopomorskie, z kolei regionem osiągniętym najłabsze wyniki podlaskie.

Tabela 7. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2003-2012.

Jednostka	Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
POLSKA	11,6	11,4	11,4	11,3	11,4	11,6	11,4	11,9	11,6	11,9
Województwo dolnośląskie	12,5	12,1	11,7	11,5	11,6	12,0	11,9	12,3	12,0	12,3
Województwo kujawsko-pomorskie	11,9	11,3	11,3	11,1	11,1	11,3	10,5	10,5	10,4	10,5
Województwo lubelskie	9,2	8,7	8,6	8,6	8,6	8,8	8,9	9,3	9,1	9,3
Województwo lubuskie	11,5	11,5	11,7	12,1	12,1	11,4	11,2	11,6	11,3	11,6
Województwo łódzkie	12,0	12,0	12,2	11,7	11,6	11,7	10,6	11,1	11,0	11,3
Województwo małopolskie	11,2	11,0	10,9	10,7	10,7	11,0	11,4	11,9	11,8	12,1
Województwo mazowieckie	13,4	13,3	13,5	13,5	13,7	14,2	13,9	14,5	14,1	14,5
Województwo opolskie	9,8	9,8	10,0	10,2	10,5	10,6	10,4	11,1	10,8	10,9
Województwo podkarpackie	8,9	8,5	8,3	8,3	8,3	8,4	8,4	8,7	8,5	8,7
Województwo podlaskie	11,0	10,2	9,7	9,6	9,5	9,7	9,5	9,6	9,5	9,7
Województwo pomorskie	12,5	12,0	12,0	12,0	12,0	12,4	12,9	13,2	12,9	13,2
Województwo śląskie	10,8	10,9	10,7	10,6	10,6	10,6	10,7	11,4	11,1	11,3
Województwo świętokrzyskie	10,7	10,5	10,5	10,6	10,6	10,8	10,4	10,6	10,3	10,5
Województwo warmińsko-mazurskie	9,4	9,0	9,0	9,0	9,1	9,3	9,1	9,2	9,0	9,2
Województwo wielkopolskie	12,6	12,3	12,4	12,4	12,5	12,8	12,6	13,1	13,0	13,3
Województwo zachodniopomorskie	14,6	14,5	14,7	14,7	14,7	14,9	15,0	15,0	14,5	14,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych, GUS (stan na dzień 08.07.2014).

Analizując wskaźnik na poziomie podregionów województwa śląskiego, jego wartość w 2012 roku zawierała się w granicach od 13,5 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym w podregionie bielskim do 9,1 w rybnickim. W latach 2003-2012, podobnie jak na poziomie województwa, wskaźnik ulegał nieznacznym wahaniom. W dwóch podregionach (bielskim oraz częstochowskim) jego wartość pozostała na tym samym poziomie, natomiast jedynie w podregionie tyskim zanotowano spadek (o 0,89%). W pozostałych podregionach nastąpił wzrost wartości wskaźnika.

Na poziomie powiatów występowało znacznie większe zróżnicowanie pod względem liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym niż na poziomie podregionów i w 2012 oscyloowało od 16,4 w Bielsku-Białej do zaledwie 7,8 w Jastrzębiu-Zdroju. W okresie ostatnich 10 lat największe zróżnicowanie wystąpiło jednak w roku 2003, kiedy to najwyższa wartość wskaźnika wyniosła 16,1 (również w Bielsku-Białej) a najniższa 6,8 (w Piekarach Śląskich). W analizowanym okresie w sześciu powiatach odnotowano spadek wartości wskaźnika, natomiast w powiecie rybnickim pozostał on na tym samym poziomie. Największy wzrost liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym zarejestrowano w Gliwicach. Wartość wskaźnika wzrosła tam z poziomu 10,2 w 2003 do 12,7 w 2012 roku.

Poziom przedsiębiorczości mieszkańców województwa śląskiego pozostaje na przeciętnym, chociaż niższym niż w kraju poziomie. W regionie występuje wzrost liczby podmiotów pozostających w rejestrze REGON na 10 tys. ludności, jednak niepokojący może być spadek dynamiki wzrostu liczby podmiotów nowo zarejestrowanych. Jednocześnie województwo śląskie jest silnie zróżnicowane wewnętrznie pod względem poziomu rozwoju przedsiębiorczości. Pomimo ogólnej pozytywnej tendencji wzrostowej w tym zakresie występują obszary, na których zauważalny jest spadek przedsiębiorczości ich mieszkańców.

WYNIKI BADANIA CATI W ZAKRESIE AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ MIESZKAŃCÓW WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Na potrzeby niniejszego opracowania firma Market Research World przeprowadziła badanie ilościowe metodą wywiadu telefonicznego wspomaganego komputerowo (CATI), którego celem była analiza zjawiska aktywności społecznej mieszkańców województwa śląskiego. Badanie zostało przeprowadzone na przełomie września i października 2014 roku na zlecenie Zarządu Województwa Śląskiego w ramach projektu „Rozwój efektywnego systemu monitoringu polityk publicznych w województwie śląskim”.

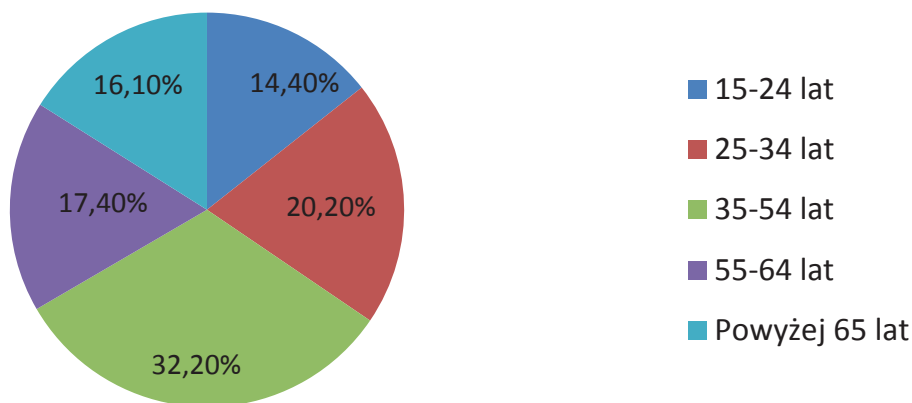
W badaniu zastosowano warstwowo-losowy dobór próby, z uwzględnieniem 4 warstw: płeć, 5 grup wiekowych, miejsce zamieszkania (miasto – wieś) oraz miejsce zamieszkania (subregion). Pierwsze trzy warstwy zgodne są z wartościami Narodowego Spisu Powszechnego 2011, natomiast ostatnia odpowiada granicom wyznaczonym w ramach Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” oraz wartościom odpowiednim dla Narodowego Spisu Powszechnego 2011. Dobór próby umożliwił uzyskanie wyników przy błędzie statystycznym $\pm 3\%$ oraz poziomie ufności 95%. Operatem badania był mix telefonów komórkowych i stacjonarnych.

W badaniu wykorzystano kwestionariusz składający się z 25 zamkniętych pytań merytorycznych oraz 4 pytań metryczkowych. Należy zauważyć, że część pytań miała charakter filtrujący, w związku z czym odpowiedzi na poszczególne pytania udzielała różna liczba respondentów.

Charakterystyka respondentów

W badaniu uczestniczyło 1 067 osób – mieszkańców województwa śląskiego, z których ponad połowę (52,2%) stanowiły kobiety. Zdecydowana większość ankietowanych (75,9%) mieszkała w mieście. Ponad połowa (60,9%) zamieszkiwała subregion centralny. W subregionie południowym mieszkało 14% badanych, a w zachodnim 13,7%. Najmniej respondentów pochodziło z subregionu północnego (11,4%). Najbardziej liczną grupę badanych stanowiły osoby w wieku 35-54 lat, natomiast najmniej respondentów stanowiły osoby w wieku najmłodszym – 15-24 lata.

Wykres 17. Struktura wiekowa respondentów (%) N=1 067.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z mieszkańcami województwa śląskiego.

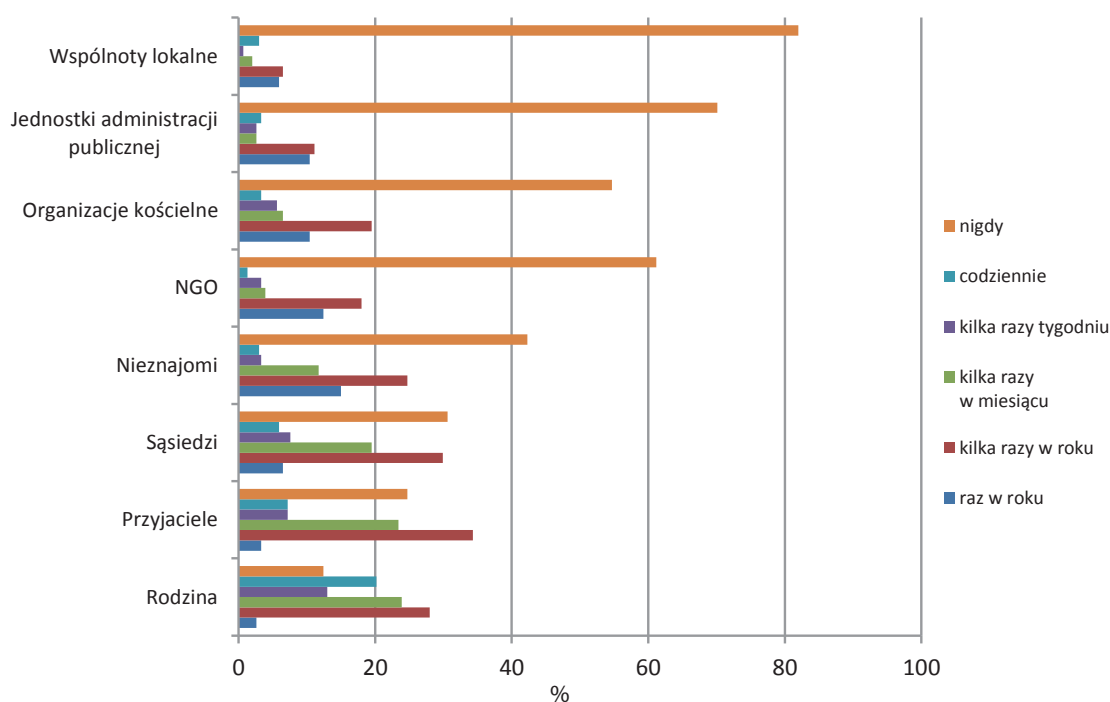
Wnioski z przeprowadzonego badania

Na podstawie przeprowadzonego badania można stwierdzić, że mniej niż połowa ankietowanych mieszkańców województwa śląskiego (43,2%) wykonała w ciągu ostatnich 12 miesięcy nieodpłatną pomoc lub pracę na rzecz jakiejś osoby bądź instytucji, np. rodziny, sąsiadów, organizacji pozarządowych czy kościelnych. Grupą, która chętniej pomagała innym były kobiety – 46,9% z nich podjęło tego typu działania w okresie ostatniego roku. W grupie ankietowanych mężczyzn jedynie 39,2% przyznało, że wykonało nieodpłatną pomoc/pracę na rzecz innych osób lub instytucji.

Zupełnie inaczej aktywność społeczna kształtuje się na poziomie kraju. Jak wynika z badań przeprowadzonych przez CBOS²⁴ zdecydowana większość – blisko cztery piąte ankietowanych Polaków (78%) – podejmowało nieodpłatne działania na rzecz innych.

Respondenci wykazujący chęć niesienia pomocy innym (N=461) najchętniej kierowali ją do osób najbliższych – rodziny i przyjaciół. Blisko 90% ankietowanych wsparło pomocą członka swojej najbliższej rodziny, w tym 28% kilka razy w roku, a 23,9% kilka razy w miesiącu. Codziennie rodzinie pomagał co piąty ankietowany mieszkaniec województwa śląskiego. Podobne odpowiedzi padały w przypadku pomocy udzielanej swoim przyjaciołom. Ponad 34% ankietowanych i 23,4% wsparcia takiego udzieliło odpowiednio kilka razy w roku lub kilka razy w miesiącu. Jedynie 7,2% badanych pomagało swoim przyjaciołom codziennie. Warto dodać, że co czwarty respondent zapytany o pomoc nieodpłatną bądź pracę kierowaną do przyjaciół przyznał, że nigdy takiej pomocy nie udzielił. Mieszkańcy województwa śląskiego, deklarujący nieodpłatne działania na rzecz innych, stosunkowo chętnie oferowali swoją pomoc także sąsiadom i nieznanym (odpowiednio 69,4% i 57,7%).

Wykres 18. Częstotliwość nieodpłatnej pomocy bądź pracy udzielonej w ciągu ostatnich 12 miesięcy w podziale na adresatów udzielonej pomocy (%) N=461.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z mieszkańcami województwa śląskiego.

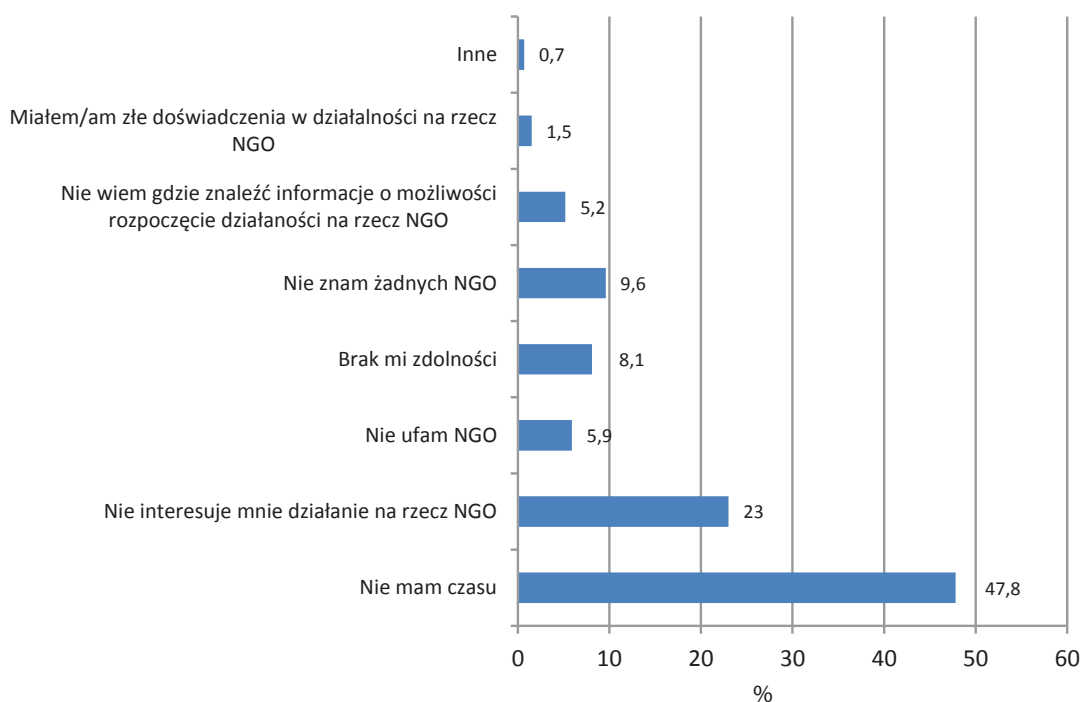
Badani chętniej świadczyli swoją pomoc na rzecz organizacji kościelnej (45,3%) niż na rzecz organizacji pozarządowej (38,9%). Co trzeci ankietowany mieszkaniec województwa śląskiego, deklarujący nieodpłatne działania na rzecz innych w ciągu ostatniego roku, wykonał nieodpłatną pomoc lub pracę

²⁴ Komunikat z badań CBOS nr 60/2014, *Aktywność społeczna Polaków*, Centrum Badań Opinii Społecznej, Warszawa, maj 2014.

na rzecz jednostki administracji publicznej, do której zaliczono m.in.: szkoły, szpitale czy jednostki pomocy społecznej. Ankietowani najrzadziej oferowali swoją pomoc na rzecz wspólnot lokalnych – jedynie 18,1% mieszkańców województwa śląskiego podjęło takie działania w okresie ostatnich 12 miesięcy. Jednocześnie warto zauważyć, że respondenci najchętniej udzielali pomocy kilka razy w roku lub raz w roku, z kolei najrzadziej codziennie. Podsumowując można stwierdzić, że w ogóle mieszkańców województwa śląskiego (N=1 067) 37,9% w ciągu ostatnich 12 miesięcy pomagało rodzinie, 32,5% przyjaciom, 30% sąsiadom, 24,9% nieznanym, 20% organizacjom kościelnym, 12,9% jednostkom administracji publicznej, a 7,8% wspólnotom lokalnym. W przypadku organizacji pozarządowych wskaźnik wyniósł 16,8%. mieszkańców województwa śląskiego Na poziomie kraju odsetek uczestniczących w ramach organizacji tego typu był nieco większy i wyniósł 19%²⁵.

Badając poziom zaangażowania w działania w ramach organizacji pozarządowej w charakterze członka bądź przedstawiciela w okresie ostatnich 12 miesięcy, można stwierdzić, że mieszkańcy regionu nie są aktywni w tym obszarze (N=461). Jedynie 11,1% z nich przyznało, że podejmowało takiego rodzaju działania. Chętniej aktywnością w ramach organizacji pozarządowych wykazywały się kobiety – 12,6%²⁶ wobec 9% mężczyzn. Na poziomie kraju odsetek uczestniczących w ramach organizacji tego typu był nieco większy i wyniósł 19%²⁷.

Wykres 19. Powody niedziałania na rzecz organizacji pozarządowych w ciągu ostatnich 12 miesięcy (%) N=410.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z mieszkańcami województwa śląskiego.

Głównym powodem nieangażowania się w działalność na rzecz organizacji pozarządowych, wskazywanym przez ankietowanych, był brak czasu. Poza tym, ankietowani mieszkańcy województwa śląskiego najczęściej wymieniali generalny brak zainteresowania działaniami na rzecz organizacji pozarządowych (23%), brak znajomości jakichkolwiek organizacji tego typu (9,6%), a także brak własnych zdolności do podjęcia działań na rzecz NGO (8,1%). Blisko 6% ankietowanych wskazało, że powodem, dla którego nie angażowali się w działania na rzecz organizacji pozarządowych, był ich brak zaufania w stosunku do

²⁵ Komunikat z badań CBOS nr 60/2014, *op. cit.*

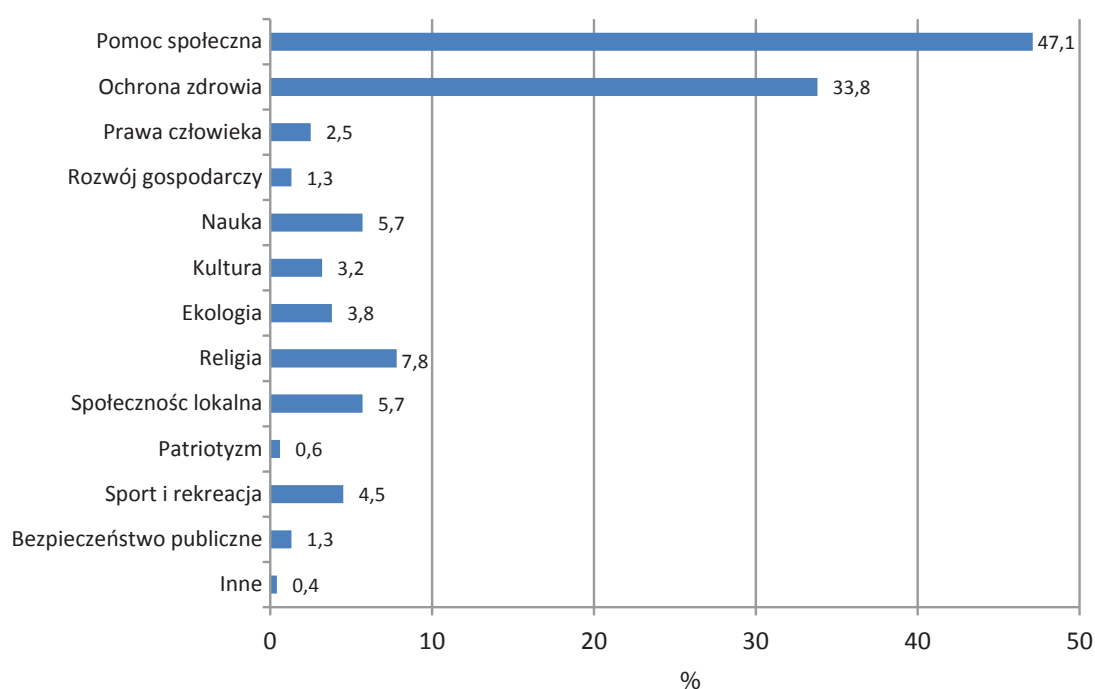
²⁶ W niniejszym podrozdziale, przy stosowaniu podziału ankietowanych wg płci, odsetki kobiet i mężczyzn liczone są w ogóle grupy kobiet i mężczyzn, którzy udzielili odpowiedzi na dane pytanie.

²⁷ Komunikat z badań CBOS nr 60/2014, *op. cit.*

organizacji. Dla niewielkiego odsetka ankietowanych (1,5%) czynnikiem, który zdecydował o ich braku zaangażowania w działalność na rzecz NGO, były dotychczasowe złe doświadczenia.

Mieszkańcy województwa śląskiego pomimo małej aktywności w zakresie działania w ramach organizacji pozarządowej, zdecydowanie chętniej udzielali pomocy finansowej takim instytucjom – ponad 44% respondentów (N=1 067) przekazało środki finansowe na rzecz organizacji pozarządowej w okresie ostatnich 12 miesięcy. Kobiety chętniej niż mężczyźni udzielały tego rodzaju wsparcia (47,2% wobec 40,8%). Ankietowani (N=471) chętniej wspomagali NGO kwotami mniejszymi – najczęściej kwota pieniężna, jaką przeznaczyli na wsparcie organizacji pozarządowych w ciągu ostatniego roku, nie przekroczyła 50 zł (40,8%) oraz 100 zł (39,5%). Zaledwie 0,6% respondentów udzieliło wsparcia finansowego w kwocie 1 001 – 5 000 zł, natomiast żaden z ankietowanych nie zadeklarował udzielonego wsparcia finansowego w kwocie przekraczającej 5 000 zł.

Wykres 20. Tematyka jaką zajmowały się organizacje pozarządowe, którym udzielono wsparcia finansowego (%) N=471.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z mieszkańcami województwa śląskiego.

Ankietowani mieszkańcy województwa śląskiego najchętniej wspierali finansowo organizacje pozarządowe zajmujące się niesieniem pomocy osobom znajdującym się w ciężkiej sytuacji osobistej – działające w obszarze pomocy społecznej (47,1%) oraz ochrony zdrowia (33,8%). Niewielki odsetek (mniej niż 8%) respondentów przekazał środki finansowe na rzecz organizacji działających w obszarze: religii, nauki, sportu i rekreacji, ekologii czy kultury. Bardzo sporadycznie finansowe wsparcie kierowane było na rzecz organizacji zajmujących się bezpieczeństwem publicznym czy patriotyzmem.

Tabela 8. Inne formy aktywności społecznej w ciągu ostatnich 12 miesięcy (%) N=1 067.

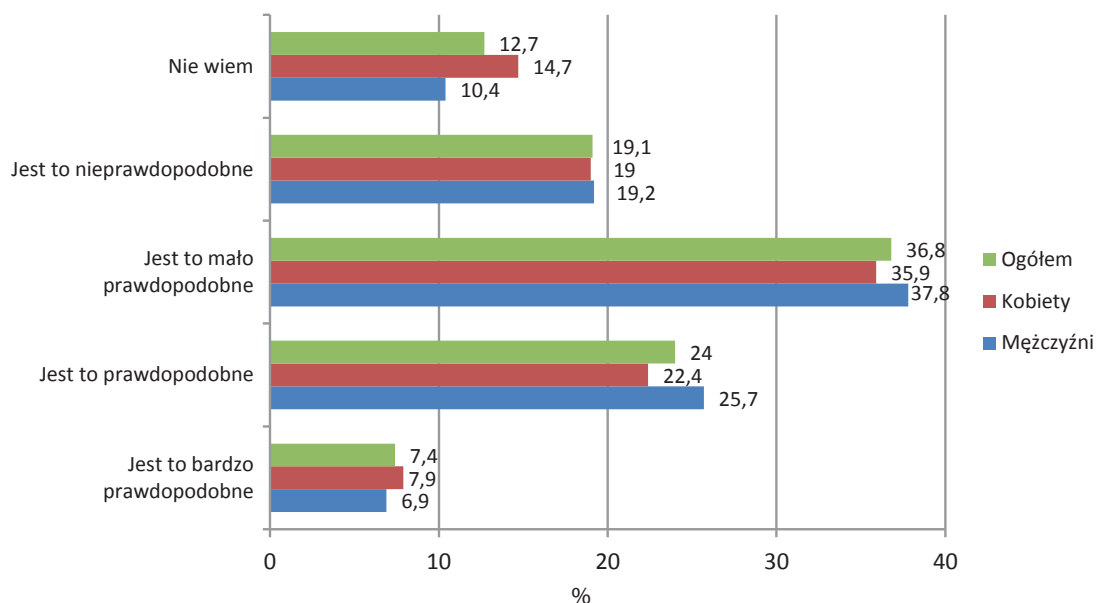
Forma aktywności społecznej	Ogółem		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Kontakt z przedstawicielami władz publicznych	27,8	72,2	-
Udział w konsultacjach społecznych	13,9	85,8	0,3
Podpisanie petycji	10,8	89,2	-
Udział w legalnej demonstracji publicznej	2,0	98,0	-
Udział w nielegalnej demonstracji publicznej	0,7	99,3	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z mieszkańcami województwa śląskiego.

Respondenci nie uczestniczyli aktywnie w działaniach, które dają możliwość uzyskania realnego wpływu na zmianę sytuacji społecznej, czy np. decyzje podejmowane przez przedstawicieli władzy. Zaledwie 2% respondentów uczestniczyło w legalnej demonstracji w ciągu ostatnich 12 miesięcy, przy czym odsetek uczestniczących kobiet i mężczyzn był równy. W przypadku nielegalnej demonstracji aż 99,3% ankietowanych nie wykazało zainteresowania uczestnictwem w takiej formie aktywności. Pomimo faktu, że petycja jest prawnie zagwarantowanym narzędziem dającym szanse obywatelom na współuczestnictwo w życiu publicznym, jedynie 10,8% respondentów podpisało taki dokument w ciągu ostatniego roku. Podobny poziom uczestnictwa odnotowano w przypadku konsultacji społecznych – zaledwie 13,9% mieszkańców województwa śląskiego skorzystało z możliwości wyrażenia własnego stanowiska, opinii czy przedstawienia propozycji za pośrednictwem konsultacji. Warto zauważyć, że chętniej z prawa do udziału w konsultacjach korzystali mężczyźni. Ankietowani najczęściej korzystali jednak z formy aktywności społecznej, jaką jest możliwość kontaktu z przedstawicielem władz publicznych, np. burmistrzem, radnym lub posłem. Blisko 28% spośród 1 067 respondentów wykorzystało taką możliwość w ciągu ostatniego roku i jednocześnie częściej były to kobiety. Warto tutaj również zauważyć, że ponad 93% badanych mieszkańców województwa śląskiego zna nazwisko wójta/burmistrza/prezydenta sprawującego funkcję w gminie, w której zamieszkują.

Pomimo niewielkiego odsetka respondentów deklarujących swój udział w aktywnościach dających możliwość współudziału w życiu publicznym, co trzeci ankietowany mieszkaniec województwa śląskiego wierzy, że zgłoszenie propozycji dokonania pewnych zmian władzom lokalnym odniosłoby oczekiwany efekt – 24% z nich wskazało, że byłoby to „prawdopodobne”, natomiast 7,4% że sytuacja taka byłaby „bardzo prawdopodobna”. Zdecydowana większość badanych – blisko 37% – uznała uzyskanie oczekiwanego efektu za „mało prawdopodobne”, 19,1% za „nieprawdopodobne”. Niespełna 13% respondentów uznało, że nie wie czy zgłoszenie propozycji zmiany w otoczeniu władzom lokalnym uzyskałoby oczekiwany efekt.

Wykres 21. Uzyskanie oczekiwanego efektu po zgłoszeniu propozycji zmian lokalnym władzom (%) N=1 067.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z mieszkańcami województwa śląskiego.

Mieszkańcy województwa śląskiego charakteryzują się niską aktywnością społeczną, a jeśli taką wykazują to jest ona sporadyczna. Głównymi adresatami pomocy są osoby najbliższe – rodzina i przyjaciele, którzy wspierani są najczęściej kilka razy w roku bądź kilka razy w miesiącu. W ramach organizacji pozarządowych swoją aktywność deklaruje zaledwie 16,8% ankietowanych, a wśród głównych powodów tak niskiej aktywności wskazywany był brak czasu oraz brak zainteresowania działalnością na rzecz takich organizacji. Mieszkańcy regionu chętniej jednak wspomagają takie organizacje finansowo. Zaangażowanie respondentów w działania, które dają im realny wpływ na zmianę sytuacji społecznej czy decyzje podejmowane przez przedstawicieli władz, również pozostaje na niskim poziomie.

WYNIKI BADANIA CATI W ZAKRESIE ZAUFANIA SPOŁECZNEGO MIESZKAŃCÓW WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

W okresie 16.09.-22.10.2014 firma Market Research World, na zlecenie Zarządu Województwa Śląskiego, w ramach realizacji projektu pn. „Rozwój efektywnego systemu monitoringu polityk publicznych w województwie śląskim” przeprowadziła badanie wśród mieszkańców województwa śląskiego w zakresie zaufania społecznego. Głównym celem badania było zmierzenie postaw mieszkańców województwa śląskiego odnośnie zaufania społecznego, w tym: poziomu zaufania do określonych adresatów, poziomu zaufania ogólnego oraz poziomu zaufania do instytucji.

Badanie zostało przeprowadzone metodą wywiadu telefonicznego, wspomaganego komputerowo (*ang. Computer Assisted Telephone Interview*). Do badania wykorzystano kwestionariusz składający się z 25 pytań merytorycznych i 4 pytań metryczkowych. Wszystkie pytania były pytaniami zamkniętymi, czyli posiadającymi skończoną liczbę precyzyjnie sformułowanych odpowiedzi do wyboru. W badaniu zastosowano warstwowo-losowy dobór próby. Wytypowane warstwy to płeć, grupy wiekowe (5 grup wiekowych), miejsce zamieszkania z podziałem na miasto/wieś oraz subregion. Pierwsze trzy warstwy były zgodne z wartościami Narodowego Spisu Powszechnego 2011. Ostatnia warstwa odpowiadała granicom wyznaczonym w ramach Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” oraz wartościom odpowiednim dla Narodowego Spisu Powszechnego 2011. Badanie umożliwiło uzyskanie wyników przy błędzie statystycznym $\pm 3\%$ oraz poziomie ufności 95%. Operatem badania był mix telefonów komórkowych i stacjonarnych.

Charakterystyka respondentów

Badaniem objęto 1 067 osób z województwa śląskiego. Udział kobiet biorących udział w badaniu był niewiele wyższy niż udział mężczyzn (52,2%). Około 1/3 ankietowanych stanowili mieszkańcy w przedziale wiekowym 35-54 lata, natomiast około 1/5 stanowiły osoby w przedziale wiekowym 25-34 lata. W każdej z pozostałych trzech grup wiekowych (15-24, 55-64, powyżej 65 lat) udział procentowy badanych wyniósł kilkanaście procent. Zdecydowana większość respondentów była mieszkańcami miast. Mieszkańcy wsi to 22% ogółu uczestników badania. Zdecydowanie najbardziej liczną grupę stanowili respondenci z subregionu centralnego (60,9%). Natomiast badani z subregionu południowego stanowili 14% ogółu uczestników badania, z subregionu zachodniego 13,7%, natomiast z subregionu północnego 11,4%.

Wnioski z przeprowadzonego badania

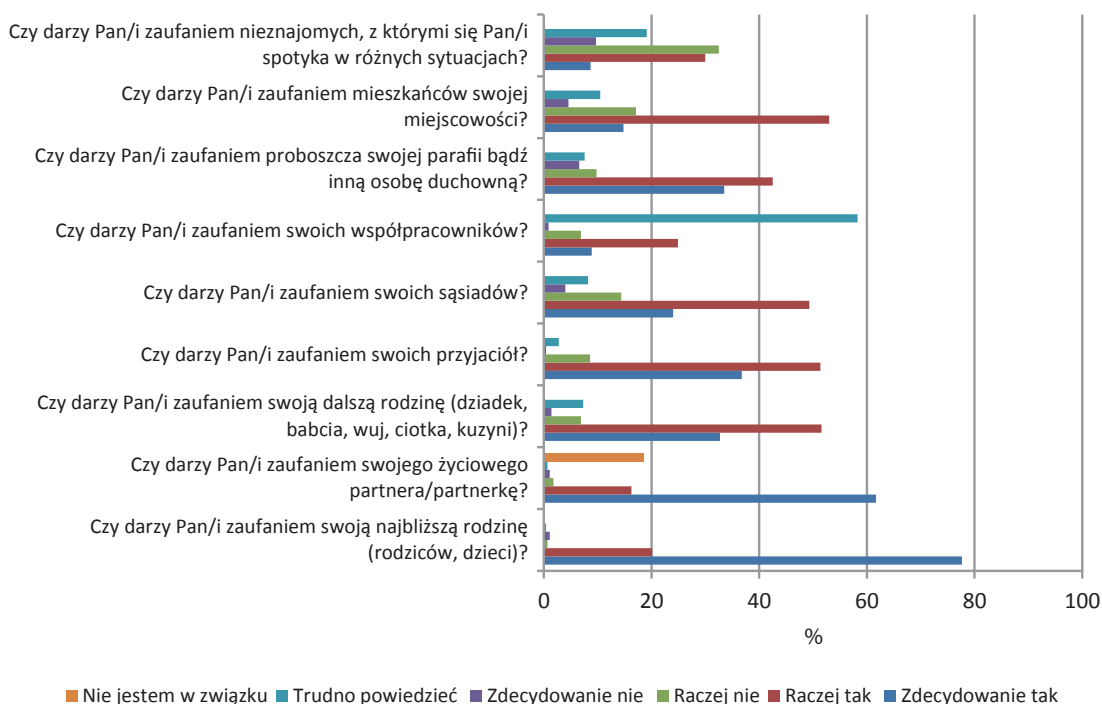
W pierwszej części badania zmierzono poziom zaufania respondentów w sferze prywatnej. Uczestnicy badania pytani o swój poziom zaufania do poszczególnych kategorii osób, najczęściej wskazywali odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”, co wskazuje na wysoki poziom deklarowanego poziomu zaufania respondentów w badanym obszarze.

Respondenci „zdecydowanie” ufają członkom najbliższej rodziny (77,7%) i życiowemu partnerowi/partnerce (61,7%)²⁸, czyli osobom z najbliższego otoczenia. Wskazali również, że „raczej ufają” mieszkańcom swojej miejscowości (53%), dalszej rodzinie (51,6%), przyjaciołom (51,4%), sąsiadom (49,3%) oraz duchownym (42,5%). Z uzyskanych odpowiedzi wynika również, że badani „raczej nie” ufają

²⁸ Należy mieć na uwadze, że 18,5% ankietowanych wskazało, że nie jest w związku.

nieznajomym, z którymi się spotykają w różnych sytuacjach (32,5%), natomiast jest im „trudno powiedzieć” czy darzą zaufaniem swoich współpracowników (58,3%). W analizowanej części badania najrzadziej wskazywaną odpowiedzią było „zdecydowanie nie”. Respondenci najliczniej wskazywali, że „zdecydowanie nie” ufają nieznajomym, ale suma udzielonych odpowiedzi nie przekroczyła 10%.

Wykres 22. Poziom deklarowanego zaufania respondentów do poszczególnych kategorii osób (%) N=1 067.

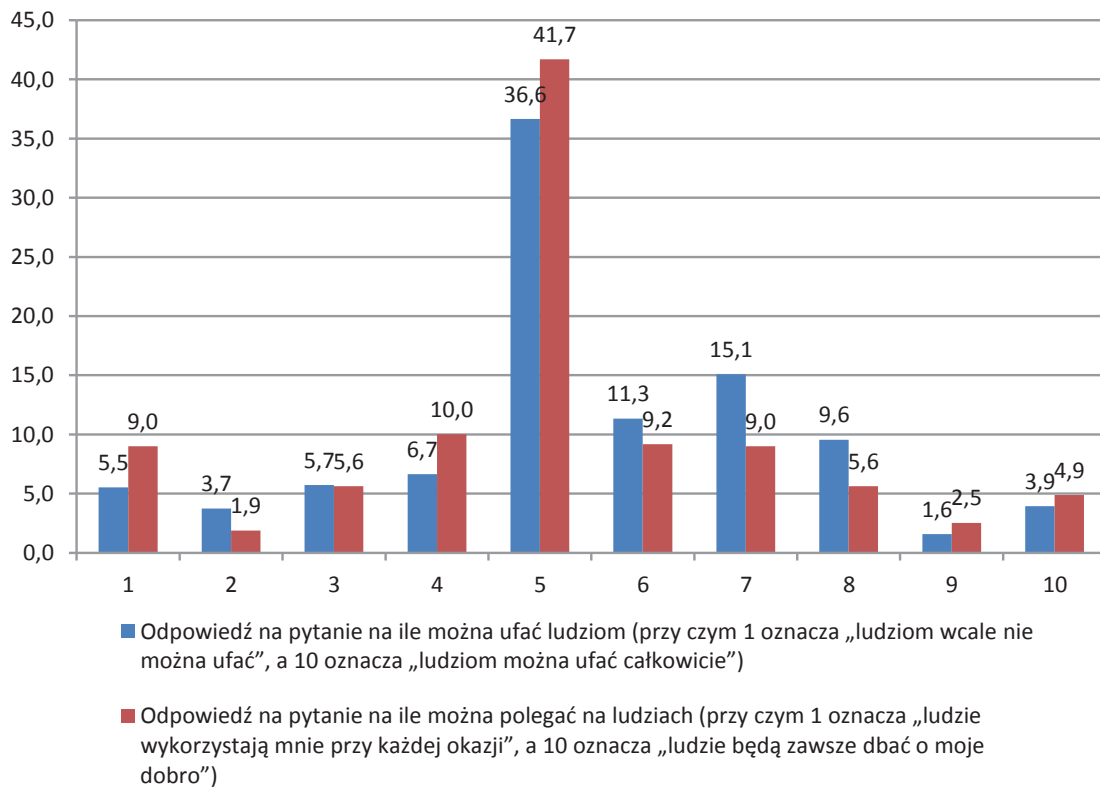
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z mieszkańcami województwa śląskiego.

Porównanie poziomu zaufania mieszkańców śląska do poziomu zaufania Polaków wskazuje wiele podobieństw. Jak wynika z opracowania przygotowanego przez Centrum Badania Opinii Społecznej „Zaufanie społeczne”, najwięcej Polaków w 2014 roku darzyło zaufaniem swoją najbliższą rodzinę (97%), dalszą rodzinę (87%), współpracowników²⁹ (82%) i sąsiadów (76%). Nieznajomym zaufałyby jedynie 35% badanych. Niestety na podstawie wskazanego opracowania nie można ustalić poziomu zaufania Polaków do przyjaciół (w opracowaniu jest mowa o znajomych), życiowego partnera/partnerki czy mieszkańców swojej miejscowości. Natomiast w zakresie zaufania do osoby duchownej dostępne są jedynie dane za rok 2012, kiedy to swoje zaufanie do wskazanych osób deklarowało 65% respondentów.

Respondenci zostali również zapytani o swoje ogólne odczucia dotyczące zaufania na dwóch poziomach. Pierwszy z nich zawarty był w pytaniu „na ile można ufać ludziom”. Osoby uczestniczące w badaniu miały możliwość ulokowania swojej odpowiedzi na skali od 1 („ludziom wcale nie można ufać”) do 10 („ludziom można ufać całkowicie”). Średnia uzyskanych odpowiedzi wyniosła 5,4 punktów. Drugi z poziomów zawarty był w pytaniu „na ile można polegać na ludziach”, gdzie 1 oznaczało „ludzie wykorzystują mnie przy każdej okazji”, a 10 oznaczało „ludzie zawsze będą dbać o moje dobro”. W tym przypadku średnia udzielonych odpowiedzi wyniosła 5,2 punktów. W obu przypadkach najczęściej wybieraną odpowiedzią była środkowa wartość, jednak istnieją pewne różnice w odpowiedziach na te dwa pytania. Mieszkańcy województwa śląskiego pytani wprost o zaufanie do innych wskazywali najczęściej odpowiedzi 5 lub wyżej, tymczasem gdy spytano ich o to, w jakim stopniu można polegać na innych ludziach, to równie często jak odpowiedzi 6 i 7 pojawiały się wartości 4 oraz 1.

²⁹ W badaniu CBOS pytanie było bardziej doprecyzowane niż w przeprowadzonym wśród mieszkańców województwa śląskiego badaniu CATI i zawężało współpracowników tylko do tych, z którymi respondent na co dzień współpracuje.

Wykres 23. Rozkład odpowiedzi na pytania dotyczące ogólnego zaufania mieszkańców województwa śląskiego (%) N=1 067.

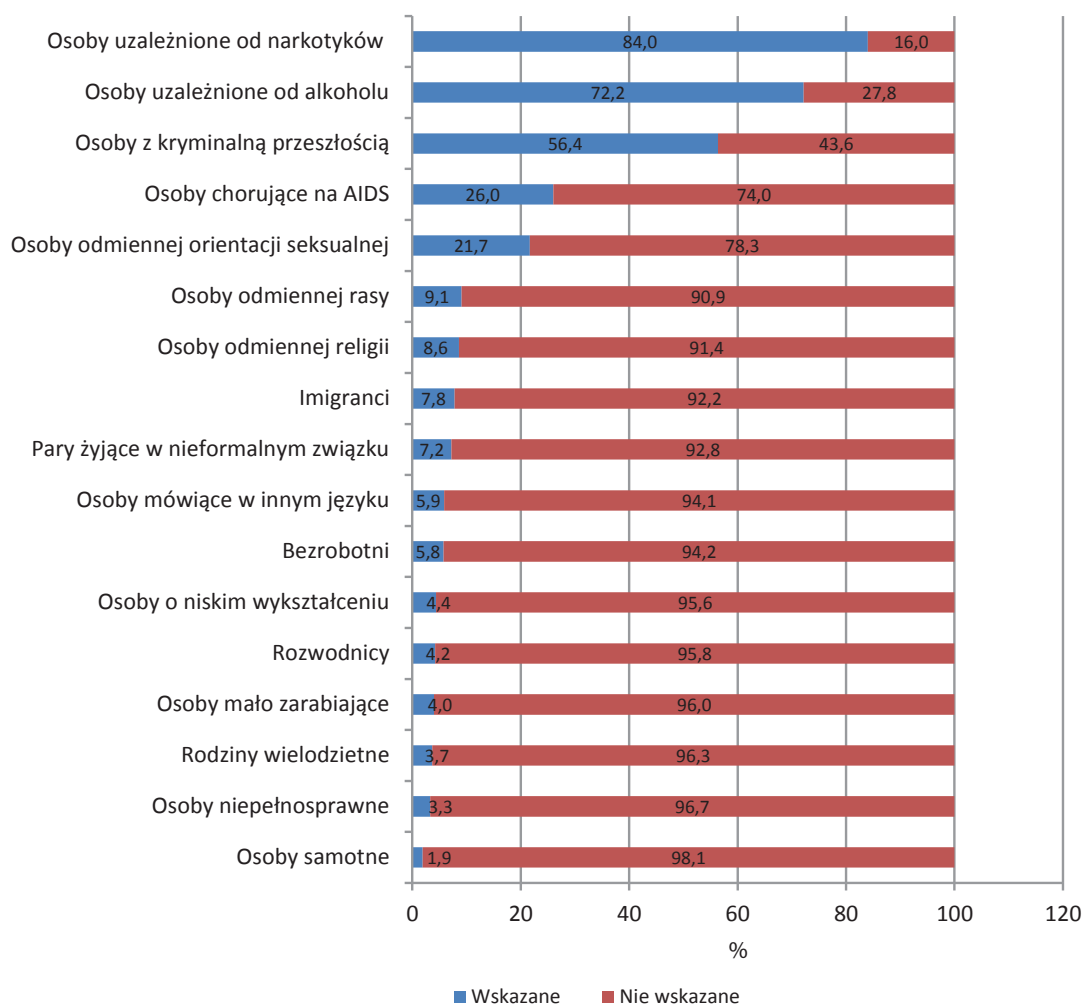

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z mieszkańcami województwa śląskiego.

Ankietowani mając możliwość wyboru osób z najbliższego otoczenia, nie chcieliby mieszkać w sąsiedztwie osób uzależnionych od narkotyków (84%) i alkoholu (72,2%). Respondenci byli też raczej skłonni unikać sąsiedztwa osób z przeszłością kryminalną (56,4% badanych). Z uzyskanych danych nie wynika jednak, czy powodem decyzji badanych był poziom zaufania, jakim darzą poszczególne grupy osób, czy myślenie stereotypowe, wskazujące na pewną uciążliwość wynikającą z sąsiedztwa wskazanych osób.

Z wyników badania można wnioskować również, że najmniej „przeszkadzają” respondentom: osoby samotne, osoby niepełnosprawne, rodziny wielodzietne, osoby mało zarabiające, rozwodnicy i osoby o niskim wykształceniu.

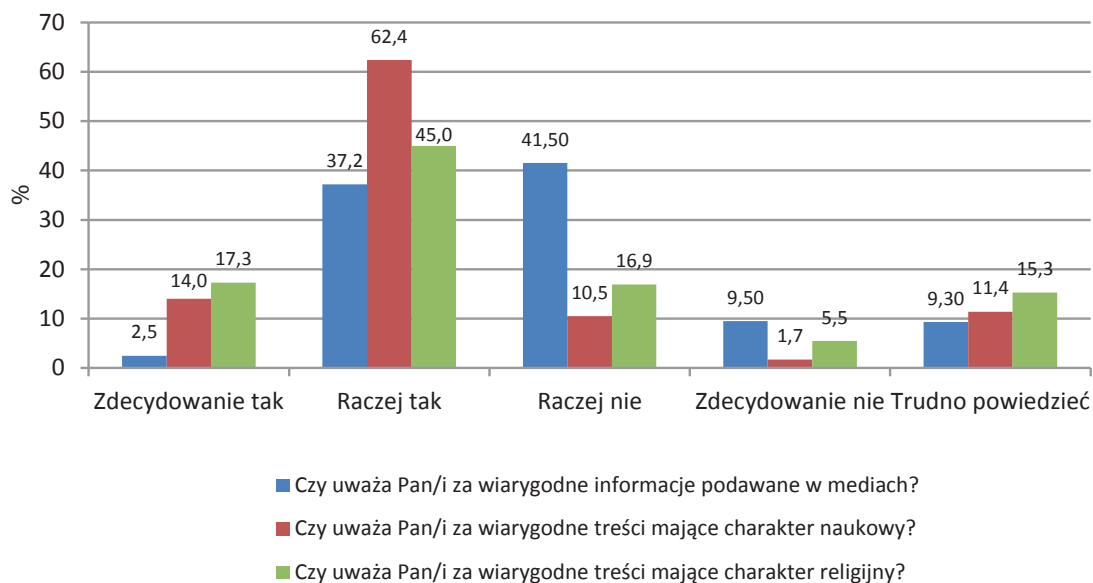
Wykres 24. Stosunek mieszkańców województwa śląskiego do określonych kategorii osób (Odpowiedź na pytanie: Spośród wymienionych grup kogo nie chciałby/aby Pan/i mieć za sąsiada?)(%) N=1 067.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z mieszkańcami województwa śląskiego.

Uczestników badania zapytano również o ich stosunek do informacji zamieszczanych w mediach, a także o wiarygodność treści o charakterze naukowym i religijnym. Wśród badanych największym zaufaniem osób cieszyły się treści mające charakter naukowy, czyli wypowiedzi osób z tytułem naukowym w kwestiach nauki czy też raporty z przeprowadzonych badań. Wskazane informacje „za raczej wiarygodne” uważało 62,4% badanych, a jednocześnie zaledwie 1,7% respondentów wskazało, że „zdecydowanie nie” wierzy w upublicznione dane. Treścią o charakterze religijnym, w skład której wchodziły wypowiedzi osób duchownych w kwestiach wiary czy katechizmu raczej ufa 45,0% badanych, „zdecydowanie” ufa 17,3% uczestników badania, natomiast „trudno powiedzieć” jest 15,3% respondentów. Biorąc pod uwagę różnicę w liczbie badanych wskazujących, że ufa osobom duchownym, a liczbą wierzącym w treści mające charakter religijny można przypuszczać, że uczestnicy badania bardziej ufają osobom duchownym jako ludziom, niż przekazywanym przez nich zagadnieniom dotyczącym zagadnień wiary. W przypadku informacji upowszechnianych przez media liczba badanych „raczej nie” uważających je za wiarygodne (41,5%) i raczej uważających je za wiarygodne (37,2%) jest zbliżona. Dodatkowo liczba osób zdecydowanie w nie wierzących jest najniższa (2,5%). Uzyskany wynik może mieć bezpośredni związek z szerokim wachlarzem przekazywanych informacji, a co za tym idzie z różnym poziomem ich wiarygodności.

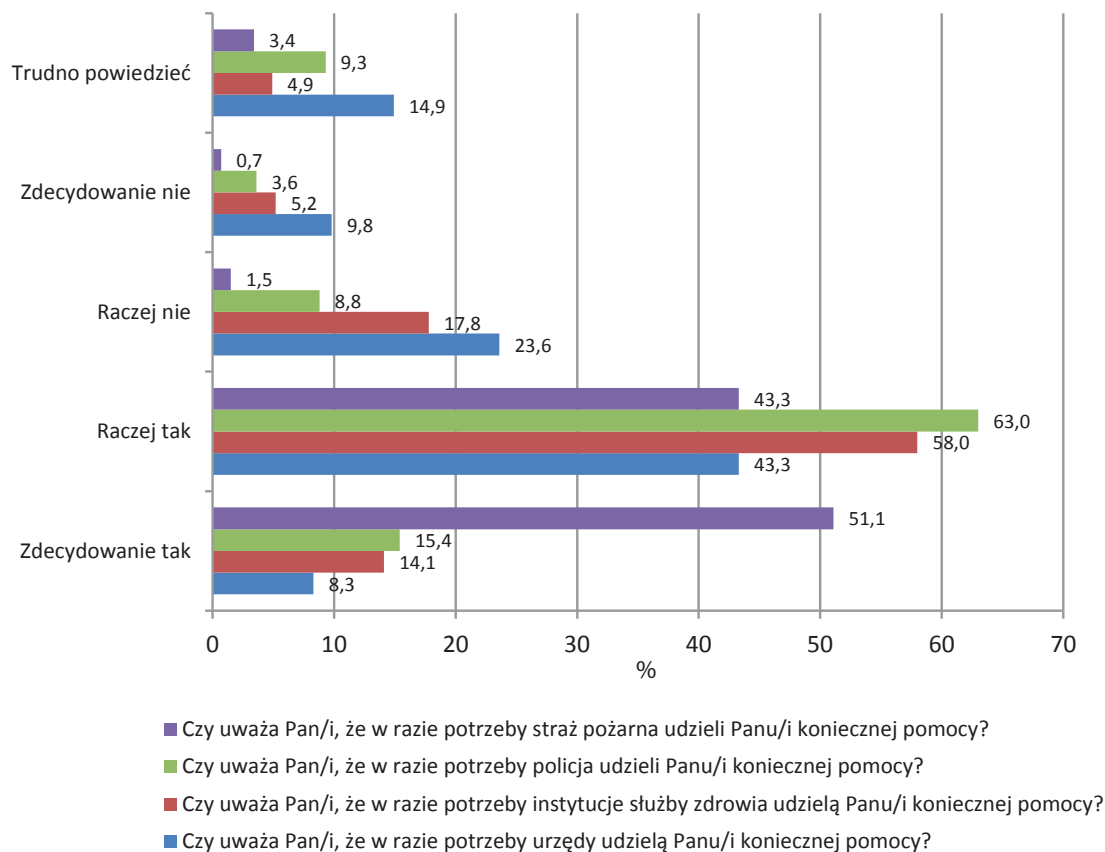
Wykres 25. Poziom zaufania do przekazywanych informacji i treści (%) N=1 067.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z mieszkańcami województwa śląskiego.

Zbadanie poziomu zaufania do jednostek udzielających pomocy w sytuacji wystąpienia takiej potrzeby może być bezpośrednio związane z poziomem poczucia bezpieczeństwa mieszkańców. Jak wynika z analizy odpowiedzi udzielonych na pytania w przeprowadzonym badaniu ankietowym, respondenci największym zaufaniem darzą straż pożarną. Prawie 95% zapytanych „Czy uważa Pan/i, że w razie potrzeby straż pożarna udzieli Panu/i koniecznej pomocy”, udzieliło pozytywnej odpowiedzi, z czego 51,1% „zdecydowanie tak”, natomiast 43,3% „raczej tak”. Najmniej osób wskazało również, że „zdecydowanie nie” wierzy, że w razie potrzeby wskazaną pomoc otrzyma. Wśród uczestników badania zbliżonym poziomem zaufania cieszyły się policja i służba zdrowia. Policji ufa 78,4%, natomiast służbie zdrowia 72,1% osób. W obu przypadkach zdecydowaną ufność zadeklarowało jedynie kilkanaście procent badanych. Respondenci wskazali również, że najmniejszym zaufaniem darzą urzędy. W udzielenie pomocy wierzy nieco ponad połowa badanych, z czego jedynie 8,3% jest tego zdecydowanie pewna.

Wykres 26. Poziom zaufania do służb publicznych (%) N=1 067.

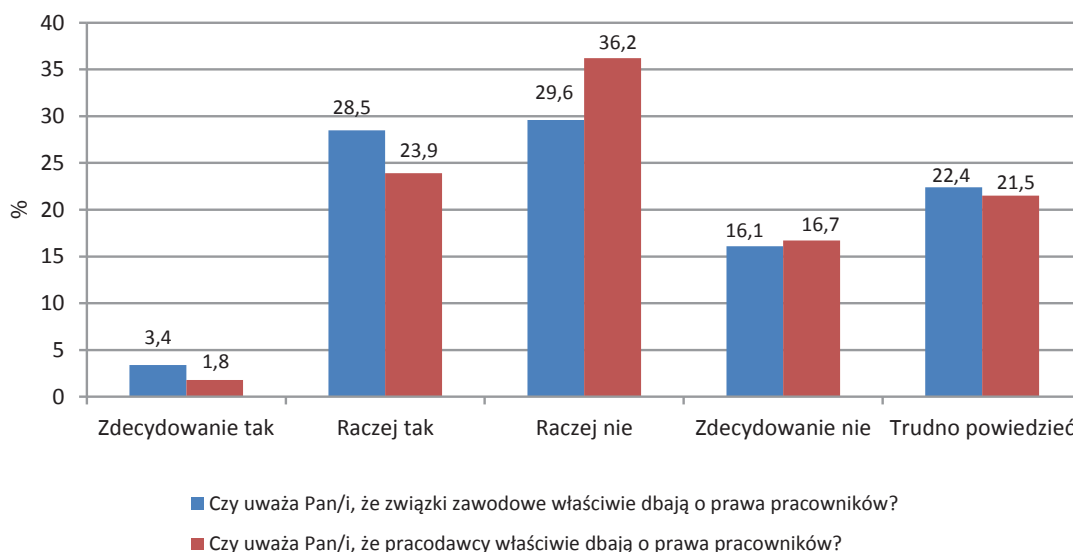
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z mieszkańcami województwa śląskiego.

Natomiast jeśli chodzi o poziom zaufania do sądów, w bezstronne i sprawiedliwe rozstrzygnięcie przez nie spraw wierzy 38,4% badanych, z czego 2,2% respondentów „zdecydowanie”. Udział procentowy osób, które nie wierzą w takie wyroki jest zbliżony i wynosi 39,2% (z czego 17,3% „zdecydowanie nie” wierzy). Stosunkowo duży jest również udział osób, którym trudno było odpowiedzieć na pytanie (22,3%). Nie można jednoznacznie określić poziomu zaufania uczestników badania do decyzji wydawanych przez sądy.

Politycy nie są uważani przez większość respondentów za osoby wiarygodne (75,8%). Udział osób, które w odpowiedzi na pytanie wskazały „zdecydowanie nie” to 39,8%, „raczej nie” to 36,0%. Jedynie 15,8% badanych deklaruje, że politycy są wiarygodni (2,2% jest o tym przekonana).

W badaniu sprawdzono również poziom zaufania respondentów we właściwe wykonywanie obowiązków przez organizacje pozarządowe. Pozytywnie na pytanie odpowiedziało 55,5% ankietowanych, negatywnie 25,4%, natomiast 19,1% trudno było się określić.

Wykres 27. Poziom zaufania do pracodawców i związków zawodowych w zakresie dbania o prawa pracowników (%) N=1 067.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z mieszkańcami województwa śląskiego.

Respondenci mieli też możliwość wyrazić swoją opinię na temat dbania o prawa pracowników przez związki zawodowe i pracodawców. W opisywanej kwestii uczestnicy badania byli raczej niezdecydowani. Najwięcej osób wybierała odpowiedzi: „raczej nie”, „raczej tak” oraz „trudno powiedzieć”. Najmniej osób deklarowało, że zdecydowanie wierzy, że wskazane podmioty wykazują się zaangażowaniem we wskazanym zakresie. Na podstawie uzyskanych wyników nie stwierdzono znaczących różnic w odpowiedziach dotyczących poszczególnych podmiotów. Widoczna była jednak nieznacząca przewaga odpowiedzi pozytywnych po stronie związków zawodowych.

Z przeprowadzonych badań ankietowych wynika, że adresatami silnego zaufania dla największej liczby uczestników badania są osoby, z którymi zainteresowani wchodzi w bezpośrednie relacje. Wśród wskazanych osób znaleźli się członkowie rodziny (bliższej i dalszej), przyjaciele, a także życiowy partner/partnerka.

Średnia uzyskanych odpowiedzi na pytanie dotyczące ogólnego poziomu zaufania społecznego przekraczająca nieco połowę pomiędzy zupełnym brakiem zaufania a zaufaniem całkowitym sugeruje, że ankietowani mają zaufanie do innych ludzi, ale jest ono znacznie ograniczone.

Wśród grup zawodowych cieszących się największym zaufaniem znaleźli się pracownicy straży pożarnej, policji i służby zdrowia. Można więc przypuszczać, że badani najczęściej ufają instytucjom, których poziom kompetencji dotyczy ich w bezpośredni sposób, a poziom zaufania wpływa bezpośrednio na poczucie bezpieczeństwa.

INDEKS AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ

W ramach prac nad aktywnością społeczną w województwie śląskim wykrystalizowała się możliwość skonstruowania wskaźnika syntetycznego, ukazującego poziom aktywności społecznej w postaci jednej liczby przyporządkowanej do określonego terytorium. Wskaźnik tego rodzaju umożliwia ukazanie tak skomplikowanego zjawiska jak aktywność społeczna w rozkładzie terytorialnym. Wskaźnik syntetyczny, obliczony metodą Perkala, stanowi średnią ze znormalizowanych wskaźników dobranych w celu przedstawienia zjawiska. W tym celu dobrano następujące wskaźniki:

1. Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON przypadających na 10 tys. mieszkańców (dane za rok 2012).
2. Liczba podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON przypadających na 10 tys. mieszkańców (dane za rok 2012).
3. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym (dane za rok 2012).
4. Liczba kandydatów do rad powiatu i miasta przypadających na 10 tys. mieszkańców (dane za rok 2010).
5. Frekwencja w pierwszym głosowaniu wyborów do samorządu terytorialnego (dane za rok 2010).
6. Liczba aktywnych organizacji pozarządowych przypadających na 10 tys. mieszkańców (dane za rok 2011).

Ze względu na to, że wśród współczynników nadreprezentowany był wymiar przedsiębiorczości (wskaźniki od 1 do 3) oraz aktywności politycznej (wskaźniki 4 i 5), skonstruowano wskaźniki syntetyczne aktywności politycznej oraz przedsiębiorczości, które z kolei stały się częściami składowymi indeksu aktywności społecznej. Tak skonstruowane wskaźniki przedstawione zostały w postaci map, umożliwiając porównanie natężenia badanych zjawisk społecznych tak na poziomie powiatów, jak i podregionów³⁰.

Na indeks aktywności społecznej składają się: współczynnik syntetyczny aktywności politycznej, współczynnik syntetyczny przedsiębiorczości oraz współczynnik dostępności NGO's. Poniżej przedstawione zostaną analizy składowych współczynników aktywności społecznej na poziomie powiatów. Mapa aktywności politycznej ukazuje skupienie wysokich wartości na północy województwa (dotyczy to powiatów ziemskich wchodzących w skład podregionu częstochowskiego). Pozostałe powiaty, charakteryzujące się wysokim poziomem aktywności politycznej, są rozproszone pośród pozostałych podregionów (powiat żywiecki, Żory, Mysłowice, Świętochłowice oraz Siemianowice Śląskie). Z kolei niski poziom aktywności politycznej widoczny jest w dużych i gęsto zaludnionych miastach regionu, takich jak: Katowice, Częstochowa, Gliwice, Ruda Śląska, Zabrze, Bytom, Chorzów i Sosnowiec. Wśród powiatów ziemskich tylko powiat raciborski wykazywał niski poziom aktywności politycznej. Bliski jednorodności charakter osiągają powiaty w podregionach: bielskim, tyskim, sosnowieckim czy częstochowskim. Silniejsze wewnętrzne zróżnicowanie występuje w powiatach podregionów: bytomskiego, rybnickiego, katowickiego i gliwickiego.

Drugim analizowanym wskaźnikiem, stanowiącym część współczynnika aktywności społecznej, jest współczynnik dostępności NGO's. W tym przypadku wyróżniają się dwa silne centra aktywności tego rodzaju. Są to Katowice, czyli stolica województwa oraz Bielsko-Biała – główne miasto podregionu bielskiego. Przeciętny poziom dostępności NGO's charakteryzuje dwa duże miasta: Gliwice i Częstochowa

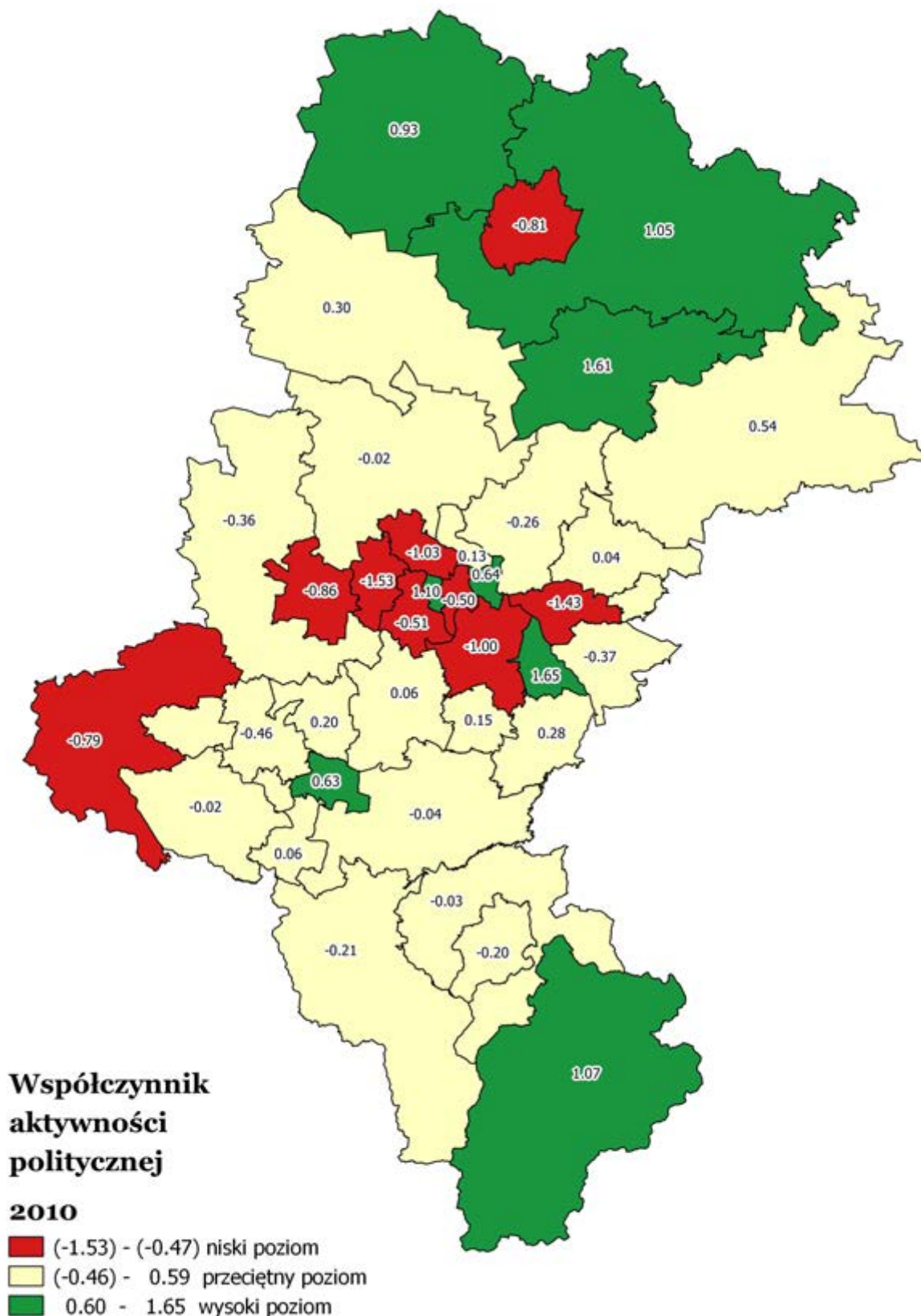
³⁰ Więcej na temat budowy wskaźnika metodą J. Perkala i metody tworzenia map można przeczytać w nocie metodologicznej.

oraz powiaty ziemskie, takie jak: powiat żywiecki, cieszyński oraz tarnogórski. Reszta powiatów została zaliczona do przedziału niskiej dostępności.

Warto podkreślić silną pozycję w tym względzie powiatów należących do podregionu bielskiego. W przypadku tego współczynnika należy jednak zauważyć, że na taki podział powiatów miała istotny wpływ zastosowana metoda podziału na równe części. O ile w pozostałych przypadkach podział ten jest dosyć jasny i sprawdza się ze względu na w miarę równomierny rozkład wartości w badanym przedziale, o tyle w przypadku współczynnika dostępności NGO's zaburzenie rozkładu sprawiła wartość wskaźnika dla Katowic, która mocno odstaje od reszty wartości. Jednakże, ze względu na potrzebę stosowania jednej metody podziału dla wszystkich współczynników uznano, że warto taki podział pozostawić dla tego współczynnika.

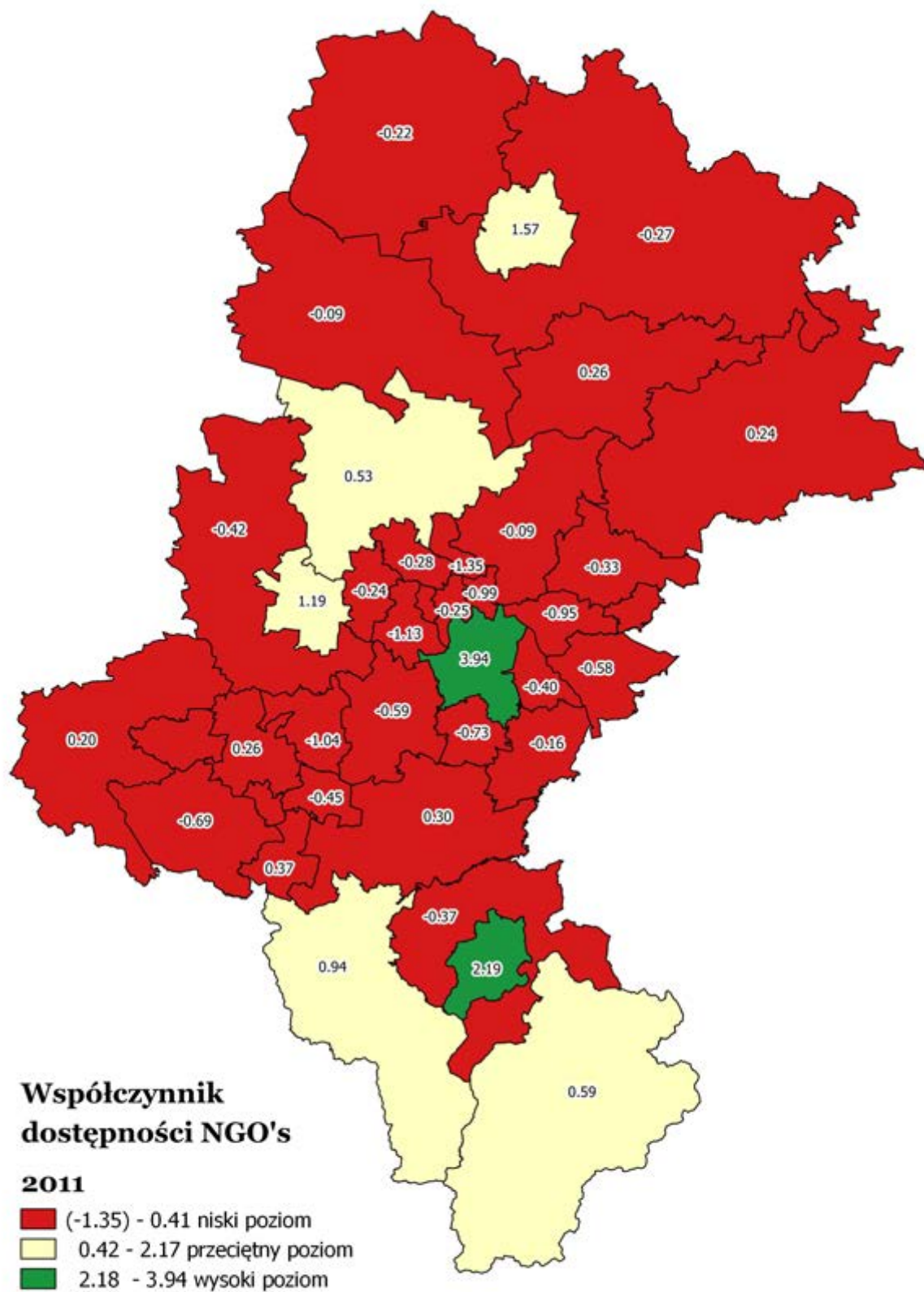
Ostatnim analizowanym współczynnikiem jest wskaźnik syntetyczny przedsiębiorczości. Na mapie łatwo zlokalizować trzy silne ośrodki, charakteryzujące się wysokim poziomem przedsiębiorczości mieszkańców. Są to: Bielsko-Biała i Katowice. Niski poziom przedsiębiorczości lokalizuje się we wszystkich powiatach podregionu rybnickiego, powiecie mikołowskim, żywieckim, częstochowskim, kłobuckim, gliwickim, lublinieckim, bieruńsko-lędzińskim oraz w wielu miastach należących do Metropolii Górnośląskiej (Zabrze, Ruda Śląska, Bytom, Świętochłowice, Piekary Śląskie, Siemianowice Śląskie, Mysłowice i Jaworzno). Pozostałe powiaty charakteryzują się przeciętnym poziomem zjawiska.

Mapa 1. Współczynnik aktywności politycznej w powiatach województwa śląskiego w 2010 roku.

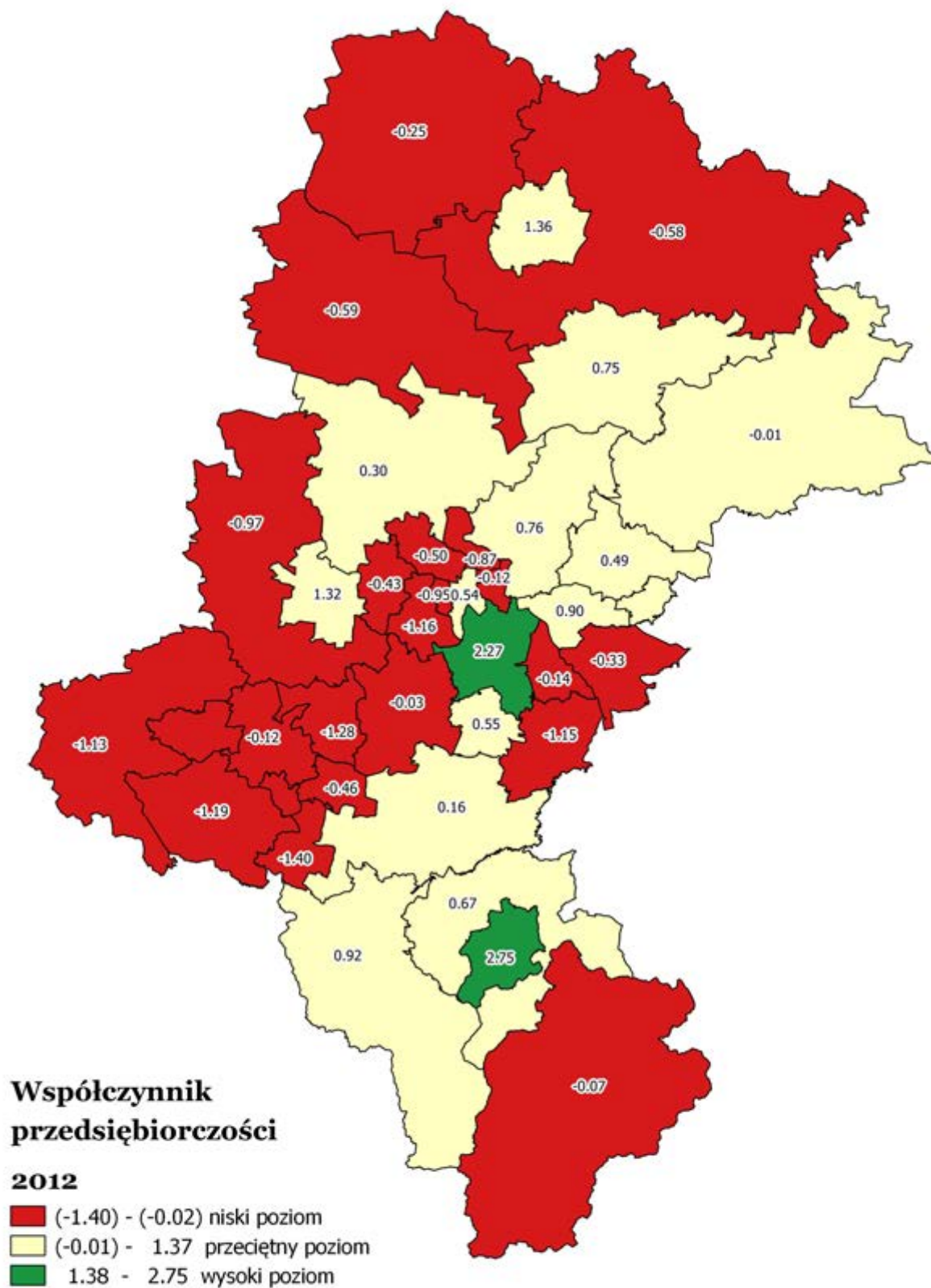
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

Mapa 2. Współczynnik dostępności NGO's w powiatach województwa śląskiego w 2011 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych REGON.

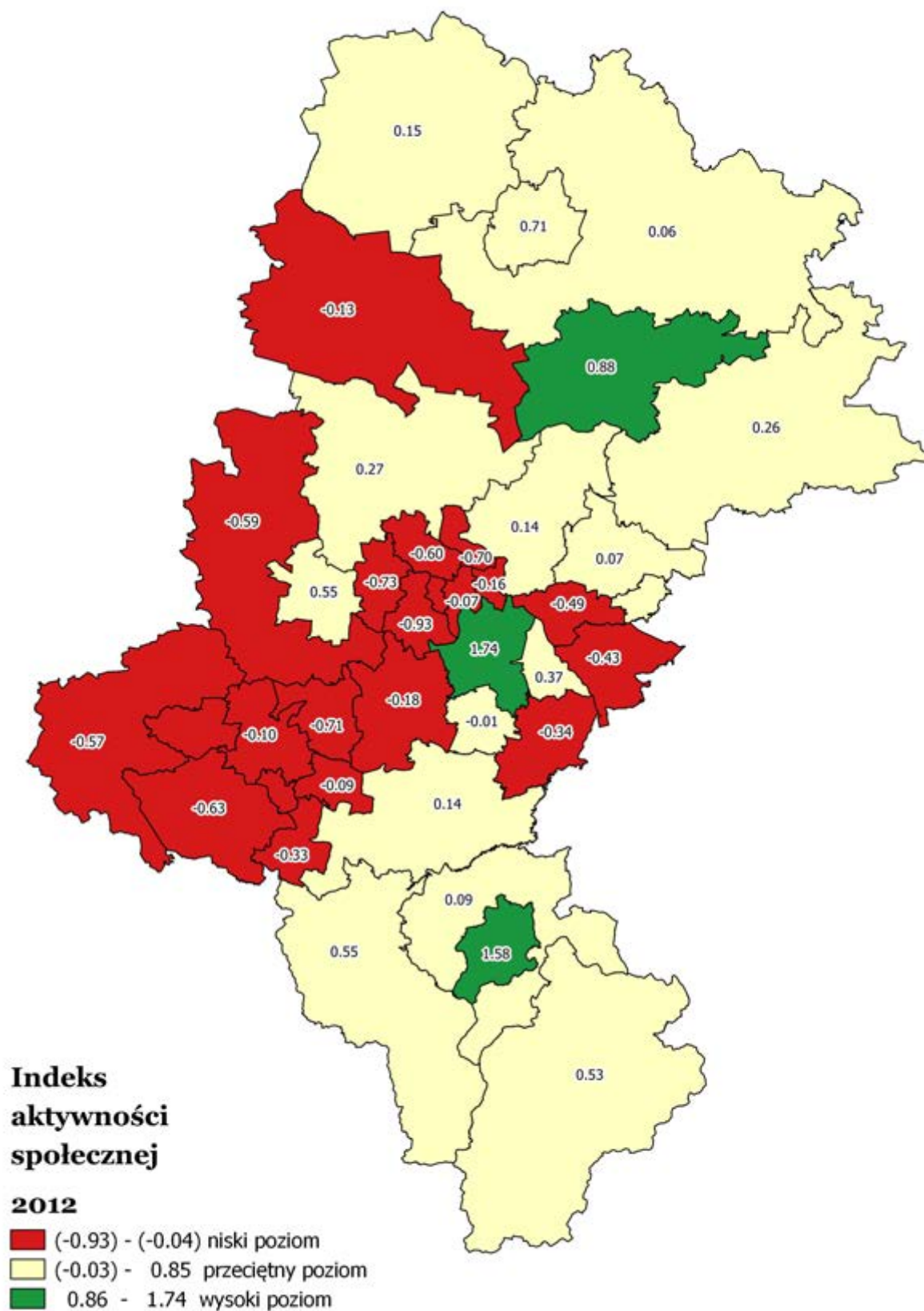
Mapa 3. Współczynnik przedsiębiorczości w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS.

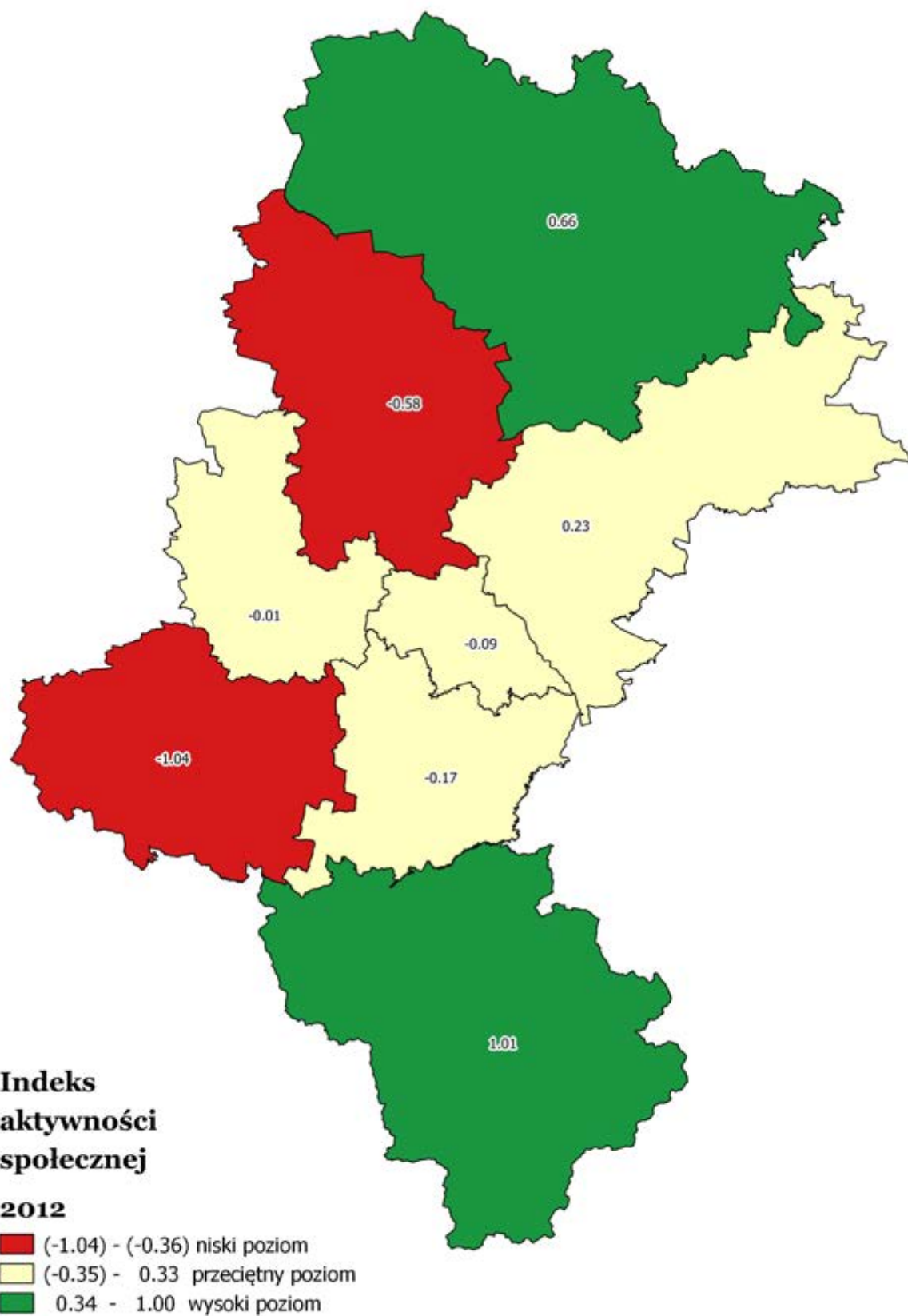
Mapa przedstawiająca poziom aktywności społecznej w podregionach województwa śląskiego wykazuje istnienie dwóch biegunów aktywności społecznej, mieszczących się w przeciwległych krańcach regionu. Na północy jest to podregion częstochowski, osiągający wartość wskaźnika 0,66, a na południu podregion bielski, osiągający najwyższą wartość wskaźnika – 1,01. Niski poziom aktywności społecznej charakteryzuje dwa zachodnie podregiony, tj. rybnicki (-1,04) i bytomski (-0,58). Pozostałe podregiony charakteryzują się przeciętnym poziomem aktywności społecznej. Porównując tę mapę z mapą aktywności społecznej w powiatach województwa śląskiego łatwo dostrzec, że wysoka aktywność społeczna dwóch skrajnych podregionów opiera się na jednym powiecie notującym wysoką aktywność społeczną otoczonym przez powiaty osiągające przeciętny poziom tejże aktywności. W przypadku podregionu bielskiego centrum wysokiego poziomu aktywności społecznej stanowi największe miasto podregionu, czyli Bielsko-Biała. Odmienna sytuacja zachodzi w podregionie częstochowskim, gdzie powiatem z najwyższym stopniem aktywności społecznej jest powiat ziemski – myszkowski, a nie największe miasto, czyli Częstochowa. Podregiony, które charakteryzują się niskim poziomem indeksu aktywności społecznej, odznaczają się także wewnętrzną względną jednolitością. W podregionie rybnickim wszystkie powiaty zostały zakwalifikowane do niskiego poziomu aktywności społecznej, z kolei w podregionie bytomskim tylko powiat tarnogórski cechuje przeciętny poziom aktywności społecznej. Podregiony, charakteryzujące się przeciętnym poziomem aktywności społecznej, wykazują większe zróżnicowanie wewnętrzne. Przykładowo Gliwice wpływają na cały obraz podregionu, tak samo w przypadku podregionu katowickiego, gdzie na jego pozycję wpływają Katowice i Mysłowice. W przypadku pozostałych dwóch podregionów wewnętrzne zróżnicowanie jest bardziej równomierne. Analizując mapę powiatów samodzielnie (nie w powiązaniu z mapą podregionów) można zauważyć trzy ośrodki wysokiej aktywności społecznej. Są to: Katowice, Bielsko-Biała oraz powiat myszkowski. Niski poziom aktywności społecznej cechuje powiaty rozciągające się w pasie ciągnącym się z zachodu na wschód, obejmującym wszystkie powiaty podregionu rybnickiego, powiaty lubliniecki, gliwicki, mikołowski, bieruńsko-lędziński oraz część miast skupionych w Metropolii Górnośląskiej (Zabrze, Ruda Śląska, Bytom, Piekary Śląskie, Chorzów, Świętochłowice, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec oraz Jaworzno).

Mapa 4. Indeks aktywności społecznej w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej, Banku Danych Lokalnych GUS oraz bazy danych REGON.

Mapa 5. Indeks aktywności społecznej w podregionach województwa śląskiego w 2012 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej, Banku Danych Lokalnych GUS oraz bazy danych REGON.

Aktywność społeczna koncentruje się w dwóch podregionach województwa śląskiego, czyli podregionie bielskim i częstochowskim, z czego najwyższy poziom aktywności społecznej mieszkańców regionu można zaobserwować w powiecie myszkowskim oraz dwóch wielkich miastach: Bielsku-Białej i w Katowicach. Niski poziom indeksu aktywności społecznej jest zauważalny w podregionach: bytomskim i rybnickim, przy czym w podregionie rybnickim wszystkie powiaty wchodzące w jego skład charakteryzują się niskim poziomem indeksu.

SPISY

Spis map

Mapa 1. Współczynnik aktywności politycznej w powiatach województwa śląskiego w 2010 roku.	63
Mapa 2. Współczynnik dostępności NGO's w powiatach województwa śląskiego w 2011 roku.	64
Mapa 3. Współczynnik przedsiębiorczości w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	65
Mapa 4. Indeks aktywności społecznej w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	67
Mapa 5. Indeks aktywności społecznej w podregionach województwa śląskiego w 2012 roku.	68

Spis tabel

Tabela 1. Frekwencja wyborcza w II turze wyborów prezydenckich w 2005 i 2010 roku (%)	22
Tabela 2. Liczba kandydatów na 10 tys. mieszkańców w wyborach samorządowych w 2010 roku (os.)	25
Tabela 3. Liczba kandydatów w wyborach samorządowych na 10 tys. w miastach na prawach powiatu w wyborach 2006 i 2010 roku.	28
Tabela 4. Rozkład przestrzenny aktywnych NGO's w województwie śląskim.	30
Tabela 5. Rozkład przestrzenny aktywnych NGO's w województwie śląskim.	33
Tabela 6. Rozkład przestrzenny aktywnych NGO's w województwie śląskim w podziale wg formy prawnej.	35
Tabela 7. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2003-2012.	45
Tabela 8. Inne formy aktywności społecznej w ciągu ostatnich 12 miesięcy (%) N=1 067.	51

Spis wykresów

Wykres 1. Frekwencja wyborcza w wyborach do Sejmu RP na poziomie województw (%)	19
Wykres 2. Frekwencja wyborcza w wyborach do Sejmu RP na poziomie podregionów (%)	20
Wykres 3. Średnia frekwencja wyborcza w drugiej turze wyborów prezydenckich w latach 2005 i 2010 (%)	21
Wykres 4. Frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych w 2006 i 2010 roku na poziomie podregionów w województwie śląskim (%)	23
Wykres 5. Frekwencja w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku (%)	24
Wykres 6. Udział kandydatów w wyborach samorządowych z podregionów w ogóle kandydatów w województwie śląskim (%)	26
Wykres 7. Liczba kandydatów w wyborach samorządowych na 10 tys. w powiatach ziemskich w wyborach w 2006 i 2010 roku.	27
Wykres 8. Udział poszczególnych kategorii aktywnych organizacji pozarządowych w ogóle aktywnych NGO's w województwie śląskim.	29
Wykres 9. Liczba NGO's przypadająca na 10 tys. mieszkańców województwa śląskiego w podziale na kategorie.	30
Wykres 10. Rozkład przestrzenny poszczególnych kategorii aktywnych organizacji pozarządowych w województwie śląskim.	31
Wykres 11. Dostępność do poszczególnych kategorii organizacji pozarządowych w podregionach województwa śląskiego.	32
Wykres 12. Stopa bezrobocia w latach 2004-2012 (%)	39
Wykres 13. Liczba podmiotów gospodarczych wpisana do rejestru REGON na 10 tys. ludności w 2003 i 2012 roku.	41
Wykres 14. Liczba podmiotów gospodarczych wpisana do rejestru REGON na 10 tys.	

ludności w latach 2003-2012 w podziale na podregiony.	42
Wykres 15. Liczba podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych wpisana do rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2003-2012 w Polsce i wybranych województwach.	43
Wykres 16. Saldo zmiany ilości podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w latach 2003-2012 w wybranych województwach.	44
Wykres 17. Struktura wiekowa respondentów (%) N=1 067.	47
Wykres 18. Częstotliwość nieodpłatnej pomocy bądź pracy udzielonej w ciągu ostatnich 12 miesięcy w podziale na adresatów udzielonej pomocy (%) N=461.. . . .	48
Wykres 19. Powody niedziałania na rzecz organizacji pozarządowych w ciągu ostatnich 12 miesięcy (%) N=410.	49
Wykres 20. Tematyka jaką zajmowały się organizacje pozarządowe, którym udzielono wsparcia finansowego (%) N=471.	50
Wykres 21. Uzyskanie oczekiwanego efektu po zgłoszeniu propozycji zmian lokalnym władzom (%) N=1 067.	52
Wykres 22. Poziom deklarowanego zaufania respondentów do poszczególnych kategorii osób (%) N=1 067.	54
Wykres 23. Rozkład odpowiedzi na pytania dotyczące ogólnego zaufania mieszkańców województwa śląskiego (%) N=1 067.. . . .	55
Wykres 24. Stosunek mieszkańców województwa śląskiego do określonych kategorii osób (Odpowiedź na pytanie: Spośród wymienionych grup kogo nie chciałby/aby Pan/i mieć za sąsiada?)(%) N=1 067.. . . .	56
Wykres 25. Poziom zaufania do przekazywanych informacji i treści (%) N=1 067.	57
Wykres 26. Poziom zaufania do służb publicznych (%) N=1 067.	58
Wykres 27. Poziom zaufania do pracodawców i związków zawodowych w zakresie dbania o prawa pracowników (%) N=1 067.. . . .	59

LITERATURA

Książki

Leksykon politologii, red. Antoszewski Andrzej, Herbut Ryszard, Wrocław 2003.

Arystoteles, *Polityka*, Wrocław 2005.

Spółeczeństwo obywatelskie, red. Bokajło Wiesław, Dziubka Kazimierz, Wrocław 2001.

Growiec Katarzyna, *Kapitał społeczny. Geneza i społeczne konsekwencje*, Warszawa 2011.

Hardin Russel, *Zaufanie*, Warszawa 2009.

Jaworska Anetta, *Leksykon resocjalizacji*, Kraków 2012.

Kapitał społeczny – interpretacje, impresje, operacjonalizacje, red. Klimowicz Monika, Bokajło Wiesław, Warszawa 2010.

Olechnicki Krzysztof, Załęcki Paweł, *Słownik socjologiczny*, Toruń 1998.

Ossowska Maria, *Wzór demokracji*, Warszawa 1992.

Sztompka Piotr, *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Kraków 2007.

Taylor Charles, *Kiedy mówimy: społeczeństwo obywatelskie*, w: *Europa i społeczeństwo obywatelskie*, red. Krzysztof Michalski, Warszawa-Kraków 1994.

Kalinowski Jan Ryszard, *Spółeczna i polityczna aktywność środowisk lokalnych podstawą aktywności obywatelskiej w Rzeczypospolitej Polskiej na przykładzie Ziemi Płockiej*, Płock 2013.

Publikacje

Komunikat z badań CBOS nr 60/2014, *Aktywność społeczna Polaków*, Centrum Badań Opinii Społecznej, Warszawa maj 2014.

Akty prawne

Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2011 r. Nr 21 poz.112 z późn. zm.).

CZĘŚĆ II

NIEDOSTOWANIE SPOŁECZNE W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

CZĘŚĆ II

NIEDOSTOWANIE SPOŁECZNE W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

Spis treści	77
Wprowadzenie	79
Teoria niedostosowania społecznego	81
Metodologia badań	87
Ubóstwo	93
Korzystający z pomocy społecznej	99
Rodzaje świadczeń pomocy społecznej	99
Przyczyny stanowiące podstawę przyznawania świadczeń pomocy społecznej w województwie śląskim	102
Odbiorcy świadczeń pomocy społecznej	105
System pieczy zastępczej	111
Ośrodki wsparcia i usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi	117
Problem alkoholowy	125
Samobójstwa	129
Przestępczość	133
Przestępstwa ogółem	135
Przestępstwa kryminalne	136
Przestępstwa gospodarcze	138
Zabójstwa	140
Zgwałcenia	142
Udział w bójce lub pobiciu	144
Rozboje	146
Uszkodzenia mienia	148
Włamania	150
Kradzieże cudzej rzeczy	152
Przemoc domowa	155
Liczba ofiar przemocy domowej wg procedury „Niebieskiej Karty”	157
Liczba sprawców przemocy domowej wg procedury „Niebieskiej Karty”	159
Liczba sprawców przemocy domowej wg procedury „Niebieskiej Karty” będących pod wpływem alkoholu	161
Indeks niedostosowania społecznego	165
Spisy	181
Spis map	181
Spis schematów	181
Spis tabel	181
Spis wykresów	182
Literatura	185
Książki	185
Artykuły prasowe	185
Publikacje	186
Akty prawne	186
Strony internetowe	186

WPROWADZENIE

Niniejszy raport stanowi prezentację i podsumowanie badań nad niedostosowaniem społecznym mieszkańców województwa śląskiego, prowadzonych przez Regionalne Centrum Analiz i Planowania Strategicznego (Wydział Rozwoju Regionalnego) Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego w Katowicach. Badanie zrealizowane zostało w ramach projektu pn. „Rozwój efektywnego systemu monitoringu polityk publicznych w województwie śląskim” w ramach V Priorytetu PO KL, Działania 5.2. Wzmocnienie potencjału administracji samorządowej, Poddziałania 5.2.1 Modernizacja zarządzania w administracji samorządowej współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Głównym celem badania była próba zmierzenia oraz opisanie poziomu niedostosowania społecznego w dwóch układach terytorialnych (podregionalnym i powiatowym). Podjęcie tematyki niedostosowania społecznego może stanowić jeden ze sposobów określenia specyfiki regionu na podstawie występowania w jego obszarze problemów społecznych. W ramach diagnozy niedostosowania społecznego przeanalizowano zagadnienia dotyczące problematyki: osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej, alkoholizmu, samobójstw, przestępczości oraz przemocy domowej. Tłem społecznym dla zjawiska niedostosowania społecznego był problem ubóstwa w województwie.

W ramach prac nad niedostosowaniem społecznym w województwie śląskim skonstruowano wskaźnik syntetyczny (nazwany w raporcie indeksem niedostosowania społecznego), ukazujący poziom niedostosowania społecznego w postaci jednej liczby przyporządkowanej do określonego terytorium. Elementami składowymi indeksu niedostosowania społecznego były: współczynnik syntetyczny przestępczości, współczynnik syntetyczny korzystających z pomocy społecznej oraz współczynnik liczby samobójstw przypadających na 10 tysięcy mieszkańców. Skonstruowane wskaźniki przedstawione zostały w postaci map, umożliwiając porównanie natężenia badanych zjawisk społecznych na poziomie zarówno powiatów, jak i podregionów województwa śląskiego. Poza tym, w ramach raportu, dokonano diagnozy poszczególnych elementów, które można określić jako opis szeroko rozumianego zjawiska niedostosowania społecznego.

TEORIA NIEDOSTOSOWANIA SPOŁECZNEGO

Pojęcie niedostosowania społecznego w literaturze przedmiotu nie jest określone jednoznacznie. Zagadnienie występuje w wielu dziedzinach nauki, dla przykładu można wymienić obszary: socjologii, prawa, psychologii, pedagogiki, polityki społecznej, kryminologii, pracy socjalnej. Można przyjąć, że przez niedostosowanie należy rozumieć względnie trwałą (przynajmniej powtarzającą się) manifestację zachowań odbiegających od ogólnie przyjętych, akceptowanych i zrozumiałych norm społecznych w danym momencie czasu i przestrzeni.

Zjawisko niedostosowania społecznego można rozpatrywać na różnych poziomach:

- anatomicznym, w kontekście homeostazy fizycznej,
- psychologicznym, w kontekście zaspokojenia potrzeb emocjonalnych warunkujących homeostazę psychiczną,
- społecznym (również kulturowym), w kontekście właściwego funkcjonowania w relacji ze środowiskiem społecznym, osiągnięcia akceptowanej przez ogół równowagi między wymogami środowiska a sposobami reagowania jednostki, wtłaczania jednostki w kulturę, bazując na procesie socjalizacji i wychowania oraz reakcji jednostki na ten proces.

Pojęciem przeciwstawnym niedostosowaniu społecznemu jest zjawisko przystosowania, które rozumiane jest jako bezkonfliktowe funkcjonowanie jednostki w otoczeniu społecznym¹. Jest to ujęcie normatywne, w praktyce stan takiej kompatybilności jest nieosiągalny i należy ujmować zjawisko bardziej w ramach względności. Przykładowo dla Anetty Jaworskiej przystosowaniem społecznym jest taki sposób funkcjonowania jednostki w grupie, który prowadzi do zaspokojenia jej potrzeb psychospołecznych przez członków grupy i zaspokojenia potrzeb psychospołecznych członków grupy w wyniku podejmowania przez jednostkę działań². Stwierdzić w tym można próbę osiągnięcia usankcjonowanego kompromisu, określanego mianem równowagi społecznej między potrzebami a sposobami ich osiągnięcia.

Cechą charakterystyczną zjawiska niedostosowania jest fakt, że musi być ono rozpatrywane na bazie relacji jednostki z otoczeniem³. Niedostosowanie społeczne zawsze występuje w układzie społecznym i jest od tego układu uzależnione. Można powiedzieć, iż jest produktem tego układu. Pogląd taki utwierdzał już Emil Durkheim w swojej teorii anomii. Genezy przestępczości (tu także niedostosowania społecznego, którego przestępczość jest jednym z objawów) upatrywał w strukturze społecznej, gdzie gwałtowne zmiany (często ekonomiczne, gospodarcze) doprowadzają do załamania się kontroli społecznej. W omawianym stanie anomii następuje rozpad więzi społecznych i dezorientacja ludzi w kwestii obowiązujących norm zachowań i miejsca w strukturze. Sytuacja prowadzi do ujawnienia się egoistycznych tendencji, czego wynikiem jest wzrost dewiacyjnych zachowań (omawianych również na łamach prezentowanego raportu)⁴. Kontynuatorem tej wizji był Robert K. Merton – choć nie stronił od krytycyzmu. Zwrócił uwagę m.in. na fakt, iż w społeczeństwach, gdzie szeroko reklamuje się sukces, a zbyt mało uwagi poświęca się na lansowanie zgodnych z prawem sposobów dojścia do owego sukcesu, następuje zanik norm. Niedostosowanie społeczne może więc zostać ujęte nie tyleż jako wynikłe z zachowań jednostki działanie, lecz jako odpowiedź na krzywdzące ograniczenia systemu w kontraście do jego wymagań. Rozwiązaniem mogą być rozwiązania systemowe. Robert K. Merton określa stan anomii jako załamanie się struktury kulturowej, zachodzące głównie w sytuacji rozdźwięku między normami i celami kulturowymi a społecznie akceptowanymi możliwościami działania⁵. Podatny

¹ E. Wysocka, *Wybrane problemy diagnozy niedostosowania społecznego – obszary, modele, zasady i sposoby rozpoznawania zjawiska*, w: *Resocjalizacja młodzieży niedostosowanej społecznie, wybrane konteksty*, red. A. Nowak, Katowice 2006, s. 8.

² A. Jaworska, *Rodzina a przystosowanie społeczne dziecka*, w: *Materiały do nauczania psychologii T.9*, red. L. Wołoszynowska, Warszawa 1982, s. 102.

³ E. Wysocka, op. cit., s. 7.

⁴ B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 1994, s. 414.

⁵ B. Hołyst, op. cit., s. 415. R. K. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Warszawa 1982.

grunt dla zachowań niedostosowawczych rodzi się w omawianej sytuacji, w obszarze ubóstwa i korzystania z pomocy społecznej – choć samo korzystanie z pomocy społecznej nie determinuje do patologii, czy trwałego niedostosowania. Omawiana sytuacja nie jest czymś obcym dla struktury społeczeństwa polskiego. W Polsce dynamika przemian społeczno-gospodarczych nasiliła zjawiska niedostosowania społecznego⁶. Nieuzasadnionym jest twierdzenie o stałym konflikcie między jednostką niedostosowaną społecznie a środowiskiem – choć tematyka ta będzie również poruszana na bazie prezentowanych ujęć definicyjnych. Jednostka niedostosowana może wywodzić się ze środowiska zdemoralizowanego (patologicznego), w takim środowisku zachowania uznane za przejaw niedostosowania społecznego są akceptowane i uznane za normę (czasem nawet są pożądane)⁷. Tematyka ta została również poruszona w teorii zróżnicowanych powiązań Edwina Sutherlanda. Autor zakładał, iż zachowanie przestępcze jest normalnym, wyuczonym zachowaniem jak i inne wyuczone zachowania. Przyjąć należy, iż struktura społeczna nie jest jednolitym systemem, a zróżnicowaną organizacją społeczną, w której część społeczeństwa zorganizowana jest wokół wartości związanych z przestrzeganiem narzuconego prawa, a część wokół wartości uznanych za przestępcze. Ważnym jest, iż kultura przestępcza jest dla jednostek w niej uczestniczących równie rzeczywista, co kultura zgodna z prawem⁸. Odniesienie do genezy społecznej niedostosowania społecznego można również odnaleźć w koncepcji społeczno-poznawczej Alberta Bandury. Jednak w tym wypadku głównym środowiskiem modelującym jest rodzina (wzorce rodzinne), gdzie poprzez obserwacje jednostka nabywa wzorce zachowań na zasadzie modelowania.

Według Lesława Pytki w literaturze przedmiotu spotykamy określenia niedostosowania społecznego, ujęte w cztery główne grupy:

1. Definicje objawowo-symptomatologiczne, gdzie objawy stanowią wskaźniki nieprzystosowania. Ten rodzaj doprecyzowania przyświecał również doborowi materiału badawczego do niniejszego raportu, gdzie skupiono się głównie na analizie występujących w badanej strukturze społecznej i mierzalnych objawów niedostosowania społecznego.
2. Definicje teoretyczne, w których oprócz symptomatologii angażuje się pojęcia teoretyczne, wynikające z ogólnej teorii przystosowania lub normalnego przystosowania jednostki. Dlatego też początkowe wyjaśnienie stanu zaadoptowania było konieczne w prezentowanej publikacji, dla stworzenia tła późniejszych ujęć definicyjnych niedostosowania.
3. Definicje operacyjne, w których wskazuje się nie tylko na symptomy, ale przede wszystkim na sposoby pomiaru. Element ten został ujęty w części metodologicznej opracowania, jak i analizie zebranego materiału badawczego.
4. Definicje utylitarne, ujmujące niedostosowanie społeczne od strony bezradności środowiska wychowawczego wobec jednostki sprawiającej trudności⁹.

Prezentowane poniżej definicje niedostosowania społecznego zostaną ujęte w swego rodzaju kontrastowy przegląd między latami 60-tymi XX wieku a współczesnym ujęciem. Termin „niedostosowanie społeczne” został sformułowany przez Światowy Związek Instytucji Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą¹⁰ (Francja), choć aktualnie rozszerzony jest również na świat ludzi dorosłych. Międzynarodowa organizacja UNESCO, w 1952 roku, podaje definicje osoby niedostosowanej społecznie w kontekście jednostki, która jest niezdolna do swobodnego uczestnictwa w życiu grupy i do reagowania na jej wymagania w sposób możliwy do przyjęcia¹¹. Podobny pogląd został również ujęty w definicji Williama Davida Wall'a, gdzie osoba niedostosowana społecznie (w tym wypadku dziecko) jest całkowicie niezdolna do

⁶ Porównaj: Analiza zjawiska i wnioski zawarte w publikacji: J. Siemionow, *Nieprzystosowanie społeczne nieletnich: działania, zmiana, efektywność*, Warszawa 2011, s. 80-81.

⁷ Porównaj: Analiza zawarta w opracowaniu E. Syrek, *Aspiracje życiowe młodzieży niedostosowanej społecznie*, Katowice 1986, s. 29

⁸ B. Hołyst, op. cit., s. 419.

⁹ L. Pytka, *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodologiczne*, Warszawa 2001, s. 89-90.

¹⁰ A. Jaworska, *Leksykon Resocjalizacji*, Kraków 2012, s. 140.

¹¹ W. D. Wall, *Wychowanie i zdrowie psychiczne*, Warszawa 1960, s. 60.

uczestnictwa w życiu grupy społecznej oraz jest niezdolna do reagowania na wymagania stawiane jej przez grupę¹². Pojęcie niedostosowania społecznego na grunt polski wprowadza w 1959 roku Maria Grzegorzewska, która definiowała zjawisko jako wykazywanie społecznie negatywnych tendencji, odwrócenie zainteresowań od pozytywnych wartości, brak hamulców. Autorka dzieliła niedostosowanie społeczne, w zależności od czynników etiologicznych, na dwie grupy. Do pierwszej zaliczała osoby z zaburzeniami wyższych czynności nerwowych, do drugiej osoby ze zmianami charakterologicznymi, spowodowanymi wpływami egzogennymi¹³. Definicja, choć pochodzi z lat 60-tych XX wieku, w ogólności zachowuje swą aktualność, jak również potwierdza ogólną słuszność selekcji zastosowanych w raporcie wskaźników, co zostało również zweryfikowane w ramach spotkań o charakterze konsultacyjnym z ekspertami. Dla Ottona Lipkowskiego niedostosowanie społeczne stanowiło zaburzenie charakterologiczne o niejednorodnych objawach, spowodowane niekorzystnymi zewnętrznymi lub wewnętrznymi warunkami rozwojowymi. Objawami były wzmożone i długotrwałe trudności w dostosowaniu się do ogólnie akceptowanych warunków społecznych i realizacji wyznaczonych społecznie zadań życiowych¹⁴. Mamy do czynienia z definicją wyrastającą z gruntu pedagogicznego, w której w sposób aprioryczny założono doskonałość systemu społecznego i prawidłowość wyznaczanych przez system standardów działania. W kontekście moralnym nie można zgodzić się z tak ujętym problemem, gdyż łatwo można sobie wyobrazić systemy społeczne działające współcześnie, jak i w ujęciu historycznym, w sposób wadliwy jak i zbrodniczy. Jednak, odnosząc się wyłącznie do kwestii niedostosowania jednostki, abstrahując od racji moralnych czy etycznych, definicja jest poprawna. Jednocześnie ten sam autor za jednostkę niedostosowaną społecznie określa osobę, która ma trudności w dostosowaniu się do wymogów środowiska społecznego i której formy postępowania nie współgrają (nie są zgodne) z panującym wyobrażeniem społecznym¹⁵. Lesław Pytka, podkreślając interdyscyplinarność zjawiska niedostosowania społecznego, określa je jako zachowania, które pozostają w sprzeczności z powszechnie obowiązującymi normami, wartościami i oczekiwaniami. Przejawy tego typu zjawisk można odnaleźć m.in. w patologich wynikających z ubóstwa, konieczności korzystania z pomocy społecznej, przemocy domowej, uzależnieniach, przestępczości. Konsekwencją takich zachowań, w skali makrosocjalnej, są zaburzenia funkcjonowania systemu społecznego, natomiast w skali mikrosocjalnej są zagrożeniem bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego jednostek¹⁶. W omawianych przypadkach często zagrożeniem jest też demoralizacja środowiska, w którym przebywa osoba niedostosowana społecznie. Zostają przeniesione i zaadoptowane destrukcyjne dla życia społecznego wzorce zachowań¹⁷. Potwierdza to również zasadność i konieczność proponowanej analizy badawczej. Ewa Syrek wskazuje na dwa ujęcia niedostosowania społecznego – szerokie i wąskie. W ujęciu szerokim niedostosowanie oznacza nieumiejętność dostosowania swojego działania do własnej pozycji, roli, statusu w grupie społecznej, jak i niedostosowanie się do postaw i norm akceptowanych przez tę grupę (może to dotyczyć również grup patologicznych, przestępczych). W ujęciu wąskim termin jest używany dla określenia sytuacji w jakiej znajduje się jednostka nie uznająca i nierealizująca norm, postaw i ról społecznych¹⁸. Mamy w tym zakresie ujęcie typowego buntownika i wycofanego, charakteryzowanych w podejściu mertonowskim. Natomiast w badaniach kryminologicznych przyjęto definicję analizowanego zjawiska, która opiera się na zespole objawów świadczących o nieprzestrzeganiu podstawowych norm społecznych. Ważnym jest, iż zachowania takie muszą być wielokrotnie powtarzane¹⁹. Podejście to nie skupia się specjalnie na przyczynach zachowań, jak i potencjalnych zmianach osobowości.

Wspólne elementy dla klasyfikacji i definicji pojęcia niedostosowania społecznego, są następujące:

- negatywny stosunek do norm społecznych, uznawanych społecznie wartości,

¹² Ibidem, s. 268.

¹³ M. Grzegorzewska, *Pedagogika Specjalna. Skrypt wykładów*, Warszawa 1964, s. 33, 72.

¹⁴ O. Lipkowski, *Dziecko społecznie niedostosowane i jego resocjalizacja*, Warszawa 1971, s. 37.

¹⁵ Ibidem, s. 28.

¹⁶ L. Pytka, *Pedagogika Resocjalizacyjna*, Warszawa 2005, s. 84.

¹⁷ B. Urban, J. M. Stanik, *Resocjalizacja T.1*, Warszawa 2008, s. 136-137.

¹⁸ E. Syrek, op. cit., s. 27.

¹⁹ Ibidem, s. 31.

- postawy aspołeczne, lub antyspołeczne,
- trudna wewnętrznie sytuacja jednostki niedostosowanej społecznie,
- trudności socjalizacyjne²⁰.

Wychodząc z ogólnych zagadnień definicyjnych i zagłębiając się w bardziej szczegółową analizę problematyki, warto wyszczególnić ogólne kryteria niedostosowania społecznego, akcentowane przez Pytkę w siedmiu grupach teorii:

- teorie biologiczne (ekologiczne) akcentują zanik dążenia do przetrwania, tendencje samoniszczycielskie, samounicestwiający w sensie fizycznym i społeczno-kulturowym. Dobrze w tą retorykę wpasowują się samobójstwa i uzależnienia.
- teorie medyczno-psychologiczne akcentują wyraźnie zdefiniowane objawy patologii – psychopatyczną, socjopatyczną, neurotyczną strukturę osobowości.
- teorie psychologiczne orientują się na nieoptymalne sposoby redukcji napięć (potrzeb), przerost patologicznych mechanizmów obronnych w utrzymaniu homeostazy psychospołecznej (subiektywne poczucie złego funkcjonowania). Również i tu mieszczą się poruszane w badaniach uzależnienia.
- teorie interakcyjne stanowią zbiór skupiony wokół nieadekwatnego reagowania na bodźce, nieumiejętności przeciwstawienia się presji niekorzystnych czynników biopsychicznych i socjokulturowych, bierność w poddaniu się wpływowi środowiska. Na tym gruncie można odnaleźć m.in. przemoc domową i przestępczość, choć te wskaźniki są szersze i mieszczą się również w innych grupach.
- teorie statystyczne akcentują zachowania wykraczające poza obszar jednego lub dwóch odchyłeń standardowych od średniej (normy statystycznej). Tą kategorią często posilkują się raporty i analizy policyjne.
- teorie społeczne ukierunkowują się na otwarty konflikt zachowań i przyjmowanych motywów z obowiązującymi wzorami i normami społecznymi, uczestnictwo w grupach podkulturowych oraz identyfikację z ich standardami. Odpowiednio można tu przyporządkować cały zakres zachowań przestępczych, przemocy domowej i samobójstwa.
- teorie pedagogiczne nacisk kładą na fiksację lub regres w rozwoju, zanikanie autonomii i samodzielności²¹. Jeśli wyjdziemy poza obszar zawężony do sytuacji dziecka, prezentowany akcent dobrze wpasowuje się w przewlekłe ubóstwo i długotrwałe korzystanie z pomocy społecznej.

Podejmując wątek doboru wskaźników, warto uwzględnić również stanowiska Anetty Jaworskiej. Za Wiesławem Wojciechem Szczęsnym, w obrębie relacji społecznych, wyróżnia jako symptomy niedostosowania społecznego m.in. pasożytnictwo społeczne, niepodejmowanie zatrudnienia (nie należy mylić z brakiem pracy mimo jej poszukiwań), niezdolność do utrzymania pracy, zabezpieczenie własnych interesów kosztem interesów społecznych²². W dalszej części opracowania Jaworska, wśród przejawów zachowań patologicznych, stanowiących symptomy niedostosowania społecznego, wymienia uzależnienia, jak również przestępczość²³. Odniesienie do przestępczości, uzależnień, agresji i autoagresji (w tym samobójstw), jako symptomów niedostosowania społecznego, można odnaleźć również w opracowaniu Justyny Siemionow²⁴. Skala i motywacja jest różna, w zależności od stopnia niedostosowania społecznego. Wyróżnione elementy znalazły swoje odzwierciedlenie we wskaźnikach uwzględnionych w prezentowanym badaniu.

²⁰ E. Wysocka, op. cit., s. 14. Porównaj również: K. Ostrowska, *Psychologia resocjalizacyjna. W kierunku nowej specjalizacji psychologii*, Warszawa 2009, s. 25.

²¹ L. Pytką, op. cit., s. 19.

²² A. Jaworska, op. cit., s. 153. Porównaj również: W. W. Szczęsny, *Zarys resocjalizacji z elementami patologii społecznej i profilaktyki*, Warszawa 2003.

²³ A. Jaworska, op. cit., s. 154.

²⁴ J. Siemionow, op. cit., s. 81-83.

Odrębną tematykę stanowi wyodrębnienie przyczyn niedostosowania społecznego. Jan Konopnicki wyróżnia trzy grupy przyczyn niedostosowania społecznego:

- przyczyny tkwiące w środowisku domowym,
- przyczyny tkwiące w środowisku szkolnym,
- przyczyny tkwiące w czynnikach biologicznych²⁵.

Współcześnie tę listę należałoby uzupełnić o czynniki tkwiące w środowisku lokalnym (społeczności lokalnej), jak również szerszym, np. strukturach makrospołecznych (systemach państwowych, globalnych). Przyczyn należałoby szukać głównie w zderzeniu kreowanych aspiracji, wymogów kulturowych z brakiem warunków do ich spełnienia. Sytuacja taka rodzi frustrację i bunt (tak powstały np. subkultury pankowskie i skin head). W odniesieniu do Jana Konopnickiego warto również wspomnieć o wyizolowanych pięciu symptomach niedostosowania społecznego: osoba niedostosowana społecznie nie działa we własnym interesie, stwarza problemy, których nie potrafi rozwiązać (opisana sytuacja dobrze pasuje do zakresu działalności instytucji pomocy społecznej), reaguje nieproporcjonalnie do bodźców, nie odnosi sukcesów życiowych, wyróżnia się złym samopoczuciem i subiektywnym poczuciem krzywdy²⁶. Konsekwencją niedostosowania społecznego jest odrzucenie społeczne, brak więzi z najbliższymi, konflikt z autorytetami, zablokowanie możliwości przebiegu prawidłowej socjalizacji. Przejawami zjawiska są również lęk, nieśmiałość, agresja, samotność, wyalienowanie, zahamowanie w rozwoju, aspołeczność, zachowania niekontrolowane, nadpobudliwość²⁷. Aspołeczność nie powstaje nagle, rozwija się stopniowo, zaczynając od poczucia odtrącenia, gdzie reakcją obronną może być agresja, bunt, wrogość, poprzez utrwalenie wrogich postaw (na skutek dalszego odtrącenia), co ostatecznie generuje nasilenie i utrwalenie działalności antagonistyczno-destrukcyjnej²⁸.

W podsumowaniu można pozwolić sobie, za Anetą Jaworską, na stwierdzenie, iż niedostosowanie społeczne i skłonności do zachowań patologicznych wynikają z: braku możliwości zaspokojenia ważnych dla siebie potrzeb (bądź społecznie wykreowanych jako ważnych) i ciągnących się za tym frustracji z zaistniałego konfliktu (między wymogami a możliwościami spełnienia). Osoba niedostosowana społecznie buntuje się przeciwko światu, który odbiera dla siebie jako wrogi²⁹.

²⁵ J. Konopnicki, *Niedostosowanie społeczne*, Warszawa 1971, s. 109-113.

²⁶ Ibidem, s. 20-21.

²⁷ A. Jaworska, op. cit., s. 153-154, 158-159.

²⁸ M. A. Standarowski, *Nieukształtowana tożsamość a niedostosowanie społeczne*, w: „Kwartalnik Naukowy” 2013, nr 4 (16).

²⁹ A. Jaworska, op. cit., s. 133.

METODOLOGIA BADAŃ

Badania nad niedostosowaniem społecznym mają charakter diagnostyczny i opisowy. Celem niniejszego opracowania był opis, zmierzenie poziomu oraz ukazanie rozkładu terytorialnego badanych zjawisk społecznych. W ramach diagnozy niedostosowania społecznego analizowana była problematyka:

- osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej,
- problemu alkoholowego,
- samobójstw,
- przestępczości,
- przemocy domowej,
- ubóstwa jako tła społecznego dla zjawiska niedostosowania społecznego.

Dla celów badania zbierano dane wtórne, które zostały pozyskane z baz danych udostępnionych przez publiczne instytucje. Tego rodzaju dane były dobierane ze względu na następujące kryteria:

- a) adekwatności** – kryterium wskazujące na dopasowanie informacji do badanego zjawiska społecznego (odpowiada na pytanie, czy zebrana dana opisuje właśnie to zjawisko społeczne, które podlega analizie, np. liczba przestępstw stwierdzonych przypadających na 10 tys. mieszkańców umożliwia pomiar przestępczości),
- b) kompletności** – kryterium wskazujące na możliwość opisu całości badanej populacji (odpowiada na pytanie, czy zebrane dane opisują wszystkie elementy zebranej populacji, np. liczbę dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej przypadających na 10 tys. mieszkańców można przyporządkować do każdego powiatu w województwie śląskim),
- c) dostępności** – kryterium wskazujące na możliwość zebrania danych (odpowiada na pytanie, czy dana w ogóle istnieje, a jeśli tak, to czy jest dostępna dla badacza uwzględniając jego możliwości poznawcze, techniczne, finansowe oraz czasowe).

Dane zostały poddane analizie w trzech przekrojach terytorialnych. Stworzone bazy pozwoliły analizować poszczególne elementy niedostosowania społecznego na poziomie województwa (wg terminologii GUS odpowiada on poziomowi NTS 2), podregionów (NTS 3) oraz powiatów (NTS 4). Wyjątkiem są dane dotyczące ubóstwa, które umożliwiają analizę wyłącznie na poziomie województwa (NTS 2) i poziomie podregionów (NTS 3). W części niniejszego badania ukazano również sytuację w województwie śląskim na tle kraju oraz pozostałych województw. Analiza statystyczna została przedstawiona za pomocą danych, skonstruowanych wskaźników oraz skonstruowanych wskaźników syntetycznych. Analizy obejmują okres 2003-2012 (lub krótszy, jeśli dostęp do danych nie pozwala uzyskać takich wyników).

1) Ubóstwo

Pomiar ubóstwa wśród mieszkańców województwa śląskiego przeprowadzony jest za pomocą wskaźników obejmujących liczbę mieszkańców województwa śląskiego, znajdujących się poniżej progu: minimum egzystencji, relatywnej granicy ubóstwa oraz ustawowej granicy ubóstwa. Poza obiektywnymi wskaźnikami ubóstwa w analizie posłużono się subiektywnym odczuciem własnej sytuacji życiowej w tym względzie. Źródłem danych w tematyce ubóstwa był Bank Danych Lokalnych oraz publikacja Głównego Urzędu Statystycznego „Budżety gospodarstw domowych w 2012 r.”.

2) Osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej

Tematyka mieszkańców województwa śląskiego, korzystających z pomocy społecznej, jest analizowana przez szereg danych statystycznych oraz wskaźników charakteryzujących strukturę potrzebujących pomocy społecznej różnicowaną ze względu na problemy życiowe z jakimi się stykają oraz strukturę świadczeń z jakich korzystają. Źródłem danych był Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Katowicach.

3) Problem alkoholowy

Problem alkoholowy, badany w ramach niniejszego raportu, został przedstawiony poprzez szereg wskaźników charakteryzujących zjawisko pośrednio zaczerpniętych z Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach i Komendy Głównej Policji oraz stwierdzających problem oficjalnie, jak w przypadku Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach i Banku Danych Lokalnych GUS.

4) Samobójstwa

Tematyka suicydologiczna jest reprezentowana poprzez analizę liczby samobójstw i prób samobójczych, dla których źródłami danych były Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach oraz Komenda Główna Policji.

5) Przestępczość

Przestępczość, jako zjawisko społeczne, jest scharakteryzowana poprzez szereg wskaźników przedstawiających różne rodzaje przestępstw (np. liczba włamań przypadających na 10 tys. mieszkańców) oraz kategorie przestępstw kumulujące różne rodzaje przestępstw (np. przestępstwa kryminalne). Dane zaczerpnięto z Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz „Raportu o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2012 roku”, opublikowanym przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.

6) Przemoc domowa

Zjawisko przemocy domowej zostało przedstawione poprzez dane dotyczące zarówno ofiar, jak i sprawców przemocy. Dane pochodzą ze strony internetowej Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” oraz bezpośrednio z Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach i Komendy Głównej Policji. W tym drugim przypadku należy nadmienić, że baza danych dotyczących przemocy domowej jest zbiorem kompletnym dla interwencji policyjnych.

7) Indeks niedostosowania społecznego

W celu przedstawienia rozkładu terytorialnego zjawiska niedostosowania społecznego zbudowano indeks syntetyczny mierzący niedostosowanie społeczne. Indeks syntetyczny pozwala w prosty i klarowny sposób przedstawić tak skomplikowane zjawisko społeczne, jakim jest niedostosowanie społeczne. Dążąc do budowy zagregowanego indeksu wykorzystano metodę Perkala. Polega ona na budowie wskaźnika syntetycznego, będącego średnią ze standaryzowanych wartości wskaźników cząstkowych. Pierwszym krokiem w budowie takiego wskaźnika był dobór wskaźników cząstkowych. Wybrano następujące wskaźniki:

1. Liczba przestępstw stwierdzonych ogółem przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
2. Liczba stwierdzonych przestępstw kryminalnych przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
3. Liczba stwierdzonych kradzieży przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).

4. Liczba stwierdzonych włamań przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
5. Liczba stwierdzonych rozbojów przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
6. Liczba stwierdzonych bójek i pobić przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
7. Liczba stwierdzonych uszkodzeń mienia przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
8. Liczba osób w rodzinach pobierających świadczenia z pomocy społecznej przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
9. Liczba osób objętych wyłącznie pomocą społeczną w postaci pracy socjalnej przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
10. Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2011).
11. Liczba samobójstw przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).

Siedem pierwszych wskaźników służy pomiarowi zjawiska przestępczości. Zostały one dobrane jako składowe współczynnika syntetycznego po konsultacjach z ekspertami Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach. Uznano, że te wskaźniki pozwalają w najbardziej obiektywny sposób ukazać rozmiary zjawiska przestępczości w danej jednostce terytorialnej. Pierwsze dwa z nich ukazują zjawisko ogólnie, pozostałe reprezentują te rodzaje przestępstw, które są najmniej podatne na wpływ aktywności policji i nie podlegają nadmiernym fluktuacjom z tym związanym. Kolejne trzy wskaźniki reprezentują tematykę korzystania z pomocy społecznej, a ostatni z wybranych wskaźników przedstawia obraz popełnianych w województwie śląskim samobójstw.

Jak łatwo spostrzec, przestępczość jest nadreprezentowana w stosunku do kategorii korzystających z pomocy społecznej oraz samobójstw, z kolei tematyka korzystających z pomocy społecznej jest nadreprezentowana w stosunku do tematu samobójstw. W celu wyeliminowania takiej nierównowagi postanowiono skonstruować współczynnik syntetyczny przestępczości oraz współczynnik syntetyczny korzystających z pomocy społecznej. W ten sposób indeks niedostosowania społecznego składać się będzie z trzech współczynników:

- Współczynnik przestępczości;
- Współczynnik korzystających z pomocy społecznej;
- Współczynnik samobójstw.

Zgodnie z metodą Perkala dokonano standaryzacji wcześniej wymienionych wskaźników. Standaryzację przeprowadzono według wzoru na standaryzację destymulant:

$$Z_j = \frac{\bar{X}_j - X_{ij}}{S_j}$$

czyli wskaźnik znormalizowany dla danej jednostki terytorialnej =

$$\frac{\text{średnia wartość wskaźnika wśród wszystkich jednostek terytorialnych} - \text{wartość wskaźnika dla danej jednostki terytorialnej}}{\text{odchylenie standardowe wskaźnika wśród wszystkich jednostek terytorialnych}}$$

Następnym etapem było obliczenie:

- współczynnika przestępczości, poprzez obliczenie średniej ze zestandaryzowanych wskaźników: liczba przestępstw stwierdzonych ogółem przypadających na 10 tys. mieszkańców, liczba

stwierdzonych przestępstw kryminalnych przypadających na 10 tys. mieszkańców, liczba stwierdzonych kradzieży przypadających na 10 tys. mieszkańców, liczba stwierdzonych włamań przypadających na 10 tys. mieszkańców, liczba stwierdzonych rozbojów przypadających na 10 tys. mieszkańców, liczba stwierdzonych bójek i pobić przypadających na 10 tys. mieszkańców, liczba stwierdzonych uszkodzeń mienia przypadających na 10 tys. mieszkańców.

- współczynnika korzystających z pomocy społecznej, poprzez obliczenie średniej ze zestandaryzowanych wskaźników: liczba osób w rodzinach pobierających świadczenia z pomocy społecznej przypadających na 10 tys. mieszkańców, liczba osób objętych wyłącznie pomocą społeczną w postaci pracy socjalnej przypadających na 10 tys. mieszkańców, liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej przypadających na 10 tys. mieszkańców.

Uzyskując trzy wskaźniki (w tym dwa syntetyczne), odpowiadające trzem wymiarom niedostosowania społecznego, obliczono ich średnią, otrzymując wskaźnik niedostosowania społecznego. Po uzyskaniu tego rodzaju indeksu przystąpiono do przyporządkowania wartości wskaźnika do jednej z trzech kategorii:

- wysoki poziom niedostosowania społecznego,
- przeciętny poziom niedostosowania społecznego,
- niski poziom niedostosowania społecznego.

Przyporządkowanie wartości wskaźnika do określonej kategorii nastąpiło poprzez podzielenie przedziału wartości wskaźników dla danego rodzaju jednostki terytorialnej na 3 równe części. Tak przyporządkowane wartości zostały przedstawione w formie mapy rozkładu terytorialnego niedostosowania społecznego.

Poniżej przedstawiono rozstrzygnięcie problemu związanego z różnicą podziału terytorialnego danych otrzymanych z Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach a podziałem terytorialnym na poziomie powiatów (NTS 4), użytym w badaniach. Część danych w klasyfikacji policyjnej została podana dla powiatów zespolonych, czyli takich, w ramach których znajdują się jeden powiat ziemski i jeden powiat grodzki. Budowa indeksu niedostosowania społecznego wymaga jednakże możliwości przyporządkowania wartości wskaźników do poszczególnych powiatów. W tym celu postanowiono podzielić wartości danych zaczerpniętych z KWP w Katowicach pomiędzy powiaty wchodzące w skład powiatów zespolonych. Dokonano tego poprzez obliczenie współczynników umożliwiających podział danych. Współczynniki zostały obliczane na podstawie liczby stwierdzonych przestępstw i zastosowane do podziału wszystkich danych zaczerpniętych z KWP w Katowicach.

Obliczanie współczynników podziału liczby przestępstw pomiędzy powiat ziemski i grodzki w powiatach zespolonych³⁰ w ramach klasyfikacji Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

Etapy:

A. Obliczanie współczynnika jednostkowego:

- 1) Sumowanie liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach ziemskich (w tych, które nie wchodzi w skład powiatów zespolonych w badanym okresie);
- 2) Obliczanie liczby przestępstw stwierdzonych, przypadających na 1 powiat ziemski (suma liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach ziemskich/liczba powiatów ziemskich);
- 3) Sumowanie liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach grodzkich (w tych, które nie wchodzi w skład powiatów zespolonych w badanym okresie);

³⁰ Powiat zespolony to powiat, który w klasyfikacji Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach obejmuje obszarem powiat grodzki i ziemski (są to: Bielsko-Biała z powiatem bielskim, Rybnik z powiatem rybnickim, Częstochowa z powiatem częstochowskim, Gliwice z powiatem gliwickim oraz Tychy z powiatem bieruńsko-lędzińskim, który w 2003 roku nosił miano powiatu tyskiego).

- 4) Obliczanie liczby przestępstw stwierdzonych, przypadających na 1 powiat grodzki (suma liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach grodzkich/liczba powiatów grodzkich);
 - 5) Sumowanie liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach ziemskich, przypadających na 1 powiat ziemski z liczbą przestępstw stwierdzonych w powiatach grodzkich, przypadających na 1 powiat grodzki;
 - 6) Obliczanie stosunku liczby przestępstw stwierdzonych, przypadających na 1 powiat ziemski do sumy liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach ziemskich, przypadających na 1 powiat ziemski z liczbą przestępstw stwierdzonych w powiatach grodzkich, przypadających na 1 powiat grodzki (stanowi to współczynnik powiatu ziemskiego w powiecie zespolonym);
 - 7) Obliczanie stosunku liczby przestępstw stwierdzonych, przypadających na 1 powiat grodzki do sumy liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach ziemskich, przypadających na 1 powiat ziemski z liczbą przestępstw stwierdzonych w powiatach grodzkich, przypadających na 1 powiat grodzki (stanowi to współczynnik powiatu grodzkiego w powiecie zespolonym).
- B. Obliczanie współczynnika ludnościowego:
- 1) Sumowanie liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach ziemskich (w tych, które nie wchodzi w skład powiatów zespolonych w badanym okresie);
 - 2) Obliczanie stosunku liczby przestępstw stwierdzonych do ludności powiatów ziemskich (suma liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach ziemskich/liczba ludności powiatów ziemskich);
 - 3) Sumowanie liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach grodzkich (w tych, które nie wchodzi w skład powiatów zespolonych w badanym okresie);
 - 4) Obliczanie stosunku liczby przestępstw stwierdzonych do ludności powiatów grodzkich (suma liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach grodzkich/liczba ludności powiatów grodzkich);
 - 5) Sumowanie stosunku liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach ziemskich do ludności powiatów ziemskich ze stosunkiem liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach grodzkich do ludności powiatów grodzkich;
 - 6) Obliczanie ilorazu stosunku liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach ziemskich do ludności powiatów ziemskich do sumy stosunku liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach ziemskich do ludności powiatów ziemskich z stosunkiem liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach grodzkich do ludności powiatów grodzkich (stanowi to współczynnik powiatu ziemskiego w powiecie zespolonym);
 - 7) Obliczanie ilorazu stosunku liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach grodzkich do ludności powiatów grodzkich do sumy stosunku liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach ziemskich do ludności powiatów ziemskich z stosunkiem liczby przestępstw stwierdzonych w powiatach grodzkich do ludności powiatów grodzkich (stanowi to współczynnik powiatu grodzkiego w powiecie zespolonym).
- C. Obliczanie współczynnika całkowitego dla powiatów ziemskich:
- 1) Mnożenie współczynnika jednostkowego dla powiatów ziemskich przez liczbę przestępstw określonego powiatu zespolonego oraz wagę;
 - 2) Mnożenie współczynnika ludnościowego dla powiatów ziemskich przez liczbę przestępstw określonego powiatu zespolonego oraz wagę;
 - 3) Sumowanie osiągniętych wyników dla określonego powiatu zespolonego.
- D. Obliczanie współczynnika całkowitego dla powiatów grodzkich:

- 1) Mnożenie współczynnika jednostkowego dla powiatów grodzkich przez liczbę przestępstw określonego powiatu zespolonego oraz wagę;
- 2) Mnożenie współczynnika ludnościowego dla powiatów grodzkich przez liczbę przestępstw określonego powiatu zespolonego oraz wagę;
- 3) Sumowanie osiągniętych wyników dla określonego powiatu zespolonego.

$$A_j = \frac{\frac{1}{k_1} \sum_{i=1}^{k_1} (lp a_i)}{\frac{1}{k_1} \sum_{i=1}^{k_1} (lp a_i) + \frac{1}{k_2} \sum_{i=1}^{k_2} (lp b_i)}$$

$$B_j = \frac{\frac{1}{k_2} \sum_{i=1}^{k_2} (lp b_i)}{\frac{1}{k_1} \sum_{i=1}^{k_1} (lp a_i) + \frac{1}{k_2} \sum_{i=1}^{k_2} (lp b_i)}$$

$$A_l = \frac{\sum_{i=1}^{k_1} (lp a_i) / \sum_{i=1}^{k_1} (l a_i)}{\sum_{i=1}^{k_1} (lp a_i) / \sum_{i=1}^{k_1} (l a_i) + \sum_{i=1}^{k_2} (lp b_i) / \sum_{i=1}^{k_2} (l b_i)}$$

$$B_l = \frac{\sum_{i=1}^{k_2} (lp b_i) / \sum_{i=1}^{k_2} (l b_i)}{\sum_{i=1}^{k_1} (lp a_i) / \sum_{i=1}^{k_1} (l a_i) + \sum_{i=1}^{k_2} (lp b_i) / \sum_{i=1}^{k_2} (l b_i)}$$

$$C_a = A_j * 0,5 + A_l * 0,5$$

$$C_b = B_j * 0,5 + B_l * 0,5$$

$$lp ca_i = C_a * lpc_i$$

$$lp cb_i = C_b * lpc_i$$

a_i – powiat ziemski (nie należący do powiatu zespolonego); (a_1, a_2, \dots, a_{k_1})

b_i – powiat grodzki (nie należący do powiatu zespolonego); (b_1, b_2, \dots, b_{k_2})

ca_i – powiat ziemski w powiecie zespolonym; (c_1, c_2, \dots, c_{k_3})

cb_i – powiat grodzki w powiecie zespolonym; (c_1, c_2, \dots, c_{k_3})

$lp a_i$ – liczba przestępstw w powiecie ziemskim

$lp b_i$ – liczba przestępstw w powiecie grodzkim

$lp c_i$ – liczba przestępstw w powiecie zespolonym

$lp ca_i$ – liczba przestępstw w powiecie ziemskim, należącym do powiatu zespolonego; (c_1, c_2, \dots, c_{k_3})

$lp cb_i$ – liczba przestępstw w powiecie grodzkim, należącym do powiatu zespolonego; (c_1, c_2, \dots, c_{k_3})

$l a_i$ – liczba ludności w powiecie ziemskim

$l b_i$ – liczba ludności w powiecie grodzkim

A_j – współczynnik jednostkowy dla powiatu ziemskiego

B_j – współczynnik jednostkowy dla powiatu grodzkiego

A_l – współczynnik ludnościowy dla powiatu ziemskiego

B_l – współczynnik ludnościowy dla powiatu grodzkiego

C_a – współczynnik liczby przestępstw w powiecie ziemskim, należącym do powiatu zespolonego

C_b – współczynnik liczby przestępstw w powiecie grodzkim, należącym do powiatu zespolonego

Ubóstwo, ze względu na swoje socjologiczne, psychologiczne i polityczne aspekty, stanowi niezwykle złożoną kwestię społeczną. Zjawisko to przejawia się bowiem zarówno problemem ekonomicznym, rozumianym jako niedostatek środków materialnych, służących zaspokajaniu podstawowych potrzeb ludzi, jak również w występowaniu niedoborów w takich sferach życia, jak podstawowe warunki egzystencjalne (w tym warunki mieszkaniowe, żywieniowe, odzieżowe czy dostęp do opieki zdrowotnej), jak i dobra wyższego rzędu (dobra kultury czy poziom wykształcenia). W literaturze przedmiotu brak jest precyzyjnej i ogólnie akceptowanej definicji ubóstwa, co skutkuje pewnymi rozbieżnościami w ocenach zasięgu jego występowania oraz głębokości³¹. Wszystkie jednak definicje wiążą ubóstwo z faktem braku możliwości zaspokojenia określonych potrzeb.

W praktyce pomiaru ubóstwa najczęściej przyjmowana jest tzw. ekonomiczna definicja ubóstwa. Ubóstwem określa się sytuację, w której jednostka (osoba, rodzina, gospodarstwo domowe) nie dysponuje wystarczającymi środkami (zarówno środkami pieniężnymi w postaci dochodów bieżących i dochodów z poprzednich okresów, jak i w formie nagromadzonych zasobów materialnych), pozwalającymi na zaspokojenie jej podstawowych potrzeb. Tym samym poza tak zdefiniowanym zagadnieniem ubóstwa pozostają aspekty kulturowe, polityczne i socjologiczne życia w ubóstwie, związane z wyłączeniem z życia społecznego.

Ubóstwo może być rozpatrywane zarówno w sposób subiektywny, jak i obiektywny. W pierwszym przypadku ocena poziomu zaspokojenia potrzeb odbywa się przez same badane jednostki (osoby, rodziny, gospodarstwa domowe). Z kolei w podejściu obiektywnym ocena poziomu zaspokojenia potrzeb jednostek dokonywana jest niezależnie od ich osobistych wartościowań. Jednostki uznaje się za ubogie, jeżeli poziom ich wydatków jest niższy od przyjętej granicy ubóstwa³².

Zjawisko ubóstwa można pojmować także w sposób absolutny lub względny (relatywny). W podejściu względnym za ubogich uważa się ludzi, których poziom życia jest znacznie niższy niż pozostałych członków danej społeczności, natomiast w podejściu absolutnym za ubogie uznawane są te osoby lub gospodarstwa domowe, które nie są w stanie zaspokoić potrzeb uznanych w danych warunkach za podstawowe. Nie ma przy tym znaczenia na jakim poziomie żyją oraz jak liczne są bardziej zamożne warstwy społeczeństwa. Ponadto, w ujęciu absolutnym, poprawa sytuacji ekonomicznej może prowadzić do prawie całkowitej likwidacji zjawiska ubóstwa, a niewielki wzrost dochodów w krótkim czasie może wpłynąć na ograniczenie jego zasięgu. Natomiast, zgodnie z ujęciem względnym, ubóstwa nigdy nie da się wyeliminować zupełnie, ponieważ nawet w przypadku dużego wzrostu gospodarczego odsetek ubogich może nie ulec zmianie. Spadek ubóstwa może nastąpić tylko i wyłącznie wtedy, gdy zmniejszy się nierówność rozdziału dochodów³³.

Główny Urząd Statystyczny, prowadząc badania warunków życia społeczeństwa polskiego, posługuje się, oprócz wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym, kilkoma granicami wyznaczającymi obszar ubóstwa i określającymi wielkość tego zjawiska. Najczęściej wykorzystywanym miernikiem jest poziom minimum egzystencji (zwany także minimum biologicznym), który ustalany jest przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych. Minimum to stanowi granicę ubóstwa skrajnego i wyznacza poziom zaspokojenia potrzeb, poniżej którego występuje biologiczne zagrożenie życia, a także rozwoju psychofizycznego człowieka. Koszyk minimum biologicznego obejmuje wydatki na towary i usługi umożliwiające tzw. „przeżycie”, do których zalicza się wyżywienie oraz potrzeby mieszkaniowe, natomiast nie uwzględnia

³¹ *Ubóstwo w województwie śląskim – skala, przyczyny, skutki*, red. K. Ciupek, Obserwatorium Integracji Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice kwiecień 2012, s. 4.

³² T. Panek, *Ubóstwo i nierówność: dylematy pomiaru*, s. 6.

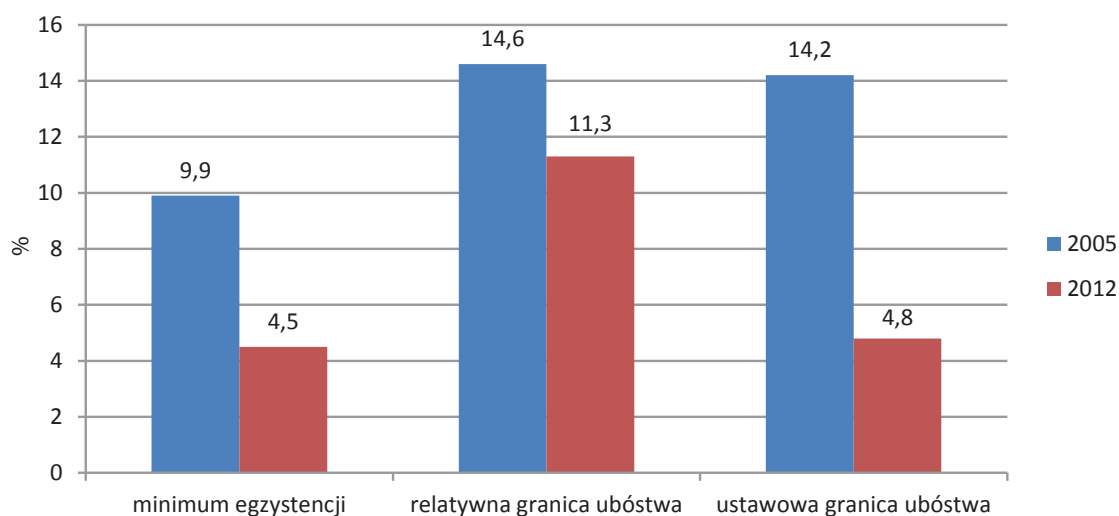
³³ *Ubóstwo w województwie śląskim – skala, przyczyny, skutki*, op. cit., s. 4-6.

potrzeb z zakresu: rekreacji, transportu, łączności, czy uczestnictwa w kulturze. Minimum egzystencji uznawane jest za dolną granicę obszaru ubóstwa.

Kolejnym miernikiem, wykorzystywanym przez Główny Urząd Statystyczny, jest ustawowa granica ubóstwa, definiowana jako kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej. Relatywna granica ubóstwa, kolejny miernik wykorzystywany do badania warunków życia społeczeństwa, definiowana jest jako kwota 50% średnich miesięcznych wydatków ogółu gospodarstw domowych³⁴.

Według szacunków Głównego Urzędu Statystycznego odsetek osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej minimum egzystencji na poziomie kraju w 2012 roku osiągnął wartość 6,8% i w porównaniu do roku 2005³⁵ spadł o 5,5 pp. W omawianym okresie wystąpiło duże regionalne zróżnicowanie granicy ubóstwa skrajnego. Najniższe wartości zanotowano w województwie śląskim (4,5%), dolnośląskim (4,6%) oraz mazowieckim i opolskim (4,7%). Najgorsza sytuacja miała miejsce w województwie warmińsko-mazurskim (13,5%), podlaskim (10,7%) oraz świętokrzyskim (10,5%). Warto jednak zauważyć, że w porównaniu z 2005 we wszystkich województwach odnotowano spadek poziomu ubóstwa skrajnego. Najwyższy spadek wystąpił w województwie dolnośląskim (o 8,8 pp.) i w województwie podkarpackim (o 7,9 pp.), natomiast najniższy w województwie podlaskim (2,9 pp.) oraz w województwie opolskim (3,7 pp.). Spadek granicy ubóstwa skrajnego w województwie śląskim kształtował się na średnim poziomie i wyniósł 5,4 pp.

Wykres 1. Odsetek osób w gospodarstwach domowych zagrożonych ubóstwem wg rodzajów granic ubóstwa w województwie śląskim w roku 2005 i 2012 (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS (stan na dzień 09.12.2013).

W 2012 roku w Polsce odsetek osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej relatywnej granicy ubóstwa wyniósł 16,3% i w porównaniu do 2005 spadł o 1,8 pp. W województwie śląskim, w omawianym okresie, wartość wskaźnika była niższa niż na poziomie kraju i wyniosła 11,3%. Mniejszy odsetek osób w gospodarstwach domowych, znajdujących się poniżej relatywnej granicy ubóstwa, odnotowano jedynie w województwie opolskim (9,9%). Największa wartość omawianego wskaźnika wystąpiła w województwach: warmińsko-mazurskim (24,7%), świętokrzyskim (24,3%) oraz podlaskim (23,0%). W porównaniu do roku 2005, w większości województw odsetek osób znajdujących się poniżej relatywnej granicy ubóstwa spadł. Największy spadek zaobserwowano w województwach dolnośląskim (o 6,9 pp.), zachodniopomorskim (o 4,1 pp.) oraz w śląskim (o 3,3 pp.). Wzrost odsetka osób

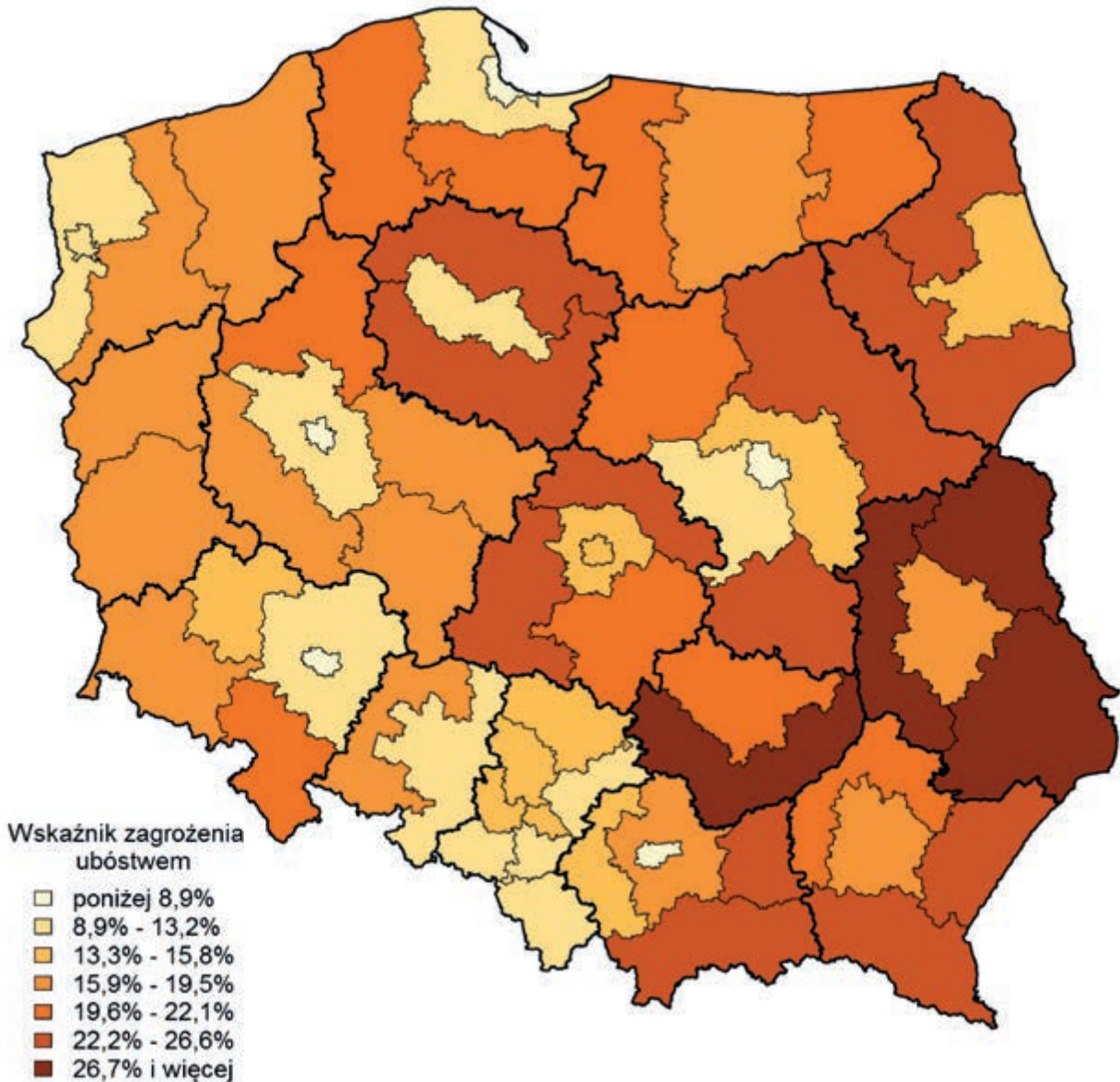
³⁴ *Ubóstwo w województwie śląskim – skala, przyczyny, skutki*, op. cit., s. 5 oraz Bank Danych Lokalnych, GUS.

³⁵ Analizie poddano rok 2012 w porównaniu do 2005, co podyktowane było dostępnością danych.

zanotowano natomiast w województwach: podlaskim (o 3,2 pp.), lubuskim (o 2,2 pp.), świętokrzyskim (o 0,9 pp.) oraz wielkopolskim (o 0,2 pp.).

W ujęciu terytorialnym w 2011 roku³⁶ wystąpiło duże zróżnicowanie województwa śląskiego pod względem wskaźnika zagrożenia ubóstwem. Najwyższą wartość wskaźnika zarejestrowano w podregionach: częstochowskim i katowickim (14,6%), z kolei najniższą w podregionie: tyskim (9,9%), sosnowieckim (10,2%) oraz rybnickim (10,4%)³⁷.

Mapa 1. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem na poziomie podregionów (%).

Źródło: *Mapy ubóstwa na poziomie podregionów w Polsce z wykorzystaniem estymacji pośredniej*, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Ośrodek Statystyki Małych Obszarów, Główny Urząd Statystyczny Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Poznań 2013.

³⁶ Wskaźnik zagrożenia ubóstwem na poziomie podregionów dostępny jest jedynie za 2011 rok.

³⁷ *Mapy ubóstwa na poziomie podregionów w Polsce z wykorzystaniem estymacji pośredniej*, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Ośrodek Statystyki Małych Obszarów, Główny Urząd Statystyczny Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Poznań 2013.

W 2012 roku poniżej ustawowej granicy ubóstwa żyło w Polsce 7,2% ludności. Należy zauważyć, że w ciągu ostatnich 7 lat odsetek osób w analizowanej grupie znacznie spadł, bowiem w 2005 wartość wskaźnika wynosiła aż 18,1%. Wskaźnik dla województwa śląskiego osiągnął w 2012 poziom poniżej średniej dla kraju i wyniósł 4,8%, co plasowało województwo na 2. miejscu na tle pozostałych regionów Polski. Mniejszy odsetek osób żyjących poniżej ustawowej granicy ubóstwa zanotowano jedynie w województwie mazowieckim (4,6%). Najgorsza sytuacja wystąpiła w województwach: warmińsko-mazurskim (13,8%), świętokrzyskim (12,2%), podlaskim (10,7%) oraz pomorskim (10,6%). W odniesieniu do 2005 roku zanotowano znaczny spadek odsetka osób żyjących poniżej omawianej granicy ubóstwa we wszystkich regionach Polski. W województwie śląskim był on niższy niż na poziomie kraju i wyniósł 9,4 pp.

Tabela 1. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem według województw w 2012 roku.

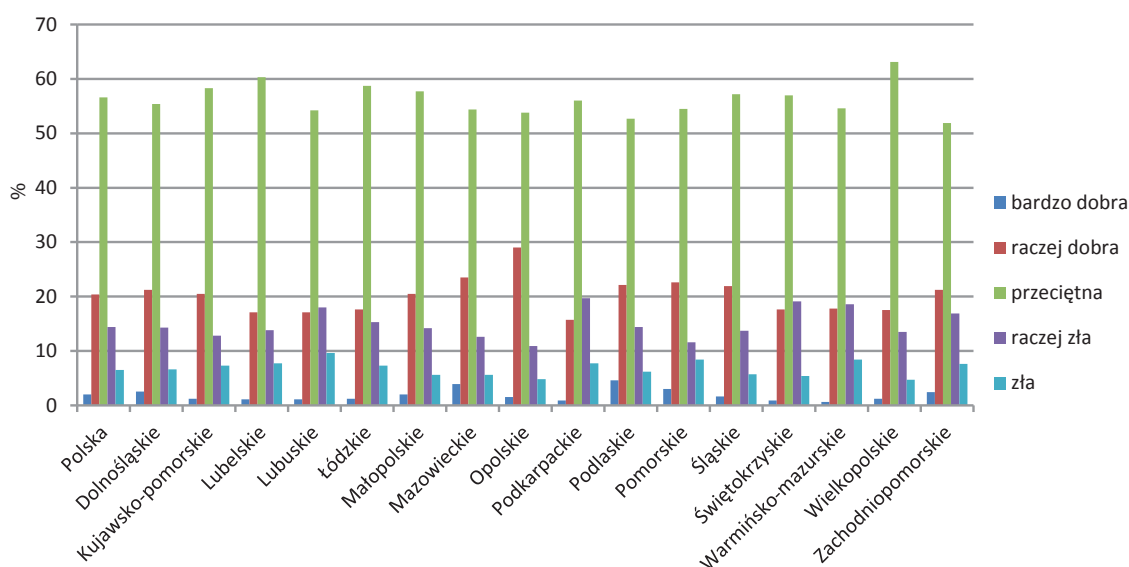
Jednostka	% osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej		
	minimum egzystencji	relatywnej granicy ubóstwa	ustawowej granicy ubóstwa
POLSKA	6,8	16,3	7,2
Województwo dolnośląskie	4,6	12,2	5,1
Województwo kujawsko-pomorskie	8,3	19,6	8,4
Województwo lubelskie	8,5	22,9	9,0
Województwo lubuskie	4,9	13,3	5,0
Województwo łódzkie	5,7	13,4	5,7
Województwo małopolskie	6,2	15,6	6,6
Województwo mazowieckie	4,7	11,5	4,6
Województwo opolskie	4,7	9,9	4,8
Województwo podkarpackie	7,0	20,7	8,6
Województwo podlaskie	10,7	23,0	10,7
Województwo pomorskie	9,8	20,3	10,6
Województwo śląskie	4,5	11,3	4,8
Województwo świętokrzyskie	10,5	24,3	12,2
Województwo warmińsko-mazurskie	13,5	24,7	13,8
Województwo wielkopolskie	8,5	19,7	8,5
Województwo zachodniopomorskie	5,7	14,8	6,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS (stan na dzień 09.12.2013).

Jak wynika z badań Głównego Urzędu Statystycznego w 2012 roku, podobnie jak w 2010, ponad 50% badanych gospodarstw domowych w Polsce oceniało swoją sytuację materialną jako „przeciętną”, co czwarte gospodarstwo postrzegało ją jako „raczej dobrą”, natomiast co piąte jako „raczej złą”. Blisko 6% badanych gospodarstw domowych oceniło swoją sytuację materialną jako „złą”, a zaledwie 1,6% jako „bardzo dobrą”. Podobna sytuacja wystąpiła w województwie śląskim, gdzie w 2012 największy odsetek stanowiły gospodarstwa domowe oceniające swoją sytuację materialną jako „przeciętną” (57,2%). Co czwarte gospodarstwo swoją sytuację postrzegało jako „raczej dobrą” (21,9%) a co ósme jako „raczej złą” (13,7%). Najmniejszy odsetek stanowiły gospodarstwa domowe, które oceniły swoją sytuację jako „bardzo dobrą” (1,6%). Należy zauważyć, że we wszystkich regionach Polski najczęściej wskazywaną przez gospodarstwa domowe oceną sytuacji materialnej była ocena „przeciętna” (powyżej 50%). Największy odsetek gospodarstw domowych, których subiektywna ocena sytuacji materialnej była „bardzo dobra”, zanotowano w województwach: podlaskim (4,6%), mazowieckim (3,9%) oraz pomorskim (3%), natomiast największy odsetek gospodarstw wskazujących na „złą” sytuację materialną zarejestrowano w województwach: lubuskim (9,6%), pomorskim oraz warmińsko-mazurskim (po 8,4%). Niepokojący jest fakt, że zarówno na poziomie kraju, jak i w większości województw, w porównaniu do 2010 roku, nastąpił wzrost odsetka gospodarstw domowych, które postrzegały swoją sytuację materialną jako „przeciętną” (wzrost o 1,5 pp. na poziomie kraju), „raczej złą” (wzrost o 1 pp.) oraz „złą” (wzrost o 0,3 pp.), natomiast spadł odsetek gospodarstw zaliczających się do grupy gospodarstw

domowych będących w „raczej dobrej” sytuacji materialnej (spadek o 2,2 pp.) oraz „bardzo dobrej” (spadek o 0,7 pp.). W porównaniu do 2010 w województwie śląskim zanotowano wzrost odsetka gospodarstw domowych oceniających swoją sytuację jako „przeciętną” oraz „raczej złą”, odpowiednio o 2,9 pp. oraz 1 pp. Warto zauważyć, że w przeciwieństwie do sytuacji na poziomie kraju, w województwie śląskim nastąpił minimalny spadek odsetka gospodarstw oceniających jako „złą” swoją sytuację materialną (o 0,3 pp.). Największy spadek miał natomiast miejsce wśród gospodarstw domowych, które deklarowały „raczej dobrą” sytuację materialną (o 2,2 pp.), „bardzo dobrą” (o 1,3 pp.)³⁸.

Wykres 2. Subiektywna ocena sytuacji materialnych gospodarstw domowych według województw w 2012 roku.

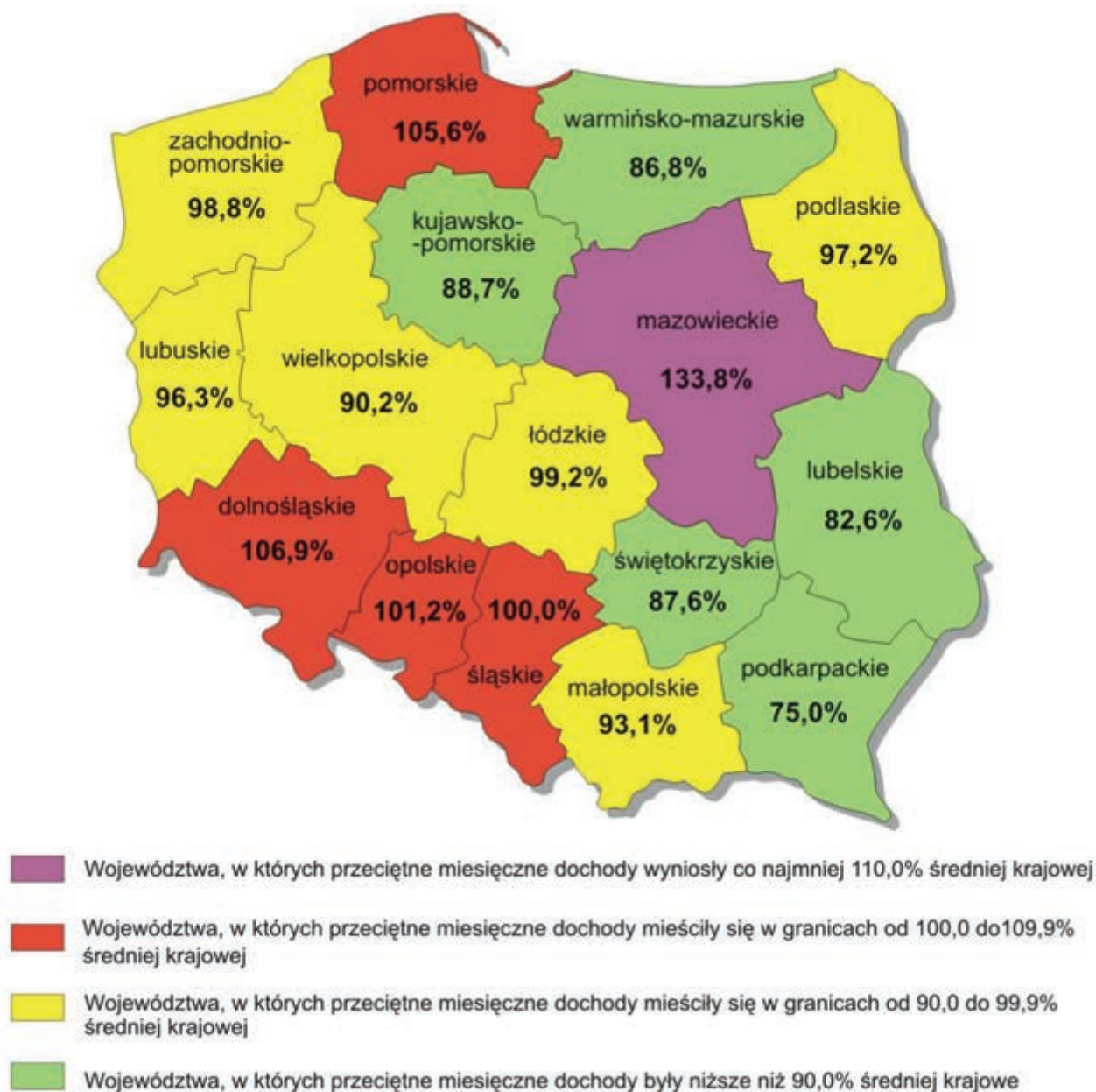
Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Budżety gospodarstw domowych w 2012 r.*, GUS, Warszawa 2012.

W 2012 roku w województwie śląskim dochód rozporządzalny³⁹ na 1 osobę ukształtował się na poziomie średniej krajowej i wyniósł ok. 1,3 tys. zł (dochód na poziomie kraju wyniósł 1 278,43 zł). Zdecydowanie najwyższe dochody zanotowano w województwach: mazowieckim, dolnośląskim, pomorskim oraz opolskim, gdzie dochód rozporządzalny na osobę był wyższy od średniej krajowej i wyniósł odpowiednio 133,8%, 106,9%, 105,6% oraz 101,2% średniej krajowej. Najniższe dochody zarejestrowano w województwie podkarpackim i były one o 25% poniżej średniej krajowej. W stosunku do 2005 pozycja województwa śląskiego na tle pozostałych regionów nieznacznie się pogorszyła – zanotowano spadek z czwartego miejsca na piąte.

³⁸ Na podstawie: *Budżety gospodarstw domowych w 2012 r.* GUS, Warszawa 2012 r. oraz *Budżety gospodarstw domowych w 2010 r.*, GUS, Warszawa 2010.

³⁹ Dochód rozporządzalny wg definicji GUS to suma bieżących dochodów gospodarstw domowych z poszczególnych źródeł, pomniejszona o zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych płacone przez płatnika w imieniu podatnika, o podatki od dochodów z własności, podatki płacone przez osoby pracujące na własny rachunek, w tym przedstawiciele wolnych zawodów i osób użytkujących gospodarstwo indywidualne w rolnictwie oraz o składki na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne.

Mapa 2. Wskaźnik przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na 1 osobę w gospodarstwach domowych w stosunku do średniej krajowej (Polska = 100) w 2012 roku.

Źródło: *Budżety gospodarstw domowych w 2012 r.*, GUS, Warszawa 2012 r.

Pod względem warunków życia społeczeństwa oraz wielkości zjawiska ubóstwa, województwo śląskie znajdowało się w stosunkowo dobrej sytuacji. W regionie odnotowano najniższy w kraju odsetek osób w gospodarstwach domowych, znajdujących się poniżej minimum egzystencji oraz jeden z niższych w Polsce odsetków osób w gospodarstwach będących poniżej relatywnej i ustawowej granicy ubóstwa. Jednocześnie wielkość zjawiska ubóstwa w województwie śląskim wykazywała tendencję spadkową. Odsetek gospodarstw domowych, oceniających dobrze i bardzo dobrze swoją sytuację materialną, pozostawał na poziomie wyższym niż w Polsce, a dochód rozporządzalny na 1 osobę kształtował się na poziomie średniej krajowej.

KORZYSTAJĄCY Z POMOCY SPOŁECZNEJ

Pomoc społeczna, zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy z 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej, jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.

Zgodnie z tą ustawą do trudnych sytuacji życiowych zaliczono: ubóstwo, sieroctwo, bezdomność, bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwałą lub ciężką chorobę, przemoc w rodzinie, potrzebę ochrony ofiar handlu ludźmi, potrzebę ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, bezradność w sprawach zarówno opiekuńczo-wychowawczych jak i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych, trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, alkoholizm lub narkomanię, zdarzenia losowe i sytuacje kryzysowe, klęski żywiołowe lub ekologiczne.

Głównym zadaniem pomocy społecznej jest przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, poprzez podejmowanie działań zmierzających do życiowego usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem⁴⁰ i polega przede wszystkim na: przyznawaniu i wypłacaniu przewidzianych ustawą świadczeń, pracy socjalnej, prowadzeniu i rozwoju niezbędnej infrastruktury socjalnej, analizie i ocenie zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej, realizacji działań wynikających z rozeznaczonych potrzeb społecznych, rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb⁴¹.

Wśród podmiotów, które udzielają tak rozumianej pomocy społecznej, wymienia się zarówno podmioty sfery publicznej, w tym jednostki administracji rządowej i samorządowej, jak i współpracujące w tym zakresie, na zasadzie partnerstwa, organizacje społeczne i pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby fizyczne i prawne.

Zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej prawo do świadczeń pomocy społecznej, przysługuje:

1. Osobom posiadającym obywatelstwo polskie mającym miejsce zamieszkania i przebywającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.
2. Cudzoziemcom mającym miejsce zamieszkania i przebywającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie zezwoleń (na osiedlenie, na pobyt rezydenta długoterminowego, na zamieszkanie na czas oznaczony), a także zgody na pobyt tolerowany.
3. Mającym miejsce zamieszkania i przebywającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obywatelom państw członkowskich Unii Europejskiej, państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym lub Konfederacji Szwajcarskiej oraz członkom ich rodzin posiadającym prawo pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁴².

Rodzaje świadczeń pomocy społecznej

Ustawa o pomocy społecznej wskazuje dwie grupy świadczeń: pieniężne i niepieniężne. W skład świadczeń pieniężnych wchodzi: zasiłek stały, zasiłek okresowy, zasiłek celowy (w tym specjalny zasiłek celowy), zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie, pomoc na usamodzielnienie oraz

⁴⁰ Art. 2 ust. 1 i art. 3 ust. 1 ustawy z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

⁴¹ Art. 15 ust. 2 ustawy z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

⁴² Art. 5 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

kontynuowanie nauki, środki na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla cudzoziemców (którzy uzyskali status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą), a także wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki (przyznane przez sąd)⁴³.

Głównym kryterium przyznawania świadczeń pieniężnych dla osób lub rodzin, u których wystąpiły wymienione we wcześniejszej części raportu trudne sytuacje życiowe, jest uzyskany przez nich dochód. Wysokość kryterium dochodowego ustala Rada Ministrów, niemniej rada gminy, w drodze uchwały, może podwyższyć wysokość kryterium dochodowego⁴⁴.

Świadczeniem pieniężnym, do którego nie ma zastosowania kryterium dochodowe, jest przyznawane przez sąd (na wniosek opiekuna) wynagrodzenie z tytułu sprawowania opieki nad członkiem rodziny. Wynagrodzenie wypłaca się w wysokości ustalonej przez sąd, jednak liczone w stosunku miesięcznym nie może przekraczać 1/10 przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw, bez wypłat nagród z zysku, ogłoszonego przez prezesa Głównego Urzędu Statystycznego za okres poprzedzający dzień przyznania wynagrodzenia⁴⁵.

Drugą grupę świadczeń stanowią świadczenia niepieniężne.

⁴³ Art. 36 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

⁴⁴ Art. 8 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

⁴⁵ Art. 53a ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

Tabela 2. Niepieniężne świadczenia pomocy społecznej.

Rodzaj świadczenia	Charakterystyka świadczenia
Praca socjalna	Prowadzona jest na rzecz poprawy funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku społecznym. Skierowana jest zarówno do osób i rodzin (w celu rozwinięcia lub wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej), a także społeczności lokalnej (w celu zapewnienia współpracy i koordynacji działań instytucji i organizacji istotnych dla zaspokojenia potrzeb członków społeczności).
Bilet kredytowany	Jest jedną z form zasiłku celowego. Może być przyznawany np. osobom, które muszą udać się do innej miejscowości celem załatwienia ważnych spraw rodzinnych lub urzędowych.
Składki na ubezpieczenie	Składki na ubezpieczenie emerytalne i rentowe są opłacane np. za osobę, która rezygnuje z zatrudnienia (w tym przebywa na urlopie bezpłatnym) w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie zamieszkującymi: matką (w tym współmałżonka), ojcem (w tym współmałżonka) lub rodzeństwem. Składki na ubezpieczenie zdrowotne przysługuje m.in. osobom bezdomnym, w ramach indywidualnego programu wychodzenia z bezdomności.
Pomoc rzeczowa, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie	Jedną z form świadczenia jest udostępnienie maszyn i narzędzi pracy stwarzających możliwość zorganizowania własnego warsztatu pracy oraz urządzeń ułatwiających pracę niepełnosprawnym. Wskazane przedmioty są udostępniane na podstawie umowy użyczenia.
Sprawienie pogrzebu	Sprawienie pogrzebu jest zadaniem własnym gminy. Odbywa się w sposób ustalony przez gminę, zgodnie z wyznaniem zmarłego.
Poradnictwo specjalistyczne	Poradnictwo, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, jest świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych.
Interwencja kryzysowa	Stanowi zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu.
Schronienie	Prawo do schronienia mają osoby i rodziny, które są tego pozbawione. Udzielenie schronienia następuje przez przyznanie tymczasowego miejsca noclegowego w noclegowniach, schroniskach, domach dla bezdomnych i innych miejscach do tego przeznaczonych.
Posiłek	Prawo do posiłku mają osoby i rodziny, które są tego pozbawione. Jest to pomoc doraźna albo okresowa w postaci jednego gorącego posiłku dziennie. Pomoc może być również realizowana w formie zakupu posiłku w szkole dla dzieci i młodzieży w okresie nauki.
Niezbędne ubranie	Prawo do niezbędnego ubrania mają osoby i rodziny, które są tego pozbawione. Przyznanie niezbędnego ubrania następuje poprzez dostarczenie osobie potrzebującej bielizny, odzieży i obuwia odpowiednich do jej indywidualnych właściwości oraz pory roku.
Usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz rodzinnych domach pomocy	Mogą się o nie ubiegać osoby, które z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagają pomocy innych osób, a są jej pozbawione. Usługi opiekuńcze swym zakresem obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza oraz, w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z otoczeniem.
Specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia	Przysługują osobie, która z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymaga pomocy innych osób, a jest jej pozbawiona. Są to usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności, świadczone przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem zawodowym.
Mieszkanie chronione	Jest to forma pomocy społecznej przygotowująca osoby tam przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępująca pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Mieszkanie chronione zapewnia warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku, w integracji ze społecznością lokalną.
Pomoc i usługi w domu pomocy społecznej	Osobie wymagającej całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, nie mogącej samodzielnie funkcjonować w życiu codziennym, przysługuje prawo do umieszczenia w domu pomocy społecznej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

Przyczyny stanowiące podstawę przyznawania świadczeń pomocy społecznej w województwie śląskim

Jednym ze sposobów określenia specyfiki regionu w zakresie występujących problemów społecznych jest określenie podstaw przyznawania świadczeń pomocy społecznej. Podmioty pomocy społecznej, tworząc lokalne strategie rozwiązywania problemów społecznych, powinny skupić się głównie na tych zagadnieniach, które najbardziej dotyczą mieszkańców danego obszaru.

Schemat 1. Piramida problemów w województwie śląskim.

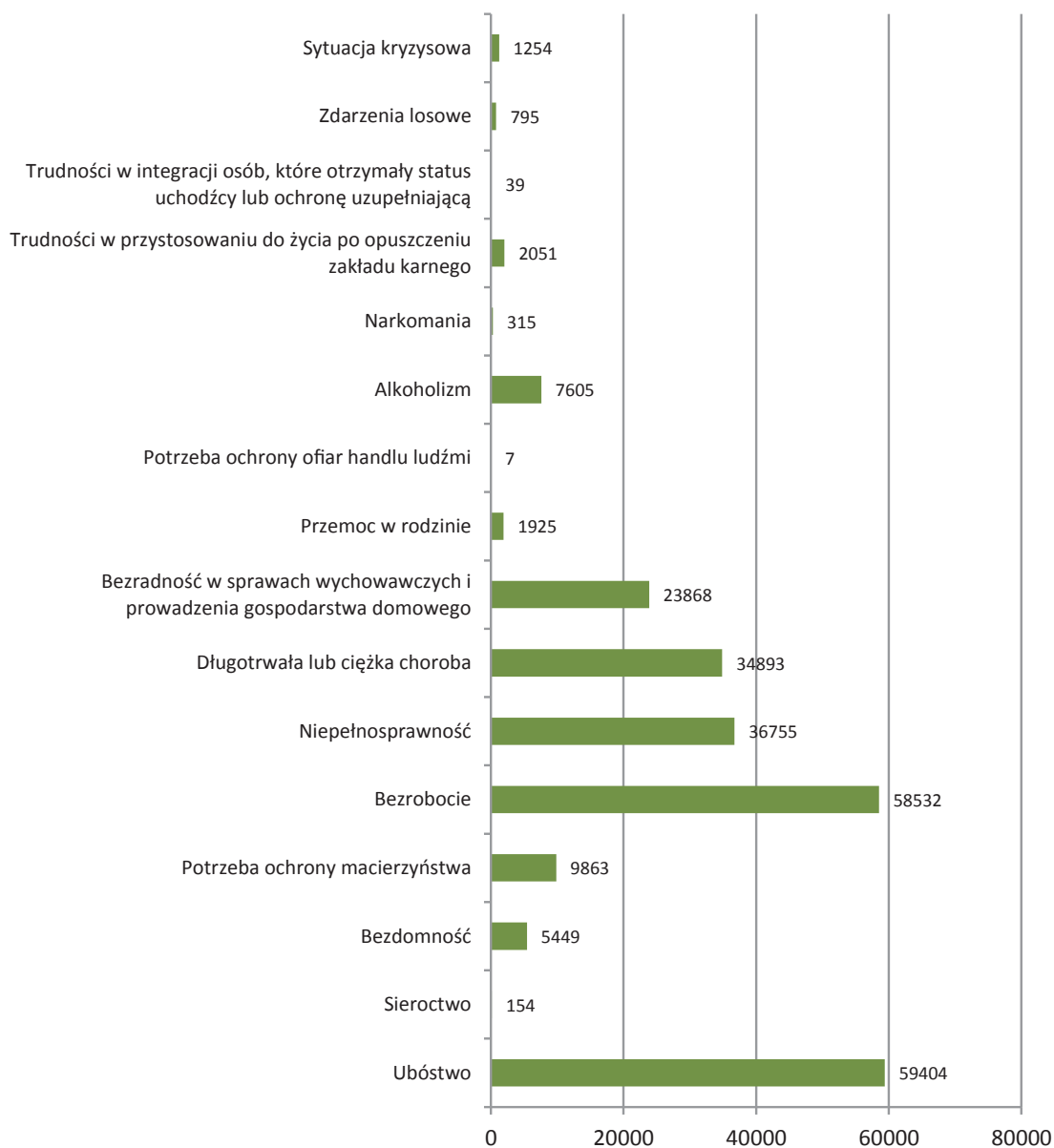

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach.

Głównymi przyczynami przyznawania świadczeń pomocy społecznej w województwie śląskim było ubóstwo⁴⁶ i bezrobocie, niepełnosprawność oraz długotrwała i ciężka choroba, a także bezzadność w sprawach wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. Nieco rzadziej świadczenia przyznawano z powodu potrzeby ochrony macierzyństwa, alkoholizmu, bezdomności, trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego, przemocy w rodzinie, jak również wystąpienia sytuacji kryzysowych. Rzadko wymienianym powodem udzielania pomocy społecznej były zdarzenia losowe, narkomania i sieroctwo, natomiast sporadycznie wskazywano na trudność w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, jak również potrzebę ochrony ofiar handlu ludźmi.

⁴⁶ Zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej ubóstwo nie może być jedyną przyczyną przyznawania świadczeń pomocy społecznej. Przyznanie świadczenia następuje dopiero przy jednoczesnym wystąpieniu przynajmniej jednego z powodów wskazanych w art. 7 pkt 2-15 lub innych okoliczności uzasadniających udzielenie pomocy społecznej. W związku z tym, że ubóstwo może wynikać z innych problemów społecznych wskazanych w ustawie (np. bezrobocia, alkoholizmu, długotrwałej lub ciężkiej choroby), w statystykach osiąga najwyższe wyniki.

Wykres 3. Liczba rodzin otrzymujących świadczenia pomocy społecznej w 2012 roku z podziałem na przyczyny ich przyznawania.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach.

Analiza częstotliwości występowania trudnych sytuacji życiowych w poszczególnych podregionach województwa śląskiego pozwala na wytypowanie miejsc najbardziej obciążonych badanymi zjawiskami. W podregionie katowickim zamieszkiwało najwięcej osób pobierających świadczenia z tytułu: ubóstwa (21,8%), bezrobocia (18,8%), niepełnosprawności (21,3%), bezradności w sprawach wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (22,5%), bezdomności (20,6%), trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego (15,5%), trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą (41%) oraz potrzeby ochrony ofiar handlu ludźmi (57,1%). Podregion sosnowiecki natomiast charakteryzował się najwyższym udziałem pobierających pomoc społeczną z tytułu: długotrwałej lub ciężkiej choroby (17%), alkoholizmu (17,1%), przemocy w rodzinie (20,8%), sytuacji kryzysowej (64,1%), zdarzeń losowych (27%), jak również narkomanii (20,3%). W dwóch przypadkach najwyższe wartości wskaźnika osiągał inny podregion niż wskazane powyżej. W podregionie bielskim mieszkało najwięcej osób pobierających świadczenia z powodu sieroctwa (26,6%) oraz potrzeby wspierania macierzyństwa (22%). W powyższych zakresach najniższe wartości

wskaźnika osiągnęto najczęściej w podregionie tyskim i gliwickim, natomiast nieco rzadziej w częstochowskim. Pozostałe podregiony we wskazanym zakresie osiągały średnie wyniki.

Tabela 3. Liczba rodzin pobierających świadczenia w 2012 roku z podziałem na przyczyny ich przydzielania.

Trudna sytuacja życiowa	Średnia w podregionach województwa śląskiego	Podregion z najniższą wartością wskaźnika – i jego wartość	Podregion z najwyższą wartością wskaźnika – i jego wartość
Ubóstwo	7 425,5	tyski – 3 432	katowicki – 12 966
Bezrobocie	7 316,5	tyski – 3 552	katowicki – 11 004
Niepełnosprawność	4 594,4	tyski – 2 232	katowicki – 7 835
Długotrwała lub ciężka choroba	4 361,6	gliwicki – 2 766	sosnowiecki – 5 923
Bezradność w sprawach wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	2 983,5	gliwicki – 1 851	katowicki – 5 366
Potrzeba ochrony macierzyństwa	1 232,9	sosnowiecki – 824	bielski – 2 171
Alkoholizm	950,6	tyski – 642	sosnowiecki – 1 302
Bezdomność	681,1	tyski – 381	katowicki – 1 125
Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	256,4	tyski – 121	katowicki – 317
Przemoc w rodzinie	240,6	tyski – 155	sosnowiecki – 400
Sytuacja kryzysowa	156,7	częstochowski – 19	sosnowiecki – 804
Zdarzenia losowe	99,4	gliwicki – 32	sosnowiecki – 215
Narkomania	39,4	bytomski i częstochowski – 24	sosnowiecki – 64
Sieroctwo	19,25	tyski – 3	bielski – 41
Trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą	4,9	gliwicki – 0	katowicki – 16
Potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi	0,9	bytomski, częstochowski, gliwicki, rybnicki i tyski – 0	katowicki – 4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach.

Porównując lata 2012 i 2003 w województwie śląskim, w większości przypadków odnotowano spadek liczby przyznawanych świadczeń. Wyjątek stanowią dwie grupy przyczyn: bezdomność i trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, w których odnotowano wzrost liczby przyznanych świadczeń.

Jednym z istotnych problemów społecznych jest bezrobocie, które implikuje wiele niekorzystnych zjawisk, w tym ubóstwo. Bezrobocie powoduje również obniżenie standardu życia, rezygnację z aspiracji, utratę poczucia godności. Bezrobotni czują się oszukani i odrzuceni przez społeczeństwo.

Ze świadczeń przyznanych w województwie z powodu ubóstwa skorzystało najmniej rodzin z powiatu myszkowskiego (149), natomiast najwięcej z Bytomia (5 155). W stosunku do roku 2003 w większości powiatów zaobserwowano spadek osiągniętej w 2012 roku wartości. Największy spadek odnotowano w Piekarach Śląskich oraz w Jaworznie. Wzrost natomiast stwierdzono w dziewięciu przypadkach, z których w trzech był bardzo znaczący (w Żorach, Katowicach, Bielsku-Białej).

W przypadku bezrobocia, najmniej świadczeń przyznano mieszkańcom Żor (327 rodzin), natomiast najwięcej mieszkańcom Bytomia (4 551 rodzin). W analizowanym okresie zaobserwowano spadek liczby świadczeń udzielonych rodzinom z powodu bezrobocia we wszystkich powiatach. Wśród powiatów odnotowujących największy spadek znalazły się: Jaworzno, Mysłowice, Żory, Bielsko-Biała, Gliwice, Świętochłowice oraz Chorzów.

Najmniej rodzin osób niepełnosprawnych skorzystało ze wsparcia finansowego w Żorach (253), powiecie rybnickim (275) i powiecie bieruńsko-lędzkim (277). Najwięcej w Katowicach (2 810), Częstochowie (2 488) i Bytomiu (2 179). W przypadku rodzin niepełnosprawnych odbiorców świadczeń odnotowano jedynie pięć powiatów, w których liczba tego rodzaju rodzin wzrosła. Najniższy wzrost odnotowano w Siemianowicach Śląskich, natomiast najwyższy w Tychach. Największy spadek stwierdzono natomiast w Jaworznie, Jastrzębiu-Zdroju, powiecie bieruńsko-lędzkim, Żorach oraz powiecie wodzisławskim.

Zły stan zdrowia był kolejną z najczęstszych przyczyn przyznawania świadczeń z zabezpieczenia społecznego, niemniej pomoc społeczna z reguły wyprzedzana jest przez świadczenia ubezpieczeniowe. Ustawodawca nie definiuje pojęcia długotrwałej i ciężkiej choroby, tym samym organy udzielające pomocy mają większy zakres swobody w interpretacji tych terminów oraz większą elastyczność w przyznawaniu świadczeń uznaniowych (np. zasiłku celowego lub okresowego)⁴⁷. W roku 2012 z możliwości pomocy z powodu długotrwałej i ciężkiej choroby skorzystało 34 893 rodzin. W Żorach z możliwości pomocy skorzystało 179 rodzin (najniższa liczba), natomiast w Bytomiu 2 628 rodzin (najwyższa liczba). Na poziomie powiatu zaobserwowano spadek liczby przyznawanych świadczeń. Największy spadek odnotowano w powiecie rybnickim, Jaworznie, Żorach oraz Katowicach. Wzrost o największej wartości zaobserwowano natomiast w Częstochowie, Siemianowicach Śląskich oraz powiecie zawierciańskim.

Bezradność w sprawach wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego było podstawą przyznania 23 868 rodzinom świadczeń z pomocy społecznej. Najmniejszy udział z tej liczby przypadł rodzinom z Jastrzębia-Zdroju (518 rodzin), Żor (558 rodzin) i powiatu rybnickiego (591 rodzin). Największy natomiast rodzinom z Katowic (10 125 rodzin), Bytomia (6 590 rodzin) i powiatu cieszyńskiego (3 852 rodzin). W latach 2003-2012 niemal we wszystkich powiatach zaobserwowano spadek liczby przyznanych świadczeń. Największy spadek odnotowano w Jastrzębiu Zdroju, Bielsku-Białej, Jaworznie oraz powiecie myszkowskim. Siemianowice Śląskie były jedynym powiatem, w którym liczba rodzin korzystających ze świadczenia zwiększyła się.

Odbiorcy świadczeń pomocy społecznej

Wskaźnik obrazujący udział mieszkańców objętych pomocą społeczną, choć niezwykle ważny, nie może być jednak traktowany jako decydujący wyznacznik sytuacji w obszarze pomocy społecznej. Wynika to z faktu, że jest on wypadkową wielu czynników (społecznych, ekonomicznych, demograficznych, kulturowych, infrastrukturalnych oraz prawnych). Wzrost jego wartości może być spowodowany zarówno czynnikami niekorzystnymi, np. wzrostem poziomu bezrobocia, jak i korzystnymi, np. rozwojem infrastruktury pomocy społecznej. Z kolei spadek wartości opisywanego wskaźnika może wynikać zarówno z poprawy sytuacji na rynku pracy, jak też ze wzrostu poziomu migracji zarobkowych, przeniesienia części zadań pomocy społecznej do innych obszarów administracji, bądź też braku weryfikacji wysokości kryteriów dochodowych uprawniających do ubiegania się o wsparcie⁴⁸.

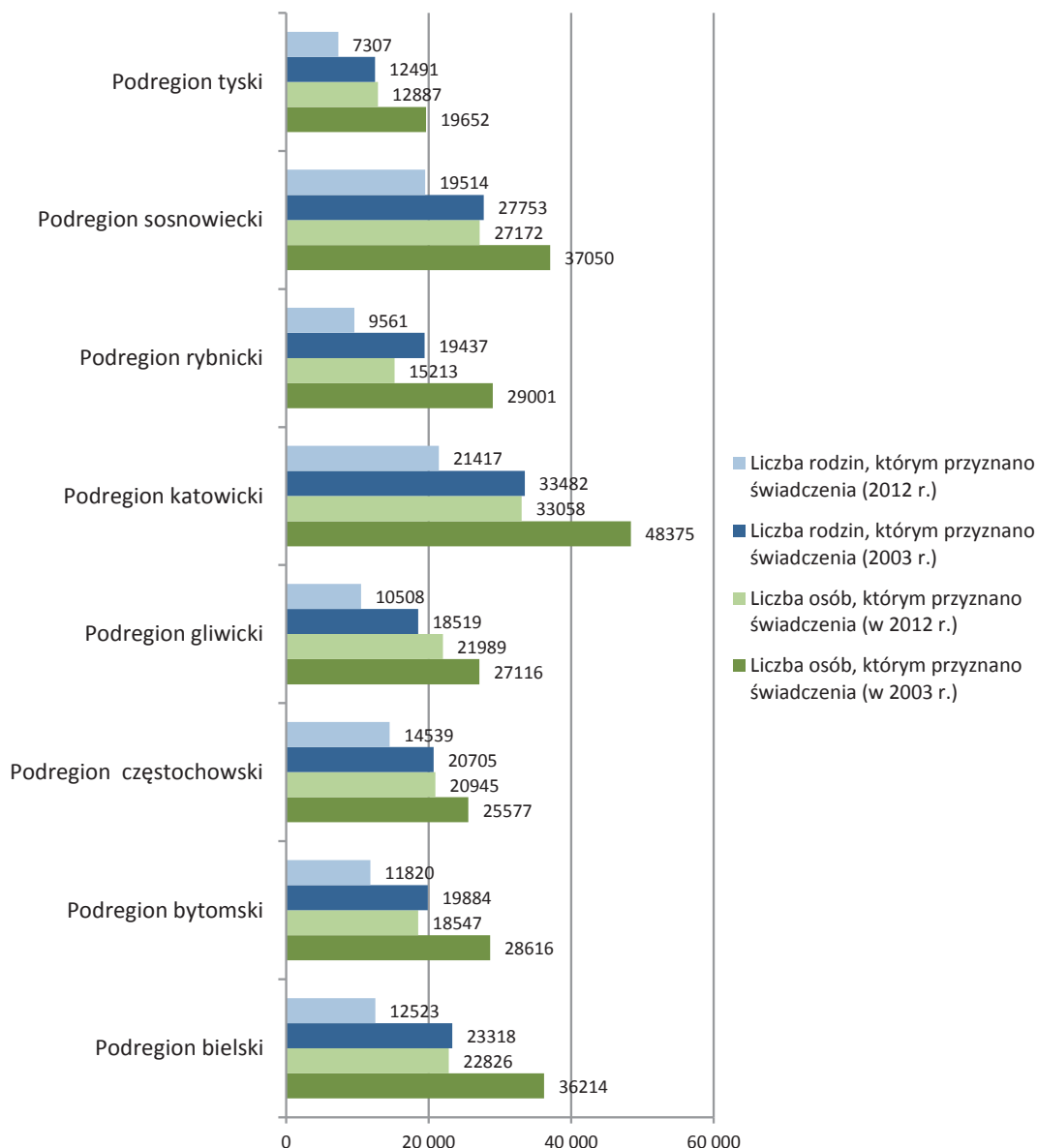
W województwie śląskim w roku 2012 przyznano ogółem 172 637 świadczeń, 107 189 rodzinom (jako świadczeniobiorcom, czyli rodziny otrzymały przynajmniej jedno świadczenie w ciągu całego roku), w skład których wchodziły 260 012 osoby. Średnia liczba osób przypadających na rodzinę pobierającą świadczenie wyniosła 2,4 osoby.

Analizując udział procentowy świadczeń pomocy społecznej, przyznanych ogółem w województwie śląskim w 2012 roku stwierdzono, że zarówno dla pojedynczych osób, jak i całych rodzin największy udział przypadł podregionowi katowickiemu, natomiast najmniejszy tyskiemu.

⁴⁷ I. Sierpowska, *Ustawa o pomocy społecznej. Komentarz*, Warszawa 2009.

⁴⁸ *Ocena zasobów pomocy społecznej województwo śląskie 2013, część 1*, Obserwatorium Integracji społecznej Województwa Śląskiego, Katowice czerwiec 2013, s. 38.

Wykres 4. Rzeczywista liczba osób i rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach.

Jak wynika z danych statystycznych, najbardziej liczną grupą odbiorców świadczeń byli mieszkańcy Zabrze, którzy stanowili 7,7% ogólnej liczby osób pobierających świadczenia pomocy społecznej w województwie śląskim. Najmniej odbiorców świadczeń pomocy społecznej zamieszkiwało Żory (zaledwie 0,6%). Pod względem liczby rodzin, które otrzymały świadczenia, Żory uzyskały również najniższą wartość wskaźnika (0,7% świadczeń przyznanych w województwie), natomiast najwyższą Katowice (7,4% świadczeń przyznanych w województwie).

Mimo zwiększenia od 1 października 2012 roku poziomu kryterium dochodowego, stanowiącego podstawę przyznania świadczeń pomocy społecznej, wyniki danych statystycznych z lat 2003 i 2012 wskazują na spadek liczby odbiorców opisanych świadczeń. W przypadku liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej wartość spadła w województwie o 31,38%. Tendencja spadkowa utrzymywała się również w poszczególnych podregionach. Największy spadek odnotowano w podregionie rybnickim (o 47,54%), natomiast najniższy w częstochowskim (o 18,11%). Zestawiając ze sobą wyniki uzyskane przez poszczególne powiaty, w zdecydowanej większości przypadków zaobserwowano spadek ich wartości. W przypadku dwóch powiatów zaobserwowano wzrost liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Wśród nich znalazły się: Zabrze (wzrost o 14,77%) i Dąbrowa Górnicza

(wzrost o 24,06%). Zabrze w 2003 roku znalazło się wśród powiatów z najwyższą liczbą osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, a wzrost jej wartości sprawił, że w 2012 było ono miastem o największym zapotrzebowaniu na wskazaną pomoc. Przeciwna sytuacja miała miejsce w Żorach, które w analizowanym okresie cechowały się najniższymi wartościami wskaźnika, jak również odnotowały największy jego spadek.

Pod względem zmian zachodzących w liczbie rodzin będących odbiorcami świadczeń pomocy społecznej w województwie śląskim stwierdzono spadek (z 175 589 w 2003 roku do 107 189 rodzin w roku 2012). Spadek odnotowano również we wszystkich podregionach. W podregionie rybnickim liczba rodzin będących w trudnej sytuacji życiowej zmniejszyła się o ponad połowę. W podregionie sosnowieckim natomiast odnotowano najmniejszą różnicę w liczbie rodzin pobierających świadczenia w opisywanych latach.

Tabela 4. Liczba rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w analizowanym okresie.

Jednostka terytorialna	Liczba rodzin otrzymujących świadczenia w 2012 r.	Liczba rodzin otrzymujących świadczenia w 2003 r.	Zmiana % w latach
Bielsko-Biała	2 514	4 788	-47,49%
Bytom	6 005	9 021	-33,43%
Chorzów	3 944	5 808	-32,09%
Częstochowa	6 032	8 430	-28,45%
Dąbrowa Górnicza	4 050	3 642	11,20%
Gliwice	3 502	6 914	-49,35%
Jastrzębie-Zdrój	1 440	3 066	-53,03%
Jaworzno	2 423	3 284	-26,22%
Katowice	7 981	12 558	-36,45%
Mysłowice	1 520	3 028	-49,80%
Piekary Śląskie	1 301	3 272	-60,24%
Ruda Śląska	3 819	5 848	-34,70%
Rybnik	2 337	4 120	-43,28%
Siemianowice Śląskie	2 706	3 330	-18,74%
Sosnowiec	5 430	8 858	-38,70%
Świętochłowice	1 447	2 910	-50,27%
Tychy	2 394	3 780	-36,67%
Zabrze	5 387	7 634	-29,43%
Żory	702	1 584	-55,68%
Powiat będziński	3 708	6 173	-39,93%
Powiat bielski	2 768	4 290	-35,48%
Powiat bieruńsko-lędziński	910	1 782	-48,93%
Powiat cieszyński	3 615	7 546	-52,09%
Powiat częstochowski	4 075	5 375	-24,19%
Powiat gliwicki	1 619	3 971	-59,23%
Powiat kłobucki	2 308	4 103	-43,75%
Powiat lubliniecki	1 762	3 092	-43,01%
Powiat mikołowski	2 212	3 495	-36,71%
Powiat myszkowski	2 124	2 797	-24,06%
Powiat pszczyński	1 791	3 434	-47,85%
Powiat raciborski	1 662	3 073	-45,92%
Powiat rybnicki	1 000	2 290	-56,33%
Powiat tarnogórski	2 752	4 499	-38,83%
Powiat wodzisławski	2 420	5 304	-54,37%
Powiat zawierciański	3 903	5 796	-32,66%
Powiat żywiecki	3 626	6 694	-45,83%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach.

Na potrzeby raportu przeanalizowano również liczbę osób w rodzinach pobierających świadczenia z pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców. W roku 2003 w regionie przyznano 1 140,6 świadczeń w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, natomiast w roku 2012 liczba ta spadła i osiągnęła wartość 563,3. Mimo znacznego spadku wartości wskaźnika w poszczególnych podregionach, bytomski utrzymał się na pozycji lidera pod wyżej wskazanym względem.

Tabela 5. Liczba osób w rodzinach pobierających świadczenia na 10 tys. mieszkańców.

Lata	Województwo	Podregion z najwyższą oraz najniższą wartością wskaźnika – i jego wartość	Powiat z najwyższą oraz najniższą wartością wskaźnika – i jego wartość
Rok 2003	1 140,6	bytomski – 1 322,0 rybnicki – 1 007,9	żywiecki – 1 835,0 Dąbrowa Górnicza – 777,6
Rok 2012	563,3	bytomski – 6 67,7 rybnicki – 377,1	Siemianowice Śląskie – 883,5 Żory – 228,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach.

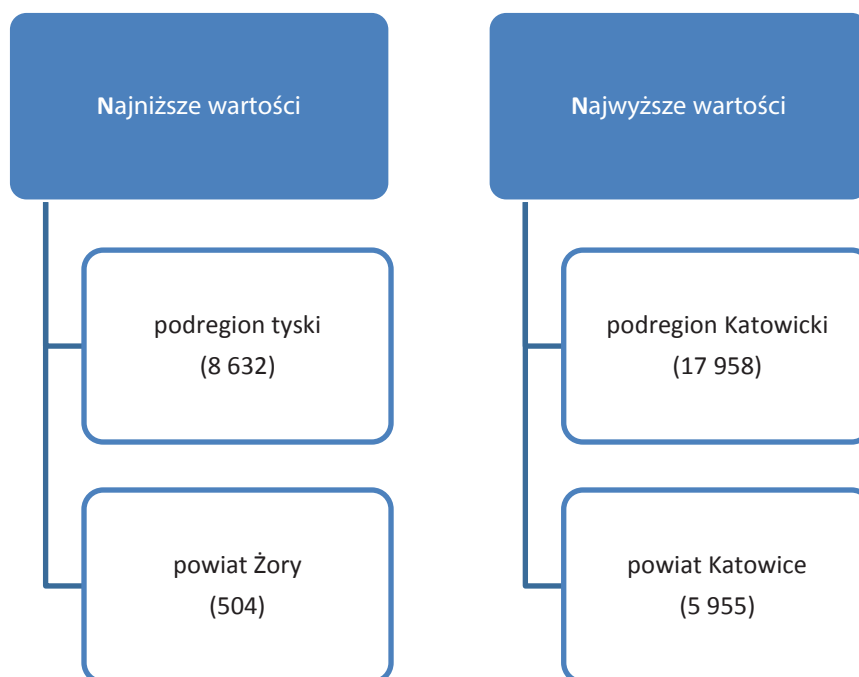
Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej prowadzi również statystyki dotyczące poszczególnych rodzajów świadczeń. Jedną z wyszczególnionych grup są pieniężne świadczenia pomocy społecznej. Jak wskazano na początku raportu, w skład świadczeń pieniężnych wchodzi: zasiłek stały, zasiłek okresowy, zasiłek celowy (w tym specjalny zasiłek celowy), zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie, pomoc na usamodzielnienie oraz kontynuowanie nauki, środki na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla cudzoziemców (którzy uzyskali status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą), a także wynagrodzenie przyznane przez sąd opiekunowi z tytułu sprawowania opieki⁴⁹.

W roku 2012 w województwie śląskim przyznano 100 664 osobom świadczenia pieniężne z pomocy społecznej⁵⁰.

⁴⁹ Art. 36 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

⁵⁰ Analiza zmian zachodzących w zakresie przyznanych środków pieniężnych w ostatnich latach nie jest możliwa na poziomie podregionów i powiatów, ponieważ Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Katowicach dysponuje jedynie danymi statystycznymi z lat 2011 i 2012. Na potrzeby opracowania jest to jednak zbyt krótki odstęp czasu.

Schemat 2. Liczba osób w województwie śląskim pobierających środki pieniężne w 2012 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach.

Mieszkańcy województwa śląskiego korzystali również z niepieniężnych świadczeń pomocy społecznej. W roku 2012 stanowili oni grupę 99 172 osób. Najmniejsza ilość świadczeń została przyznana osobom mieszkającym w podregionie tyskim (6 064 osób), natomiast największa - ponad trzykrotnie większa – w podregionie katowickim (22 778 osób). W przypadku liczby rodzin, najniższe wartości uzyskano również w podregionie tyskim (3 726 rodzin), natomiast najwyższe w katowickim (14 498 rodzin).

Wśród powiatów województwa śląskiego, najliczniejszą grupę odbiorców świadczeń niepieniężnych stanowili mieszkańcy Zabrze (13,3% odbiorców świadczeń w województwie), natomiast najmniejszą Jaworzna (0,6% odbiorców świadczeń w województwie). W przypadku rodzin, najmniej z nich zamieszkiwało Jaworzno i powiat bieruńsko-lędziński (w obu przypadkach 0,8%), natomiast najwięcej Zabrze (9%).

Tabela 6. Liczba osób i rodzin korzystających ogółem ze świadczeń niepieniężnych pomocy społecznej w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Liczba osób, którym przyznano decyzją świadczenie	Liczba rodzin, którym przyznano decyzją świadczenie
Bielsko-Biała	3 522	2 243
Bytom	3 053	2 008
Chorzów	3 903	2 546
Częstochowa	4 741	3 345
Dąbrowa Górnicza	1 440	1 040
Gliwice	2 765	1 865
Jastrzębie-Zdrój	822	535
Jaworzno	552	496
Katowice	8 665	5 292
Mysłowice	1 156	778
Piekary Śląskie	902	502
Ruda Śląska	5 382	3 536
Rybnik	1 680	1 072
Siemianowice Śląskie	1 946	1 369
Sosnowiec	3 839	2 841
Świętochłowice	1 726	977
Tychy	2 260	1 488
Zabrze	13 187	5 293
Żory	913	556
Powiat będziński	3 296	2 070
Powiat bielski	2 514	1 345
Powiat bieruńsko-lęczyński	737	485
Powiat cieszyński	3 389	1 833
Powiat częstochowski	2 987	1 680
Powiat gliwicki	1 508	801
Powiat kłobucki	1 836	1 105
Powiat lubliniecki	1 593	816
Powiat mikołowski	1 384	839
Powiat myszkowski	1 778	1 063
Powiat pszczyński	1 683	914
Powiat raciborski	1 650	983
Powiat rybnicki	980	546
Powiat tarnogórski	2 382	1 460
Powiat wodzisławski	2 117	1 260
Powiat zawierciański	3 160	2 197
Powiat żywiecki	3 724	1 799

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach.

Zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej, praca socjalna świadczona jest na rzecz poprawy funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku społecznym. Praca socjalna prowadzona jest z osobami i rodzinami w celu rozwinięcia lub wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej oraz ze społecznością lokalną w celu zapewnienia współpracy i koordynacji działań instytucji i organizacji istotnych dla zaspokojenia potrzeb członków społeczności. Praca socjalna prowadzona jest osobom i rodzinom bez względu na posiadany dochód⁵¹.

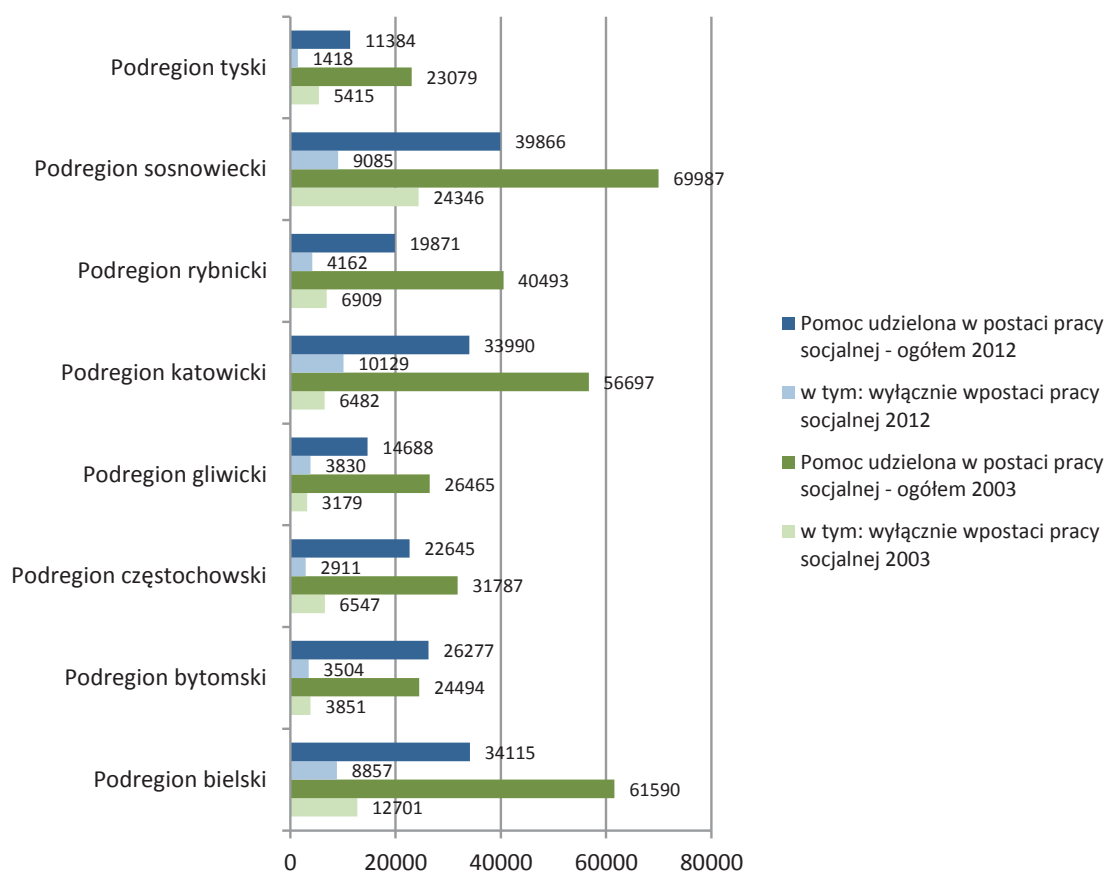
Dane statystyczne, zawarte w sprawozdaniach MPiPS-03, pozwalają analizować liczbę osób w rodzinach będących odbiorcami pomocy udzielonej w postaci pracy socjalnej na dwóch płaszczyznach. Pierwsza

⁵¹ Art. 45 ust. 1 i 4 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

z nich stanowi odbiorców świadczenia ogółem, czyli osoby, które oprócz pomocy w postaci pracy socjalnej korzystają również z innych świadczeń. Druga natomiast zawiera informacje dotyczące osób, które korzystają wyłącznie z opisywanego świadczenia.

W województwie śląskim, w roku 2012 z pomocy udzielonej w postaci pracy socjalnej ogółem skorzystało 87 887 rodzin, 202 836 osób w rodzinach (w tym 38 084 osób tj. 18,8% korzystających jedynie ze wskazanego świadczenia). W roku 2003 odnotowano wyższą liczbę korzystających z pomocy w postaci pracy socjalnej ogółem (334 592 osób w rodzinach) oraz wyższy udział procentowy osób korzystających wyłącznie ze wskazanego świadczenia (20,8%). Uzyskane wyniki mogą świadczyć o zmniejszających się potrzebach odbiorców świadczeń pomocy społecznej.

Wykres 5. Liczba osób w rodzinach będących odbiorcami świadczeń pomocy społecznej udzielonej w postaci pracy socjalnej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPiPS-03.

Na poziomie powiatów liczba osób w rodzinach pobierających świadczenia w postaci pracy socjalnej ogółem mieściła się w 2003 roku w przedziale od 428 (Piekary Śląskie) do 30 175 (Sosnowiec), natomiast w 2012 roku od 386 (Chorzów) do 14 850 (Bytom). Na uwagę zasługuje fakt, że w roku 2003 pomoc wyłącznie w postaci pracy socjalnej w Piekarach Śląskich nie została przyznana żadnej osobie (100% świadczeniobiorców pobierało więcej niż jedno świadczenie).

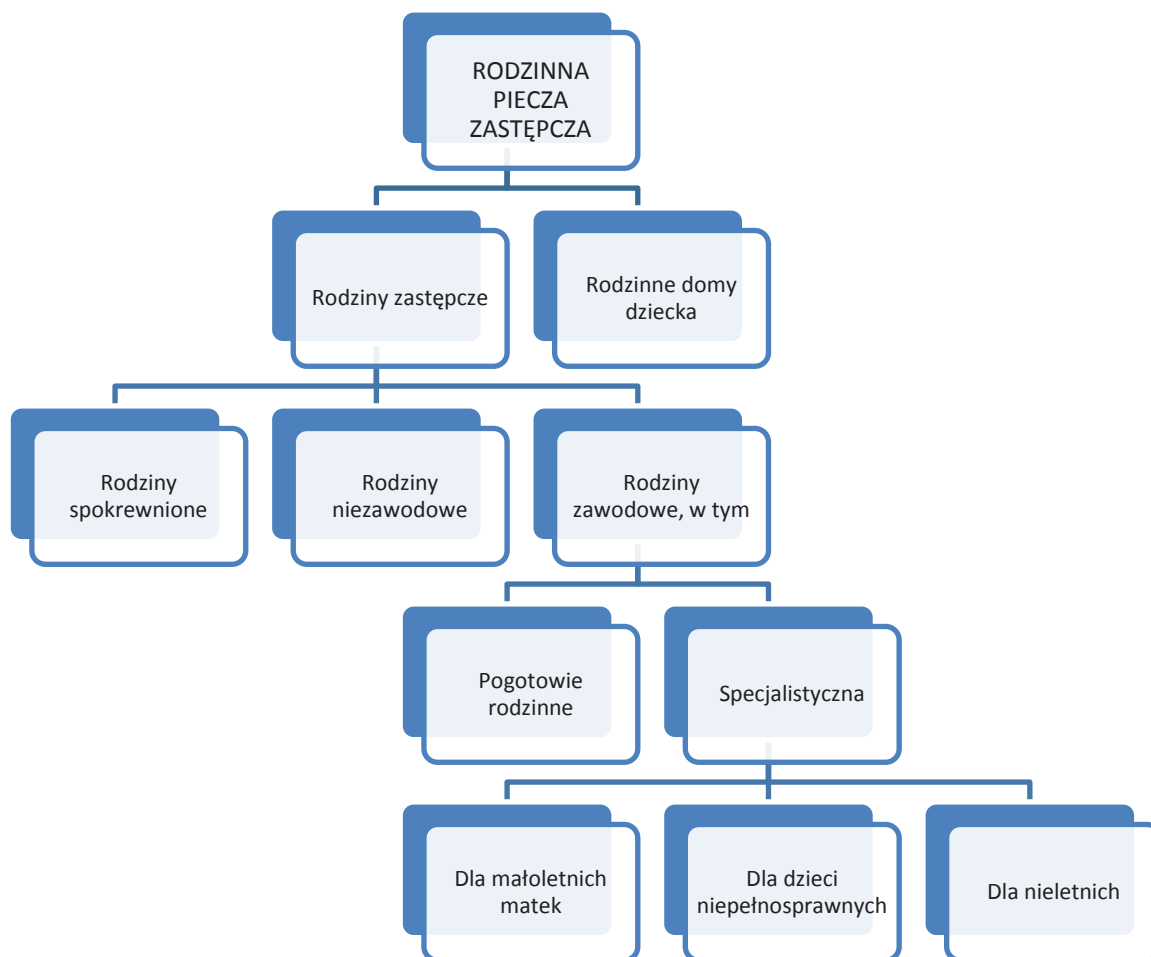
System pieczy zastępczej

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁵² definiuje system pieczy zastępczej jako zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki

⁵² Niniejszą ustawą zmienia się ustawy: ustawę z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawę z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, ustawę z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, ustawę z dnia 26 stycznia 1982 r. – Kartę Nauczyciela,

i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców. Jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej są jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego, wykonujące zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, placówki wsparcia dziennego, organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej, placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, interwencyjne ośrodki preadopcyjne, ośrodki adopcyjne oraz podmioty, którym zlecono realizację zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej⁵³.

Schemat 3. Formy rodzinnej pieczy zastępczej w Polsce.

Źródło: Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2012 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

ustawę z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, ustawę z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn, ustawę z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, ustawę z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, ustawę z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawę z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, ustawę z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, ustawę z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, ustawę z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, ustawę z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, ustawę z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, ustawę z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, ustawę z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, ustawę z dnia 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej, ustawę z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów oraz ustawę z dnia 9 kwietnia 2010 r. o udostępnianiu informacji gospodarczych i wymianie danych gospodarczych.

⁵³ Art. 2 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

W 2011 roku⁵⁴ kwota przyznanych świadczeń w ramach rodzin zastępczych wyniosła 74 003 800 zł, a w ciągu ośmiu lat wzrosła o 44%. Największa pula środków została przyznana w podregionie katowickim (14 688 710 zł), natomiast najmniejsza w częstochowskim (5 824 056 zł). Średnia wartość środków dla podregionów wyniosła 9 250 475 zł. Dla poszczególnych powiatów województwa środki przydzielono w następujący sposób:

- najmniej środków – powiat kłobucki (439 656 zł), bieruńsko-lędziński (697 474 zł), Piekary Śląskie (699 759 zł), lubliniecki (953 091 zł);
- najwięcej środków – Zabrze (4 237 950 zł), Katowice (4 769 466 zł).

W omawianym roku w województwie śląskim największy udział w strukturze rodzin zastępczych miały rodziny spokrewnione z dzieckiem. W nich też przebywało najwięcej dzieci. Drugą pod względem liczebności kategorię stanowiły rodziny niespokrewnione, nie mające charakteru rodzin zawodowych. Najmniejszy udział przypadł rodzinom zawodowym⁵⁵.

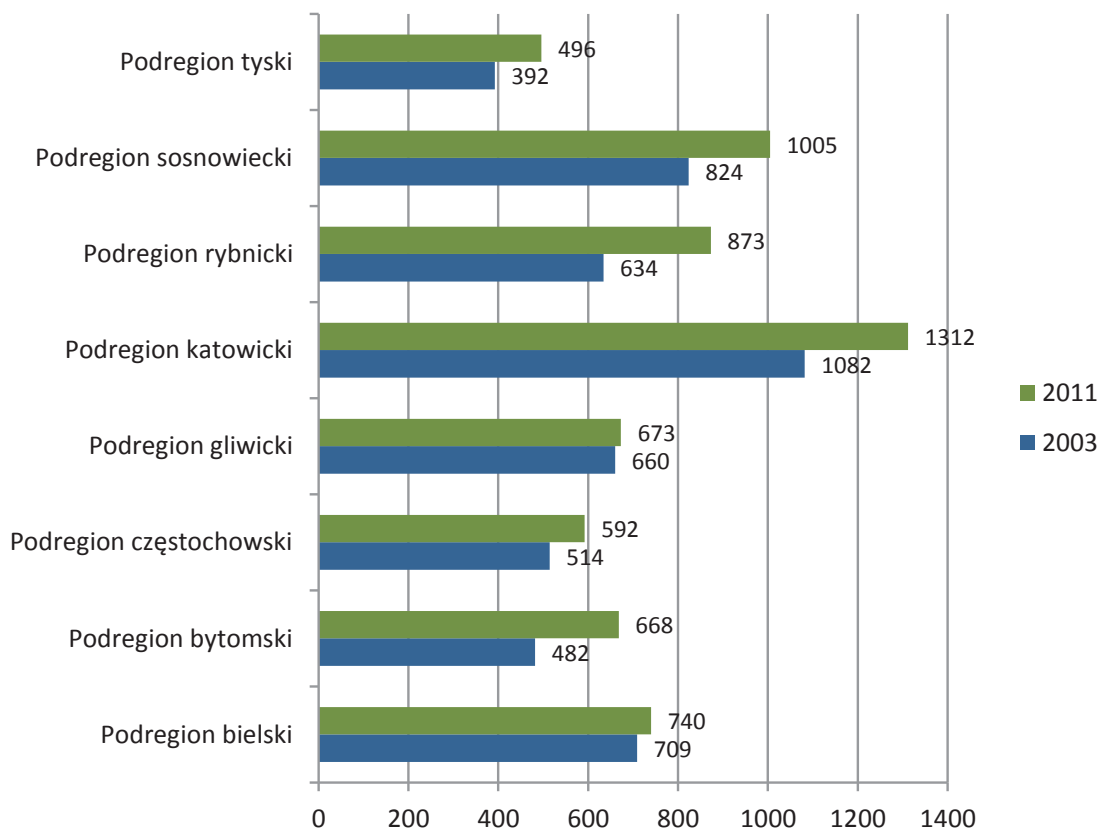
Wśród zawodowych, niespokrewnionych z dzieckiem rodzin zastępczych, najwięcej było rodzin wielodzietnych. Drugą pod względem wielkości kategorię stanowiły rodziny o charakterze pogotowia rodzinnego (dzieci umieszczane są w nich niemal natychmiast i przebywają tam do czasu unormowania ich sytuacji życiowej). Trzecie miejsce przypadło rodzinom specjalistycznym (umieszczane są w nich dzieci wymagające szczególnej opieki)⁵⁶.

⁵⁴ Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wprowadziła nowe rozwiązania dotyczące organizacji i struktury systemu. Wraz ze zmianą organizacji i struktury zmianie uległ również sposób raportowania. Pojawiający się problem porównywalności danych rozwiązano korzystając z danych statystycznych zebranych przed wprowadzoną ustawą. W związku z powyższym analizie poddano wyniki z lat 2003 i 2011.

⁵⁵ *Ocena zasobów pomocy społecznej województwo śląskie 2012, część 1*, Obserwatorium Integracji społecznej Województwa Śląskiego, Katowice czerwiec 2012, s. 70.

⁵⁶ *Ocena zasobów pomocy społecznej województwo śląskie 2012, część 1*, Obserwatorium Integracji społecznej Województwa Śląskiego, Katowice czerwiec 2012, s. 70.

Wykres 6. Liczba rodzin zastępczych w województwie śląskim.

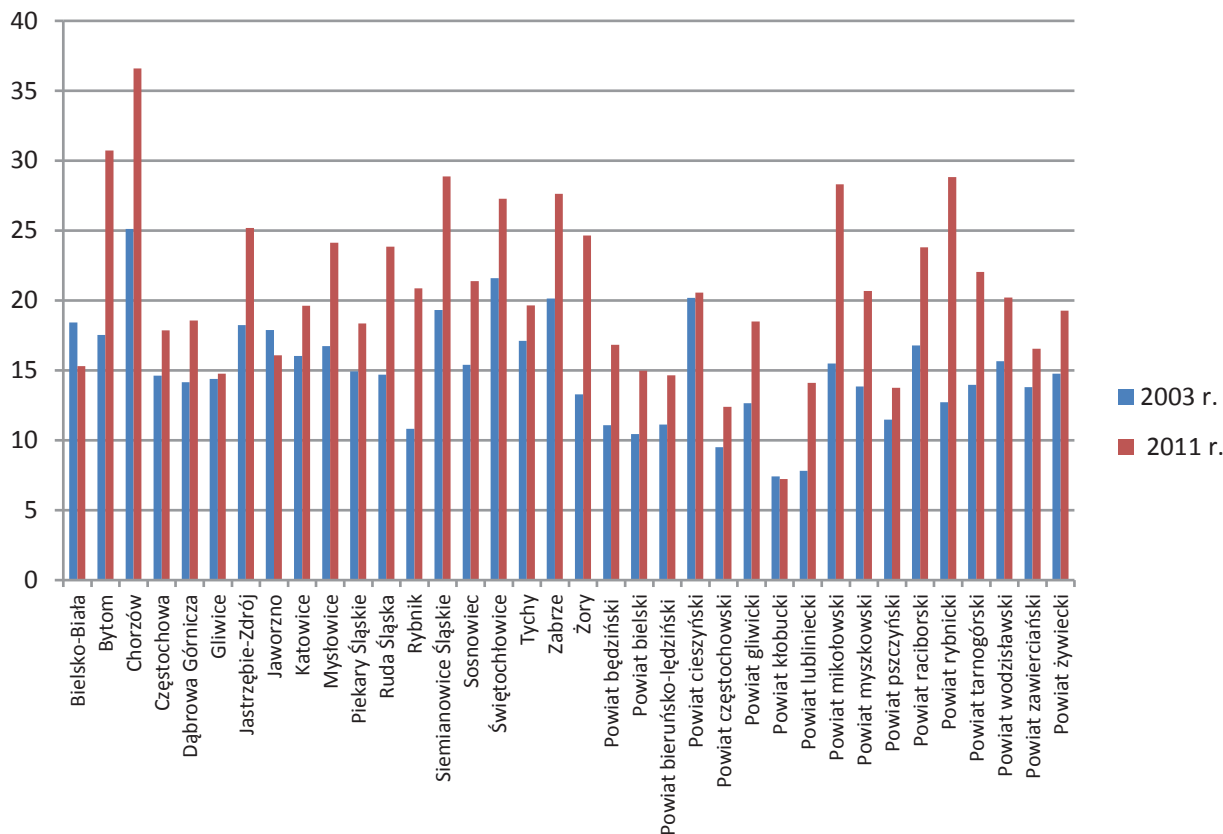
Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach.

W 2011 roku w województwie śląskim najwięcej rodzin zastępczych znajdowało się w podregionie katowickim (1 312), natomiast najmniej w tyskim (496). W układzie powiatów najwięcej rodzin zastępczych odnotowano w Katowicach (6,6%), Bytomiu (5,4%), Częstochowie (5,1%), Zabrze (5,1%), natomiast najmniej w powiecie kłobuckim (0,7%) i bieruńsko-lędzińskim (0,8%).

W okresie 2003-2011 roku liczba rodzin zastępczych w województwie śląskim wzrosła o 20%. Największy wzrost wartości odnotowano w podregionie bytomskim (o 38,6%), natomiast najmniejszy w podregionie gliwickim (o 2%). Na poziomie powiatów w zdecydowanej większości przypadków odnotowano wzrost liczby wskazanych rodzin. Największy przyrost wystąpił w Żorach (o 92,9%) oraz powiecie lublińskim (o 82,9%). Spadek wartości wskaźnika stwierdzono natomiast w Gliwicach (o 16,3%), powiecie kłobuckim (o 15,1%), Bielsku-Białej (o 13,6%), a także w Jaworznie (o 3,8%).

W 2011 roku w regionie w rodzinach zastępczych przebywało 9 435 dzieci, co stanowiło liczbę o 31,7% większą od liczby w 2003 roku. W poszczególnych podregionach województwa średnia liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych wyniosła 1 179,4 dzieci. Największy udział procentowy w ogólnej liczbie opisywanej grupy miał podregion katowicki (20%), natomiast najmniejszy tyski (8%). W przypadku powiatów, najwięcej wskazanych dzieci przebywało w rodzinach zastępczych z Katowic (607) i Bytomia (541), natomiast najmniej z powiatu kłobuckiego (62) i bieruńsko-lędzińskiego (85).

Wykres 7. Liczba dzieci umieszczonych w rodzinie zastępczej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach.

W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców województwa liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych wzrosła o 34,3%. Pod wyżej wskazanym względem najmniejsze zmiany miały miejsca w powiatach: cieszyńskim (20,2% w 2003/20,6% w 2011), kłobuckim (7,4/7,2) oraz w Gliwicach (14,4/14,8). Największy wzrost nastąpił w powiatach: rybnickim (o 126,4%), Rybniku (o 92,7%) i Żorach (o 85,6%). Spadek odnotowano jedynie w Bielsku-Białej, Jaworznie i powiecie kłobuckim. W przypadku podregionów województwa, wszędzie odnotowano wzrost wartości wskaźnika.

Schemat 4. Typy instytucjonalnej pieczy zastępczej w Polsce.

Źródło: Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2012 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

W Polsce opiekę nad dziećmi sprawują również placówki instytucjonalnej pieczy zastępczej. Zgodnie z zapisami ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, placówki opiekuńczo-wychowawcze winne są zapewnić dzieciom całodobową opiekę i wychowanie. Należy stwierdzić, że głównym celem działania placówek opiekuńczo-wychowawczych jest jak najlepsze zabezpieczenie dobra dziecka, w sytuacji gdy nie może być ono umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej. Jednym z rozwiązań jest dążenie do przekształcenia dużych, нефункциональных, pozbawionych indywidualnego podejścia do wychowania placówek opiekuńczo-wychowawczych w małe placówki, w których warunki życia są zbliżone do domowych⁵⁷.

W województwie śląskim zaobserwowano wzrost liczby osób korzystających z placówek opiekuńczo-wychowawczych⁵⁸. W roku 2011 liczba podopiecznych placówek wzrosła o 4,7%, w stosunku do roku 2003. W liczbach bezwzględnych największą liczbę podopiecznych placówek opiekuńczo-wychowawczych stwierdzono w podregionie katowickim (2 615), natomiast najmniej w bytomskim (340). Podregion katowicki znalazł się również wśród podregionów, w których odnotowano największy wzrost liczby korzystających ze wskazanych placówek. Wprawdzie w podregionie tyskim, bielskim i rybnickim również zaobserwowano wzrost liczby podopiecznych opisywanych placówek, ale był on znacznie niższy w porównaniu do podregionu katowickiego.

W powiatach województwa najwięcej korzystających ze wskazanych placówek odnotowano w Katowicach (13,4%) oraz Rudzie Śląskiej (12,6%). W przypadku powiatu lublinieckiego i w Jastrzębiu-Zdroju nie wskazano występowania zjawiska w sprawozdaniu. Analizując zmiany zachodzące w ostatnich latach stwierdzono zbliżoną liczbę powiatów odnotowujących spadek i wzrost liczby korzystających. Największy wzrost ich liczby stwierdzono w Rudzie Śląskiej i Świętochłowicach.

Sytuację dzieci dobrze ilustruje również wskaźnik stanowiący stosunek liczby dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych do liczby dzieci korzystających z całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych. Wyższy poziom tego wskaźnika oznacza lepszą sytuację dzieci. W 2011 roku jego wartość w całym województwie śląskim wyniosła 2,52. Spośród podregionów województwa śląskiego najwyższe

⁵⁷ Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2012 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

⁵⁸ Dotyczy wszystkich rodzajów placówek opiekuńczo-wychowawczych (wsparcia dziennego i całodobowego, o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym).

wartości analizowany wskaźnik osiągnął w: tyskim (4,91), rybnickim (4,18) oraz bytomskim (4,10), natomiast najniższe w: katowickim (1,92), gliwickim (1,88) oraz sosnowieckim (1,86)⁵⁹.

Ze statystyk Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej wynika, że w województwie śląskim w 2011 roku z usług ośrodków adopcyjno-opiekuńczych korzystało 2 583 osób. Dla porównania w 2003 roku liczba dzieci przebywających we wskazanych ośrodkach była niższa i osiągnęła wartość 2 090. Najwięcej dzieci znajdowało się w ośrodkach na terenie podregionu sosnowieckiego (1 025). W przypadku dwóch podregionów (tyskiego i gliwickiego) w sprawozdaniu wskazano wartość 0 dla omawianego zjawiska.

Na poziomie województwa liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej⁶⁰ w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w 2003 roku wyniosła 22,7 osoby, natomiast w 2011 była wyższa i wyniosła 24,6 osoby. W przypadku podregionów, w analizowanych latach najniższe wyniki wskaźnik osiągał w podregionie częstochowskim (w 2003 – 17,9 osób, a w 2011 – 17 osób), natomiast najwyższe w gliwickim (w 2003 – 28,1 osób, a w 2011 – 31,3 osób). Porównując ze sobą wyniki z opisywanych lat, w trzech podregionach odnotowano zmniejszenie liczby dzieci/10 tys. umieszczonych w pieczy zastępczej, natomiast w pięciu odnotowano zwiększenie wartości. W roku 2003, w powiecie bieruńsko-lędzińskim, stwierdzono najmniejszą liczbę dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej na 10 tys. mieszkańców (11,1), natomiast największą w Chorzowie (34,7). W roku 2011 najwięcej umieszczonych w pieczy zastępczej zamieszkiwało Mysłowice (53), natomiast najmniej powiat częstochowski (12,4).

Ośrodki wsparcia i usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi

Zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej, ośrodkami wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi są: środowiskowy dom samopomocy lub klub samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi, które w wyniku upośledzenia niektórych funkcji organizmu lub zdolności adaptacyjnych wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności w celu zwiększania zaradności i samodzielności życiowej, a także ich integracji społecznej⁶¹.

Środowiskowy dom samopomocy świadczy usługi w ramach indywidualnych lub zespołowych treningów samoobsługi i treningów umiejętności społecznych, polegających na nauce, rozwijaniu lub podtrzymywaniu umiejętności w zakresie czynności dnia codziennego i funkcjonowania w życiu społecznym⁶². Natomiast zakres usług świadczonych w klubach samopomocy ustala właściwy organ jednostki samorządu terytorialnego, prowadzącej klub samopomocy w uzgodnieniu z wojewodą⁶³.

Osobie z zaburzeniami psychicznymi może być również przyznany pobyt w mieszkaniu chronionym, które jest formą pomocy społecznej przygotowującą osoby tam przebywające pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępującą pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Mieszkanie chronione zapewnia warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku, w integracji ze społecznością lokalną i może być prowadzone przez każdą jednostkę organizacyjną pomocy społecznej lub organizację pożytku publicznego⁶⁴.

W województwie śląskim w 2012 roku z usług ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi skorzystało 1 939 osób. Wśród nich najbardziej liczną grupę stanowili mieszkańcy podregionu

⁵⁹ Ocena zasobów pomocy społecznej województwo śląskie 2012, część 1, Obserwatorium Integracji społecznej Województwa Śląskiego, Katowice czerwiec 2012, s. 70.

⁶⁰ Ustawa o pieczy zastępczej weszła w życie 1 stycznia 2012 roku. Porównywalne dane można uzyskać sumując liczbę dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych oraz liczbę osób korzystających z placówek opiekuńczo-wychowawczych: interwencyjnych, rodzinnych, socjalizacyjnych. Należy jednak pamiętać, że suma ta daje wartość przybliżoną, gdyż w niektórych rzadkich przypadkach w trakcie danego roku dane dziecko mogły być umieszczone zarówno w rodzinie zastępczej, jak i w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

⁶¹ Art. 51a ust. 1 ustawy z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

⁶² Art. 51a ust. 2 ustawy z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

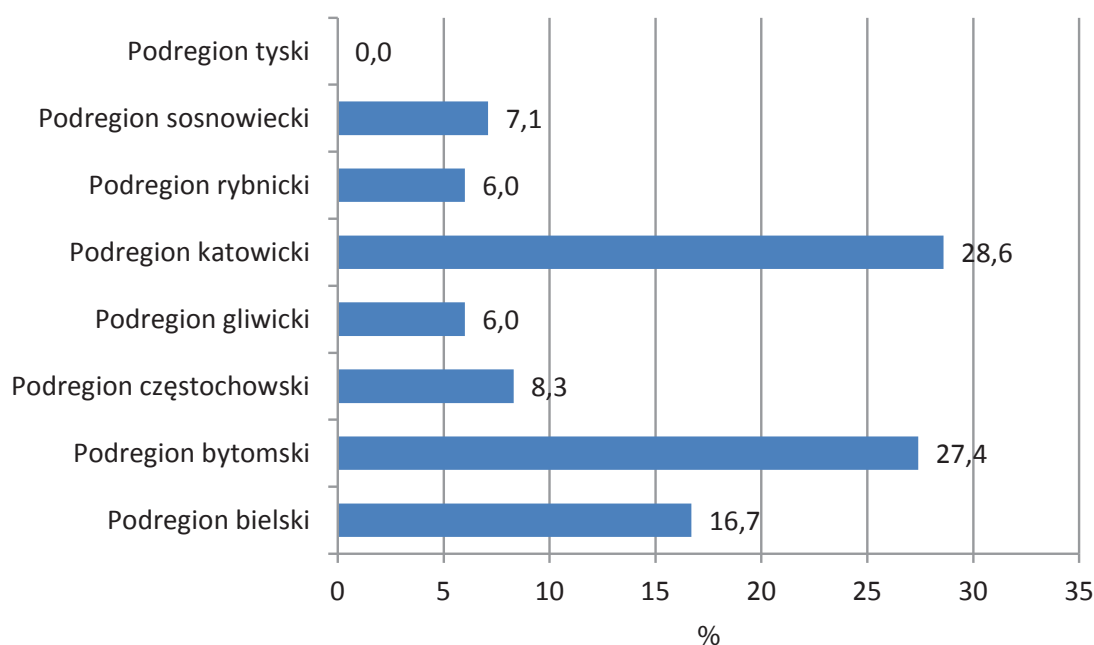
⁶³ Art. 51a ust. 4 ustawy z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

⁶⁴ Art. 53 ust. 1, 2 i 3 ustawy z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

katowickiego (24,2%), natomiast najmniej liczną mieszkańcy podregionu bytomskiego (5,0%). W przypadku powiatów, największy udział procentowy (przekraczający 7%) wartości wskaźnika uzyskanego na poziomie województwa przypadł Katowicom i Świętochłowicom. W powiatach takich jak: Jastrzębie-Zdrój, tarnogórskim, rybnickim, Piekary-Śląskie, kłobuckim, Mysłowice, Siemianowice-Śląskie, raciborskim i Żory nie wskazano odbiorców powyższych świadczeń.

Z mieszkań chronionych dla osób z zaburzeniami psychicznymi w województwie śląskim w 2012 roku korzystały 84 osoby. W stosunku do roku 2003 liczba ta zwiększyła się o 121,1%. Najwięcej odbiorców wskazanego świadczenia, zarówno w 2003 jak i 2012, mieszkało w podregionie katowickim, jednak udział w ogóle województwa uległ znacznej zmianie. W 2003 roku wyniósł 78,9%, natomiast w 2012 spadł do 28,6%. W ciągu dziewięciu lat zmniejszyła się również liczba podregionów, w których nie wskazywano osób korzystających z opisywanych mieszkań. W 2003 roku było to pięć podregionów (bielski, częstochowski, gliwicki, sosnowiecki i tyski), natomiast w 2012 tylko jeden (tyski).

Wykres 8. Liczba osób z zaburzeniami psychicznymi korzystających z mieszkań chronionych w województwie śląskim w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach.

W 2012 roku jedynie w dziewięciu powiatach wskazano osoby korzystające z mieszkań chronionych (Bielsko-Biała, Bytom, Częstochowa, Gliwice, Zabrze, Katowice, Ruda Śląska, powiecie raciborskim, Sosnowiec). W roku 2003 grupę tę stanowiło pięć powiatów (tarnogórski, Katowice, Ruda Śląska, Świętochłowice i Żory). Jedynie w przypadku Katowic i Rudy Śląskiej przyznano świadczenia zarówno w roku 2003 jak i 2012. W przypadku Katowic liczba odbiorców świadczenia nie uległa zmianie, natomiast w przypadku Rudy Śląskiej zmniejszyła się o jedną osobę. W 2012 najwięcej osób korzystających z mieszkań chronionych mieszkało w Bytomiu (27,4%), Rudzie Śląskiej (19%) oraz Bielsku-Białej (16,7%), natomiast w roku 2003 w Rudzie Śląskiej (44,7%) oraz Katowicach (21,1%). Najmniej natomiast w Gliwicach (2,4%) i Częstochowie (8,3%) w roku 2012, a także w Żorach (5,3%) w 2003.

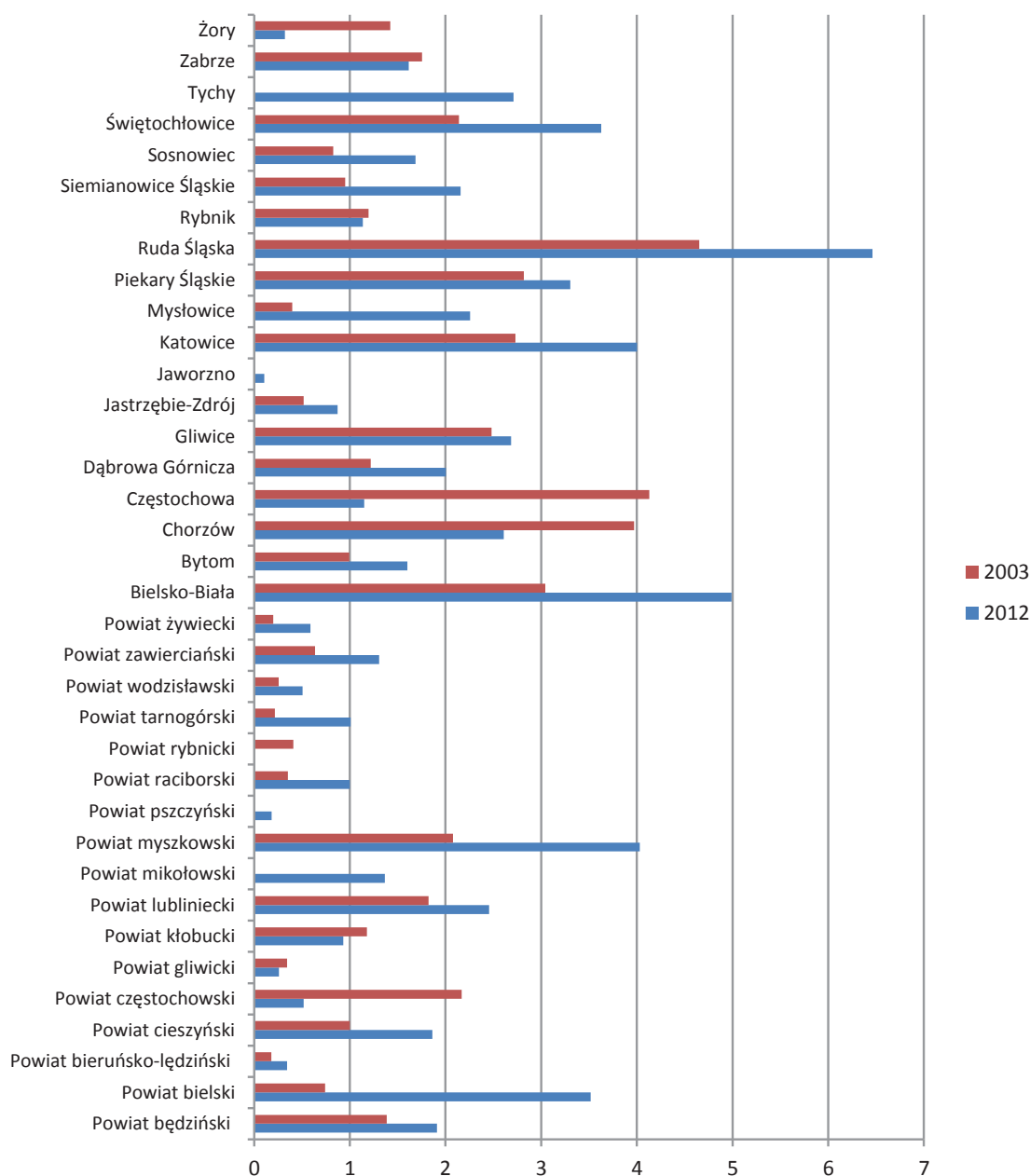
Kolejnym ze świadczeń pomocy społecznej są specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi. W województwie śląskim w 2012 roku 917 osobom przyznano

decyzją świadczenie, co stanowiło wartość o 28,3% wyższą od osiągniętej w 2003⁶⁵ (715 osób). W latach zarówno 2003 jak i 2012, największa grupa odbiorców świadczenia zamieszkiwała podregion katowicki, natomiast najmniej odbiorców świadczeń zamieszkiwało w 2012 podregion rybnicki, a w 2003 tyski. W analizowanym okresie, w przypadku sześciu podregionów stwierdzono wzrost wartości wskaźnika (największy w tyskim), natomiast w pozostałych dwóch spadek (największy w częstochowskim). Na poziomie powiatów w 2012 roku najwyższą liczbę odbiorców świadczenia stwierdzono w Częstochowie (103 osoby), który zastąpił na miejscu lidera Katowice, osiągającego najwyższe wyniki w 2003 (123 osoby). W analizowanym okresie stwierdzono również zmniejszenie liczby powiatów, w których nie wskazano osób korzystających ze specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi. W roku 2003 wartość zerową wskaźnika stwierdzono w Jaworznie, powiecie mikołowskim i pszczyńskim oraz w Tychach, natomiast dziewięć lat później tylko w powiecie rybnickim. W zdecydowanej większości powiatów stwierdzono wzrost wartości wskaźnika (26 powiatów), natomiast w jednym wartość pozostała bez zmian.

W 2012 roku, średnio 2 na 10 tys. mieszkańców województwa pobierało świadczenia w formie specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi, co stanowiło wartość o 31% większą od uzyskanej w roku 2003. W poszczególnych podregionach w 2012 wartość wskaźnika mieściła się w przedziale od 0,7 osób (rybnicki) do 3,9 osób (katowicki), natomiast w 2003 w przedziale od 0,0 (tyski) do 2,9 osób (częstochowski). W przypadku powiatów analiza wykazała, że w roku 2012 było mniej powiatów wykazujących brak występowania opisywanego wskaźnika.

⁶⁵ W roku 2003, na podstawie przepisów ustawy z dnia 29 listopada 1990 roku o pomocy społecznej, w ramach zadań zleconych gminie świadczone „specjalistyczne usługi opiekuńcze, przysługujące na podstawie przepisów o ochronie zdrowia psychicznego”.

Wykres 9. Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi na 10 tys. mieszkańców.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach.

Kwota świadczeń przyznanych w ramach specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi w 2012 roku wyniosła 4 137 139 zł. Wskazana kwota w roku 2003 osiągnęła wartość 2 302 758 zł, czyli była o 79,9% niższa od wartości uzyskanej dziewięć lat później. Analogicznie średnia dla podregionów była wyższa w 2012 roku (517 142,37 zł) od osiągniętej w roku 2003 (287 844,75 zł). Największy udział procentowy środków rozdysponowanych w województwie w 2012 przyznano w podregionie katowickim (24,1%), natomiast najmniejszy w tyskim (5,8%). W 2003 na miejscu lidera znajdował się podregion częstochowski ze środkami w wysokości 800 447 zł (34,8% środków). Podobnie jak w przypadku poprzednim, w podregionie tyskim w ramach świadczenia przyznano najmniej środków - 8 378 zł (0,4% środków). Zestawiając ze sobą kwoty świadczeń przyznanych latach 2003 i 2012, jedynie w przypadku podregionu częstochowskiego stwierdzono spadek wysokości przyznawanych świadczeń. W przypadku pozostałych podregionów odnotowano wzrost kwoty świadczeń.

Tabela 7. Środki przyznane w ramach specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi w podregionach województwa śląskiego.

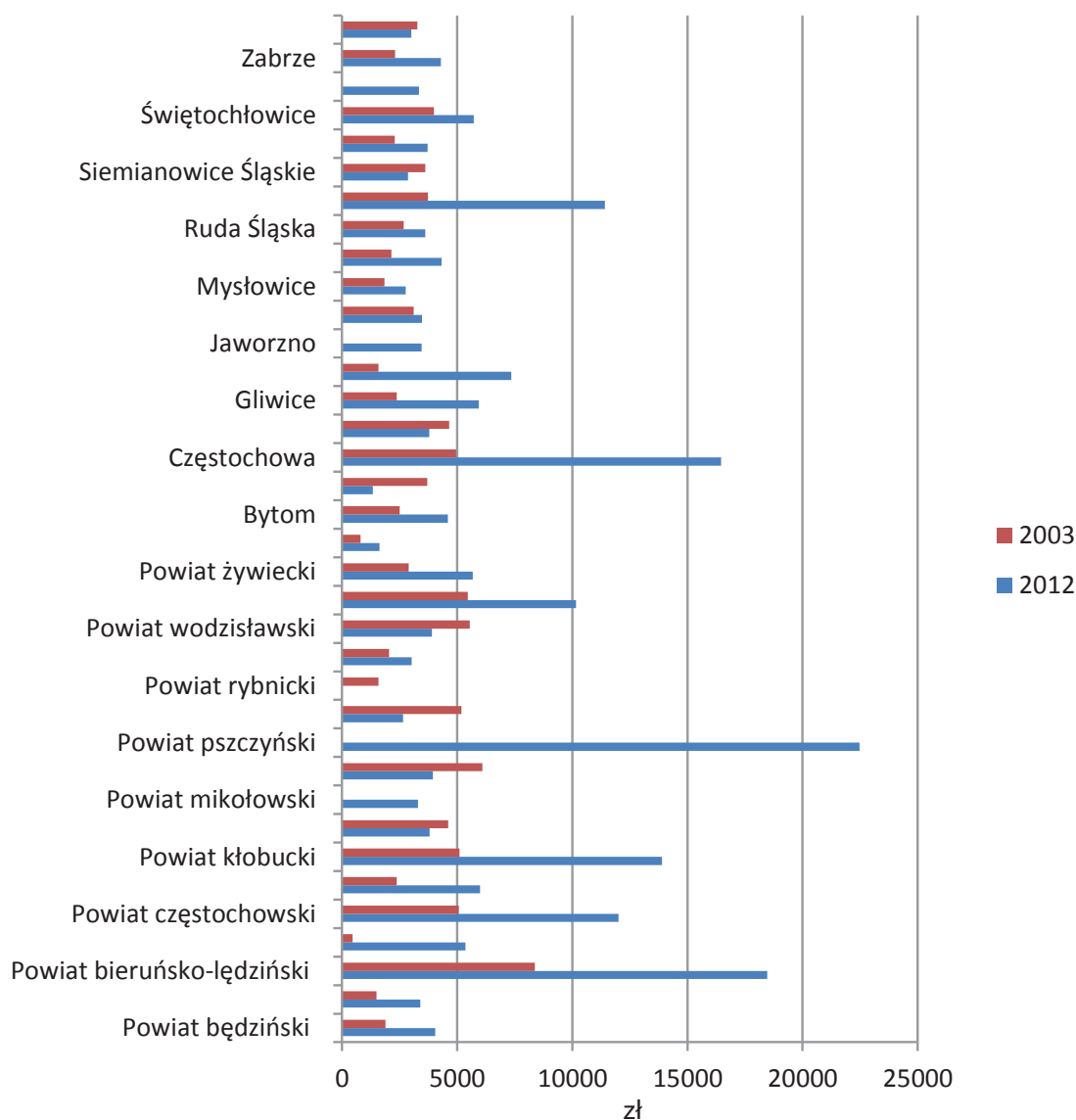
Jednostka terytorialna	Kwota świadczeń w zł (2012 r.)	Kwota świadczeń w zł (2003 r.)	Udział % w województwie (2012 r.)	Udział % w województwie (2003 r.)
Podregion bielski	559 346,00	76 363,00	13,5%	3,3%
Podregion bytomski	325 427,00	154 600,00	7,9%	6,7%
Podregion częstochowski	754 365,00	800 447,00	18,2%	34,8%
Podregion gliwicki	439 266,00	206 400,00	10,6%	9,0%
Podregion katowicki	996 936,00	706 996,00	24,1%	30,7%
Podregion rybnicki	307 964,00	148 359,00	7,4%	6,4%
Podregion sosnowiecki	512 173,00	201 215,00	12,4%	8,7%
Podregion tyski	241 662,00	8 378,00	5,8%	0,4%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach.

W przypadku powiatów województwa śląskiego analiza wykazała zmniejszenie ilości powiatów, w których nie stwierdzono przyznania środków na realizację świadczenia. W roku 2003 wartość zerową wykazano w Jaworznie, mikołowskim, pszczyńskim i Tychach, natomiast w 2012 już tylko w powiecie rybnickim. Zarówno w roku 2012 jak i 2003 największa liczba odbiorców świadczenia zamieszkiwała w Częstochowie, Katowicach i Rudzie Śląskiej. Zmianie uległy natomiast wartości przyznanych środków oraz udział procentowy w całkowitej kwocie przyznanej w województwie. W przypadku Częstochowy, będącej liderem w opisywanym zakresie, wartość przyznanych środków spadła z kwoty 510 789 zł (2003 rok) do 444 562 zł (2012 rok). Zmniejszył się również udział procentowy w wartości uzyskanej na poziomie województwa z 22,2% do 10,7%. W Katowicach odnotowano wprawdzie wzrost wartości przyznanych środków (z kwoty 273 330 zł do 426 675 zł), ale jak w przypadku poprzednim stwierdzono zmniejszenie udziału procentowego (spadek o 1,6 pp.). Natomiast w Rudzie Śląskiej odnotowano wzrost wartości środków przyznanych w ramach specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi (z kwoty 184 646 zł do 332 907 zł), z kolei udział procentowy nie uległ zmianie. W przypadku pozostałych powiatów, 29 z nich odnotowało wzrost kwoty środków przeznaczonych na realizację świadczenia, natomiast w 4 nastąpił spadek (częstochowski, Chorzów, rybnicki i Żory).

Analizie poddano również wysokość środków finansowych, przyznanych w ramach specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi w przeliczeniu na osobę, której przyznano decyzją świadczenie. W roku 2012 w województwie śląskim średnia kwota na przyznane świadczenie wyniosła 4 511,60 zł, co stanowiło wartość o 40,1% wyższą od przyznanej w roku 2003. Najwyższe średnie wartości świadczenia w 2012 roku stwierdzono w podregionie częstochowskim (10 624,86 zł), natomiast w 2003 w podregionie tyskim (8 378,00 zł). Najniższe wartości świadczenia w obu przypadkach odnotowano w podregionie bielskim. Zmianie uległa jedynie kwota, która wzrosła z kwoty 898,39 zł uzyskanej w roku 2003 do kwoty 3 023,49 zł uzyskanej w roku 2012. Należy również zaznaczyć, że odnotowany przez powiat bielski wzrost wartości wskaźnika (o ponad 200%) był największym w przypadku podregionów województwa. Dodatkowo, porównując ze sobą średnie kwoty uzyskane w latach 2003 i 2012 stwierdzono, że jedynie w przypadku podregionu tyskiego odnotowano spadek wartości wskaźnika. W pozostałych podregionach stwierdzono wzrost w granicach od 7,6% do 236,5%.

Wykres 10. Średnia kwota świadczeń w ramach specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi w przeliczeniu na przyznane decyzją świadczenie (zł).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Regionalnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Katowicach.

W roku 2012, w powiatach województwa, średnie kwoty przyznane w ramach świadczenia mieściły się w przedziale od 1 337,86 zł (Chorzów) do 22 470,00 zł (pszczyński). Dziewięć lat wcześniej mieściły się w przedziale od 454,71 zł (cieszyński) do 8 378,00 zł (bieruńsko-lędziński). W przypadku 27 powiatów odnotowano wzrost wartości kwoty, natomiast w przypadku pozostałych 9 (lublinieckim, myszkowskim, Chorzowie, Siemianowicach Śląskich, raciborskim, rybnickim, wodzisławskim, Żory i Dąbrowie Górniczej) odnotowano spadek.

Głównymi przyczynami przyznawania świadczeń pomocy społecznej w województwie śląskim było ubóstwo i bezrobocie, niepełnosprawność oraz długotrwała i ciężka choroba, a także bezradność w sprawach wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. Nieco rzadziej świadczenia pomocy społecznej w województwie śląskim w 2012 roku przyznawano z powodu potrzeby ochrony macierzyństwa, alkoholizmu, bezdomności, trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego, przemocy w rodzinie, jak również wystąpienia sytuacji kryzysowych. Rzadko wymienianym powodem udzielania pomocy społecznej były zdarzenia losowe, narkomania i sieroctwo, natomiast sporadycznie wskazywano na trudność w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, jak również potrzebę ochrony ofiar handlu ludźmi.

W województwie śląskim w roku 2012 przyznano ogółem 172 637 świadczeń, 107 189 rodzinom, w skład których wchodziły 260 012 osoby. Mimo zwiększenia od 1 października 2012 roku poziomu kryterium dochodowego, stanowiącego podstawę przyznania świadczeń pomocy społecznej, wyniki danych statystycznych wskazują na spadek liczby odbiorców wskazanych świadczeń.

W 2011 roku w regionie w rodzinach zastępczych przebywało 9 435 dzieci. Największy udział w strukturze rodzin zastępczych miały rodziny spokrewnione z dzieckiem. W nich też przebywało najwięcej dzieci. Drugą pod względem liczebności kategorię stanowiły rodziny niespokrewnione, nie mające charakteru rodzin zawodowych. Najmniejszy udział przypadł rodzinom zawodowym.

Województwo śląskie odnotowało wzrost liczby dzieci przebywających pod opieką rodzin zastępczych, placówek opiekuńczo-wychowawczych, a także korzystających z usług ośrodków opiekuńczo-wychowawczych.

W 2012 roku z usług ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi skorzystało 1 939 osób, z mieszkań chronionych dla osób z zaburzeniami psychicznymi korzystały 84 osoby, natomiast ze specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi korzystało 917 osób.

W analizowanym okresie zaobserwowano wzrost kwoty świadczeń przyznanych zarówno w ramach specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi, jak i w ramach rodzin zastępczych.

PROBLEM ALKOHOLOWY

Problem alkoholowy, czyli nadużywanie alkoholu prowadzące do uzależnienia, jest jednym z najpoważniejszych zjawisk patologicznych zarówno w Polsce jak i w województwie śląskim. Alkohol często bywa przyczyną rozwoju poważnych chorób, ale przede wszystkim problemów społecznych, do których zaliczyć można m.in. przemoc w rodzinie i przestępczość. Niezależnie od wieku oraz statusu majątkowego czy społecznego, problem alkoholizmu dotyka różne grupy społeczne i zawodowe.

Trudno zdiagnozować liczbę ludności z problemem alkoholowym. Wynika to w dużej mierze ze wstydu i niechęci do ujawniania przez osoby z problemem alkoholowym i ich rodziny trudności, z którymi muszą się borykać. W statystyce publicznej formy określenia zasięgu alkoholizmu opierają się na stwierdzeniu problemu przez służby administracji publicznej (np. policja, służba zdrowia czy ośrodki pomocy społecznej). W niniejszym rozdziale starano się przedstawić kilka możliwych form diagnozy zjawiska.

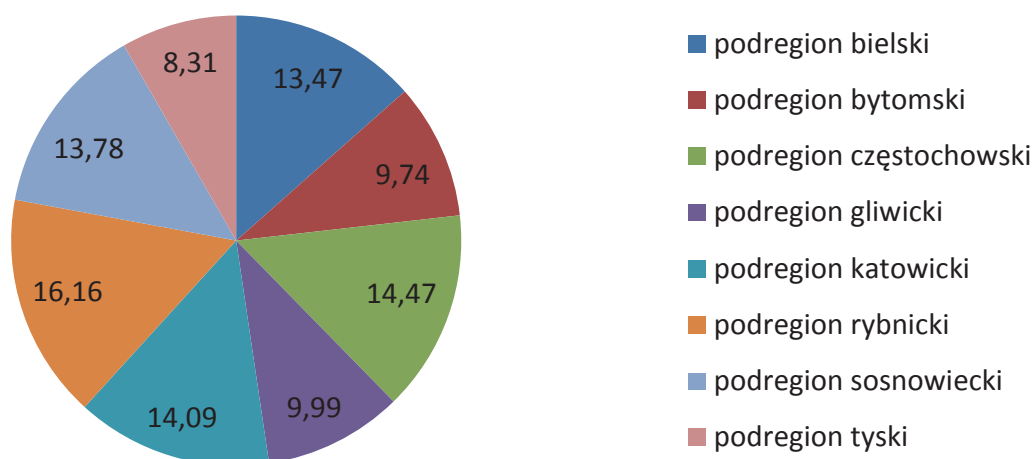
Według Banku Danych Lokalnych GUS w województwie śląskim w 2012 roku zarejestrowanych w poradniach dla osób z zaburzeniami psychicznymi, związanymi z używaniem alkoholu były 23 282 osoby. Stanowiło to 13,09% wszystkich zarejestrowanych w Polsce osób z tego rodzaju zaburzeniami. W latach 2005-2012 liczba osób zarejestrowanych niewiele się zmieniała, przy czym najniższą wartość osiągnęła w 2008 – 21 240 zarejestrowanych, a najwyższą w 2011 – 24 847 osób. Liczba osób zarejestrowanych w poradniach dla osób z zaburzeniami psychicznymi, związanymi z nadużywaniem alkoholu, przypadających na 10 tys. mieszkańców wyniosła 50,39 i była większa od wartości wskaźnika dla Polski, który w 2012 roku wynosił 46,16. Należy jednak zauważyć, że tego rodzaju wskaźnik ukazuje zjawisko alkoholizmu wśród osób, które zdały sobie sprawę ze swojego problemu i mają dostęp do odpowiedniej pomocy. Innym rodzajem wskaźnika, ukazującego problemy alkoholowe mieszkańców województwa śląskiego, jest liczba osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej z powodu alkoholizmu przypadających na 10 tys. mieszkańców. W województwie śląskim wartość tego wskaźnika dla roku 2012 wynosił 33 osoby i zmniejszył się o połowę od 2003 roku (wtedy wynosił 60,8). Wśród podregionów w 2012 roku najwyższe wartości wskaźnik osiągał w podregionie gliwickim – 38,7, bielskim – 37,8 oraz w bytomskim – 37,3, tymczasem najniższy poziom osiągnęły podregion: rybnicki – 25 i katowicki – 27,3. Wszystkie podregiony osiągnęły niższe wyniki w roku 2012 aniżeli w 2003, z czego najwyższe spadki wartości wskaźnika zostały odnotowane dla podregionów: rybnickiego – z 72 do 25 osób oraz sosnowieckiego – 73,3 do 33,2 osób.

Jednym ze sposobów określenia problemu z nadużywaniem alkoholu na danym terytorium, jest także określenie liczby kierowców prowadzących samochód pod wpływem alkoholu⁶⁶. W województwie śląskim liczba kierujących samochodem pod wpływem alkoholu wzrosła o 2 213 osób (2003: 12 982; 2012: 15 195)⁶⁷. We wszystkich podregionach województwa śląskiego odnotowano wzrost liczby osób kierujących pod wpływem alkoholu. Największy wzrost wystąpił w podregionie rybnickim i katowickim (odpowiednio o 699 i 627 osób). W roku 2012 podregion rybnicki charakteryzował się największą liczbą kierujących pod wpływem alkoholu (2 455 osób). W dalszej kolejności był to podregiony: częstochowski (2 198), katowicki (2 141), sosnowiecki (2 094) i bielski (2 047). Z kolei najmniej osób kierujących pod wpływem alkoholu odnotowano w podregionie tyskim (1 262), bytomskim (1 480) i gliwickim (1 518). W latach 2003-2012 jedynie w podregionie bielskim odnotowano spadek liczby kierujących pod wpływem alkoholu na 10 tys. mieszkańców.

⁶⁶ Niemniej warto zauważyć, że na wykrywalność liczby nietrzeźwych kierowców wpływ ma sprawność policji w ich wykrywaniu. Trudno do końca interpretować, czy wzrost liczby kierowców będących pod wpływem alkoholu wynika bezpośrednio z faktu większego problemu związanego z nadużywaniem alkoholu, czy większej wykrywalności tego typu przestępstw przez policję.

⁶⁷ Zatrzymania z powodu wykroczenia oraz z wypadków drogowych.

Wykres 11. Udział podregionów w województwie śląskim w liczbie kierujących pod wpływem alkoholu w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

Wśród 36 powiatów województwa śląskiego w 13 odnotowano spadek liczby kierujących pod wpływem alkoholu (powiaty: cieszyński, żywiecki, lubliniecki, częstochowski, myszkowski, gliwicki, pszczyński, raciborski, zawierciański, Gliwice, Katowice, Dąbrowa Górnicza, Jaworzno). Najwięcej osób omawianej kategorii zatrzymano w Zabrze (832), Częstochowie (745) a także w powiecie cieszyńskim (642) i kłobuckim (632). Najmniejszą liczbę zatrzymanych odnotowano natomiast w Świętochłowicach (197), Jaworznie (222), Żorach (233) i powiecie gliwickim (238). W roku 2003 najwięcej kierujących pod wpływem alkoholu zarejestrowano w powiecie żywieckim (819), a najmniej w Chorzowie (115).

Analizując liczbę kierujących pod wpływem alkoholu w przeliczeniu na 10 tys. ludności, w roku 2012 największą wartość wskaźnika odnotowano w powiecie kłobuckim (73,67) a najmniejszą w Katowicach (14,37). W porównaniu do roku 2003 wartość wskaźnika dla województwa śląskiego zmalała o 5,4pp.

Tabela 8. Kierujący pod wpływem alkoholu w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Liczba kierujących pod wpływem alkoholu	Udział powiatu w województwie (%)	Liczba kierujących pod wpływem alkoholu na 10 tys. mieszkańców
Województwo śląskie	15 195	100	32,89
Bielsko-Biała	521	3,43	29,89
Bytom	404	2,66	23,04
Chorzów	360	2,37	32,34
Częstochowa	745	4,90	31,66
Dąbrowa Górnicza	296	1,95	23,67
Gliwice	448	2,95	24,06
Jastrzębie-Zdrój	297	1,95	32,30
Jaworzno	222	1,46	23,50
Katowice	443	2,92	14,37
Mysłowice	472	3,11	62,58
Piekary Śląskie	322	2,12	55,93
Ruda Śląska	397	2,61	27,83
Rybnik	562	3,70	39,91
Siemianowice Śląskie	272	1,79	39,02
Sosnowiec	497	3,27	23,17
Świętochłowice	197	1,30	37,47
Tychy	382	2,51	29,59
Zabrze	832	5,48	46,26
Żory	233	1,53	37,52
Powiat będziński	627	4,13	41,28
Powiat bielski	276	1,82	17,39
Powiat bieruńsko-lędziński	285	1,88	48,95
Powiat cieszyński	642	4,23	36,32
Powiat częstochowski	394	2,59	29,10
Powiat gliwicki	238	1,56	20,62
Powiat kłobucki	632	4,16	73,67
Powiat lubliniecki	263	1,73	34,00
Powiat mikołowski	341	2,24	35,93
Powiat myszkowski	427	2,81	59,31
Powiat pszczyński	254	1,67	23,43
Powiat raciborski	451	2,97	41,00
Powiat rybnicki	298	1,96	38,91
Powiat tarnogórski	491	3,23	35,43
Powiat wodzisławski	614	4,04	38,76
Powiat zawierciański	452	2,97	36,90
Powiat żywiecki	608	4,00	39,71

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

Alkohol może sprzyjać również zachowaniom agresywnym. Alkoholizm w rodzinie obejmuje swym zasięgiem wszystkich jej członków i można traktować go jako czynnik ryzyka pojawienia się przemocy w rodzinie, którego skutki potrafią być cięższe niż zazwyczaj i kończyć się poważniejszymi konsekwencjami. W 2006 roku w województwie śląskim sprawcy przemocy domowej pod wpływem alkoholu stanowili aż 74% sprawców ogółem, a w roku 2012 ich liczba znacząco zmalała i wyniosła 53,7%. Najczęstszymi sprawcami przemocy domowej pod wpływem alkoholu byli mężczyźni, którzy stanowili aż 96,3% wszystkich sprawców pod wpływem alkoholu. W regionie odnotowano 3 901 mężczyzn pod wpływem alkoholu, którzy byli sprawcami przemocy domowej, 151 kobiet oraz 2 nieletnich⁶⁸. W roku

⁶⁸ Nieletni – wg kodeksu karnego są to osoby, które nie ukończyły 17 lat; wg ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich: w przypadku demoralizacji są to osoby poniżej 18 roku życia, w przypadku czynów karalnych są to osoby powyżej 13 roku życia, ale jednak poniżej 17

2012 sprawcy przemocy domowej pod wpływem alkoholu z województwa śląskiego stanowili 12,92% sprawców w Polsce. Zagadnienie dotyczące sprawców przemocy w rodzinie pod wpływem alkoholu zostało szczegółowo opisane w rozdziale „Przemoc domowa”.

Tabela 9. Ofiary przemocy domowej, sprawcy w tym sprawcy będący pod wpływem alkoholu w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w 2012 roku w podregionach województwa śląskiego.

Jednostka terytorialna	Liczba ofiar przemocy domowej na 10 tys.	Liczba sprawców przemocy domowej na 10 tys.	Liczba sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu na 10 tys.
Województwo śląskie	23,04	16,34	8,78
Podregion bielski	31,51	17,73	11,98
Podregion bytomski	20,97	12,94	6,27
Podregion częstochowski	37,06	31,01	16,40
Podregion gliwicki	11,91	9,38	4,76
Podregion katowicki	11,46	8,40	3,92
Podregion rybnicki	34,90	25,93	15,31
Podregion sosnowiecki	16,67	11,56	4,47
Podregion tyski	20,37	14,95	7,46

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

W województwie śląskim wzrosła liczba kierujących pod wpływem alkoholu. Tendencja wzrostowa zauważona została we wszystkich podregionach. Jednocześnie, analizując dane w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, liczba ta nieznacznie zmalała, a spadek wskaźnika odnotowano jedynie w podregionie bielskim.

SAMOBÓJSTWA

Samobójstwo, czyli świadome pozbawienie się życia, jest najstabilniej rozpoznawalnym zjawiskiem niedostosowania społecznego. Przy omawianiu tego zjawiska należy zwrócić uwagę na oddzielne rozpatrywanie próby samobójczej od samobójstwa. Próby samobójcze nie zawsze kończą się śmiercią i często są wyrazem bezsilności człowieka wobec jego problemów życiowych lub wołaniem o pomoc, często nieświadomym. Zdarzenie to czasem ma wpłynąć na otoczenie lub spowodować zmianę czyjegoś zachowania. Ponadto osoba, która podjęła próbę samobójczą, czasem ją ponawia, a każda następna może zwiększyć ryzyko dokonania samobójstwa w przyszłości. Źródłem próby samobójczej czy samobójstwa może być więcej niż jedna przyczyna. Są one wynikiem złożonej interakcji czynników biologicznych, genetycznych, psychologicznych, społecznych, kulturowych czy środowiskowych. Dlatego też przyczyny te bywają nieraz bardzo złożone i zależne są np. od sytuacji bytowej, zawodowej (np. bezrobocia) po kondycję zdrowotną danej osoby. Jednak dominującymi przyczynami samobójstw, poza uzależnieniami, są choroby (np. depresja) i zaburzenia psychiczne. Ponadto, nie zawsze można ustalić przyczynę zamachu samobójczego. Różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami znajdują odzwierciedlenie w wyborze sposobu dokonania samobójstwa, ponieważ generalnie kobiety częściej wybierają „mniej agresywne” metody⁶⁹.

W 2012 roku w Polsce odnotowano 5 791 prób samobójczych, z których aż 4 177 zakończyło się zgonem. W porównaniu do roku 2003 wystąpił wzrost prób samobójczych (o 324) oraz spadek samobójstw (o 457). Niemniej jednak w roku 2003 aż 84,8% zamachów samobójczych zakończyło się zgonem, co w porównaniu do roku 2012 (72,1%) stanowiło zdecydowanie większy odsetek. Samobójstwa popełniło więcej mężczyzn (3 569) niż kobiet (608). Mężczyźni stanowili aż 85,4% wszystkich samobójców. Do zamachów samobójczych najczęściej dochodziło w mieszkaniu (2 331) oraz w pomieszczeniach zabudowań gospodarczych (996). Następnymi w kolejności miejscami były piwnice i strychy (639), a także obszar parku i lasu (493). Najczęstszym sposobem dokonania zamachu samobójczego było powieszenie się (70,1%) oraz rzucenie się z wysokości (7,6%). W obu tych przypadkach zarysowana została przewaga mężczyzn (odpowiednio 88,4% i 63,2%). Mężczyźni dominowali także w takich sposobach dokonania zamachu jak: trucie gazem (78,8%), rzucenie się pod pojazd (77,3%), uszkodzenie układu krwionośnego (70,6%), utopienie się (60%), zażycie trucizny (56,7%), inne samookaleczenie (79,5%). Jednak zdecydowanie największy odsetek mężczyzn, którzy popełnili samobójstwo odnosił się do sposobu, jakim było zastrzelenie się (94,8% ogółu). Kobiety natomiast stanowiły największy odsetek osób, które dokonały samobójstwa przy zażyciu środków nasennych (62,7%). Wśród osób, które popełniły próby samobójcze, przeważały osoby w wieku 50-54 lat (636 osób), potem 55-59 (612 osób), a następnie osoby w wieku 25-29 (562 osoby) i 20-24 oraz 30-34 (po 525 osób na każdy przedział wiekowy). W przypadku samobójstw przeważały osoby w wieku 55-59 lat (518 osób), w wieku 50-54 lat (510 osób) oraz w wieku 60-64 (379 osób) i w wieku 45-49 (375 osób). Niemniej jednak, największy odsetek osób dokonujących zamachów samobójczych zakończonych zgonem, w stosunku do liczby osób dokonujących zamachów samobójczych, występował u osób w wieku: 80-84 lata (93,5%), 75-79 lat (92,3%), 85 i więcej (92,4%), 70-74 lat (92%) i 65-69 lat (90%).

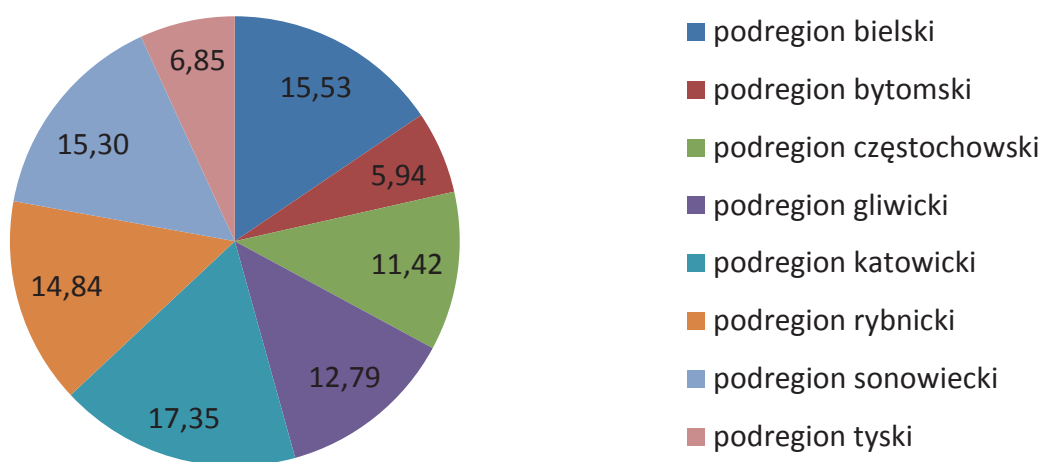
Na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego stwierdza się, że w województwie śląskim w okresie ostatnich 10 lat liczba samobójstw zmniejszyła się. Na 612 zamachów samobójczych przypadających na województwo śląskie w roku 2012, 61,9% zamachów zakończyła się zgonem (379 samobójstw). W omawianym roku na województwo śląskie przypadało 9,1% samobójstw w Polsce. Zarówno w roku 2003 jak i 2012 mężczyźni stanowili największy odsetek osób popełniających samobójstwo (odpowiednio 82,2% i 83,9%). Najwięcej zamachów samobójczych odnotowano w miastach województwa

⁶⁹ L. Albański, *Wybrane zagadnienia z patologii społecznej*, Jelenia Góra 2010; A. Dobieszewski *Przyczyny i przejawy patologii społecznej*, w: „Polityka i Społeczeństwo” 1/2004, Rzeszów. Światowa Organizacja Zdrowia Polskie Towarzystwo Suicydologiczne, *Zapobieganie samobójstwom. Poradnik dla pracowników podstawowej opieki zdrowotnej*, Genewa – Warszawa 2003.

śląskiego (466). W przypadku osób podejmujących zamachy samobójcze (usiłowanie i dokonanie) najczęściej z nich było w wieku 30-49 lat – stanowili oni 33,7% ogółu podejmujących zamachy samobójcze.

Według danych uzyskanych od Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach, liczba samobójstw w roku 2012 wynosiła 438 (522 w 2003). Jedynie w podregionie gliwickim odnotowano wzrost ich liczby. Najwięcej samobójstw zarejestrowano w podregionie: katowickim (76), bielskim (68), sosnowieckim (67) i rybnickim (65). W dalszej kolejności uplasował się podregiony gliwicki (56) i częstochowski (50). Najmniej takich sytuacji wystąpiło w podregionie tyskim (30) oraz bytomskim (26). Podregion katowicki zarówno w roku 2003 jak i 2012 cechował się największą liczbą samobójstw, a podregion tyski – w 2003 najmniejszą. W każdym z podregionów województwa śląskiego mężczyźni stanowili największy odsetek samobójców (od 78% do 89%).

Wykres 12. Udział podregionów w województwie śląskim w liczbie samobójstw w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

W województwie śląskim w roku 2012 stwierdzono 0,95 samobójstw na 10 tys. mieszkańców. Analizując dane w przeliczeniu na 10 tys. na poziomie podregionów najczęściej samobójstw dokonano w podregionie gliwickim (1,16), a także bielskim i rybnickim (1,02 na każdy podregion). Dalej wymienić można podregion katowicki (1,00) oraz częstochowski i sosnowiecki (0,95 na każdy podregion). Najmniej samobójstw odnotowano natomiast w podregionie tyskim (0,77) oraz bytomskim (0,58).

Najwięcej przypadków samobójstw zanotowano w Zabrze (30), Rudzie Śląskiej (29), Tychach (26), powiecie zawierciańskim (26) oraz Częstochowie (23). Najmniej samobójstw zostało dokonanych w powiecie mikołowskim i rybnickim (po 1 samobójstwie na każdy powiat) oraz w powiecie pszczyńskim i Piekarach Śląskich (po 2 samobójstwa na każdy powiat). W 10 powiatach regionu stwierdzono wzrost liczby samobójstw (powiaty: żywiecki, lubliniecki, raciborski, zawierciański, Piekary Śląskie, Częstochowa, Gliwice, Mysłowice, Świętochłowice, Tychy) natomiast w 3 powiatach liczba samobójstw nie uległa zmianie (powiat: częstochowski, gliwicki oraz Siemianowice Śląskie). W roku 2003 najczęściej samobójstw zostało odnotowanych w Rudzie Śląskiej (37), a także w Katowicach (31) i Sosnowcu (31), z kolei najmniej w Piekarach Śląskich (0 samobójstw), powiecie tarnogórskim, rybnickim i Świętochłowicach (po 5 samobójstw na każdy powiat). Analizując dane za rok 2012, w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, sytuacja była już odmienna. Najwyższy wskaźnik samobójstw odnotowano w: Jastrzębiu Zdroju (2,39), powiecie zawierciańskim (2,12), Świętochłowicach (2,09) oraz Rudzie Śląskiej (2,03). Najmniej takich zdarzeń ujawniono natomiast w powiecie mikołowskim (0,11), bieruńsko-lędzińskim (0,17) oraz pszczyńskim (0,18) i rybnickim (0,18), a także Rybniku (0,19) i Katowicach (0,19).

Tabela 10. Liczba samobójstw w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Liczba samobójstw	Udział powiatów w województwie (%)	Samobójstwa na 10 tys.
Województwo śląskie	438	100	0,95
Bielsko-Biała	20	4,56	1,16
Bytom	11	2,51	0,63
Chorzów	9	2,05	0,81
Częstochowa	23	4,79	0,97
Dąbrowa Górnicza	7	1,60	0,56
Gliwice	17	3,89	0,91
Jastrzębie-Zdrój	22	5,02	2,39
Jaworzno	8	1,83	0,85
Katowice	6	1,37	0,19
Mysłowice	11	2,51	1,46
Piekary Śląskie	2	0,46	0,35
Ruda Śląska	29	6,62	2,03
Rybnik	3	0,68	0,19
Siemianowice Śląskie	10	2,28	1,43
Sosnowiec	19	4,34	0,89
Świętochłowice	11	2,51	2,09
Tychy	26	5,94	2,01
Zabrze	0	6,85	1,67
Żory	7	1,60	1,13
Powiat będziński	7	1,60	0,46
Powiat bielski	11	2,51	0,68
Powiat bieruńsko-lędziński	1	0,23	0,17
Powiat cieszyński	19	4,34	1,07
Powiat częstochowski	12	2,74	0,89
Powiat gliwicki	9	2,05	0,78
Powiat kłobucki	11	2,51	1,28
Powiat lubliniecki	10	2,28	1,29
Powiat mikołowski	1	0,23	0,11
Powiat myszkowski	4	0,91	0,56
Powiat pszczyński	2	0,46	0,18
Powiat raciborski	13	2,97	1,18
Powiat rybnicki	1	0,23	0,18
Powiat tarnogórski	3	0,68	0,22
Powiat wodzisławski	19	4,34	1,20
Powiat zawierciański	24	5,94	2,12
Powiat żywiecki	18	4,11	1,18

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

W województwie śląskim spadła liczba samobójstw, a mężczyźni stanowili największy odsetek osób popełniających ten czyn. Ponad połowa zamachów samobójczych, występujących w regionie, zakończyła się śmiercią.

PRZESTĘPCZOŚĆ

Dane statystyczne opisane w rozdziale „Problem alkoholowy”, „Samobójstwa”, „Przestępczość” oraz „Przemoc domowa” pochodzą z Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach. Opierając się na tych danych należy mieć na uwadze, że jest to tylko pewna część czynności i zdarzeń przestępczych, które dotarły do wiadomości organów ścigania (pozostałe stanowią tzw. ciemną liczbę przestępstw), co ma istotny wpływ na ich wiarygodność. Na stan rzeczywistej przestępczości wpływa także wiele innych czynników, takich jak np. sezonowość niektórych przestępstw, zmiany w polityce karnej w postaci zastrzeżenia niektórych kar, sposób kategoryzacji niektórych zdarzeń przestępczych (zmiennność systemów generowania danych statystycznych przez Policję), postęp techniczny czy nawet rola mediów. W związku z powyższym, analizując zagadnienia obejmujące dane ze statystyki policyjnej nt. zjawiska szerokokorzystanej przestępczości, należy mieć na uwadze jego złożoność.

Przestępczość jest kolejnym z przejawów niedostosowania społecznego, którą określa się jako zbiór czynów zabronionych przez prawo w czasie ich popełnienia pod groźbą kary. Odnosi się ona nie tylko do osób dorosłych, ale także nieletnich.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w województwie śląskim w roku 2012 odnotowało największą liczbę przestępstw stwierdzonych⁷⁰ w kraju (167 573), a wskaźnik wykrywalności sprawców wyniósł 66,3 %, co dało województwu 13. miejsce w kraju przy średniej krajowej wynoszącej 67,8%. Analizując przestępstwa w podziale na ich rodzaje⁷¹, region charakteryzował się największą liczbą przestępstw w kraju w takich kategoriach jak: przestępstwa gospodarcze (20,63% krajowych przestępstw gospodarczych), przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności (20,06%), przeciwko życiu i zdrowiu (17,77%), przeciwko mieniu (15,60%), przeciwko rodzinie i opiece (15,54%) oraz przestępstwa kryminalne (15,21%). W przypadku przestępstw drogowych, województwo śląskie było jednym z regionów w kraju o największej ich liczbie (8,57% krajowych) zaraz po województwach: mazowieckim (13,12%) i wielkopolskim (10,66%). Pomimo, iż w województwie odnotowano największą liczbę przestępstw stwierdzonych w kraju (15%), to w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców, region zajął już 3. miejsce, przy średniej krajowej wynoszącej 29,06.

⁷⁰ Przestępstwo stwierdzone – przestępstwo będące zbrodnią lub występkiem ściganym z oskarżenia publicznego, w tym także przestępstwem skarbowym, objęte postępowaniem przygotowawczym zakończonym:

a) skierowaniem wniosku o zatwierdzenie lub sporządzenie:

aktu oskarżenia, w tym o zatwierdzenie wniosku o rozpoznanie sprawy w postępowaniu przyspieszonym,

warunkowego umorzenia postępowania,

umorzenia postępowania z powodu okoliczności, że podejrzany nie popełnił zarzucanego mu przestępstwa,

umorzenia postępowania przeciwko osobie z powodu cofnięcia przez osobę uprawnioną wniosku o ściganie sprawcy czynu zabronionego,

umorzenia postępowania z powodu niecelowości orzekania,

umorzenia postępowania z powodu śmierci podejrzanego lub nieletniego,

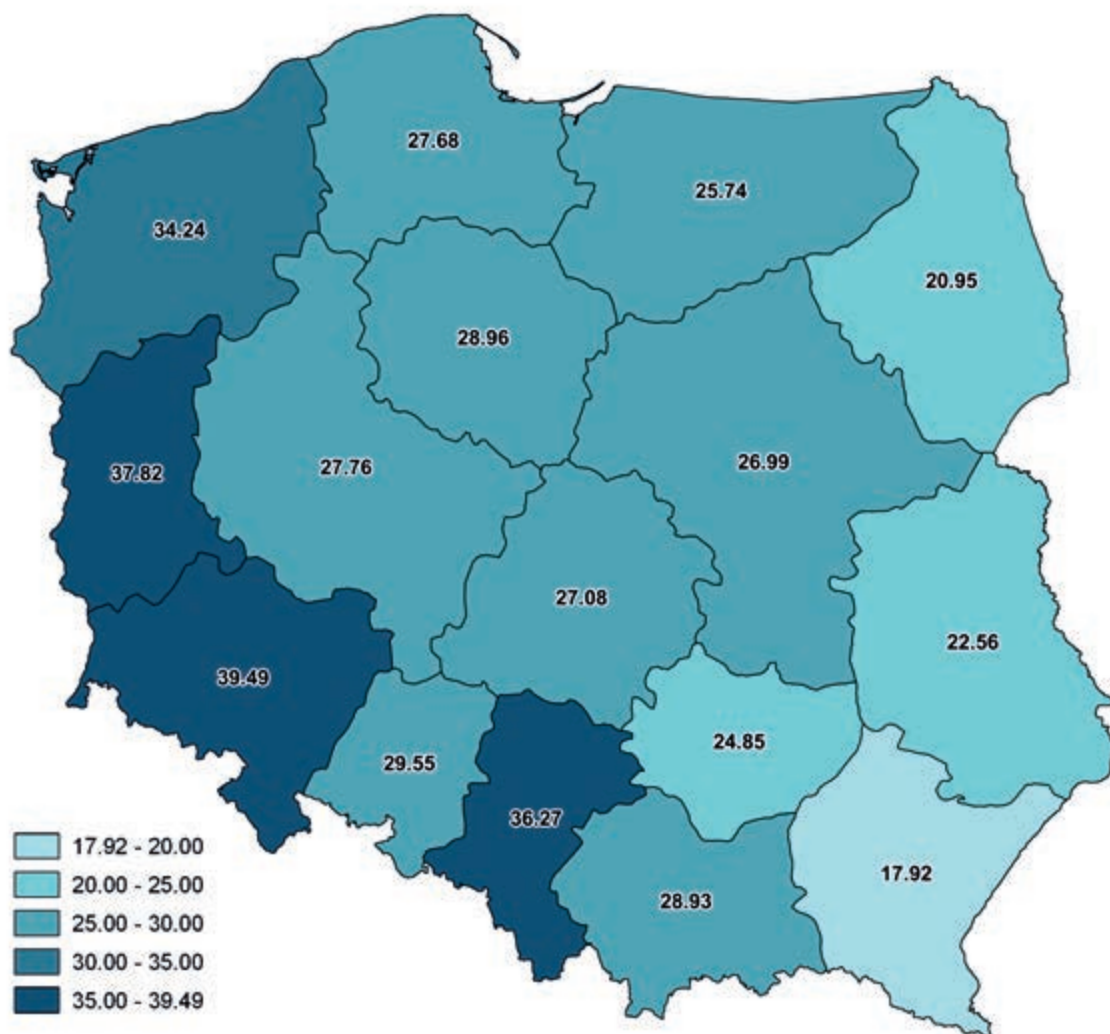
wydaniem przez Policję postanowienia o umorzeniu dochodzenia i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw.

b) Ponadto, przestępstwem stwierdzonym jest również czyn karalny, co do którego sędzia rodzinny wszczął i zakończył postępowanie. Do przestępstw stwierdzonych i wykrytych nie wlicza się przestępstwa popełnionego przez osoby niepełnoletnie art. 31 § 1kk. i nieletnie do lat 13, przestępstw dotyczących zbrodni wojennych i przeciwko narodowi polskiemu. Również do przestępstw stwierdzonych i wykrytych nie wlicza się przestępstw objętych postępowaniem umorzonym na zasadzie art. 17 § 1 pkt 3, 6, 7, 8 i 11 kpk.

Przestępstwo wykryte – stwierdzone przestępstwo, w którym ustalono przynajmniej jednego podejrzanego w zakończonym postępowaniu przygotowawczym.

⁷¹ Do przestępstw kryminalnych zalicza się: zabójstwo, zgwałcenie, rozbój, bójka lub pobicie, kradzież rzeczy cudzej, kradzież z włamaniem, uszczerbek na zdrowiu, zniszczenie mienia. Przestępstwa gospodarcze to: fałszerstwa gospodarcze, oszustwa gospodarcze oraz przeciwko obrotowi gospodarczemu. Z kolei przestępstwa drogowe to wypadek drogowy i prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwym. Listy przestępstw można rozszerzać w zależności od liczby przestępstw wchodzących w skład danej kategorii.

Mapa 3. Ogólne przestępstwa stwierdzone na 1 000 mieszkańców w podziale na województwa Polski w 2012 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS (stan na dzień 05.11.2013).

W roku 2012 w Polsce utrzymywała się bardzo wysoka wykrywalność sprawców⁷² przestępstw (na poziomie 67,8%) i w porównaniu z rokiem 2003, wskaźnik ten wzrósł o 12,6 pp., przy równoczesnym spadku liczby przestępstw stwierdzonych (2003: 1 466 643; 2012: 1 119 803). Wzrost wykrywalności sprawców przestępstw dotyczył takich kategorii jak: przestępstwa drogowe, przestępstwa narkotykowe, zabójstwo, uszczerbek na zdrowiu, udział w bójce lub pobiciu, przestępstwa rozbójnicze, uszkodzenie mienia, kradzież cudzej rzeczy, w tym kradzież samochodu. Natomiast spadek wykrywalności przestępstw dotyczył przestępstw gospodarczych oraz zgwałceń.

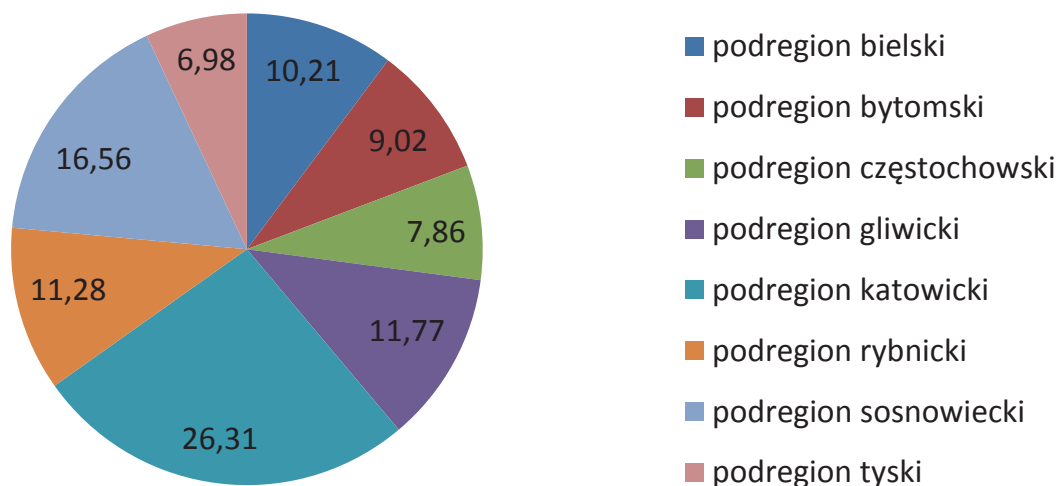
Generalnie w Polsce nastąpił spadek liczby przestępstw, co wiązało się ze spadkiem liczby podejrzanych o popełnienie przestępstw (w roku 2012 odnotowano 500 539 podejrzanych a w 2003 r. 557 224). Na spadek liczby postępowań stwierdzonych zdecydowany wpływ miał utrzymujący się spadek przestępstw o charakterze kryminalnym. Jednakże, pomimo ogólnego spadku liczby przestępstw w Polsce, np. przestępstwa kryminalne, drogowe oraz kradzież cudzej rzeczy, w tym także kradzież samochodu, stanowiły największy odsetek ogólnych postępowań.

⁷² Wskaźnik wykrywalności przestępstw – iloraz liczby przestępstw wykrytych (łącznie z wykrytymi po podjęciu z umorzenia) przez ogólną liczbę przestępstw stwierdzonych powiększoną o liczbę przestępstw wykrytych po podjęciu postępowań umorzonych w roku ubiegłym lub latach poprzednich – wyrażony w procentach.

Przestępstwa ogółem

W województwie śląskim liczba przestępstw stwierdzonych nieznacznie zmalała (2003: 192 702; 2012: 167 573) przy jednoczesnym wzroście ich wykrywalności z 46,43% w 2003 roku do 66,25% w roku 2012. Najczęstszymi podejrzanymi⁷³ o przestępczość byli mężczyźni, którzy w roku 2003 stanowili 89,32% ogółu podejrzanych, a w roku 2012 – 87,70%. Najwięcej przestępstw stwierdzonych odnotowano w podregionie katowickim (44 091) oraz sosnowieckim (27 758). Podregion tyski natomiast charakteryzował się najmniejszą ich liczbą w regionie (11 704). W roku 2003 również podregion katowicki odznaczał się największą liczbą przestępstw stwierdzonych (46 247) a podregion tyski najmniejszą (13 160). We wszystkich podregionach odnotowano spadek liczby przestępstw stwierdzonych. Analizując dane za rok 2012, w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, w dalszym ciągu podregion katowicki cechował się najwyższą liczbą przestępstw stwierdzonych (581,70). Następnie wskazać należy podregiony: gliwicki (409,91), sosnowiecki (392,90), bytomski (337,20), tyski (299,19) i rybnicki (295,63). Najmniejszą liczbę przestępstw, stwierdzonych na 10 tys. mieszkańców, odnotowano w podregionie bielskim (257,75) i częstochowskim (249,65).

Wykres 13. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie przestępstw stwierdzonych w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

Najwięcej przestępstw stwierdzonych odnotowano w Katowicach (20 206), a najmniej w powiecie lublińskim (1 445). Udział powyższych dwóch powiatów, w przestępstwach stwierdzonych w regionie, wynosił odpowiednio 12,1% oraz 0,86%. W roku 2003 również w Katowicach odnotowano największą liczbę przestępstw stwierdzonych (24 669) z kolei najmniejszą w powiecie kłobuckim (1 595). W latach 2003-2012 w 8 powiatach regionu wystąpił wzrost liczby przestępstw stwierdzonych (powiaty: żywiecki, kłobucki, Piekary Śląskie, Zabrze, Chorzów, Mysłowice, Ruda Śląska, Tychy). Analizując dane za rok 2012 liczba przestępstw stwierdzonych na 10 tys. mieszkańców w województwie śląskim wyniosła 362,66. Największą wartość wskaźnika charakteryzował się Chorzów (757,59), następnie Katowice (655,47), Ruda Śląska (555,05) oraz Dąbrowa Górnicza (519,50). Najmniej przestępstw ogółem na 10 tys. stwierdzono w powiecie lublińskim (186,80), żywieckim (201,14) i kłobuckim (213,32).

⁷³ Podejrzany – osoba, co do której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów, albo wobec której, bez wydania postanowienia, postawiono zarzut w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego i została zarejestrowana w KSIP.

Tabela 11. Przestępstwa stwierdzone w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Przestępstwa stwierdzone	Udział w przestępstwach stwierdzonych (%)	Przestępstwa stwierdzone na 10 tys. mieszkańców
Województwo śląskie	167 573	100,00	362,66
Bielsko-Biała	6 560	3,91	376,38
Bytom	7 010	4,18	399,71
Chorzów	8 433	5,03	757,59
Częstochowa	6 204	3,70	263,84
Dąbrowa Górnicza	6 497	3,88	519,50
Gliwice	7 649	4,56	410,47
Jastrzębie-Zdrój	2 888	1,72	314,10
Jaworzno	2 523	1,51	267,07
Katowice	20 206	12,1	655,47
Mysłowice	2 778	1,66	368,35
Piekary Śląskie	2 472	1,48	429,38
Ruda Śląska	7 919	4,73	555,05
Rybnik	4 486	2,68	318,46
Siemianowice Śląskie	2 792	1,67	400,50
Sosnowiec	9 447	5,64	440,44
Świętochłowice	1 963	1,17	373,40
Tychy	5 237	3,13	405,70
Zabrze	8 013	4,78	445,51
Żory	1 932	1,15	311,08
Powiat będziński	6 102	3,64	401,76
Powiat bielski	3 476	2,07	219,04
Powiat bieruńsko-lędziński	1 533	0,91	263,30
Powiat cieszyński	3 995	2,38	225,99
Powiat częstochowski	3 288	1,96	242,51
Powiat gliwicki	4 053	2,42	351,73
Powiat kłobucki	1 830	1,09	213,32
Powiat lubliniecki	1 445	0,86	186,80
Powiat mikołowski	2 610	1,56	274,97
Powiat myszkowski	1 849	1,1	256,83
Powiat pszczyński	2 324	1,39	214,34
Powiat raciborski	3 503	2,09	318,42
Powiat rybnicki	2 377	1,42	310,50
Powiat tarnogórski	4 191	2,5	302,43
Powiat wodzisławski	3 719	2,22	234,77
Powiat zawierciański	3 189	1,9	260,32
Powiat żywiecki	3 080	1,84	201,14

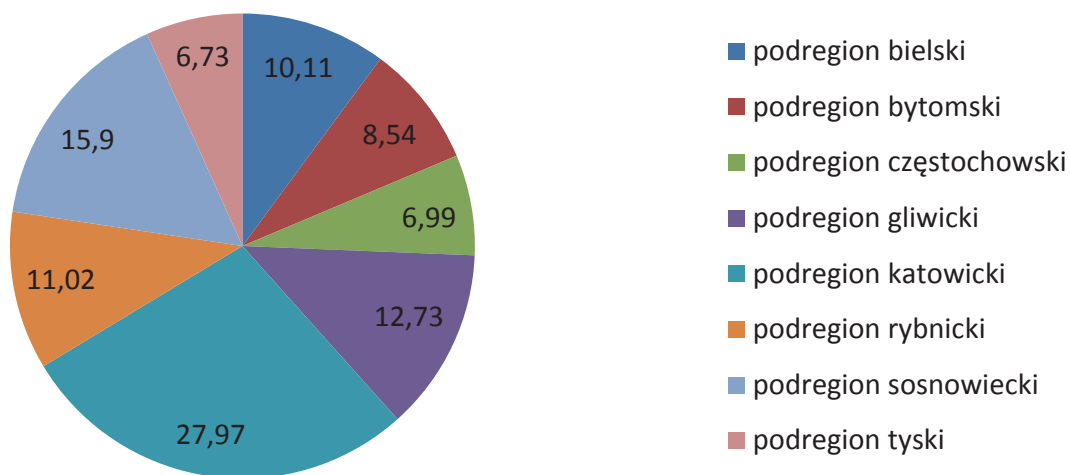
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

Przestępstwa kryminalne

W województwie śląskim liczba stwierdzonych przestępstw kryminalnych znacząco spadła (2003: 159 795; 2012: 118 852) przy jednoczesnym wzroście ich wykrywalności (2003: 35,71%; 2012: 55,52%). Jednocześnie zmalała liczba podejrzanych (z 43 999 w 2003 r. do 36 682 w 2012 r.), przy czym mężczyźni stanowili 89,8% podejrzanych w roku 2003 i 88,7% w roku 2012. Najwięcej przestępstw stwierdzonych o charakterze kryminalnym odnotowano w podregionie katowickim (33 243), sosnowieckim (18 899) i gliwickim (15 132). W dalszej kolejności były to podregiony: rybnicki (13 102), bielski (12 020), bytomski (10 145), częstochowski (8 310) i tyski (8 001). Analizując dane z roku 2003

również w podregionie katowickim odnotowano największą liczbę przestępstw kryminalnych (41 069), a w podregionie tyskim najmniejszą (10 764). We wszystkich podregionach w okresie 2003-2012 zarejestrowano spadek liczby przestępstw kryminalnych. Przeliczając liczbę przestępstw kryminalnych na 10 tys. mieszkańców w 2012 roku wartość wskaźnika dla województwa śląskiego wyniosła 257,22, co dało województwu 2. miejsce w kraju (zaraz po województwie dolnośląskim, w którym stwierdzono największą liczbę stwierdzonych przestępstw kryminalnych na 10 tys. mieszkańców). Najwyższe wartości wskaźnika stwierdzono w podregionie katowickim (438,58), gliwickim (314,62) i sosnowieckim (267,50). Dalej w podregionie: bytomskim (226,28), rybnickim (204,88) oraz tyskim (204,53). Mniejszą liczbą stwierdzonych przestępstw kryminalnych na 10 tys. mieszkańców charakteryzował się podregion bielski (181,06) a najmniejszą częstochowski (157,51).

Wykres 14. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych przestępstw kryminalnych w 2012 r. (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

Zarówno w roku 2003, jak i 2012 Katowice charakteryzowały się największą liczbą przestępstw stwierdzonych o charakterze kryminalnym (2003: 22 499; 2012: 16 672), co stanowiło w tych latach ok. 14% przestępstw kryminalnych w regionie. Najmniej przestępstw stwierdzono w powiecie kłobuckim (910), a także lublinieckim (911) i bieruńsko-lędzińskim (978). Natomiast w roku 2003 najmniejszą ich liczbę zarejestrowano w powiecie kłobuckim (1 011). W analizowanym okresie w dwóch powiatach odnotowano wzrost liczby przestępstw kryminalnych (Zabrze oraz Ruda Śląska). W roku 2012 najwyższy wskaźnik wykrycia tego rodzaju przestępstwa wystąpił w powiecie myszkowskim (73,13%), a najmniej w Chorzowie (42,96%). W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w roku 2012 Katowice w dalszym ciągu charakteryzowały się największą liczbą przestępstw kryminalnych (540,83). W dalszej kolejności była to Ruda Śląska (505,07), Chorzów (386,83) oraz Zabrze (347,16). Najmniejsza liczba przestępstw kryminalnych na 10 tys. mieszkańców została odnotowana w powiecie kłobuckim (106,08), lublinieckim (117,77), żywieckim (126,76) oraz pszczyńskim (150,89).

Tabela 12. Stwierdzone przestępstwa kryminalne w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Przestępstwa stwierdzone	Udział w przestępstwach stwierdzonych (%)	Przestępstwa stwierdzone na 10 tys. mieszkańców
Województwo śląskie	118 852	100	257,22
Bielsko-Biała	4 761	4,0	273,14
Bytom	5 192	4,4	296,05
Chorzów	4 306	3,6	386,83
Częstochowa	4 108	3,4	174,70
Dąbrowa Górnicza	4 250	3,6	339,83
Gliwice	5 810	4,9	311,76
Jastrzębie-Zdrój	2 175	1,8	236,55
Jaworzno	1 645	1,4	174,13
Katowice	16 672	14,0	540,83
Mysłowice	2 015	1,7	267,18
Piekary Śląskie	1 328	1,1	230,67
Ruda Śląska	7 206	6,1	505,07
Rybnik	3 218	2,7	228,44
Siemianowice Śląskie	1 652	1,4	236,97
Sosnowiec	6 370	5,4	296,99
Świętochłowice	1 392	1,2	264,78
Tychy	3 581	3,0	277,41
Zabrze	6 244	5,3	347,16
Żory	1 470	1,2	236,69
Powiat będziński	4 257	3,6	280,28
Powiat bielski	2 522	2,1	158,95
Powiat bieruńsko-lędziński	978	0,8	167,97
Powiat cieszyński	2 796	2,4	158,16
Powiat częstochowski	2 177	1,8	160,57
Powiat gliwicki	3 078	2,6	267,15
Powiat kłobucki	910	0,8	106,08
Powiat lubliniecki	911	0,8	117,77
Powiat mikołowski	1 806	1,5	190,27
Powiat myszkowski	1 115	0,9	154,88
Powiat pszczyński	1 636	1,4	150,89
Powiat raciborski	1 797	1,5	163,35
Powiat rybnicki	1 705	1,4	222,73
Powiat tarnogórski	2 714	2,3	195,84
Powiat wodzisławski	2 737	2,3	172,78
Powiat zawierciański	2 377	2,0	194,04
Powiat żywiecki	1 941	1,6	126,76

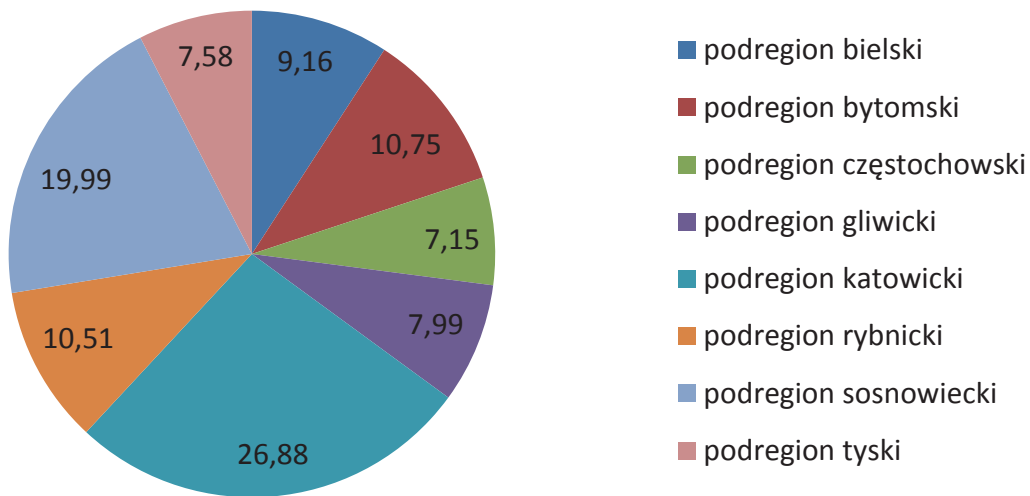
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

Przestępstwa gospodarcze

W lata 2003-2012 w województwie śląskim wzrosła liczba stwierdzonych przestępstw gospodarczych (z 15 398 do 29 194) przy jednoczesnym spadku jej wykrywalności (2003: 97,85%; 2012: 96,65%) oraz wzroście liczby podejrzanych (2003: 6 045; 2012: 6 909). Przestępstwa gospodarcze zarówno w roku 2003 i 2012 były domeną mężczyzn, którzy stanowili odpowiednio 74,23% i 71,25% osób podejrzanych. Wzrosła liczba kobiet podejrzanych o przestępstwo gospodarcze (2003: 1 558; 2012: 1 986). W roku 2012 najwięcej przestępstw gospodarczych stwierdzono w podregionie katowickim (7 846) i sosnowieckim (5 836), a najmniej w podregionie tyskim (2 122). Niższymi wartościami charakteryzowały się

podregiony: bytomski (3 137), rybnicki (3 069), bielski (2 674), gliwicki (2 332) i częstochowski (2 088). W roku 2003 podregion sosnowiecki cechował się największą liczbą przestępstw gospodarczych (4 377), a podregion tyski najmniejszą (851). W latach 2003-2012 we wszystkich podregionach odnotowano wzrost liczby przestępstw gospodarczych. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w województwie śląskim w roku 2012 zarejestrowano 63,18 przestępstw gospodarczych. Podregiony, w których wskaźnik był wyższy niż dla województwa, to: katowicki (103,51), sosnowiecki (82,61) i bytomski (69,97). Niższą wartość wskaźnika odnotowano w podregionach: tyskim (56,55), gliwickim (48,49), rybnickim (47,99) oraz bielskim (40,28). Najmniejszą liczbą przestępstw gospodarczych na 10 tys. mieszkańców cechował się podregion częstochowski (39,58).

Wykres 15. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych przestępstw gospodarczych w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

W analizowanym okresie w 4 powiatach stwierdzono spadek przestępstw gospodarczych (powiat: lubliniecki, wodzisławski, zawierciański, Ruda Śląska). W roku 2012 najwięcej przestępstw gospodarczych stwierdzono w Chorzowie (3 700), Katowicach (2 456), Sosnowcu (2 188) oraz Siemianowicach Śląskich (127,24). Przestępstwa gospodarcze najrzadziej miały miejsce w powiecie lublinieckim (179), Żorach (200), w powiecie kłobuckim (215) i bieruńsko-lędzińskim (233). W roku 2003 najwięcej przestępstw odnotowano w powiecie zawierciańskim (1 646), a najmniej w powiecie pszczyńskim (92). Na poziomie powiatów wskaźnik liczby przestępstw gospodarczych na 10 tys. mieszkańców nieznacznie się zmienił, ponieważ również w Chorzowie stwierdzono najwięcej przestępstw (332,39). W 10 powiatach odnotowano wyższy wskaźnik niż dla całego województwa śląskiego. Były to powiaty (zaraz po Chorzowie): Piekary Śląskie (148,51), Dąbrowa Górnicza (144,33), Siemianowice Śląskie (127,24), powiat raciborski (108,35), Sosnowiec (102,01), Tychy (94,34), a także Katowice (79,94), Bytom (70,65) i Jaworzno (64,25). Natomiast najmniejszą liczbą przestępstw gospodarczych na 10 tys. mieszkańców charakteryzowała się Ruda Śląska (18,36) oraz powiat wodzisławski (18,81). W dalszej kolejności uplasował się powiat zawierciański (22,86) i lubliniecki (23,14).

Tabela 13. Stwierdzone przestępstwa gospodarcze w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Przestępstwa stwierdzone	Udział w przestępstwach stwierdzonych (%)	Przestępstwa stwierdzone na 10 tys. mieszkańców
Województwo śląskie	29 194	100,00	63,18
Bielsko-Biała	1 064	3,64	61,06
Bytom	1 239	4,24	70,65
Chorzów	3 700	12,67	332,39
Częstochowa	1 028	3,52	43,70
Dąbrowa Górnicza	1 805	6,18	144,33
Gliwice	990	3,39	53,14
Jastrzębie-Zdrój	347	1,19	37,74
Jaworzno	607	2,08	64,25
Katowice	2 456	8,41	79,67
Mysłowice	277	0,95	36,73
Piekary Śląskie	855	2,93	148,51
Ruda Śląska	262	0,90	18,36
Rybnik	675	2,31	47,89
Siemianowice Śląskie	887	3,04	127,24
Sosnowiec	2 188	7,49	102,01
Świętochłowice	264	0,90	50,22
Tychy	1 218	4,17	94,35
Zabrze	817	2,80	45,42
Żory	200	0,69	32,20
Powiat będziński	956	3,27	62,94
Powiat bielski	564	1,93	35,53
Powiat bieruńsko-lędziński	233	0,80	40,02
Powiat cieszyński	537	1,84	30,38
Powiat częstochowski	544	1,86	40,16
Powiat gliwicki	525	1,80	45,54
Powiat kłobucki	215	0,74	25,06
Powiat lubliniecki	179	0,61	23,14
Powiat mikołowski	422	1,45	44,46
Powiat myszkowski	301	1,03	41,81
Powiat pszczyński	339	1,16	31,27
Powiat raciborski	1 192	4,08	108,35
Powiat rybnicki	357	1,22	46,69
Powiat tarnogórski	864	2,96	62,35
Powiat wodzisławski	298	1,02	18,81
Powiat zawierciański	280	0,96	22,86
Powiat żywiecki	509	1,74	33,24

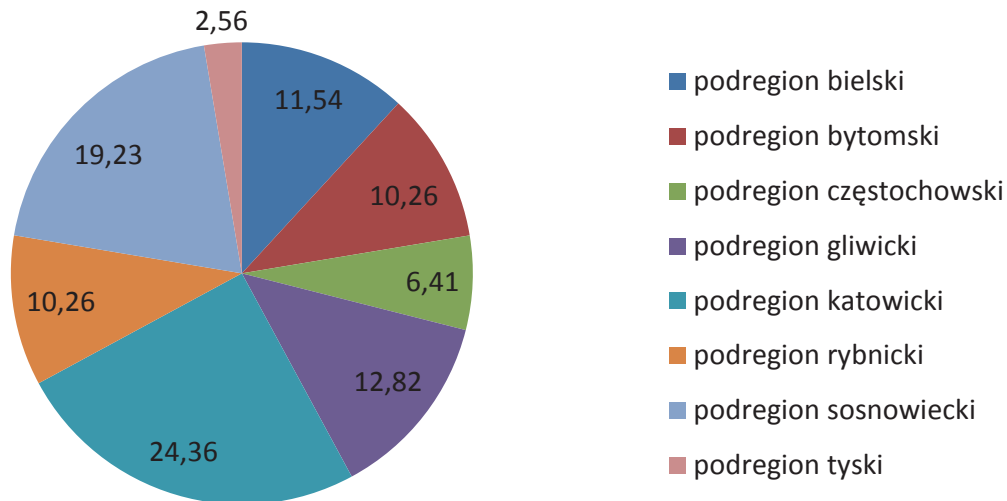
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

Zabójstwa

W województwie śląskim spadła liczba stwierdzonych zabójstw (z 116 w 2003 do 78 w 2012) przy jednoczesnym wzroście ich wykrywalności (2003: 91,8%; 2012: 96,2%) oraz spadku liczby podejrzanych (2003: 126; 2012: 85). Mężczyźni stanowili największy odsetek wśród podejrzanych (2003: 88,1%; 2012: 89,41%). Najwięcej zabójstw odnotowano w podregionie katowickim (19), sosnowieckim (15), gliwickim (10), bielskim (9), rybnickim i bytomskim (po 8 zabójstw na każdy z podregionów). Najmniej zabójstw zarejestrowano natomiast w podregionie częstochowskim (5) i tyskim (2). W roku 2003 to również podregion katowicki był podregionem o największej liczbie zabójstw (24), a w podregionie

bytomski i częstochowski było ich najmniej (po 8 na każdy z podregionów). W latach 2003-2012 w 6 podregionach odnotowano spadek liczby zabójstw. Niewielki wzrost liczby zabójstw wystąpił w podregionie gliwickim, a w bytomskim liczba zabójstw nie uległa zmianie. Analizując dane za rok 2012, w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, podregion katowicki w dalszym ciągu cechował się największą liczbą zabójstw (0,25) przy 0,17 zabójstwach przypadających na województwo. Powyżej średniej wojewódzkiej uplasowały się ponadto podregiony: gliwicki i sosnowiecki (0,21 na każdy podregion) oraz bytomski (0,18). Poniżej średniej wojewódzkiej uplasował się podregiony: bielski (0,14), rybnicki (0,13), częstochowski (0,09) oraz tyski (0,05).

Wykres 16. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych zabójstw w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

W dziewięciu powiatach odnotowano niewielki wzrost zabójstw (powiaty: żywiecki, lubliniecki, kłobucki, raciborski, rybnicki, Bytom, Zabrze, Siemianowice Śląskie, Jaworzno), natomiast w siedmiu powiatach liczba zabójstw nie uległa zmianie. Zarówno w roku 2003, jak i 2012 najwięcej zabójstw zarejestrowano w Katowicach (po 9). W roku 2003 najwięcej zabójstw (zaraz po Katowicach) odnotowano w: Bielsku-Białej (7), powiecie będzińskim (7), Chorzowie, powiecie wodzisławskim, Jastrzębiu-Zdroju oraz Dąbrowie Górniczej (po 6 na każdy powiat). W roku 2012 nie odnotowano żadnych zabójstw w 6 powiatach województwa śląskiego: tarnogórskim, wodzisławskim, mikołowskim, pszczyńskim, bieruńsko-lędzińskim oraz w Żorach. W roku 2003 sytuacja taka wystąpiła jedynie w 3 powiatach: lublinieckim, tarnogórskim i w Jaworznie. Analizując liczbę zabójstw za rok 2012 na 10 tys. mieszkańców sytuacja radykalnie się zmieniła. Najwięcej zabójstw odnotowano w Siemianowicach Śląskich (0,57), Piekarach Śląskich i powiecie kłobuckim (po 0,35 na każdy powiat), Zabrzu (0,33) oraz Dąbrowie Górniczej i Jaworznie (po 0,32 na każdy powiat). Wartość wskaźnika na poziomie województwa ukształtowała się na poziomie 0,17. Województwo śląskie zajęło 6. miejsce w kraju (razem z województwem łódzkim i opolskim) pod względem liczby stwierdzonych zabójstw⁷⁴ na 10 tys. mieszkańców. Najwięcej zabójstw odnotowano w województwie zachodniopomorskim (0,26).

⁷⁴ W Rapocie o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2012 roku, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 2013, obszar pod nadzorem Komendy Stołecznej Policji w województwie mazowieckim analizowany jest osobno, jako 17 region województwa.

Tabela 14. Stwierdzone zabójstwa w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Przestępstwa stwierdzone	Udział w przestępstwach stwierdzonych (%)	Przestępstwa stwierdzone na 10 tys. mieszkańców
Województwo śląskie	78	100,00	0,17
Bielsko-Biała	3	3,85	0,19
Bytom	4	5,13	0,23
Chorzów	2	2,56	0,18
Dąbrowa Górnicza	4	5,13	0,32
Gliwice	3	3,85	0,14
Jastrzębie-Zdrój	1	1,28	0,11
Jaworzno	3	3,85	0,32
Katowice	9	11,54	0,29
Mysłowice	2	2,56	0,27
Piekary Śląskie	2	2,56	0,35
Ruda Śląska	1	1,28	0,07
Rybnik	3	3,85	0,23
Siemianowice Śląskie	4	5,13	0,57
Sosnowiec	2	2,56	0,09
Świętochłowice	1	1,28	0,19
Tychy	2	2,56	0,15
Zabrze	6	7,69	0,33
Żory	0	0,00	0,00
Powiat będziński	3	3,85	0,20
Powiat bielski	2	2,56	0,11
Powiat bieruńsko-lędziński	0	0,00	0,00
Powiat cieszyński	1	1,28	0,06
Powiat częstochowski	1	1,33	0,05
Powiat gliwicki	1	1,33	0,12
Powiat kłobucki	3	3,85	0,35
Powiat lubliniecki	2	2,56	0,26
Powiat m. Częstochowa	1	1,33	0,06
Powiat mikołowski	0	0,00	0,00
Powiat myszkowski	2	0,00	0,28
Powiat pszczyński	0	0,00	0,00
Powiat raciborski	2	2,56	0,18
Powiat rybnicki	2	2,56	0,23
Powiat tarnogórski	0	0,00	0,00
Powiat wodzisławski	0	0,00	0,00
Powiat zawierciański	3	3,85	0,24
Powiat żywiecki	3	3,85	0,20

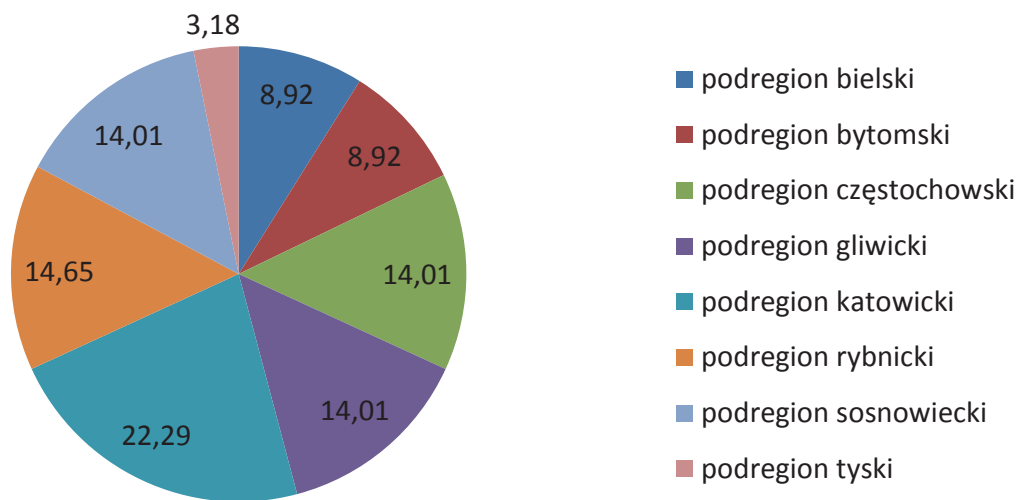
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

Zgwałcenia

Zmalała ogólna liczba stwierdzonych zgwałceń w województwie śląskim (z 285 w 2003 roku do 157 w roku 2012) przy jednoczesnym wzroście jej wykrywalności (2003: 77,16%; 2012: 82,5%) oraz spadku liczby podejrzanych (2003: 177; 2012: 100). Zarówno w roku 2003, jak i 2012 mężczyźni stanowili ponad 98% podejrzanych o dokonanie gwałtów. Najwięcej takich przestępstw uchwycono w podregionie katowickim (35), rybnickim (23), gliwickim (22), sosnowieckim (22), częstochowskim (22), bielskim i bytomskim (14 zgwałceń na podregion). Podregion tyski cechował się najmniejszą liczbą zgwałceń w regionie (5). W roku 2003 również podregion katowicki charakteryzował się największą liczbą przestępstw

stwierdzonych (64), a podregion bielski najmniejszą (24). Jednocześnie we wszystkich podregionach odnotowano spadek liczby zgwałceń. Wartość omawianego wskaźnika w przeliczeniu na 10 tys. ludności w województwie śląskim (0,34) nie przekroczyła wartości dla Polski wynoszącej 0,37 na 10 tys. mieszkańców. Najmniej tych przestępstw odnotowano w województwie podkarpackim (0,21), a najwięcej w województwie warmińsko-mazurskim (0,64). Analizując dane na poziomie podregionów sytuacja niewiele się zmieniła, ponieważ w dalszym ciągu podregion katowicki (razem z podregionem gliwickim) cechował się największą liczbą zarejestrowanych zgwałceń (0,46 zgwałceń na każdy z podregionów). W dalszej kolejności, i tym samym powyżej 0,34 gwałtów przypadających na województwo śląskie, uplasowały się podregiony częstochowski (0,42) i rybnicki (0,36). Liczba zgwałceń poniżej średniej wojewódzkiej odnotowano w podregionach: bytomskim i sosnowieckim (w każdym po 0,31), bielskim (0,21) oraz tyskim (0,13).

Wykres 17. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych zgwałceń w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

Dokonując analizy w podziale terytorialnym w roku 2012 najwięcej zgwałceń odnotowano w: Katowicach (18), Sosnowcu (15), Częstochowie (13) oraz Gliwicach (14). W 6 powiatach nie zarejestrowano żadnych zgwałceń (powiaty: myszkowski, mikołowski, pszczyński, Mysłowice, Jastrzębie-Zdrój, Jaworzno). Natomiast w roku 2003 najwięcej zgwałceń odnotowano również w Katowicach (32), a najmniej w powiecie lublinieckim i myszkowskim (po 1 zgwałceniu na każdy powiat). W latach 2003-2012 w 7 powiatach wystąpił wzrost liczby zgwałceń (powiat: cieszyński, lubliniecki, raciborski, zawierciański, Częstochowa, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec). Jedynie w powiecie tarnogórskim i częstochowskim liczba zgwałceń nie uległa zmianie. W oparciu o dane dotyczące liczby zgwałceń w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w roku 2012 stwierdzić należy, że najwięcej zgwałceń zarejestrowano w powiecie raciborskim (0,73) Chorzowie i Siemianowicach Śląskich (0,72 zgwałceń na każdy powiat), Sosnowcu (0,70) oraz Katowicach (0,58). Wśród 36 powiatów w 15 stwierdzono wyższy wskaźnik od wartości wojewódzkiej wynoszącej 0,34 zgwałceń na 10 tys. mieszkańców.

Tabela 15. Stwierdzone zgwałcenia w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Przestępstwa stwierdzone	Udział w przestępstwach stwierdzonych (%)	Przestępstwa stwierdzone na 10 tys. mieszkańców
Województwo śląskie	157	100,00	0,34
Bielsko-Biała	4	2,55	0,23
Bytom	5	3,18	0,29
Chorzów	8	5,10	0,72
Częstochowa	13	8,28	0,56
Dąbrowa Górnicza	1	0,64	0,08
Gliwice	10	6,37	0,56
Jastrzębie-Zdrój	0	0,00	0,00
Jaworzno	0	0,00	0,00
Katowice	18	11,46	0,58
Mysłowice	0	0,00	0,00
Piekary Śląskie	2	1,27	0,35
Ruda Śląska	3	1,91	0,21
Rybnik	5	3,18	0,37
Siemianowice Śląskie	5	3,18	0,72
Sosnowiec	15	9,55	0,70
Świętochłowice	1	0,64	0,19
Tychy	2	1,27	0,15
Zabrze	6	3,82	0,33
Żory	3	1,91	0,48
Powiat będziński	2	1,27	0,13
Powiat bielski	2	1,27	0,13
Powiat bieruńsko-lędziński	3	1,91	0,52
Powiat cieszyński	5	3,18	0,28
Powiat częstochowski	7	4,46	0,51
Powiat gliwicki	6	3,82	0,48
Powiat kłobucki	2	1,27	0,23
Powiat lubliniecki	2	1,27	0,26
Powiat mikołowski	0	0,00	0,00
Powiat myszkowski	0	0,00	0,00
Powiat pszczyński	0	0,00	0,00
Powiat raciborski	8	5,10	0,73
Powiat rybnicki	3	1,91	0,36
Powiat tarnogórski	5	3,18	0,36
Powiat wodzisławski	4	2,55	0,25
Powiat zawierciański	4	2,55	0,33
Powiat żywiecki	3	1,91	0,20

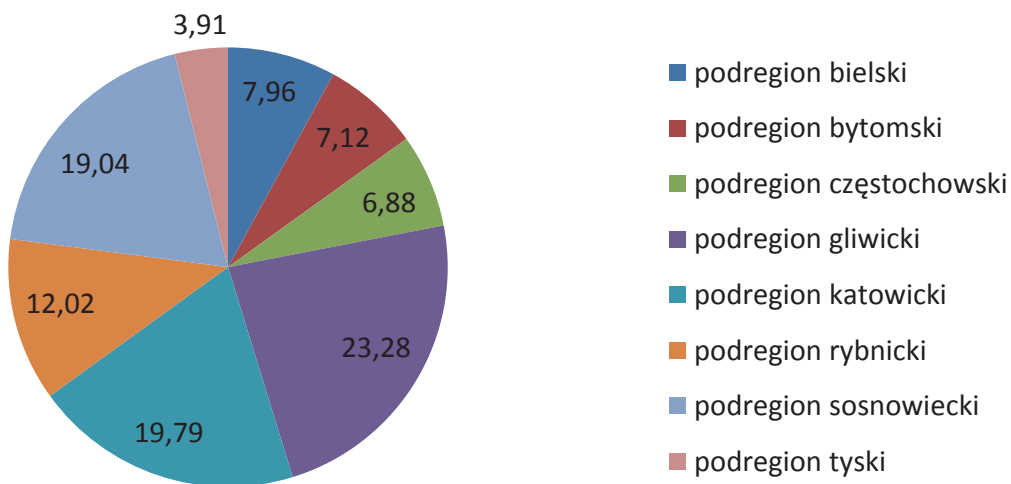
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

Udział w bójce lub pobiciu

W województwie śląskim wzrosła liczba stwierdzonych udziałów w bójce lub pobiciu (2003: 1 772; 2012: 2 122) przy jednoczesnym wzroście ich wykrywalności (2003: 66,17%; 2012: 82,01%) oraz nieznacznym wzroście liczby podejrzanych (2003: 2 230; 2012: 2 300). Mężczyźni stanowili większość podejrzanych o pobicie lub udział w bójce, zarówno w 2003, jak i w 2012 r. (odpowiednio: 91,35% i 92,13%). Najwięcej takich przestępstw odnotowano w podregionie gliwickim (494), katowickim (420) i sosnowieckim (404). W dalszej kolejności uplasował się podregion rybnicki (255), bielski (169), bytomski (151) i częstochowski (146). Najmniej pobić lub udziałów w bójce odnotowano w podregionie

tyskim (80). W porównaniu do roku 2003 podregion katowicki charakteryzował się największą liczbą pobić lub bójek (388), a podregion tyski najmniejszą (143). W latach 2003-2012 w podregionach: bielskim, gliwickim, katowickim oraz sosnowieckim wystąpił wzrost liczby przestępstw w omawianej kategorii. W roku 2012 w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców sytuacja nieznacznie się zmieniła, ponieważ w podregionie tyskim w dalszym ciągu odnotowano najmniejszą liczbę pobić lub bójek (2,12). Powyżej wartości wskaźnika dla województwa (4,59) uplasował się podregion katowicki (5,54) i sosnowiecki (5,72), a w podregionie gliwickim, podobnie jak w przypadku liczby bezwzględnej, odnotowano największą liczbę pobić i bójek na 10 tys. mieszkańców (10,27). W województwie śląskim odnotowano jednocześnie największą liczbę stwierdzonych udziałów bójek lub pobić w kraju na 10 tys. mieszkańców.

Wykres 18. Udział podregionów województwa śląskiego w udziale bójek lub pobić stwierdzonych w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

Najwięcej bójek lub pobić w roku 2012 stwierdzono w: Zabrze (344), powiecie będzińskim (165), Rudzie Śląskiej (163), Sosnowcu (120) i Katowicach (108). Najmniej przestępstw tego rodzaju odnotowano w powiecie bieruńsko-lędzińskim (3), myszkowskim (8), lublinieckim (11) i pszczyńskim (12). Katowice w roku 2003 były powiatem, w których występowało najwięcej pobić lub bójek w regionie (487), a w powiecie lublinieckim i kłobuckim najmniej (po 11 na każdy powiat). W analizowanym okresie w 18 powiatach odnotowano wzrost liczby udziału w bójkach lub pobiciach (powiaty: bielski, cieszyński, żywiecki, kłobucki, raciborski, rybnicki, będziński, mikołowski, Bielsko-Biała, Gliwice, Zabrze, Mysłowice, Ruda Śląska, Świętochłowice, Rybnik, Żory, Dąbrowa Górnicza, Sosnowiec), a w 2 powiatach liczba bójek lub pobić nie uległa zmianie (powiat lubliniecki i Jaworzno). Przeliczając liczbę omawianych przestępstw na 10 tys. mieszkańców w województwie śląskim stwierdzono 4,59 bójek lub pobić. W 12 powiatach odnotowano wyższy wskaźnik od średniej wojewódzkiej, w tym najwięcej w: Zabrze (19,13), Rudzie Śląskiej (11,42), powiecie będzińskim (10,86) oraz Świętochłowicach (7,42). Z kolei najmniejszą wartość wskaźnika zarejestrowano w powiecie bieruńsko-lędzińskim (0,52), myszkowskim (1,11), lublinieckim (1,42) oraz tarnogórskim (1,80).

Tabela 16. Stwierdzony udział w bójce lub pobiciu w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Przestępstwa stwierdzone	Udział w przestępstwach stwierdzonych (%)	Przestępstwa stwierdzone na 10 tys. mieszkańców
Województwo śląskie	2 122	100,00	4,59
Bielsko-Biała	59	2,78	3,41
Bytom	86	4,05	4,90
Chorzów	63	2,97	5,66
Częstochowa	76	3,58	3,25
Dąbrowa Górnicza	52	2,45	4,16
Gliwice	98	4,62	5,26
Jastrzębie-Zdrój	28	1,32	3,05
Jaworzno	29	1,37	3,07
Katowice	108	5,09	3,50
Mysłowice	25	1,18	3,31
Piekary Śląskie	29	1,37	5,04
Ruda Śląska	163	7,68	11,42
Rybnik	88	4,14	6,22
Siemianowice Śląskie	22	1,04	3,16
Sosnowiec	120	5,66	5,59
Świętochłowice	39	1,84	7,42
Tychy	32	1,51	2,48
Zabrze	344	16,21	19,13
Żory	31	1,46	4,99
Powiat będziński	165	7,78	10,86
Powiat bielski	32	1,51	1,99
Powiat bieruńsko-lędzki	3	0,14	0,52
Powiat cieszyński	38	1,79	2,15
Powiat częstochowski	41	1,93	2,99
Powiat gliwicki	52	2,45	4,51
Powiat kłobucki	21	0,99	2,45
Powiat lubliniecki	11	0,52	1,42
Powiat mikołowski	36	1,70	3,79
Powiat myszkowski	8	0,38	1,11
Powiat pszczyński	12	0,57	1,11
Powiat raciborski	23	1,08	2,09
Powiat rybnicki	46	2,17	6,06
Powiat tarnogórski	25	1,18	1,80
Powiat wodzisławski	39	1,84	2,46
Powiat zawierciański	38	1,79	3,10
Powiat żywiecki	40	1,89	2,61

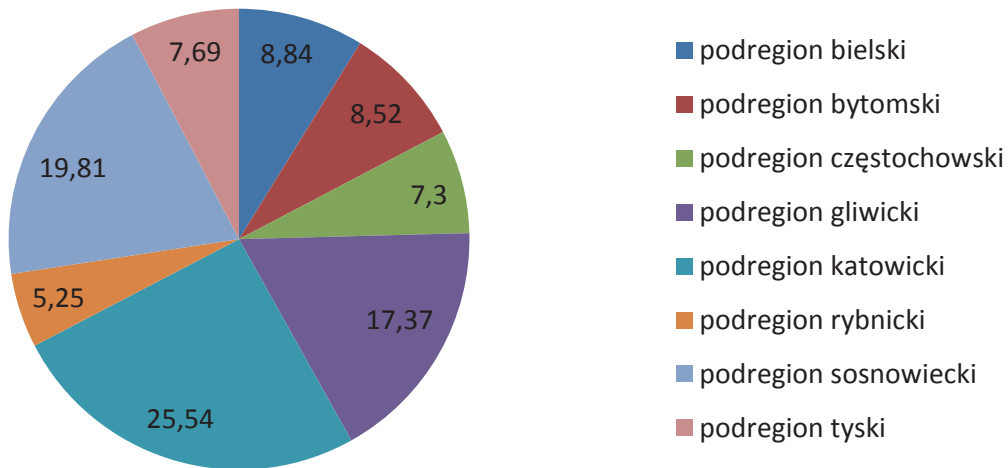
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

Rozboje

W województwie śląskim zmalała liczba przestępstw stwierdzonych w kategorii rozbojów o 2 843 czynków (z 8 008 w 2003 do 5 165 w 2012). W roku 2012 najwięcej rozbojów odnotowano w podregionie katowickim (1 319), sosnowieckim (1 023) i gliwickim (897). Najmniej rozbojów zarejestrowano natomiast w podregionie: bielskim (441), bytomskim (440), tyskim (397), częstochowskim (377) i rybnickim (271). W 2003 roku również podregion katowicki charakteryzował się największą liczbą rozbojów (2 312), z kolei najmniejszą ich liczbę odnotowano w podregionie tyskim (435). Analizując dane za rok 2012 w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, podregion gliwicki cechował się największą

liczbą przestępstw stwierdzonych (18,65), a najmniejszą podregion rybnicki (4,24). Podregion katowicki, z wartością 17,4 przestępstw, uplasował się na 2. miejscu. Dalej wymienić można podregiony: sosnowiecki (14,48), tyski (10,15), bytomski (9,81), częstochowski (7,15) oraz bielski (6,64). Na poziomie województwa wartość wskaźnika wynosiła 11,18 rozbojów na 10 tys. mieszkańców.

Wykres 19. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych rozbojów w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

W latach 2003-2012 w większości powiatów odnotowano spadek liczby przestępstw stwierdzonych w kategorii rozbojów. Wyjątkiem w powiatach: żywieckim, kłobuckim, myszkowskim, mikołowskim oraz w Zabrze i Rudzie Śląskiej stwierdzono ich wzrost. W roku 2012 najwięcej rozbojów odnotowano w Zabrze (649), Katowicach (487) i Sosnowcu (434). Najmniej rozbojów zarejestrowano w powiecie lublinieckim (17) i bieruńsko-lędzińskim (15). W roku 2003 najwięcej stwierdzonych rozbojów zaobserwowano w Katowicach (1 430), a najmniej w powiecie kłobuckim (17). Analizując dane za rok 2012, w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, Zabrze było miastem o największej wartości wskaźnika (36,08). Wysoki wskaźnik odnotowano także w: Dąbrowie Górniczej (29,51), Rudzie Śląskiej (28,18) oraz w powiecie mikołowskim (21,39). W 12 powiatach regionu wskaźnik liczby rozbojów na 10 tys. mieszkańców był wyższy niż dla województwa, który wyniósł 11,18. Najmniej rozbojów odnotowano w powiecie: lublinieckim (2,20), bieruńsko-lędzińskim (2,58), cieszyńskim (2,66) oraz pszczyńskim (3,04).

Tabela 17. Stwierdzone rozboje w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Przestępstwa stwierdzone	Udział w przestępstwach stwierdzonych (%)	Przestępstwa stwierdzone na 10 tys. mieszkańców
Województwo śląskie	5 165	100,00	11,18
Bielsko-Biała	224	4,34	12,86
Bytom	324	6,27	18,47
Chorzów	207	4,01	18,60
Dąbrowa Górnicza	369	7,14	29,51
Gliwice	162	3,14	8,70
Jastrzębie-Zdrój	31	0,60	3,37
Jaworzno	49	0,95	5,19
Katowice	487	9,43	15,80
Mysłowice	71	1,37	9,41
Piekary Śląskie	45	0,87	7,82
Ruda Śląska	402	7,78	28,18
Rybnik	68	1,32	4,83
Siemianowice Śląskie	66	1,28	9,47
Sosnowiec	434	8,40	20,23
Świętochłowice	86	1,67	16,36
Tychy	146	2,83	11,31
Zabrze	649	12,57	36,08
Żory	35	0,68	5,64
Powiat będziński	126	2,44	8,30
Powiat bielski	119	2,30	7,49
Powiat bieruńsko-lędziński	15	0,29	2,58
Powiat cieszyński	47	0,91	2,66
Powiat częstochowski	78	1,51	5,77
Powiat gliwicki	86	1,66	7,45
Powiat kłobucki	28	0,54	3,26
Powiat lubliniecki	17	0,33	2,20
Powiat m. Częstochowa	148	2,87	6,28
Powiat mikołowski	203	3,93	21,39
Powiat myszkowski	123	2,38	17,08
Powiat pszczyński	33	0,64	3,04
Powiat raciborski	44	0,85	4,00
Powiat rybnicki	36	0,70	4,71
Powiat tarnogórski	54	1,05	3,90
Powiat wodzisławski	57	1,10	3,60
Powiat zawierciański	45	0,87	3,67
Powiat żywiecki	51	0,99	3,33

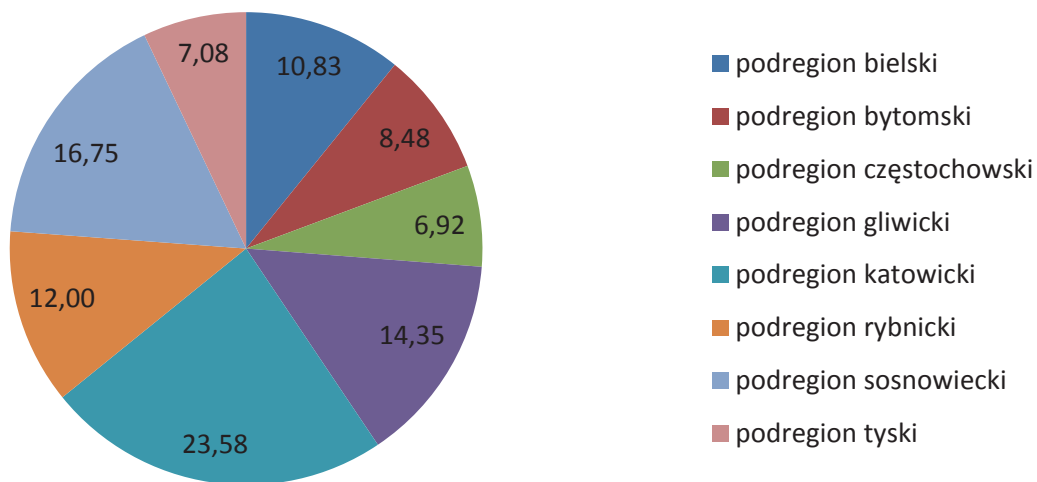
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

Uszkodzenia mienia

W województwie śląskim nieznacznie spadła liczba uszkodzeń mienia (z 10 111 w 2003 roku do 9 924 w roku 2012) przy jednoczesnym wzroście liczby podejrzanych (o 864) oraz spadku wykrywalności przestępstw (2003: 97,85%; 2012: 96,55%). W porównaniu do roku 2003 nieznacznie wzrosła liczba kobiet podejrzanych o uszkodzenie mienia, niemniej jednak to mężczyźni zarówno w roku 2003 i 2012 stanowili większość podejrzanych ogółem (odpowiednio 74,23% i 71,25%). W roku 2012 w podregionie katowickim zarejestrowano najwięcej uszkodzeń mienia (2 340), natomiast w podregionie częstochowskim najmniej (687). W pozostałych podregionach sytuacja wyglądała następująco: sosnowiecki – 1 662

uszkodzeń, gliwicki – 1 424, rybnicki – 1 191, bielski – 1 075, bytomski – 847 oraz tyski – 703. W roku 2003 również w podregionie katowickim występowało najwięcej uszkodzeń mienia (2 556), a najmniej w podregionie częstochowskim (672). Wzrost liczby uszkodzeń mienia stwierdzono jedynie w podregionie: bielskim, częstochowskim oraz gliwickim. W 2012 roku województwo śląskie charakteryzowało się (zaraz po województwie dolnośląskim) największą liczbą uszkodzeń mienia w kraju na 10 tys. mieszkańców (21,48). Analizując omawiany wskaźnik na poziomie podregionów, podregion katowicki, podobnie jak w przypadku liczby uszkodzeń mienia, był jednostką, w której odnotowano najwyższe natężenie zjawiska (30,87). Następnie uplasowały się podregiony: gliwicki (29,61), sosnowiecki (23,52), bytomski (18,78), rybnicki (18,62), tyski (17,97) i bielski (16,19). Podregion częstochowski charakteryzował się najmniejszą liczbą uszkodzeń mienia na 10 tys. mieszkańców (13,02) w roku 2012.

Wykres 20. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych uszkodzeń mienia w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

Dokonując analizy w podziale terytorialnym Katowice zarówno w roku 2003, jak i w 2012, charakteryzowały się najwyższą liczbą uszkodzeń mienia (odpowiednio 1 385 i 1 127). Najmniejszą liczbę uszkodzeń w 2003 odnotowano w powiecie kłobuckim (47), natomiast w 2012 w powiecie bieruńsko-lędzimskim (70). W roku 2012 najwięcej przestępstw w kategorii uszkodzeń mienia zarejestrowano (zaraz po Katowicach) w: Gliwicach (889), Zabrze (535) oraz Sosnowcu (480), z kolei najmniej takich przestępstw (zaraz po powiecie bieruńsko-lędzimskim) uchwyciono w powiecie: lublinieckim (72), myszkowskim (73) oraz kłobuckim (76). W latach 2003-2012 w 18 powiatach wystąpił wzrost liczby uszkodzeń mienia (powiat: cieszyński, żywiecki, kłobucki, myszkowski, gliwicki, wodzisławski, będziński, pszczyński, Bielsko-Biała, Gliwice, Zabrze, Chorzów, Mysłowice, Ruda Śląska, Jastrzębie-Zdrój, Dąbrowa Górnicza, Jaworzno, oraz Tychy).

Przeliczając omawianą kategorię przestępstw na 10 tys. mieszkańców, Katowice były powiatem, w którym wartość wskaźnika była najwyższa (36,56). Dalej uplasowały się: Chorzów (32,79), Dąbrowa Górnicza (31,98) i Gliwice (31,18). Powiaty, które w 2012 roku wyróżniały się najmniejszą liczbą omawianych przestępstw na 10 tys. mieszkańców, to: kłobucki (8,86), lubliniecki (9,31), bieruńsko-lędzimski (12,02) oraz cieszyński (12,56). W 16 powiatach odnotowano wyższy wskaźnik niż dla województwa.

Tabela 18. Stwierdzone uszkodzenia mienia w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Przestępstwa stwierdzone	Udział w przestępstwach stwierdzonych (%)	Przestępstwa stwierdzone na 10 tys. mieszkańców
Województwo śląskie	9 924	100,00	21,48
Bielsko-Biała	431	4,34	24,71
Bytom	376	3,79	21,44
Chorzów	365	3,68	32,79
Częstochowa	352	3,55	14,95
Dąbrowa Górnicza	400	4,03	31,98
Gliwice	581	5,85	31,18
Jastrzębie-Zdrój	243	2,45	26,43
Jaworzno	212	2,14	22,44
Katowice	1 127	11,36	36,56
Mysłowice	168	1,69	22,28
Piekary Śląskie	150	1,51	26,05
Ruda Śląska	434	4,37	30,42
Rybnik	252	2,54	17,87
Siemianowice Śląskie	122	1,23	17,50
Sosnowiec	480	4,84	22,38
Świętochłowice	124	1,25	23,59
Tychy	343	3,46	26,57
Zabrze	535	5,39	29,75
Żory	112	1,13	18,03
Powiat będziński	365	3,68	24,03
Powiat bielski	228	2,30	14,38
Powiat bieruńsko-lędziński	70	0,71	12,02
Powiat cieszyński	222	2,24	12,56
Powiat częstochowski	186	1,87	13,75
Powiat gliwicki	308	3,10	26,72
Powiat kłobucki	76	0,77	8,86
Powiat lubliniecki	72	0,73	9,31
Powiat mikołowski	150	1,51	15,80
Powiat myszkowski	73	0,74	10,14
Powiat pszczyński	140	1,41	12,91
Powiat raciborski	189	1,90	17,18
Powiat rybnicki	133	1,34	17,42
Powiat tarnogórski	244	2,46	17,61
Powiat wodzisławski	262	2,64	16,54
Powiat zawierciański	205	2,07	16,73
Powiat żywiecki	194	1,95	12,67

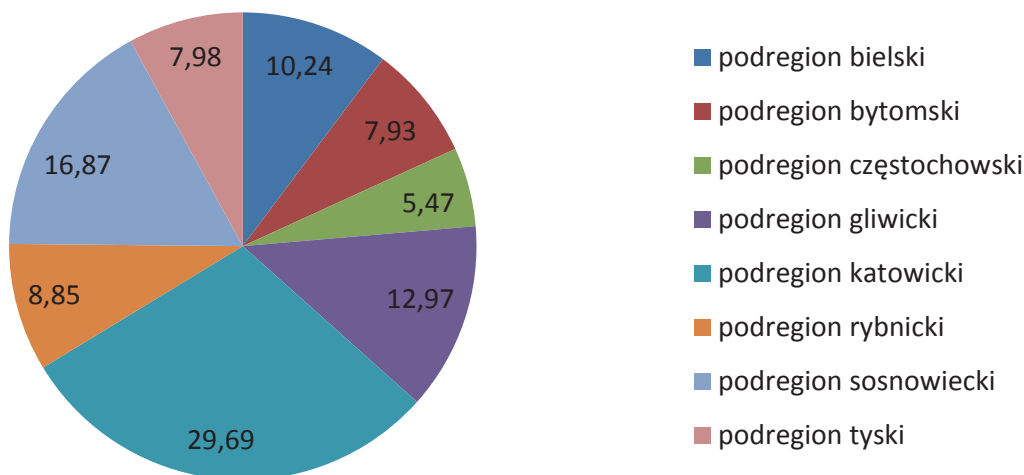
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

Włamania

W województwie śląskim zmalała liczba stwierdzonych włamań aż o 21 636 czynków (z 41 133 w 2003 roku do 19 497 w roku 2012). Zarówno w roku 2003, jak i 2012 najwięcej włamań odnotowano w podregionie katowickim (odpowiednio 10 817 i 5 788), najmniej w podregionie częstochowskim (odpowiednio 2 762 i 1 066). W roku 2012 w pozostałych podregionach sytuacja wyglądała następująco: podregion sosnowiecki – 3 290 włamań, gliwicki – 2 528, bielski – 1 997, rybnicki – 1 726, tyski – 1 556 oraz bytomskim – 1 546. W latach 2003-2012 we wszystkich podregionach odnotowano spadek liczby

włamań. Przeliczając liczbę włamań na 10 tys. mieszkańców w 2012 roku, wartość wskaźnika dla województwa śląskiego wyniosła 42,20. Na poziomie podregionów w katowickim występowało najwięcej włamań na 10 tys. ludności (76,36), a najmniej w podregionie częstochowskim (20,21). W pozostałych podregionach odnotowano następujące wartości wskaźnika: podregion gliwicki – 52,56 włamań na 10 tys., sosnowiecki – 46,57, tyski – 39,78, bytomski – 34,48, bielski – 30,08 oraz rybnicki – 26,99.

Wykres 21. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych włamań w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

W latach 2003-2012 wystąpił spadek liczby włamań we wszystkich powiatach. Zarówno w roku 2003, jak i w 2012, Katowice charakteryzowały się największą liczbą tego typu przestępstw (odpowiednio 6 071 i 2 777). Natomiast najmniej włamań (zarówno w roku 2003, jak i w 2012) wystąpiło w powiecie kłobuckim (odpowiednio 247 i 132). W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w roku 2012 Katowice charakteryzowały się największą liczbą włamań (90,08), następnie Chorzów (84,81), Ruda Śląska (75,35) oraz Świętochłowice (73,61). Z kolei powiaty, w których zanotowano najmniej tego rodzaju przestępstw na 10 tys. mieszkańców, to: kłobucki (15,40), wodzisławski (18,31), myszkowski (19,03) oraz lubliniecki (19,39). W 13 powiatach wartość wskaźnika była wyższa od wartości dla województwa.

Tabela 19. Stwierdzona liczba włamań w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Przestępstwa stwierdzone	Udział w przestępstwach stwierdzonych (%)	Przestępstwa stwierdzone na 10 tys. mieszkańców
Województwo śląskie	19 497	100,00	42,20
Bielsko-Biała	781	4,01	44,82
Bytom	724	3,71	41,28
Chorzów	944	4,84	84,81
Częstochowa	521	2,67	22,15
Dąbrowa Górnicza	614	3,15	49,10
Gliwice	926	4,75	49,67
Jastrzębie-Zdrój	349	1,79	37,96
Jaworzno	276	1,42	29,22
Katowice	2 777	14,24	90,08
Mysłowice	361	1,85	47,87
Piekary Śląskie	227	1,16	39,43
Ruda Śląska	1 075	5,51	75,35
Rybnik	405	2,08	28,77
Siemianowice Śląskie	244	1,25	35,00
Sosnowiec	1 409	7,23	65,69
Świętochłowice	387	1,98	73,61
Tychy	646	3,31	50,04
Zabrze	1 112	5,70	61,83
Żory	202	1,04	32,53
Powiat będziński	649	3,33	42,73
Powiat bielski	414	2,12	26,08
Powiat bieruńsko-lędziński	232	1,19	39,85
Powiat cieszyński	424	2,17	23,98
Powiat częstochowski	276	1,41	20,36
Powiat gliwicki	490	2,51	42,56
Powiat kłobucki	132	0,68	15,39
Powiat lubliniecki	150	0,77	19,39
Powiat mikołowski	308	1,58	32,45
Powiat myszkowski	137	0,70	19,03
Powiat pszczyński	370	1,90	34,12
Powiat raciborski	265	1,36	24,09
Powiat rybnicki	215	1,10	28,05
Powiat tarnogórski	445	2,28	32,11
Powiat wodzisławski	290	1,49	18,31
Powiat zawierciański	342	1,75	27,92
Powiat żywiecki	378	1,94	24,69

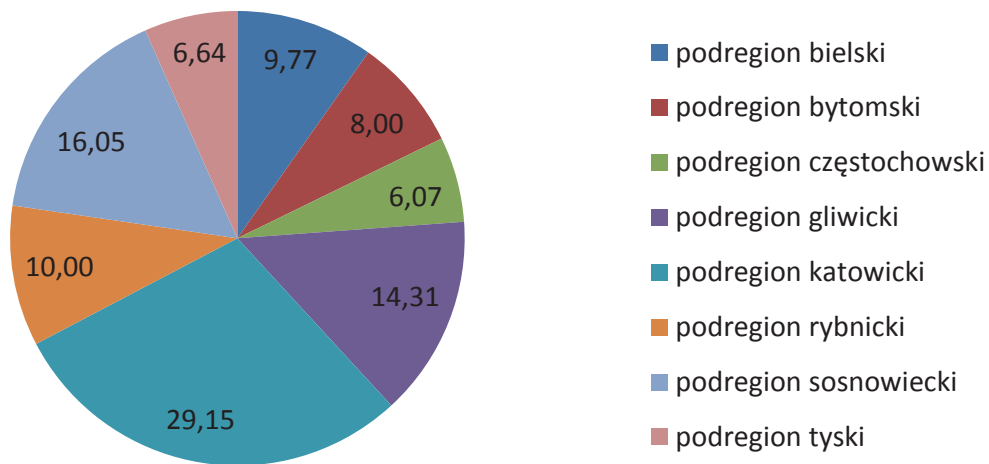
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

Kradzieże cudzej rzeczy

Liczba stwierdzonych kradzieży cudzej rzeczy w województwie śląskim w latach 2003-2012 spadła (z 54 708 do 33 484) przy jednoczesnym wzroście jej wykrywalności (z 14,59% w 2003 do 29,63% w 2012) oraz spadku liczby podejrzanych (2003: 8 029; 2012: 7 426). Kradzieże cudzej rzeczy były domeną mężczyzn – w 2003 roku 89,59% z nich popełnionych zostało przez mężczyzn, natomiast w 2012 – 87,64%. W okresie 2003-2012 we wszystkich podregionach spadła liczba kradzieży. W roku 2012 najczęściej przestępstw tego typu odnotowano w podregionie: katowickim (9 762), sosnowieckim (5 375) i gliwickim (4 793). W dalszej kolejności uplasował się podregion rybnicki (3 348), bielski

(3 272), bytomski (2 679) oraz tyski (2 223). Najmniej kradzieży wystąpiło w podregionie częstochowskim (2 032). W roku 2003 również podregiony katowicki i sosnowiecki oznaczały się największą liczbą kradzieży (odpowiednio 14 098 i 10 818), a najmniejszą podregion tyski (3 582). Analizując dane za rok 2012 w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców sytuacja niewiele się zmieniła, ponieważ znowu w podregionie katowickim odnotowano najwięcej kradzieży (128,79). Wysoką wartość wskaźnika odnotowano także w podregionie częstochowskim (99,65) i sosnowieckim (76,08). Liczba kradzieży na 10 tys. mieszkańców województwa śląskiego w roku 2012 wynosiła 72,47 i poniżej tej wartości uplasowały się następujące podregiony: bytomski (59,75), tyski (56,83), rybnicki (52,35), bielski (49,29) i częstochowski (38,52).

Wykres 22. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych kradzieży cudzej rzeczy w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

Na poziomie powiatów najwięcej kradzieży odnotowano w Katowicach (zarówno w roku 2003, jak i 2012 – odpowiednio 7 746 i 5 146), Gliwicach (2 047) oraz Sosnowcu (1 735). Najmniej kradzieży w latach 2003 i 2012 zarejestrowano natomiast w powiecie kłobuckim (odpowiednio 272 i 179), a w roku 2012 w powiecie lublinieckim (219) i myszkowskim (232). Wzrost kradzieży cudzej rzeczy dotyczył zaledwie dwóch powiatów: cieszyńskiego i żywieckiego. W roku 2012 w województwie śląskim odnotowano 72,47 kradzieży na 10 tys. mieszkańców i w 14 powiatach wartość wskaźnika osiągnęła wyższe wartości. Najwięcej kradzieży cudzej rzeczy na 10 tys. mieszkańców odnotowano w Katowicach (166,93), Chorzowie (129,72), Gliwicach (109,83) oraz Rudzie Śląskiej (104,23). Najmniejszą liczbą kradzieży cudzej rzeczy na 10 tys. mieszkańców charakteryzował się powiat: kłobucki (20,87), lubliniecki (28,31), myszkowski (32,23) oraz żywiecki (33,76).

Tabela 20. Stwierdzona liczba kradzieży cudzej rzeczy w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Przestępstwa stwierdzone	Udział w przestępstwach stwierdzonych (%)	Przestępstwa stwierdzone na 10 tys. mieszkańców
Województwo śląskie	33 484	100,00	72,47
Bielsko-Biała	1 265	3,78	72,57
Bytom	1 187	3,54	67,68
Chorzów	1 444	4,31	129,72
Częstochowa	1 060	3,16	45,06
Dąbrowa Górnicza	1 243	3,71	99,39
Gliwice	2 047	6,11	109,83
Jastrzębie-Zdrój	453	1,35	49,27
Jaworzno	429	1,28	45,41
Katowice	5 146	15,37	166,93
Mysłowice	757	2,26	100,37
Piekary Śląskie	419	1,25	72,78
Ruda Śląska	1 487	4,44	104,23
Rybnik	889	2,65	63,11
Siemianowice Śląskie	531	1,59	76,17
Sosnowiec	1 735	5,18	80,89
Świętochłowice	397	1,19	75,52
Tychy	1 015	3,03	78,63
Zabrze	1 662	4,96	92,40
Żory	343	1,02	55,23
Powiat będziński	1 195	3,57	78,68
Powiat bielski	670	2,00	42,23
Powiat bieruńsko-lędziński	277	0,83	47,58
Powiat cieszyński	820	2,45	46,39
Powiat częstochowski	561	1,68	41,41
Powiat gliwicki	1 084	3,24	94,11
Powiat kłobucki	179	0,53	20,87
Powiat lubliniecki	219	0,65	28,31
Powiat mikołowski	502	1,50	52,89
Powiat myszkowski	232	0,69	32,23
Powiat pszczyński	429	1,28	39,57
Powiat raciborski	460	1,37	41,81
Powiat rybnicki	471	1,41	61,53
Powiat tarnogórski	854	2,55	61,63
Powiat wodzisławski	732	2,19	46,21
Powiat zawierciański	773	2,31	63,10
Powiat żywiecki	517	1,54	33,76

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

Województwo śląskie było liderem w kraju pod względem liczby stwierdzonych przestępstw kryminalnych oraz udziału w bójkach lub pobiciach na 10 tys. mieszkańców. W regionie spadła liczba przestępstw stwierdzonych ogółem na 10 tys. mieszkańców (trzecie miejsce w kraju), przy jednoczesnym wzroście jej wykrywalności. W podziale na poszczególne kategorie spadek dotyczył przestępstw: kryminalnych, kradzieży, włamań, rozbojów, zgwałceń oraz zabójstw. Wzrost liczby przestępstw dotyczył bójek i pobic oraz uszkodzeń mienia. Najczęściej podejrzanymi osobami o popełnienie przestępstwa byli mężczyźni. Najwięcej stwierdzonych przestępstw na 10 tys. mieszkańców w regionie odnotowano w przestępstwach kryminalnych, a najmniej w zabójstwach.

PRZEMOC DOMOWA

Przemoc domowa⁷⁵ często uważana jest za temat wstydlivy, kompromitujący, uwłaczający, a nawet ubliżający dla osób, które są jej ofiarami. Z kolei informacje dotyczące tego zjawiska często nie wychodzą poza strefę tzw. „czterech ścian”. W związku z powyższym przemoc domowa jest tematem trudnym do analizy. Zjawisko przemocy domowej ujawnia się w różnych środowiskach społecznych bez względu na status społeczny i wykształcenie sprawcy czy ofiary. Przemoc domową można podzielić na 3 główne rodzaje przemocy: fizyczną, psychiczną i seksualną.

W trakcie analizowania zjawiska przemocy domowej należy wziąć pod uwagę, iż wykrywalność występowania przemocy w rodzinie zależne jest od wielu czynników. Do tych głównych zaliczyć można przede wszystkim: lęk ofiary przed tzw. zemstą partnera, wstyd i lęk ofiary przed napiętnowaniem ze strony społeczeństwa, a także brak wiedzy ofiary oraz informacji na temat narzędzi czy możliwości sposobów reagowania na przemoc w rodzinie. Niektóre ofiary nie zgłaszają faktu powstania przemocy w rodzinie, co jest spowodowane np. nadzieją, iż sprawca się zmieni. Brak podjęcia jakichkolwiek kroków przez ofiarę, mających na celu przeciwstawienie się przemocy, podyktowane jest nieraz sytuacją materialną, dobrem dzieci lub zależnością finansową czy mieszkaniową.

Z Raportu podsumowującego działalność Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” w roku 2012⁷⁶ wynika, iż dyżurujący w Pogotowiu „Niebieska Linia” przeprowadzili w Polsce 13 767 rozmów (13 405 w 2003 r.), co w latach 1995-2012 było największą wartością. Z powyższego Raportu wynika m.in., że:

- numer infolinii wybierali głównie dorośli (97%),
- wśród telefonujących zdecydowaną większość stanowiły kobiety (82%),
- na infolinię dzwono z wszystkich regionów Polski (najwięcej telefonów odebrano z województwa mazowieckiego – 20% rozmów),
- połączenia wykonywano głównie z małych (32%) i dużych miast (26%),
- rozmowy miały przede wszystkim charakter informacyjny (50%) (pozostałe kategorie związane były np. z potrzebą uzyskania wsparcia emocjonalnego – 37%, poradą prawną – 13%, profilaktyką przemocy – 1%),
- najwięcej rozmów (41%) dyżurujący przeprowadzili z ofiarami przemocy (pozostałe kategorie np.: świadek – 22%, osoba stosująca przemoc – 1%),
- osoby krzywdzące rzadko stosowały tylko jeden rodzaj przemocy,
- przemoc psychiczna była najczęściej stosowana (88%), fizyczna – 63%, ekonomiczna – 13%, seksualna – 6%, zaniedbanie – 5%,
- osobą krzywdzącą najczęściej był partner – 57%, rodzic – 18%, były partner – 8%,
- w 35% zgłaszanych przypadków osoba stosująca przemoc nadużywała alkoholu,
- w ponad połowie rodzin (52%) dotkniętych problemem przemocy jego obserwatorami były niepełnoletnie dzieci.

⁷⁵ Przemoc domowa/w rodzinie – jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych (w rozumieniu art. 115 § 11 Kodeksu karnego), a także innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

⁷⁶ Działalność Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” obejmuje udzielanie informacji, porad prawnych oraz wsparcia emocjonalnego wszystkim dotkniętym problemem przemocy, osobom krzywdzonym i krzywdzącym, a także świadkom i tym, którzy pragną podzielić się swoimi wątpliwościami lub doświadczeniem z tego zakresu. <http://www.niebieskalinia.info/index.php/badania-i-analzy/72-podsumowanie-pracy-ogolnopolskiego-pogotowia-dla-ofiar-przemocy-w-rodzinie-niebieska-linia> (dostęp: 07.01.2014).

W 2012 roku specjaliści Pogotowia „Niebieska Linia” rozpoczęli 303 nowe interwencje w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie (wśród nich w tym samym roku zakończonych zostało 127). Ponadto, udało się doprowadzić do końca 115 spraw podjętych w roku wcześniejszym. Wśród 278 przypadków, interwencje miały na celu udzielenie pomocy osobom doświadczającym przemocy (lub tym, co do których istnieje przypuszczenie, że jej doznają) poprzez kontakt z placówkami zajmującymi się przemocą w rodzinie na terenie zamieszkania pokrzywdzonego. Pozostałe 25 interwencji przeprowadzono w stosunku do osób, które już uprzednio były skazane za przemoc w rodzinie lub groźbę jej użycia, ale obecnie nadal ją stosują. W takich przypadkach celem interwencji było doprowadzenie do wykonania warunkowo zawieszonej kary pozbawienia wolności lub odwołania warunkowego zwolnienia. W 2012 roku, w większości wypadków, o zaistniałym zdarzeniu powiadomiona została policja oraz ośrodek pomocy społecznej. Znaczna część interwencji wymagała także nawiązania współpracy z sądem rejonowym. W omawianym roku udało się doprowadzić do końca 242 interwencje. W znacznej liczbie przypadków stwierdzono przemoc (44%), rzadziej konflikt w rodzinie (11%). W uzasadnionych sytuacjach uruchomiono procedurę sądową (31%) lub założono Niebieską Kartę (25%). Większość rodzin pozostała pod opieką służb już po oficjalnym zakończeniu interwencji ze strony Pogotowia „Niebieska Linia” (64%).

Szczególną procedurą w sytuacji zaistnienia przemocy w rodzinie jest procedura „Niebieskiej Karty”, która obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie⁷⁷. Poniżej zaprezentowane zostały dane statystyczne, dotyczące działań podjętych w procedurze „Niebieskiej Karty” wyłącznie przez policję.

W 2012 roku policjanci w Polsce wypełnili ogółem 51 292 formularzy dotyczących przemocy w rodzinie, tj. o 34 220 formularzy mniej niż w 2003 roku. W kraju nastąpił znaczny spadek liczby stwierdzonych ofiar przemocy domowej. Większość ofiar przemocy domowej to kobiety, które w roku 2012 stanowiły aż 65,2% wszystkich ofiar (2003: 80 185; 2012: 50 241). Przemocą w rodzinie dotknięta była też dość duża grupa nieletnich, której liczebność w roku 2012 była znacznie mniejsza niż w 2003 (2003: 49 587; 2012: 19 172). Rzadko zdarza się, aby ofiarą przemocy domowej byli mężczyźni – w roku 2012 stanowili 9,8% wszystkich ofiar przemocy domowej.

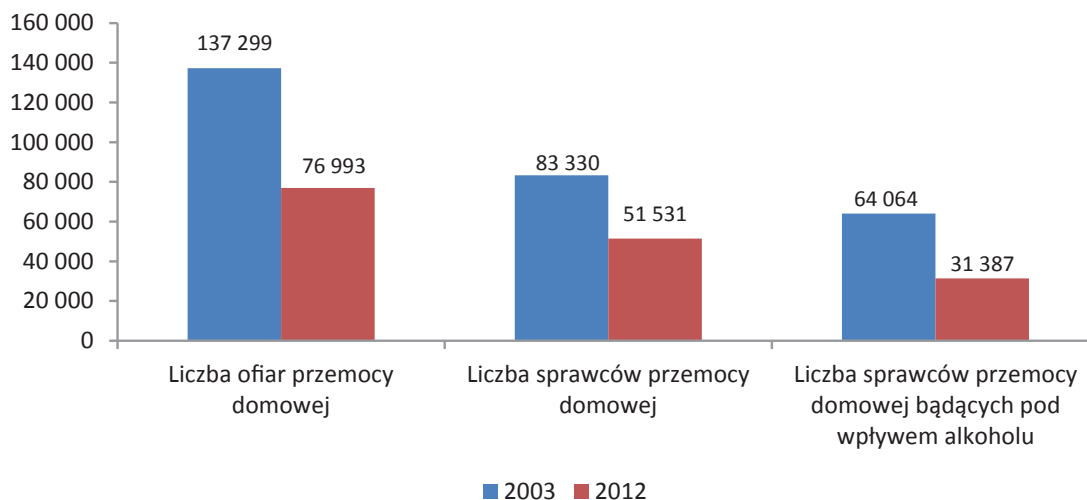
Jednocześnie odnotowano spadek liczby sprawców przemocy domowej. Sprawcami przemocy domowej w zdecydowanej większości byli mężczyźni. Pomimo tego, iż w latach 2003-2012 liczba mężczyzn będącymi sprawcami przemocy domowej znacząco spadła (2003: 80 233; 2012: 47 728), to stanowili oni w dalszym ciągu 92,6% wszystkich sprawców przemocy domowej. Odnotowano natomiast wzrost liczby przypadków, w których sprawcą przemocy domowej były kobiety (2003: 2 861; 2012: 3 522) oraz osoby nieletnie (2003: 236; 2012: 281). W porównaniu do ogólnej liczby sprawców przemocy domowej, w roku 2012 kobiety stanowiły jedynie 6,8% wszystkich sprawców, a nieletni 0,5%.

Sprawcy stosowali różne formy przemocy. W roku 2012 najczęstszą formą była przemoc psychiczna (49 018 przypadków), a dopiero później przemoc fizyczna (40 609 przypadków). Przemoc seksualna stosowana była w 879 przypadkach, a w 15 288 przypadkach była to inna forma przemocy.

Pomimo, iż liczba podejrzanych sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu spadła, stanowili oni ponad połowę sprawców ogółem (2003: 76,9%; 2012: 60,9%). W dalszym ciągu najczęstszymi sprawcami przemocy domowej pod wpływem alkoholu byli mężczyźni. W roku 2012 stanowili oni 96,6% wszystkich sprawców pod wpływem alkoholu. W 2012 roku w Polsce odnotowano aż 30 335 mężczyzn pod wpływem alkoholu (2003: 62 690), 1 005 kobiet (2003: 1 305) oraz 49 nieletnich (2003: 69).

⁷⁷ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Wykres 23. Liczba ofiar i sprawców (w tym sprawców będących pod wpływem alkoholu) przemocy domowej w Polsce w latach 2003 i 2012.

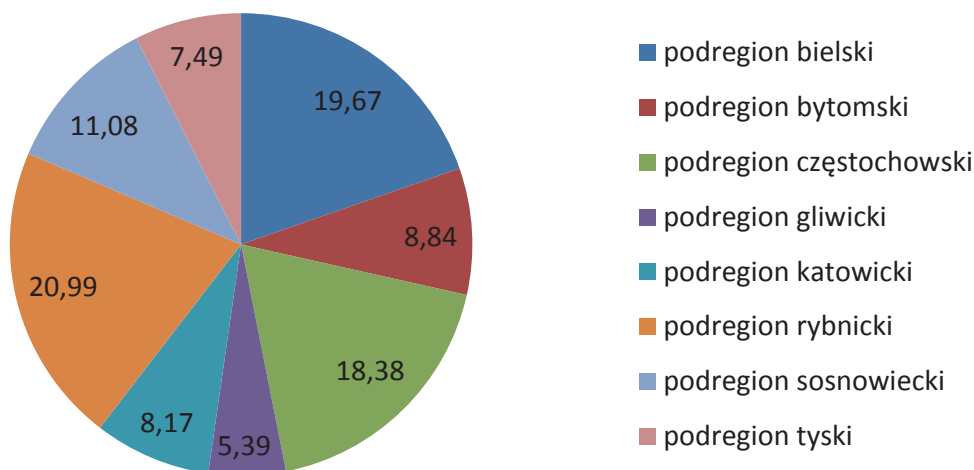
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Głównej Policji w Warszawie oraz Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

Liczba ofiar przemocy domowej wg procedury „Niebieskiej Karty”

W województwie śląskim w zakresie przemocy domowej obserwuje się tendencje podobne do tych, które zachodzą na poziomie kraju. W regionie odnotowano spadek liczby ofiar przemocy domowej według procedury „Niebieskiej Karty”. Kobiety stanowiły większość ofiar przemocy domowej – w roku 2012 aż 68,7% wszystkich ofiar przemocy domowej było płci żeńskiej. W omawianym roku grupa nieletnich ofiar stanowiła 21,7% ogółu. Mimo, iż w latach 2006-2012 nieznacznie wzrosła liczba mężczyzn będących ofiarą przemocy domowej, w dalszym ciągu rzadko padali oni ofiarą przemocy – w roku 2012 stanowili oni 9,6% wszystkich ofiar przemocy domowej. W roku 2012 13,81% ofiar przemocy domowej w Polsce przypadało na województwo śląskie. Jednocześnie w regionie stwierdzono 23,02 ofiar przemocy domowej na 10 tys. mieszkańców.

Najwięcej ofiar przemocy domowej odnotowano w podregionie rybnickim (2 232), bielskim (2 092), częstochowskim (1 955) oraz sosnowieckim (1 178). Mniejszą liczbą pokrzywdzonych charakteryzował się podregion bytomski (940), katowicki (869), tyski (797) i gliwicki (573).

Wykres 24. Udział podregionów w województwie śląskim w liczbie ofiar przemocy domowej w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

Analizując dane w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców sytuacja się zmieniła. W podregionie częstochowskim odnotowano największą wartość wskaźnika wynoszącą 37,06 ofiar przemocy domowej na 10 tys. mieszkańców. Dalej uplasowały się podregion rybnicki (34,90) i bielski (31,51). Wartość wskaźnika dla trzech wymienionych podregionów była jednocześnie wyższa niż jego wartość dla województwa (23,02 ofiar przemocy domowej na 10 tys. ludności). Poniżej wartości dla województwa znajdował się podregion bytomski (20,97), tyski (20,37), sosnowiecki (16,67), gliwicki (11,91) oraz katowicki (11,46).

Na poziomie powiatów najwięcej ofiar przemocy domowej stwierdzono w powiecie żywieckim (1 019), Częstochowie (863), powiecie wodzisławskim (746) oraz Bielsku-Białej (539). Najmniej ofiar zarejestrowano natomiast w: Świętochłowicach (44), Siemianowicach Śląskich (64) oraz w powiecie bieruńsko-lędzińskim (96).

Dokonując analizy liczby ofiar przemocy domowej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców sytuacja niewiele się zmieniła, ponieważ powiat żywiecki dalej pozostał tym o największej liczbie ofiar przemocy domowej (66,55). Dalej wskazać należy powiaty: kłobucki (58,40), wodzisławski (47,09) oraz raciborski (38,90). Najmniej ofiar na 10 tys. ludności zanotowano w: Świętochłowicach (8,37), Rudzie Śląskiej (8,41), Siemianowicach Śląskich (9,18) oraz Zabrze (10,67).

Tabela 21. Liczba ofiar przemocy domowej w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Liczba ofiar przemocy domowej	Udział powiatów w województwie (%)	Liczba ofiar przemocy domowej na 10 tys.
Województwo śląskie	10 636	100	23,02
Bielsko-Biała	539	5,07	30,90
Bytom	322	3,03	18,36
Chorzów	129	1,21	11,59
Częstochowa	863	8,11	36,72
Dąbrowa Górnicza	146	1,37	11,67
Gliwice	249	2,34	13,36
Jastrzębie-Zdrój	270	2,54	29,37
Jaworzno	157	1,48	16,62
Katowice	336	3,16	10,90
Mysłowice	176	1,65	23,34
Piekary Śląskie	136	1,28	23,62
Ruda Śląska	120	1,13	8,41
Rybnik	449	4,22	31,88
Siemianowice Śląskie	64	0,60	9,18
Sosnowiec	481	4,52	22,43
Świętochłowice	44	0,41	8,37
Tychy	402	3,78	31,14
Zabrze	192	1,81	10,67
Żory	101	0,95	16,26
Powiat będziński	168	1,58	11,06
Powiat bielski	285	2,68	17,98
Powiat bieruńsko-lędziński	96	0,90	16,49
Powiat cieszyński	249	2,34	14,09
Powiat częstochowski	458	4,31	33,75
Powiat gliwicki	132	1,24	11,45
Powiat kłobucki	501	4,71	58,40
Powiat lubliniecki	215	2,02	27,79
Powiat mikołowski	140	1,32	14,75
Powiat myszkowski	133	1,25	18,47
Powiat pszczyński	159	1,49	14,66
Powiat raciborski	428	4,02	38,90
Powiat rybnicki	238	2,24	31,08
Powiat tarnogórski	267	2,51	19,27
Powiat wodzisławski	746	7,01	47,09
Powiat zawierciański	226	2,12	18,45
Powiat żywiecki	1 019	9,58	66,55

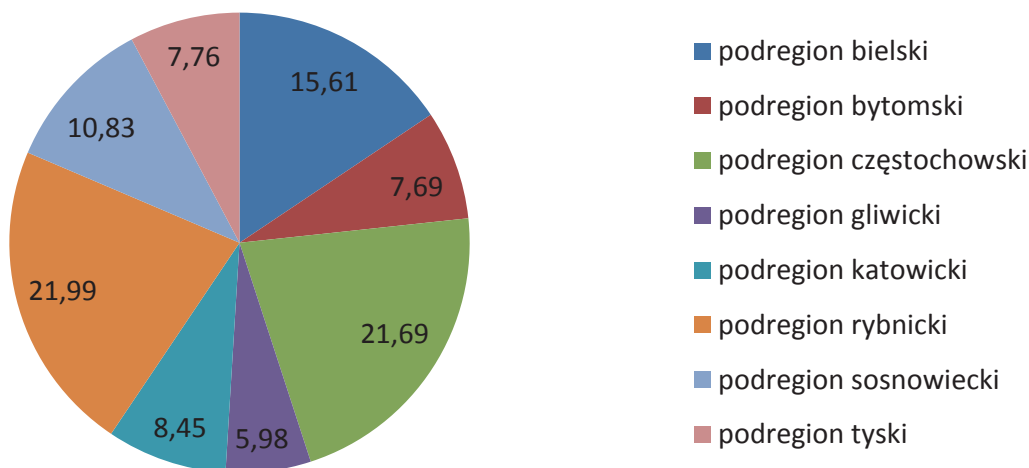
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

Liczba sprawców przemocy domowej wg procedury „Niebieskiej Karty”

Liczba sprawców przemocy domowej w województwie śląskim zmalała, przy czym mężczyźni w dalszym ciągu stanowili ponad 90% wszystkich sprawców. Zarówno w Polsce, jak i w regionie, wzrosła natomiast liczba sprawców przemocy domowej, w których sprawcą były kobiety oraz osoby nieletnie. W odniesieniu do ogólnej liczby sprawców przemocy domowej w roku 2012, kobiety stanowiły 7,3% wszystkich sprawców, a nieletni 0,8%. W roku 2012 14,63% sprawców przemocy domowej w Polsce przypadało na województwo śląskie. Liczba sprawców przemocy domowej w województwie śląskim na 10 tys. mieszkańców w omawianym roku wyniosła 16,32.

W podregionie rybnickim zanotowano zarówno największą liczbę ofiar przemocy (2 232), jak i ich sprawców (1 658). Duża liczba sprawców przemocy domowej wystąpiła również w podregionie częstochowskim (1 636) i bielskim (1 177). Najmniej sprawców stwierdzono w podregionie sosnowieckim (817), katowickim (637), tyskim (585), bytomskim (580) i gliwickim (451).

Wykres 25. Udział podregionów w województwie śląskim w liczbie sprawców przemocy domowej w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

Analizując dane w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców sytuacja nie uległa znacznym zmianom. Podregionami o najwyższej wartości wskaźnika były: podregion częstochowski (31,01), rybnicki (25,93), bielski (17,73), tyski (14,95), bytomski (12,94) i sosnowiecki (11,56). Najmniej sprawców przemocy domowej na 10 tys. mieszkańców stwierdzono w podregionie gliwickim (9,38) i katowickim (8,40).

Dokonując analizy w podziale terytorialnym, najwięcej sprawców przemocy domowej zanotowano w Częstochowie (763), powiecie wodzisławskim (610), żywieckim (545) oraz częstochowskim (404). Najmniej sprawców zostało wykrytych w Świętochłowicach (33), Siemianowicach Śląskich (50), Piekarach Śląskich (74) oraz Żorach (80). Najwięcej sprawców przemocy domowej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wystąpiło w powiecie kłobuckim (39,17), wodzisławskim (38,51), żywieckim (35,59) oraz Częstochowie (32,44). Najmniejszą wartością wskaźnika charakteryzowały się Świętochłowice (6,28), Ruda Śląska (6,87), Katowice (7,10) oraz Siemianowice Śląskie (7,17).

Tabela 22. Liczba sprawców przemocy domowej w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

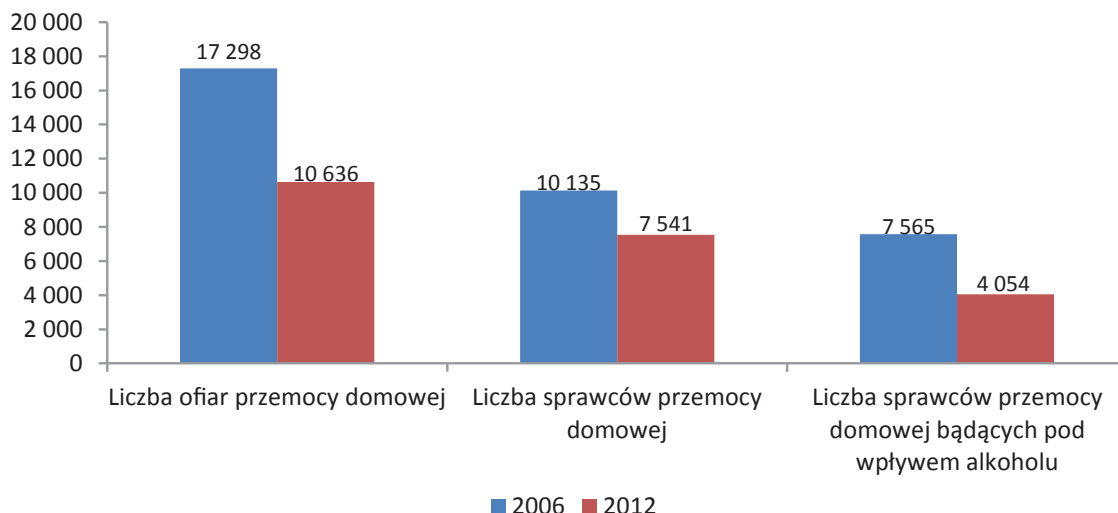
Jednostka terytorialna	Liczba sprawców przemocy domowej	Udział powiatów w województwie (%)	Liczba sprawców przemocy domowej na 10 tys.
Województwo śląskie	7 541	100	16,32
Bielsko-Biała	307	4,07	17,59
Bytom	227	3,01	12,94
Chorzów	104	1,38	9,34
Częstochowa	763	10,12	32,44
Dąbrowa Górnicza	139	1,84	11,11
Gliwice	195	2,58	10,49
Jastrzębie-Zdrój	232	3,08	25,23
Jaworzno	91	1,21	9,63
Katowice	219	2,90	7,10
Mysłowice	133	1,76	17,64
Piekary Śląskie	74	0,98	12,85
Ruda Śląska	98	1,30	6,87
Rybnik	342	4,53	24,27
Siemianowice Śląskie	50	0,66	7,17
Sosnowiec	277	3,67	12,91
Świętochłowice	33	0,44	6,28
Tychy	291	3,86	22,54
Zabrze	152	2,02	8,45
Żory	80	1,06	12,88
Powiat będziński	149	1,98	9,81
Powiat bielski	162	2,15	10,24
Powiat bieruńsko-lędziński	90	1,19	15,46
Powiat cieszyński	163	2,16	9,22
Powiat częstochowski	404	5,36	29,81
Powiat gliwicki	104	1,38	8,99
Powiat kłobucki	336	4,46	39,17
Powiat lubliniecki	111	1,47	14,35
Powiat mikołowski	82	1,09	8,64
Powiat myszkowski	133	1,76	18,47
Powiat pszczyński	122	1,62	11,25
Powiat raciborski	213	2,82	19,36
Powiat rybnicki	181	2,40	23,66
Powiat tarnogórski	168	2,23	12,12
Powiat wodzisławski	610	8,09	38,51
Powiat zawierciański	161	2,13	13,14
Powiat żywiecki	545	7,23	35,59

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

Liczba sprawców przemocy domowej wg procedury „Niebieskiej Karty” będących pod wpływem alkoholu

W województwie śląskim zmalała liczba sprawców przemocy domowej pod wpływem alkoholu, stanowili oni jednak ponad połowę wszystkich sprawców (2006: 74%; 2012: 53,7%). Najczęściej sprawcami przemocy domowej pod wpływem alkoholu byli mężczyźni, którzy stanowili 96,3% wszystkich tego typu sprawców. W roku 2012 12,92% sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu przypadło na województwo śląskie. Liczba sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu w województwie śląskim na 10 tys. mieszkańców w roku 2012 wyniosła 8,77.

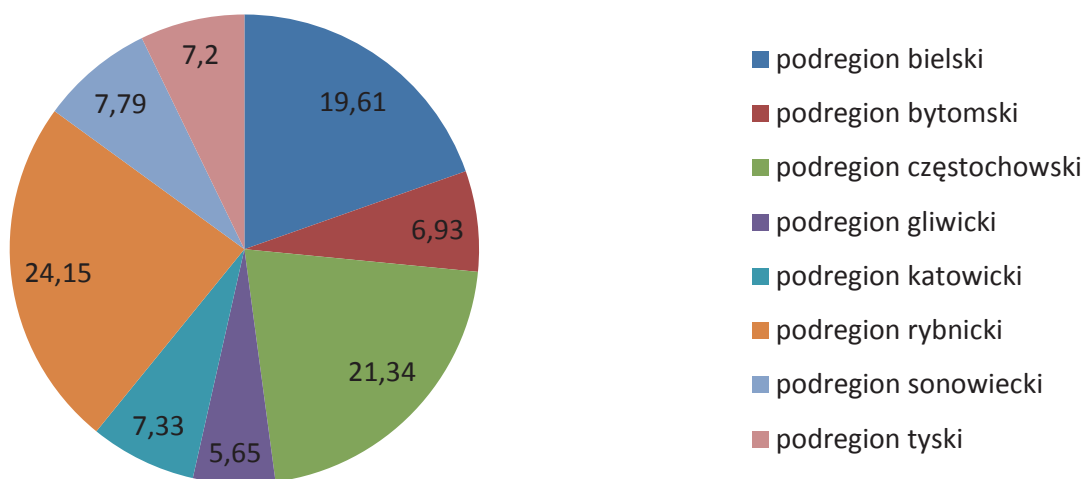
Wykres 26. Liczba ofiar i sprawców (w tym będących pod wpływem alkoholu) przemocy domowej w województwie śląskim w latach 2006 i 2012.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

Podregion rybnicki, zarówno pod względem liczby ofiar przemocy domowej (2 232), liczby sprawców przemocy (1 658), jak i liczby sprawców będących pod wpływem alkoholu (979), pozostawał liderem wśród wszystkich podregionów województwa śląskiego. Wysoką liczbę sprawców przemocy domowej pod wpływem alkoholu odnotowano w podregionach: częstochowskim (865) oraz bielskim (795). Najmniej sprawców zarejestrowano natomiast w podregionie bytomskim (281) i gliwickim (229). Najwyższy stosunek liczby sprawców przemocy domowej pod wpływem alkoholu do liczby sprawców przemocy ogółem zaobserwowano w podregionie bielskim (67,54%) i rybnickim (59,05%) oraz częstochowskim (52,87%), z kolei najmniejszy – w podregionie sosnowieckim (38,68%).

Wykres 27. Udział podregionów w województwie śląskim w liczbie sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu w 2012 roku (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

Analizując liczbę sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu na 10 tys. mieszkańców podregion częstochowski cechował się najwyższą wartością wskaźnika (16,40), a zaraz po nim podregion rybnicki (15,31) i bielski (11,98). Mniejszą wartość wskaźnika stwierdzono w podregionie tyskim (7,46), bytomskim (6,27), gliwickim (4,76), sosnowieckim (4,47) oraz katowickim (3,92).

Najwięcej sprawców przemocy domowej pod wpływem alkoholu odnotowano w powiecie żywieckim (444), Częstochowie (408), powiecie wodzisławskim (400) i częstochowskim (216). Jednak najwyższy odsetek liczby sprawców będących pod wpływem alkoholu w ogólnej liczbie sprawców występował w Mysłowicach (83,46%), następnie w powiecie żywieckim (81,47%) i wodzisławskim (65,57%) oraz lublinieckim (64,86%). Przeliczając liczbę sprawców w omawianej kategorii na 10 tys. mieszkańców sytuacja się nie zmieniła, tj. w dalszym ciągu powiat żywiecki charakteryzował się największą liczbą sprawców przemocy domowej pod wpływem alkoholu (29,00). Dalej wskazać należy powiaty: wodzisławski (25,25), kłobucki (20,28) oraz Częstochowę (17,34). Z kolei najmniejszą wartość omawianego wskaźnika zarejestrowano w Świętochłowicach (0,19), Rudzie Śląskiej (1,89), Jaworznie (2,33) a także Siemianowicach Śląskich (2,58).

Tabela 23. Liczba sprawców przemocy domowej pod wpływem alkoholu w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Liczba sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu	Udział powiatów w województwie (%)	Liczba sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu na 10 tys.	Stosunek liczby sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu do liczby sprawców ogółem
Województwo śląskie	4 054	100	8,77	53,76
Bielsko-Biała	163	4,02	9,34	53,09
Bytom	97	2,39	5,53	42,73
Chorzów	55	1,36	4,94	52,88
Częstochowa	408	10,06	17,34	53,47
Dąbrowa Górnicza	55	1,36	4,40	39,57
Gliwice	97	2,39	5,19	49,50
Jastrzębie-Zdrój	138	3,40	15,01	59,48
Jaworzno	22	0,54	2,33	24,18
Katowice	85	2,10	2,76	38,81
Mysłowice	111	2,74	14,72	83,46
Piekary Śląskie	46	1,13	7,99	62,16
Ruda Śląska	27	0,67	1,89	27,55
Rybnik	192	4,74	13,60	56,02
Siemianowice Śląskie	18	0,44	2,58	36,00
Sosnowiec	68	1,68	3,17	24,55
Świętochłowice	1	0,02	0,19	3,03
Tychy	170	4,19	13,17	58,42
Zabrze	81	2,00	4,50	53,29
Żory	50	1,23	8,05	62,50
Powiat będziński	83	2,05	5,46	55,70
Powiat bielski	86	2,12	5,43	53,09
Powiat bieruńsko-lędziński	42	1,04	7,21	46,67
Powiat cieszyński	102	2,52	5,77	62,58
Powiat częstochowski	216	5,33	15,94	53,47
Powiat gliwicki	51	1,26	4,45	49,50
Powiat kłobucki	174	4,29	20,28	51,79
Powiat lubliniecki	72	1,78	9,31	64,86
Powiat mikołowski	36	0,89	3,79	43,90
Powiat myszkowski	67	1,65	9,31	50,38
Powiat pszczyński	44	1,09	4,06	36,07
Powiat raciborski	98	2,42	8,91	46,01
Powiat rybnicki	101	2,49	13,26	56,02
Powiat tarnogórski	66	1,63	4,76	39,29
Powiat wodzisławski	400	9,87	25,25	65,57

Jednostka terytorialna	Liczba sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu	Udział powiatów w województwie (%)	Liczba sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu na 10 tys.	Stosunek liczby sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu do liczby sprawców ogółem
Powiat zawierciański	88	2,17	7,18	54,66
Powiat żywiecki	444	10,95	29,00	81,47

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Banku Danych Lokalnych, GUS.

W województwie śląskim odnotowano (według procedury „Niebieskiej Karty”) spadek liczby ofiar przemocy domowej oraz spadek liczby sprawców przemocy domowej, w tym również sprawców pod wpływem alkoholu. W roku 2012 sprawcy przemocy domowej pod wpływem alkoholu stanowili ponad połowę wszystkich sprawców ogółem. W latach 2006-2012 nastąpił wzrost liczby kobiet i nieletnich podejrzanych o popełnienie przemocy domowej, jednakże to kobiety stanowiły większość ofiar przemocy domowej.

INDEKS NIEDOSTOSOWANIA SPOŁECZNEGO

Głównym celem badania nad niedostosowaniem społecznym w województwie śląskim było opracowanie indeksu syntetycznego, ukazującego poziom niedostosowania społecznego w postaci jednej liczby przyporządkowanej do określonego terytorium. Indeks tego rodzaju umożliwi ukazanie tak skomplikowanego zjawiska jak niedostosowanie społeczne poprzez porównanie zjawiska w rozkładzie terytorialnym. Wskaźnik syntetyczny obliczony metodą Perkala stanowi średnią ze znormalizowanych wartości wskaźników dobranych w celu przedstawienia zjawiska. W tym celu dobrano następujące wskaźniki:

1. Liczba przestępstw stwierdzonych ogółem przypadające na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
2. Liczba stwierdzonych przestępstw kryminalnych przypadające na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
3. Liczba stwierdzonych kradzieży przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
4. Liczba stwierdzonych włamań przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
5. Liczba stwierdzonych rozbojów przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
6. Liczba stwierdzonych bójek i pobić przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
7. Liczba stwierdzonych uszkodzeń mienia przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
8. Liczba osób w rodzinach pobierających świadczenia z pomocy społecznej przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
9. Liczba osób objętych wyłącznie pomocą społeczną w postaci pracy socjalnej przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).
10. Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2011).
11. Liczba samobójstw przypadających na 10 tys. mieszkańców (za rok 2003 i 2012).

Ze względu na to, że wśród wskaźników nadreprezentowany był wymiar przestępczości (współczynniki od 1 do 7) oraz korzystania z pomocy społecznej (współczynniki od 8 do 10), skonstruowano współczynniki syntetyczne przestępczości oraz korzystających z pomocy społecznej, które, wraz ze współczynnikiem samobójstw, stały się częściami składowymi indeksu syntetycznego niedostosowania społecznego, który w dalszej części tekstu będzie nazywany „indeksem niedostosowania społecznego”. Tak skonstruowane wskaźniki przedstawione zostały w postaci map, umożliwiając porównanie natężenia badanych zjawisk społecznych tak na poziomie powiatów, jak i podregionów⁷⁸.

Elementami składowymi indeksu niedostosowania społecznego są:

- współczynnik syntetyczny przestępczości,
- współczynnik syntetyczny korzystających z pomocy społecznej,
- współczynnik liczby samobójstw przypadających na 10 tysięcy mieszkańców.

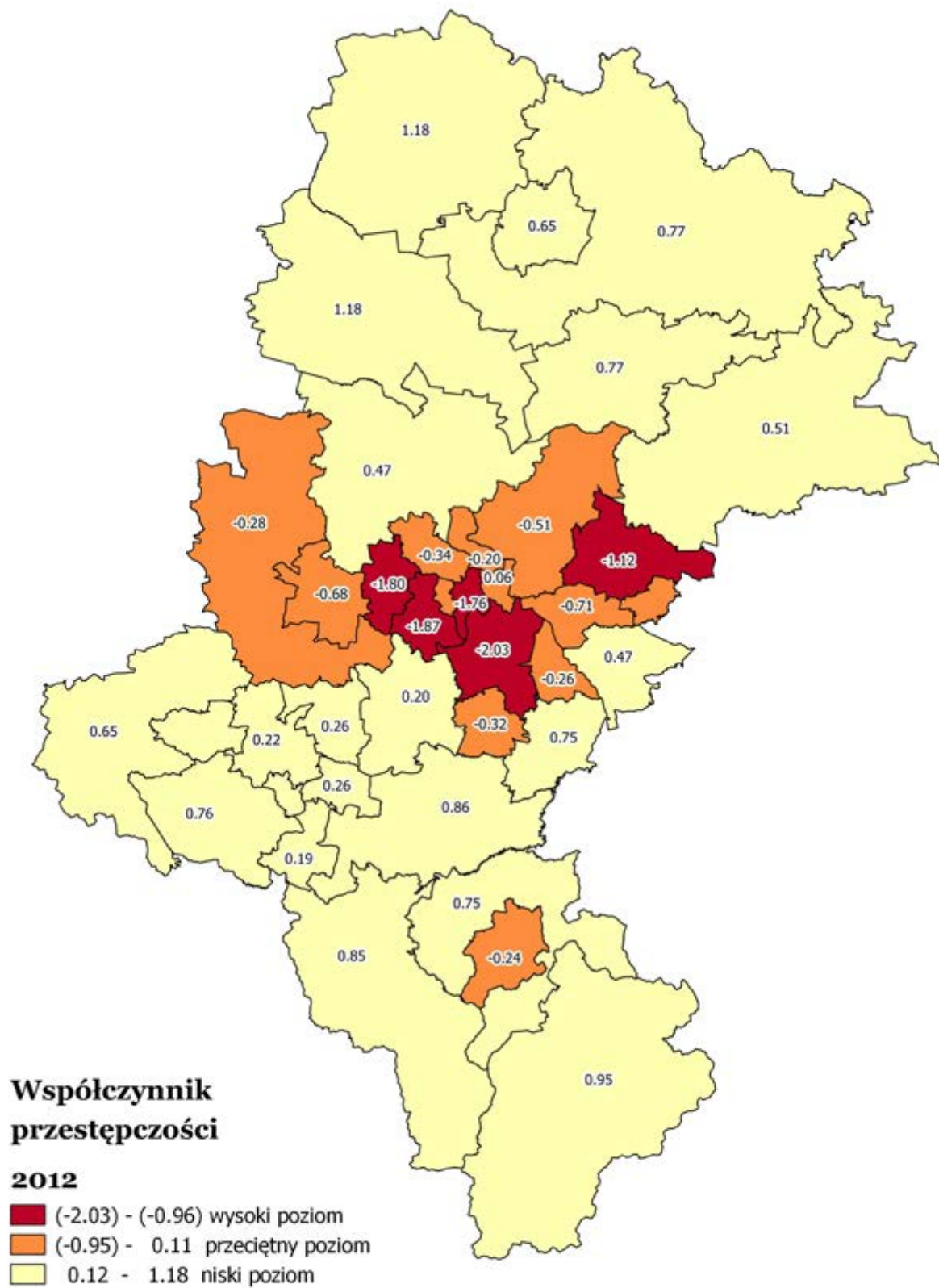
Analiza współczynnika przestępczości na poziomie powiatów w 2012 roku wykazuje skupienie zjawisk przestępczych w pasie rozciągającym się przez środek województwa śląskiego od zachodu do wschodu, przy uwzględnieniu szczególnego nasilenia zjawiska w części miast Metropolii Górnośląskiej. Takie

⁷⁸ Więcej na temat budowy wskaźnika metodą J. Perkala i metody tworzenia map można przeczytać w nocie metodologicznej.

miasta jak Zabrze, Ruda Śląska, Chorzów, Katowice i Dąbrowa Górnicza odnotowują wysoki poziom współczynnika przestępczości. Z kolei pozostałe powiaty wspomnianego pasa przyporządkowane są do kategorii przeciętnego poziomu przestępczości (są to: powiat gliwicki, powiat będziński, Gliwice, Bytom, Piekary Śląskie, Świętochłowice, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Mysłowice i Tychy). Osobną wyspą, zachowującą przeciętny poziom tego współczynnika, jest Bielsko-Biała. Wszystkie inne powiaty regionu zostały zaklasyfikowane jako powiaty o niskim poziomie przestępczości. W 2003 roku było mniej powiatów przyporządkowanych do wysokiego poziomu przestępczości aniżeli w roku 2012, jednak taki rozkład ustaliła wysoka wartość wskaźnika dla Katowic (-2,74). Obserwując nominalne wartości wskaźnika łatwo dostrzec poprawę w wielu jednostkach terytorialnych regionu, w szczególności dotyczy to powiatów rybnickiego, tarnogórskiego, bieruńsko-lędzińskiego⁷⁹, Katowic oraz Bytomia. Występują także dosyć wyraźne przesunięcia w drugą stronę, czyli pogorszenie wyników. W tym przypadku najmocniej pogorszyła się sytuacja w Zabrzu (który z pozycji niskiego poziomu przestępczości przeszedł do pozycji wysokiego poziomu), Rudzie Śląskiej i Mysłowicach. Porównując obie mapy łatwo dostrzec podregiony, w których przestępczość cechuje niski poziom. Szczególnie wyróżniają się w tym przypadku podregiony: bielski oraz częstochowski. Trudna sytuacja występuje w podregionach gliwickim, katowickim, sosnowieckim oraz bytomskim (z czego w dwóch ostatnich sytuacja się poprawia, a problemy podregionów gliwickiego i katowickiego się pogłębiają).

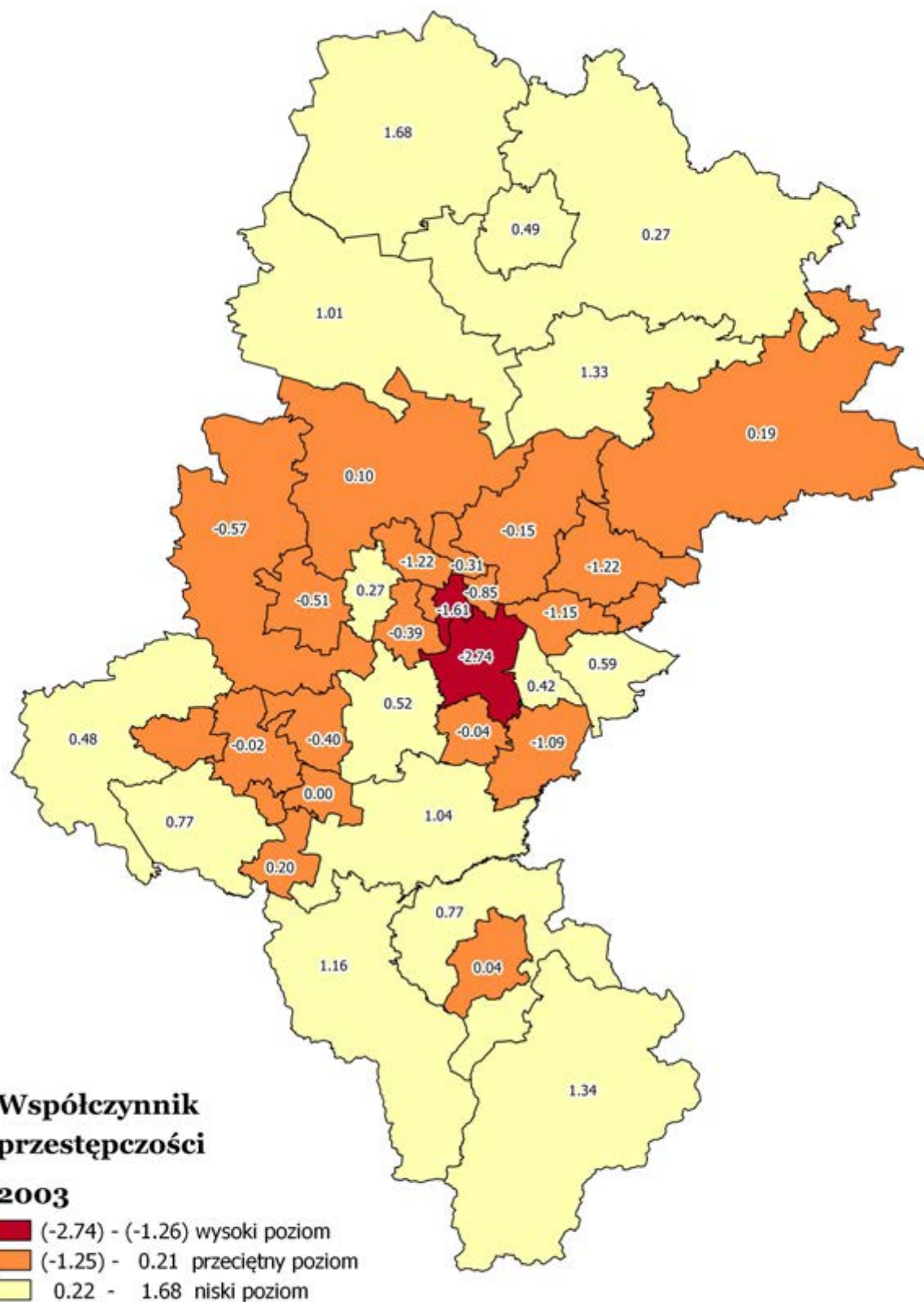
⁷⁹ W tym przypadku na rozkład wskaźnika w 2003 roku wpływ mógł mieć sposób podziału wartości liczby poszczególnych przestępstw pomiędzy Tychy i powiat bieruńsko-lędziński, jakie zastosowano w trakcie badania. Podział był konieczny ze względu na to, że w 2003 roku powiat bieruńsko-lędziński istniał jako powiat tyski, dla którego Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach liczyła przestępstwa łącznie z miastem Tychy. Więcej na temat metodologii podziału można znaleźć w nocie metodologicznej.

Mapa 4. Współczynnik przestępczości w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

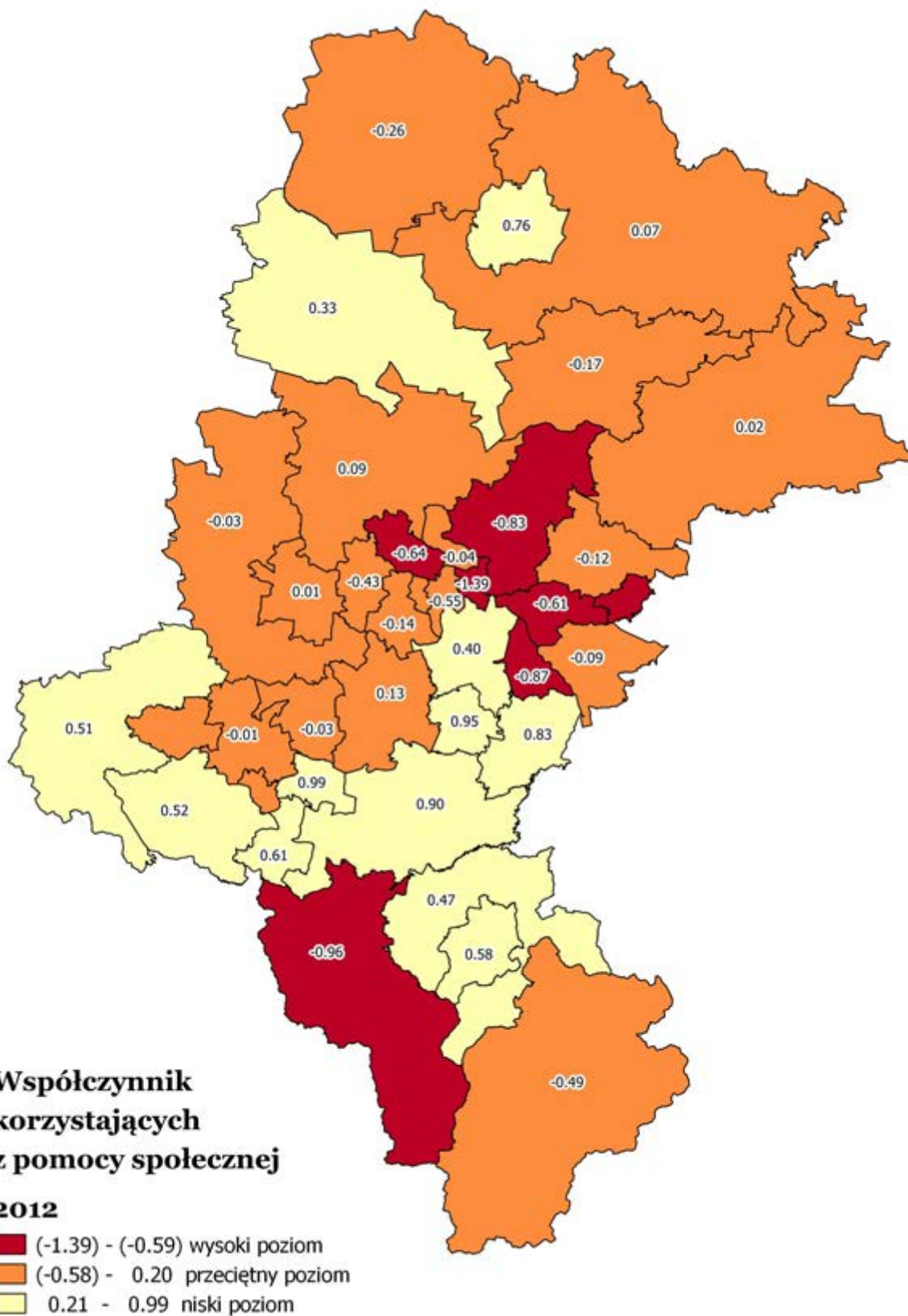
Mapa 5. Współczynnik przestępczości w powiatach województwa śląskiego w 2003 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

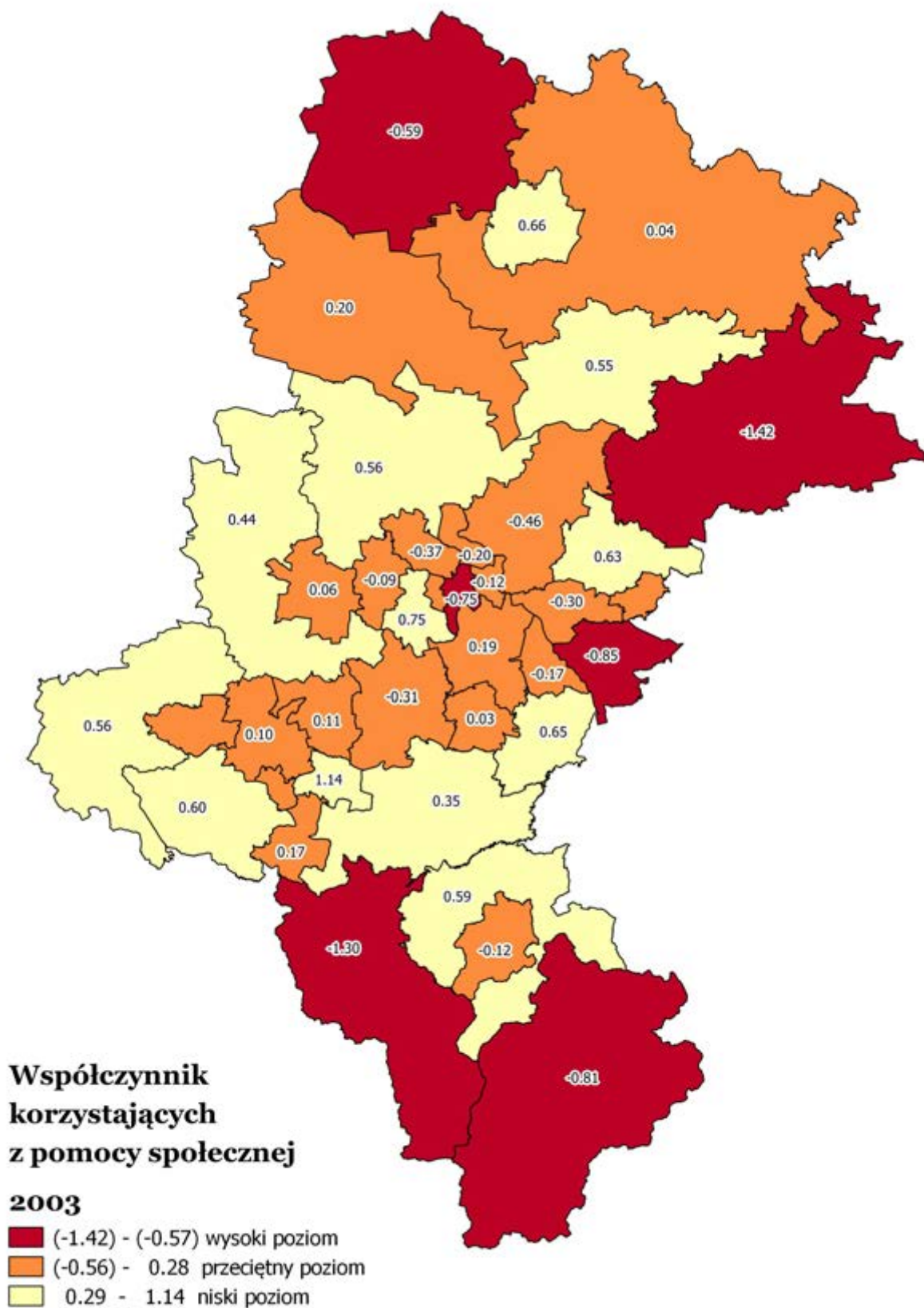
Kolejnym ze współczynników, składających się na indeks niedostosowania społecznego, jest współczynnik korzystających z pomocy społecznej. Mapa rozkładu tego współczynnika w roku 2012 wśród powiatów województwa śląskiego ukazuje koncentrację negatywnych zjawisk w centrum regionu (Bytom, Siemianowice Śląskie, powiat będziński, Sosnowiec i Mysłowice) oraz w powiecie cieszyńskim. Niski poziom współczynnika charakteryzuje część miast, takich jak: Bielsko-Biała, Jastrzębie-Zdrój, Żory Tychy, Katowice oraz Częstochowa, a także część powiatów ziemskich, takich jak: lubliniecki, raciborski, wodzisławski, pszczyński, bieruńsko-lędziński oraz bielski. Pozostałe powiaty, stanowiące większość terytorium województwa śląskiego, osiągają przeciętny poziom zjawiska. Najbardziej zróżnicowana sytuacja występuje w podregionie bielskim, bytomskim oraz katowickim, gdzie występują powiaty należące do wszystkich trzech kategorii. Najbardziej spójny charakter pod tym względem mają podregiony częstochowski, gliwicki oraz tyski. Porównując dane z roku 2003 z wartościami dla roku 2012, zauważalna jest koncentracja negatywnych zjawisk w środku województwa. Mapa dla roku 2003 ukazuje dużo większe rozproszenie negatywnych zjawisk. Poza Chorzowem wysoki poziom współczynnika korzystających z pomocy społecznej w 2003 roku osiągnęły same powiaty graniczne (powiat kłobucki na północy, powiat zawierciański na północnym wschodzie, Jaworzno na wschodzie oraz powiaty cieszyński i żywiecki na południu). Prawie wszystkie z nich (poza powiatem cieszyńskim) w ciągu dziesięciu lat znalazły się w kategorii przeciętnego poziomu zjawiska.

Mapa 6. Współczynnik korzystających z pomocy społecznej w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

Mapa 7. Współczynnik korzystających z pomocy społecznej w powiatach województwa śląskiego w 2003 roku.

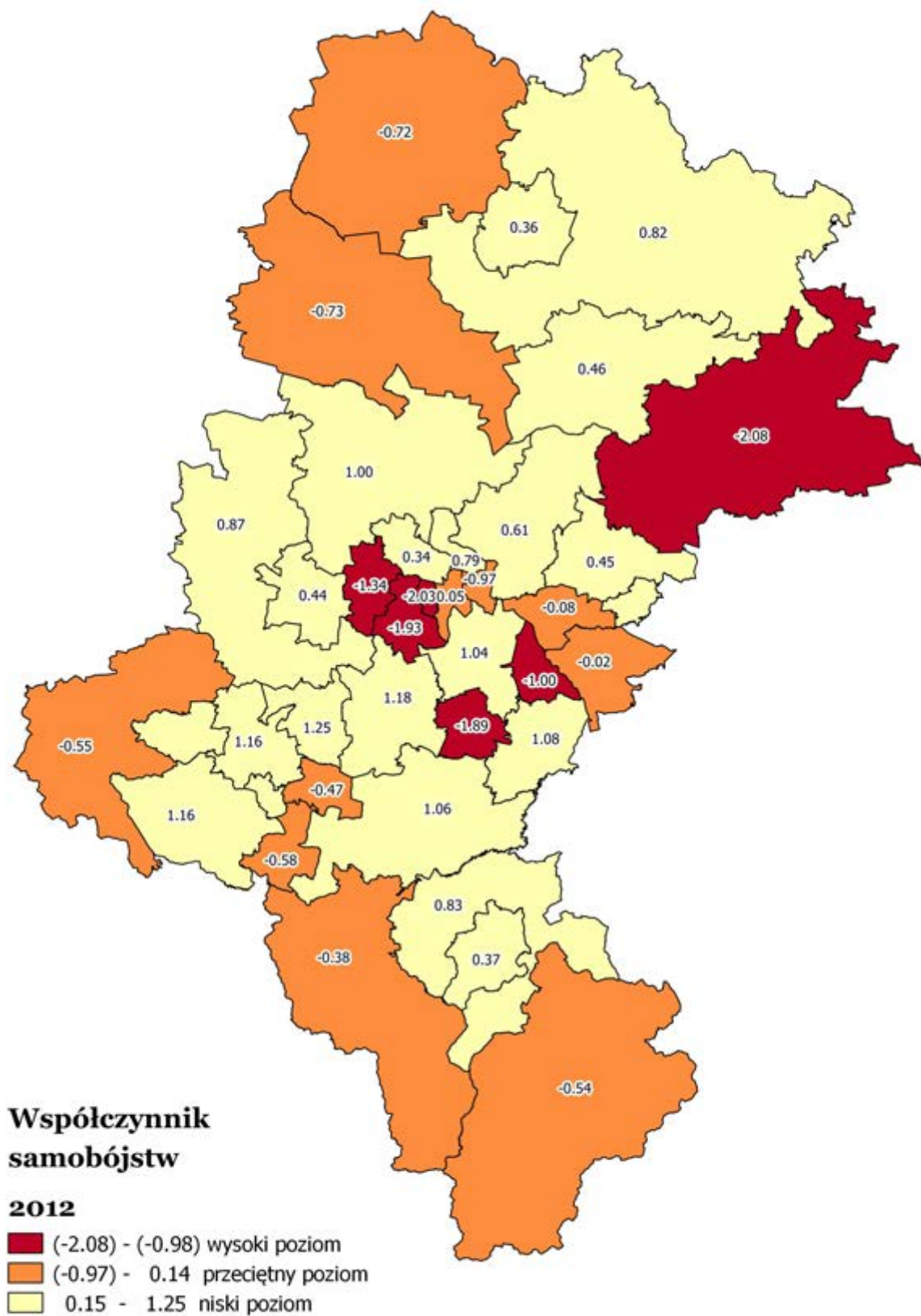

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

Ostatnim współczynnikiem wchodzącym w skład indeksu niedostosowania społecznego jest współczynnik samobójstw, który na mapach został przedstawiony w postaci znormalizowanego współczynnika liczby samobójstw przypadających na 10 tysięcy mieszkańców. Współczynnik ten charakteryzuje się największą zmiennością ze względu na wielowymiarową naturę popełnienia tak drastycznego kroku, jakim jest odebranie sobie życia. Zmienność ta wynika ze względnie małej liczby popełnianych tego rodzaju czynów przy jednoczesnym założeniu, że istnieje wiele różnorodnych powodów (tak natury biologicznej, psychologicznej jak i społeczno-ekonomicznej) popełnienia samobójstwa. Mimo tego niestabilnego charakteru samego współczynnika postanowiono go włączyć w skład indeksu niedostosowania społecznego ze względu na to, że reprezentuje on najdrastyczniejszy przykład niedostosowania osoby do życia w społeczeństwie. Mapa rozkładu wartości współczynnika samobójstw w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku ukazuje koncentrację zjawiska w miastach rozlokowanych w centrum województwa (Zabrze, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice, Tychy i Mysłowice) oraz powiecie zawierciańskim. Z kolei przeciętny poziom zjawiska jest rozlokowany w części powiatów granicznych (kłobucki, lubliniecki, raciborski, Jastrzębie-Zdrój, cieszyński, żywiecki i Jaworzno) oraz w Żorach, Chorzowie i Sosnowcu. Porównując mapy z roku 2003⁸⁰ i 2012 zauważyć można, że tylko w jednym przypadku powiat utrzymał wysoki poziom współczynnika samobójstw – była to Ruda Śląska. Przeciętny poziom utrzymał się w powiatach lublinieckim, cieszyńskim i Sosnowcu. Współczynnik wyraźnie poprawił swą wartość w Jastrzębiu-Zdroju, Jaworznie oraz w powiecie kłobuckim i wodzisławskim. W dużym stopniu pogorszył się natomiast w powiecie raciborskim, Świętochłowicach, Mysłowicach i Tychach.

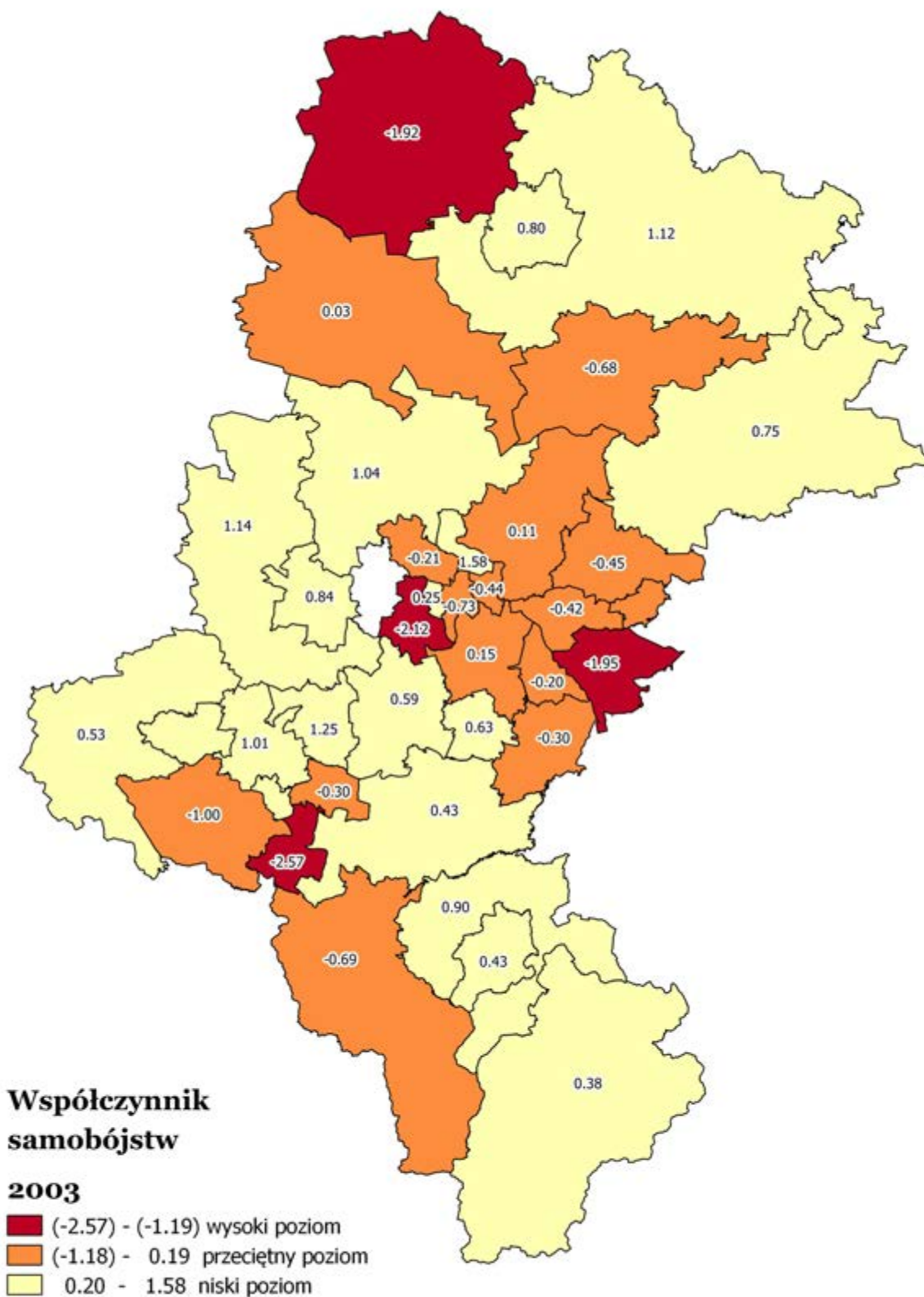
⁸⁰ Ze względu na brak danych dla liczby samobójstw w Zabrzu w 2003 roku, w tym przypadku nie można dokonać porównania z rokiem 2012.

Mapa 8. Współczynnik samobójstw w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

Mapa 9. Współczynnik samobójstw w powiatach województwa śląskiego w 2003 roku⁸¹.

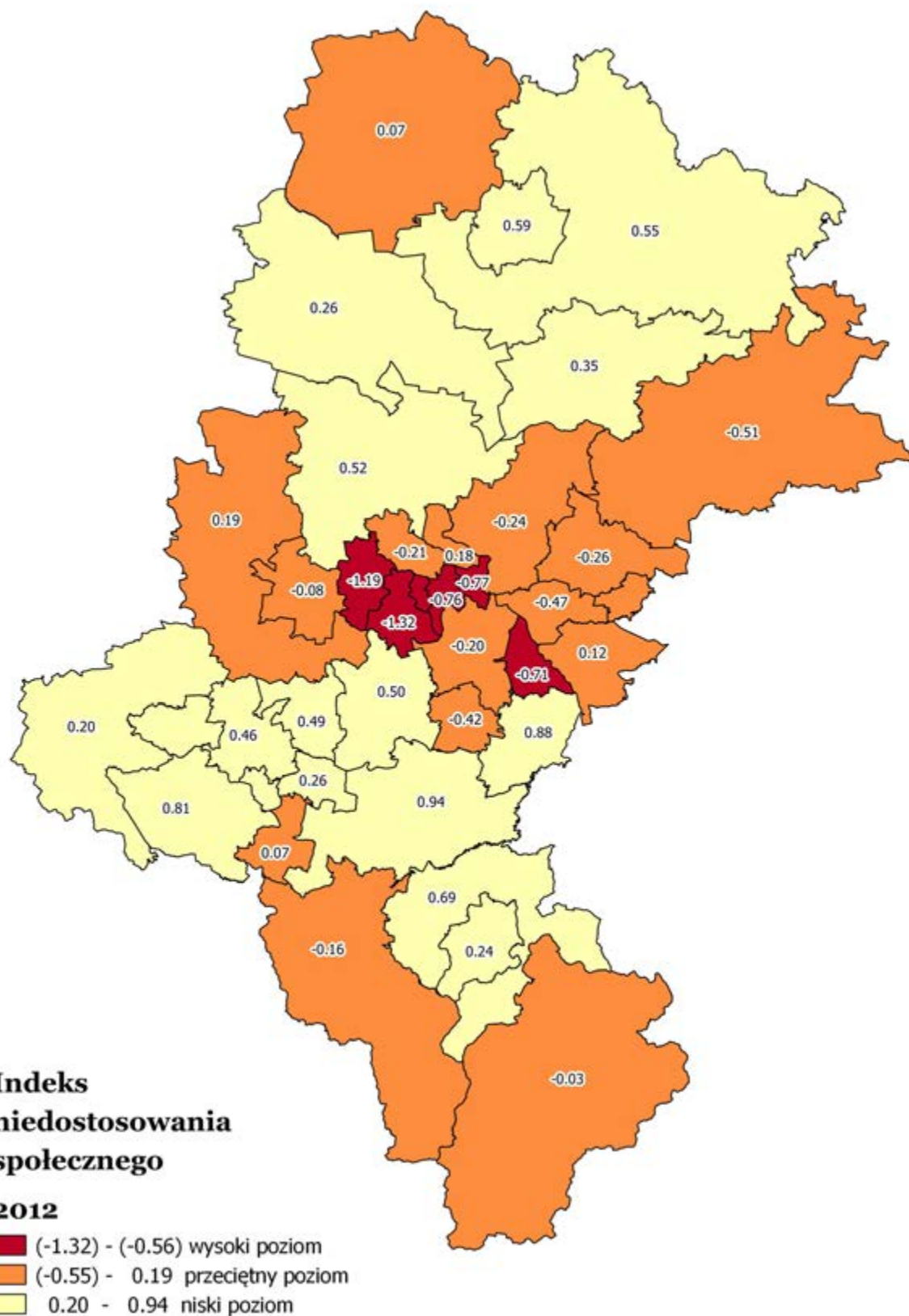
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach.

⁸¹ Zabrze zostało oznaczone kolorem białym, ze względu na brak danych dotyczących współczynnika samobójstw w 2003 r.

Analiza rozkładu wartości indeksu niedostosowania społecznego wśród powiatów województwa śląskiego w 2012 roku wykazuje koncentrację powiatów o wysokim stopniu niedostosowania w centrum regionu, a dokładniej wśród graniczących ze sobą miast Metropolii Górnośląskiej (Zabrze, Ruda Śląska, Świętochłowice, Chorzów, Siemianowice Śląskie) oraz w Mysłowicach. Okoliczną przestrzeń wypełniają powiaty o przeciętnym poziomie niedostosowania społecznego, takie jak: powiat będziński, powiat zawierciański, Gliwice, Bytom, Piekary Śląskie, Dąbrowa Górnicza, Sosnowiec, Jaworzno, Katowice oraz Tychy. Poza nimi przeciętnym poziomem niedostosowania społecznego charakteryzują się powiaty graniczne województwa (kłobucki, Jastrzębie-Zdrój, cieszyński oraz żywiecki). Pozostałe powiaty cechuje niski poziom niedostosowania społecznego. Podregiony w roku 2012 charakteryzowały się względną wewnętrzną jednością. W większości z badanych podregionów wchodzące w ich skład powiaty osiągały podobny poziom indeksu niedostosowania społecznego, co najwyżej jeden lub dwa z nich wchodziły do kategorii sąsiadującej. Przykładowo w podregionie częstochowskim trzy powiaty cechuje niski poziom niedostosowania społecznego, a czwarty (kłobucki) osiąga przeciętny poziom badanego zjawiska. Bardziej zróżnicowany wewnętrznie charakter ma podregion gliwicki, w którym każdy z powiatów przynależy do odrębnej kategorii poziomu niedostosowania społecznego. Porównując mapę przedstawiającą rok 2012 z mapą właściwą dla indeksów roku 2003, zauważalna jest koncentracja negatywnych zjawisk w centrum regionu, a dokładniej w pasie miast rozciągających się od Rudy Śląskiej do Siemianowic Śląskich. Nastąpiło także przesunięcie pięciu miast (Jastrzębie-Zdrój, Bytom, Katowice, Sosnowiec i Jaworzno) z wysokiego poziomu niedostosowania społecznego w 2003 roku do poziomu przeciętnego. Odwrotny proces nastąpił w przypadku miast: Świętochłowice i Mysłowice. W przypadku porównania wewnętrznego zróżnicowania podregionów należy zauważyć stabilność rozkładu indeksu w badanych latach w podregionach bielskim i częstochowskim. Pozostałe podregiony ukazują większe wewnętrzne zróżnicowanie w 2003 roku aniżeli w 2012⁸².

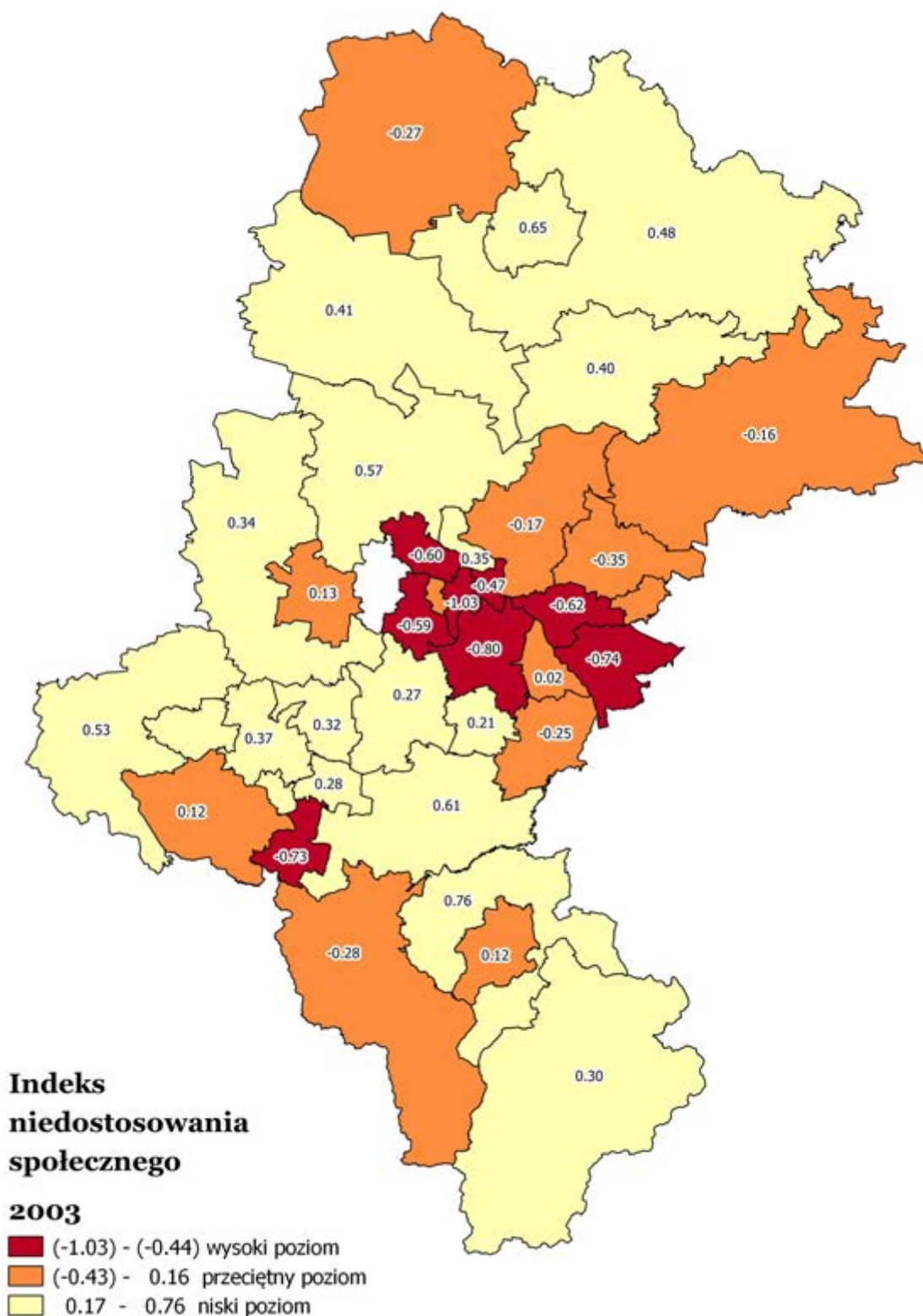
⁸² Trudno porównać sytuację podregionu gliwickiego ze względu na brak danych dla Zabrze w 2003 roku.

Mapa 10. Indeks niedostosowania społecznego w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

Mapa 11. Indeks niedostosowania społecznego w powiatach województwa śląskiego w 2003 roku⁸³.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

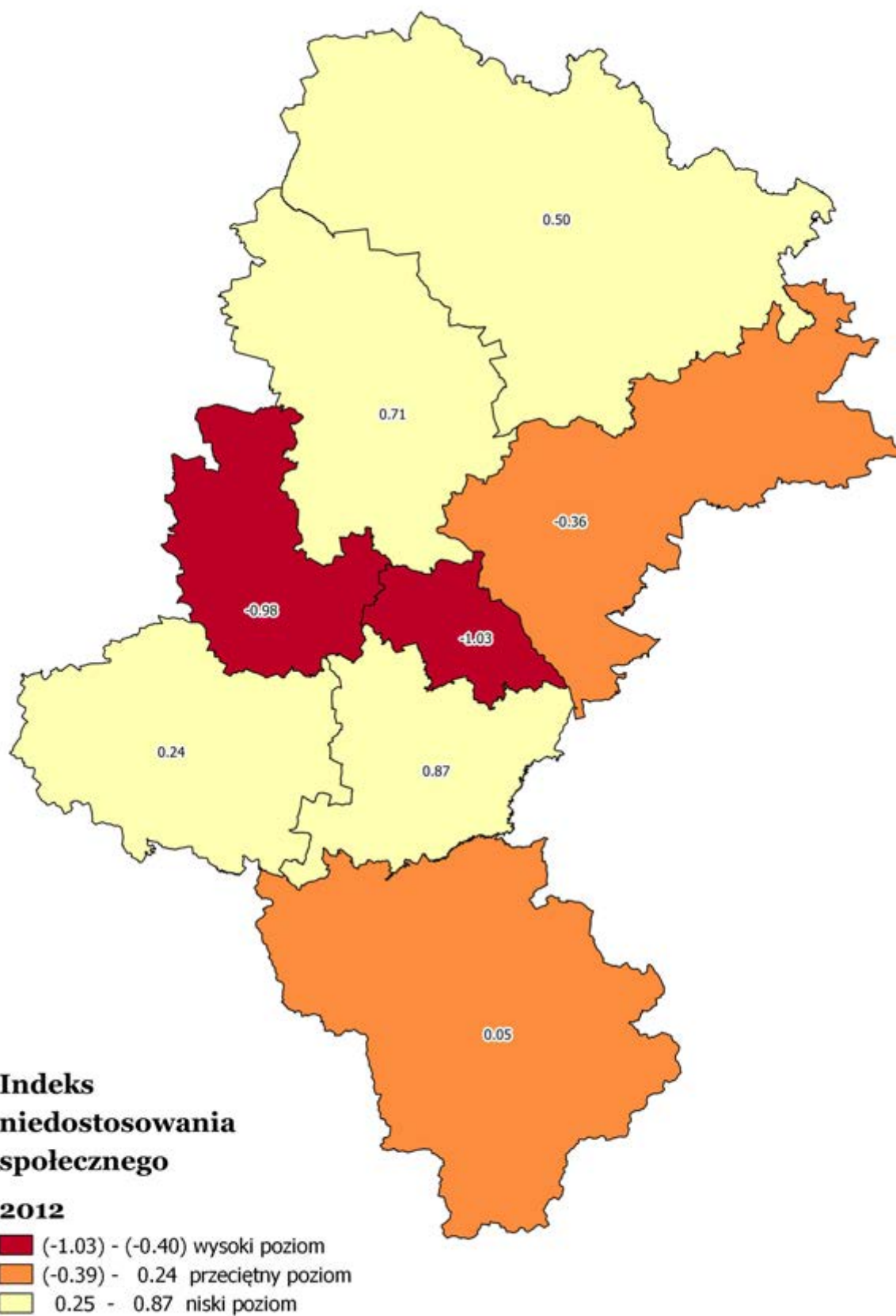
⁸³ Zabrze zostało oznaczone kolorem białym, ze względu na brak danych dotyczących współczynnika samobójstw w 2003 roku, co uniemożliwiło wyliczenie indeksu.

Mapa ukazująca rozkład poziomu indeksu niedostosowania społecznego w podregionach (NTS 3) województwa śląskiego w 2012 roku wykazuje pewne wewnętrzne zróżnicowanie. Wysoki poziom niedostosowania społecznego charakteryzuje podregiony znajdujące się w centrum województwa, tj. gliwicki i katowicki. Przeciętnym poziomem odznacza się sąsiadujący z podregionem katowickim podregion sosnowiecki oraz usytuowany na południu regionu podregion bielski. Pozostałe jednostki cechuje niski poziom zjawiska. Porównując wartości indeksów z lat 2012 i 2003 zauważalny jest najwyższy wzrost niedostosowania społecznego w podregionie gliwickim, spowodowany w dużym stopniu pogarszającą się sytuacją w Zabrze⁸⁴. Zmieniło się także przyporządkowanie do kategorii w przypadku podregionu sosnowieckiego, który w 2003 miał nieco gorszą wartość indeksu i znalazł się wśród jednostek terytorialnych cechujących się wysokim poziomem niedostosowania społecznego. Pozostałe podregiony nie zmieniły swojej przynależności do kategorii, jednakże w przypadku podregionów tyskiego i bytomskiego zauważalne jest umocnienie się pozytywnych wyników.

Podsumowując, należy zauważyć koncentrację negatywnych zjawisk społecznych na obszarach miejskich usytuowanych w Metropolii Górnośląskiej oraz w części powiatów granicznych. Najwyższy poziom niedostosowania społecznego utrzymuje się w powiatach grodzkich, zlokalizowanych w centrum wspomnianej wcześniej Metropolii i charakteryzujących się trwałością negatywnych zjawisk. Pozytywnymi liderami pod względem niskiego poziomu niedostosowania społecznego są podregiony tyski i częstochowski. Grupują one powiaty cechujące się przeważnie niskimi wartościami indeksu oraz zachowujące trwałość poziomu tego zjawiska.

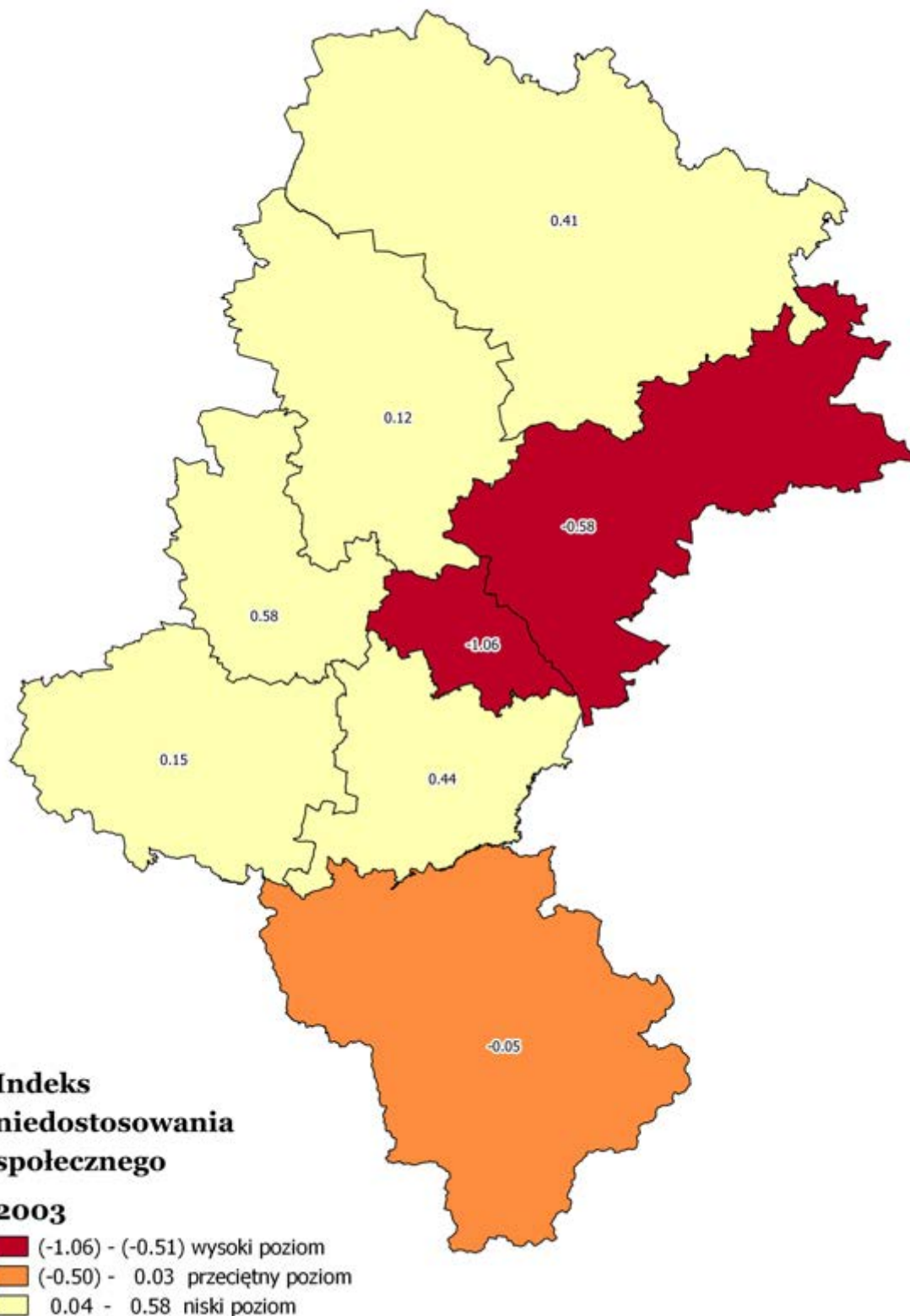
⁸⁴ To zjawisko zauważalne jest na podstawie analiz współczynników przestępczości i korzystających z pomocy społecznej, jednakże w przypadku Zabrze nie można ustalić jego współczynnika niedostosowania społecznego dla 2003 roku ze względu na brak danych dotyczących współczynnika samobójstw.

Mapa 12. Indeks niedostosowania społecznego w podregionach województwa śląskiego w 2012 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

Mapa 13. Indeks niedostosowania społecznego w podregionach województwa śląskiego w 2003 roku.⁸⁵

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

⁸⁵ Indeks dla podregionu gliwickiego nie obejmuje danych dotyczących samobójstw w Zabrze (brak danych za rok 2003).

Spis map

Mapa 1. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem na poziomie podregionów (%)..	95
Mapa 2. Wskaźnik przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na 1 osobę w gospodarstwach domowych w stosunku do średniej krajowej (Polska = 100) w 2012 roku. . .	98
Mapa 3. Ogólne przestępstwa stwierdzone na 1 000 mieszkańców w podziale na województwa Polski w 2012 roku..	134
Mapa 4. Współczynnik przestępczości w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku. . .	167
Mapa 5. Współczynnik przestępczości w powiatach województwa śląskiego w 2003 roku. . .	168
Mapa 6. Współczynnik korzystających z pomocy społecznej w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	170
Mapa 7. Współczynnik korzystających z pomocy społecznej w powiatach województwa śląskiego w 2003 roku.	171
Mapa 8. Współczynnik samobójstw w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	173
Mapa 9. Współczynnik samobójstw w powiatach województwa śląskiego w 2003 roku.	174
Mapa 10. Indeks niedostosowania społecznego w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	176
Mapa 11. Indeks niedostosowania społecznego w powiatach województwa śląskiego w 2003 roku.	177
Mapa 12. Indeks niedostosowania społecznego w podregionach województwa śląskiego w 2012 roku.	179
Mapa 13. Indeks niedostosowania społecznego w podregionach województwa śląskiego w 2003 roku.	180

Spis schematów

Schemat 1. Piramida problemów w województwie śląskim.	102
Schemat 2. Liczba osób w województwie śląskim pobierających środki pieniężne w 2012 roku.	109
Schemat 3. Formy rodzinnej pieczy zastępczej w Polsce.	112
Schemat 4. Typy instytucjonalnej pieczy zastępczej w Polsce..	116

Spis tabel

Tabela 1. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem według województw w 2012 roku..	96
Tabela 2. Niepieniężne świadczenia pomocy społecznej.	101
Tabela 3. Liczba rodzin pobierających świadczenia w 2012 roku z podziałem na przyczyny ich przydzielania.	104
Tabela 4. Liczba rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w analizowanym okresie..	107
Tabela 5. Liczba osób w rodzinach pobierających świadczenia na 10 tys. mieszkańców.	108
Tabela 6. Liczba osób i rodzin korzystających ogółem ze świadczeń niepieniężnych pomocy społecznej w 2012 roku.	110
Tabela 7. Środki przyznane w ramach specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi w podregionach województwa śląskiego.	121
Tabela 8. Kierujący pod wpływem alkoholu w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	127
Tabela 9. Ofiary przemocy domowej, sprawcy w tym sprawcy będący pod wpływem alkoholu	

w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w 2012 roku w podregionach województwa śląskiego.	128
Tabela 10. Liczba samobójstw w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	131
Tabela 11. Przepięstwa stwierdzone w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	136
Tabela 12. Stwierdzone przestęstwa kryminalne w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	138
Tabela 13. Stwierdzone przestęstwa gospodarcze w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	140
Tabela 14. Stwierdzone zabójstwa w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	142
Tabela 15. Stwierdzone zgwałcenia w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	144
Tabela 16. Stwierdzony udział w bójkę lub pobiciu w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	146
Tabela 17. Stwierdzone rozboje w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	148
Tabela 18. Stwierdzone uszkodzenia mienia w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	150
Tabela 19. Stwierdzona liczba włamań w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	152
Tabela 20. Stwierdzona liczba kradzieży cudzej rzeczy w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	154
Tabela 21. Liczba ofiar przemocy domowej w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	159
Tabela 22. Liczba sprawców przemocy domowej w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	161
Tabela 23. Liczba sprawców przemocy domowej pod wpływem alkoholu w powiatach województwa śląskiego w 2012 roku.	163

Spis wykresów

Wykres 1. Odsetek osób w gospodarstwach domowych zagrożonych ubóstwem wg rodzajów granic ubóstwa w województwie śląskim w roku 2005 i 2012 (%).	94
Wykres 2. Subiektywna ocena sytuacji materialnych gospodarstw domowych według województw w 2012 roku.	97
Wykres 3. Liczba rodzin otrzymujących świadczenia pomocy społecznej w 2012 roku z podziałem na przyczyny ich przyznawania.	103
Wykres 4. Rzeczywista liczba osób i rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej.	106
Wykres 5. Liczba osób w rodzinach będących odbiorcami świadczeń pomocy społecznej udzielonej w postaci pracy socjalnej.	111
Wykres 6. Liczba rodzin zastępczych w województwie śląskim.	114
Wykres 7. Liczba dzieci umieszczonych w rodzinie zastępczej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców.	115
Wykres 8. Liczba osób z zaburzeniami psychicznymi korzystających z mieszkań chronionych w województwie śląskim w 2012 roku (%).	118
Wykres 9. Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi na 10 tys. mieszkańców.	120
Wykres 10. Średnia kwota świadczeń w ramach specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi w przeliczeniu na przyznane decyzją świadczenie (zł).	122
Wykres 11. Udział podregionów w województwie śląskim w liczbie kierujących pod wpływem alkoholu w 2012 roku (%).	126
Wykres 12. Udział podregionów w województwie śląskim w liczbie samobójstw w 2012 roku (%).	130
Wykres 13. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie przestęstw stwierdzonych w 2012 roku (%).	135

Wykres 14. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych przestępstw kryminalnych w 2012 r. (%)..	137
Wykres 15. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych przestępstw gospodarczych w 2012 roku (%)..	139
Wykres 16. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych zabójstw w 2012 roku (%)..	141
Wykres 17. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych zgwałceń w 2012 roku (%)..	143
Wykres 18. Udział podregionów województwa śląskiego w udziale bójek lub pobić stwierdzonych w 2012 roku (%)..	145
Wykres 19. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych rozbojów w 2012 roku (%)..	147
Wykres 20. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych uszkodzeń mienia w 2012 roku (%)..	149
Wykres 21. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych włamań w 2012 roku (%)..	151
Wykres 22. Udział podregionów województwa śląskiego w liczbie stwierdzonych kradzieży cudzej rzeczy w 2012 roku (%)..	153
Wykres 23. Liczba ofiar i sprawców (w tym sprawców będących pod wpływem alkoholu) przemocy domowej w Polsce w latach 2003 i 2012..	157
Wykres 24. Udział podregionów w województwie śląskim w liczbie ofiar przemocy domowej w 2012 roku (%)..	158
Wykres 25. Udział podregionów w województwie śląskim w liczbie sprawców przemocy domowej w 2012 roku (%)..	160
Wykres 26. Liczba ofiar i sprawców (w tym będących pod wpływem alkoholu) przemocy domowej w województwie śląskim w latach 2006 i 2012..	162
Wykres 27. Udział podregionów w województwie śląskim w liczbie sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu w 2012 roku (%)..	162

LITERATURA

Książki

- Albański Leszek, *Wybrane zagadnienia z patologii społecznej*, Jelenia Góra 2010.
- Grzegorzewska Maria, *Pedagogika Specjalna. Skrypt wykładów*, Warszawa 1964.
- Hołyst Brunon, *Kryminologia*, Warszawa 1994.
- Jaworska Anetta, *Leksykon Resocjalizacji*, Kraków 2012.
- Jaworska Anetta, *Rodzina a przystosowanie społeczne dziecka*, w: *Materiały do nauczania psychologii T. 9*, Wołoszynowa Lidia, Warszawa 1982.
- Konopnicki Jan, *Niedostosowanie społeczne*, Warszawa 1971.
- Lipkowski Otton, *Dziecko społecznie niedostosowane i jego resocjalizacja*, Warszawa 1971.
- Merton Robert King, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Warszawa 1982.
- Ostrowska Krystyna, *Psychologia resocjalizacyjna. W kierunku nowej specjalizacji psychologii*, Warszawa 2009.
- Pytka Lesław, *Pedagogika Resocjalizacyjna*, Warszawa 2005.
- Pytka Lesław, *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodologiczne*, Warszawa 2001.
- Siemionow Justyna, *Nieprzystosowanie społeczne nieletnich: działania, zmiana, efektywność*, Warszawa 2011.
- Sierpowska Iwona, *Ustawa o pomocy społecznej. Komentarz*, Warszawa 2009.
- Syrek Ewa, *Aspiracje życiowe młodzieży niedostosowanej społecznie*, Katowice 1986.
- Szczęśny Wiesław Wojciech, *Zarys resocjalizacji z elementami patologii społecznej i profilaktyki*, Warszawa 2003.
- Urban Bronisław, Stanik Jan Maria, *Resocjalizacja T.1*, Warszawa 2008.
- Wall William Douglas, *Wychowanie i zdrowie psychiczne*, Warszawa 1960.
- Wysocka Ewa, *Wybrane problemy diagnozy niedostosowania społecznego – obszary, modele, zasady i sposoby rozpoznawania zjawiska*, w: *Resocjalizacja młodzieży niedostosowanej społecznie, wybrane konteksty*, Nowak Anna, Katowice 2006.

Artykuły prasowe

- Dobieszewski Adolf, *Przyczyny i przejawy patologii społecznej*, w: „Polityka i Społeczeństwo” 2004, nr 1.
- Standarowski Marcin, *Nieukształtowana tożsamość a niedostosowanie społeczne*, w: „Kwartalnik Naukowy Fides et ratio” 2013, nr 4 (16) Warszawa.

Publikacje

Budżety gospodarstw domowych w 2012 r., GUS, Warszawa 2012 r. oraz *Budżety gospodarstw domowych w 2010 r.*, GUS, Warszawa 2010.

Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2012 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Mapy ubóstwa na poziomie podregionów w Polsce z wykorzystaniem estymacji pośredniej, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Ośrodek Statystyki Małych Obszarów, Główny Urząd Statystyczny Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Poznań 2013.

Ocena zasobów pomocy społecznej województwo śląskie 2013. Część 1, Obserwatorium Integracji społecznej Województwa Śląskiego, Katowice, czerwiec 2013.

Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2012 roku, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 2013.

Raport podsumowujący działalność Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” w roku 2012.

Światowa Organizacja Zdrowia, Polskie Towarzystwo Suicydologiczne *Zapobieganie samobójstwom. Poradnik dla pracowników podstawowej opieki zdrowotnej*, Genewa – Warszawa 2003.

Ubóstwo i nierówności: dylematy pomiaru, Panek Tomasz, Instytut Statystyki i Demografii SGH.

Ubóstwo w województwie śląskim – skala, przyczyny, skutki, Obserwatorium Integracji Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice, kwiecień 2012.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997.88.553 z późn. zm.).

Ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. 2015.163 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. 2005.180.1493 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. 2013.135 z późn. zm.).

Strony internetowe

<http://www.niebieskalinia.info/index.php/badania-i-analazy/72-podsumowanie-pracy-ogolnopolskiego-pogotowia-dla-ofiar-przemocy-w-rodzinie-niebieska-linia> (dostęp: 07.01.2014).

Lined writing area with horizontal blue lines.

Lined writing area with horizontal blue lines.

Lined writing area consisting of approximately 40 horizontal blue lines.

Lined writing area for notes.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Śląskie. Pozytywna energia

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Raport opracowany w ramach projektu współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego pn. „Rozwój efektywnego systemu monitoringu polityk publicznych w województwie śląskim”

